comando

ERWAN BERGOT

CONVOIUL 42

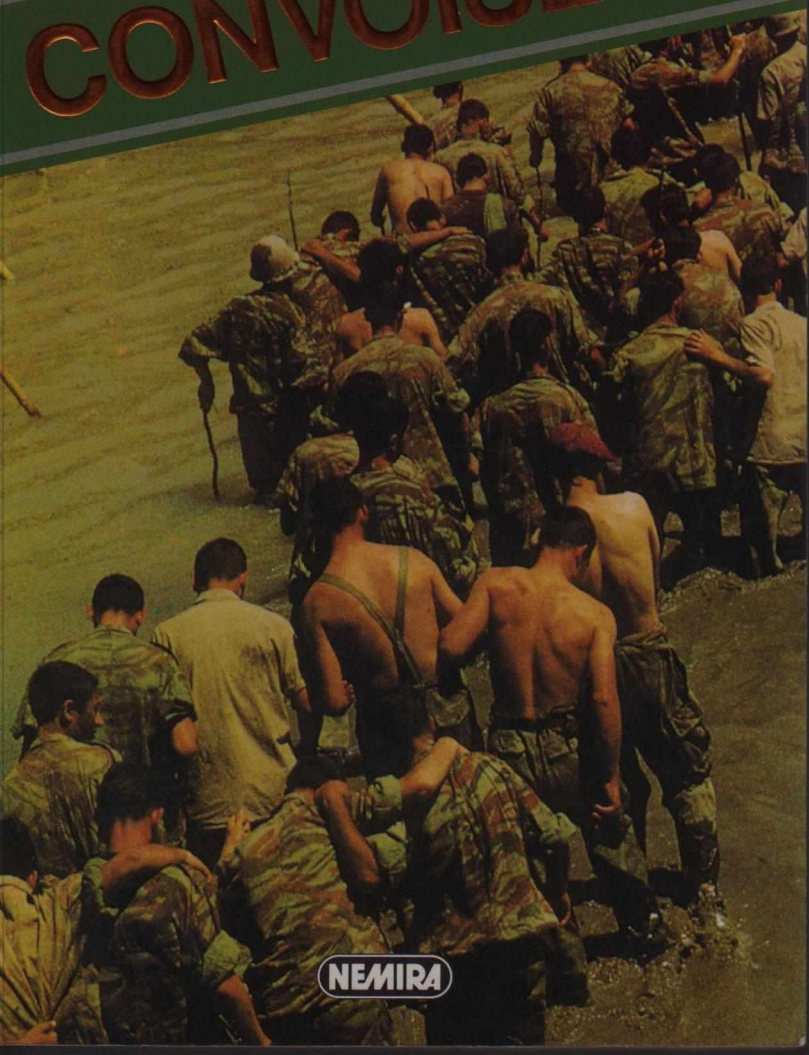

NEMIRA

35

ERWAN BERGOT
CONVOIUL 42

Aceasta este povestea soldaților francezi capturați de vietnamezi la Dien Bien Phu, în ziua de 7 mai 1954, și obligați apoi să mărșăluiască șapte sute de kilometri prin junglă, până în lagărul de „reeducare prin muncă și căință", care avea să fie, pentru cei mai mulți dintre ei, ultima destinație. Din cei patru sute de prizonieri ai convoiului, optzeci și trei au dispărut în timpul marșului și două sute cincizeci și trei au murit în oribilul lagăr „42". Erwan Bergot, pe atunci comandant de companie în trupele de parașutiști din Legiunea Străină, s-a numărat printre supraviețuitori. Nimic nu este inventat în această carte. Totul e adevărat, cu excepția numelor...

ERWAN BERGOT

CONVOIUL 42

TRADUCERE DE RADU PONTBRIANT

NEMIRA
1995

Coperta colecției: DAN ALEXANDRU IONESCU

© Presses de la Cité, 1986

ERWAN BERGOT
CONVOI 42

Toate drepturile asupra acestei versiuni aparțin S.C. NEMIRA S.R.L. Reproducerea integrală sau parțială a textului este interzisă și va fi pedepsită conform legii.

Difuzare:
Editura NEMIRA, str. Crinului nr. 19, sector 1, București
Telefax: 668.54.10
Clubul cărții: C.P. 26-38, București

ISBN 973-569-115-9

Cuvânt înainte

Într-o precedentă lucrare, *Cele 170 de zile de la Dien Bien Phu**, am evocat, pornind de la mărturiile a numeroşi combatanţi şi cu ajutorul câtorva exemple, soarta celor mai mulţi dintre cei pe care întâmplarea i-a pus chiar în inima bătăliei şi care şi-au făcut datoria până la capăt, în condiţii sufleteşti şi materiale cumplite.

Cartea se oprea la 7 mai 1954, la orele 5 ale după-amiezei, în momentul în care Statul-Major francez a hotărât încetarea luptei.

Totuşi, nimic nu se terminase cu adevărat, iar dacă unii dintre soldaţi îşi închipuiseră uneori că au ajuns până în fundul iadului, se înşelaseră cu toţii. Ce era mai rău abia acum avea să vină.

După mulţi ani de la evenimente, câţiva dintre supravieţuitorii convoiului din care făcusem parte m-au rugat să istorisesc ce a însemnat acel lung marş al morţii, urmat de coşmarul pe care l-au trăit în mijlocul pădurii, în acea ocnă sinistră numită „Lagărul 42". Mi-au încredinţat povestea lor, mi-au descris toate încercările prin care au trecut, ajutându-mă să reconstitui ceea ce între timp se şterse din memoria mea.

Prin urmare, scopul cărţii de faţă este de a încerca să descriu, cât se poate de sincer, ce a însemnat pentru noi — cum, desigur, şi pentru camarazii noştri din celelalte convoaie — acea

* Carte apărută în 1979 şi premiată de Academia Franceză (n. tr.).

lentă, neabătută scufundare în disperarea totală, acele patru luni de suferinţe, epuizare şi foame, împreună cu un întreg cortegiu de grozăvii, umilinţele fizice şi psihice, ura trează şi diabolică a gardienilor, precum şi întoarcerea la libertate, într-o atmosferă de suspiciune, de ostilitate şi apoi de nepăsare.

Cartea aceasta reprezintă mărturia mea.

Aş fi vrut să pot striga, aşa cum o făcuseră cei dinaintea noastră, atunci când s-au întors din lagărele de exterminare naziste: „Aceasta nu se va mai întâmpla niciodată!" Însă eu ştiu, noi ştim, că în lume există, în Vietnam, în Cambodgea, în Laos, în Afghanistan sau în alte locuri, sute, poate mii de „Lagăre 42".

Uitarea nu trebuie să se aştearnă peste ele.

Nu întâmplător am numit „roman" cronica aceasta a lunilor de suferinţă. Pentru că, dacă faptele sunt adevărate, redând cu fidelitate groaza zilnică, m-am folosit totuşi de dreptul scriitorului de a schimba numele celor mai mulţi dintre eroi. Cei care au trăit întâmplările le vor recunoaşte şi aceasta e suficient. Nu am avut intenţia de a supune judecăţii publice oameni şi comportamente, pe care eu însumi mă feresc a le judeca.

Buni sau răi, curajoşi sau laşi, puternici sau slabi, moartea le-a secerat rândurile la întâmplare. Şi tot întâmplarea şi-a ales supravieţuitorii.

Cei care au supravieţuit — cei adevăraţi — ştiu cu toţii că sunt fructul miracolului. Ei ştiu, de asemenea, că nu vor mai avea niciodată zile senine, fiind marcaţi pentru totdeauna în suflet şi trup. Undeva în ei, toţi păstrează o profundă cicatrice.

Spre lauda lor, ei nu au cerut nici compensaţii şi nici recunoştinţă. Şi cine s-ar mai gândi, după treizeci de ani, să le acorde compensaţii ori recunoştinţă?

Ei supravieţuiesc trăindu-şi amintirile.

Pentru ei, câţi or fi, nu poţi avea decât înţelegere. Iar pentru cei — mai numeroşi — care au rămas acolo, zăcând în margine de drum, pe malul unui râu sau într-un luminiş de pădure, să avem din când în când un gând pios. Căci a muri cu lanţuri la picioare înseamnă a fi de două ori prizonier.

E.B.

PARTEA ÎNTÂI

Suntem supravieţuitorii unei tragedii pe care contemporanii noştri nici nu o bănuiesc. Oricare ar fi primirea ce ne aşteaptă, să nu uităm că am supravieţuit unui iad în care bărbaţii s-au supus morţii pentru a şterge ruşinea celor ce se mulţumesc să trăiască.

R.P. Albert Stihle
*preotul şi comisarul**

* Reverendul Stihle a fost, timp de patru ani, prizonierul Vietminh-ului („Frontul de Independenţă a Vietnamului", formaţiune politică înfiinţată, în 1941, din Partidul Comunist indochinez şi elemente naţionaliste) (n. tr.).

Capitolul 1

7 mai 1954, orele 17

Acolo, către vest, după ce şi-au tras conştiincios ultimele obuze, mortierele Legiunii căpătau câte o grenadă cu fosfor şi îşi dădeau sufletul cu un sughiţ înăbuşit de fumul albicios. Ceva mai aproape, în mijlocul fostului cătun, lângă copacul mutilat de care se găsea legat un butoi găurit şi ruginit, cele două tancuri Shaffee rămăseseră încă întregi, cu motoarele golite de ulei, încinse şi mugind.

De ici şi colo răsunau înfundat explozii şi rafale depărtate. În gropile lor, ascunşi după o conductă sau de parapetul tranşeei, oamenii îşi distrugeau armele, trăgând cu ţeava înfiptă în pământ.

Nimic din toate acestea nu amintea grozăvia orelor precedente, acea furtună neîncetată care în decursul timpului devenise doar un foarte banal zgomot de fond. Dimpotrivă, peste Dien Bien Phu se aşternuse un fel de toropeală, iar rumoarea de după bătălie trezea prea puţine ecouri, la fel de neînsemnate precum liniştea mării după vijelie.

Încet, bătălia intra în agonie.

Iar sus, nepăsător pe cerul lipsit de nori, avionul Dakota de ora 5 se rotea nesigur, şomând.

A urmat atunci un minut interminabil, în care fiecare aştepta cu sufletul la gură clipa ce avea să vină, precum un scufundător înainte de a sări în necunoscut.

Apoi, în câmpia de la Dien Bien Phu — exact în mijlocul acestui haos de pământ scurmat, răscolit, întors, fărâmiţat — acoperită cu o peliculă abia perceptibilă de praf cenuşiu şi murdar,

buhăită de movile, muşuroaie, metereze, scobită de şanţuri, de gropi, de adăposturi, zbârlită de ţăruşi, de grinzi şi de lemne calcinate, rămăşiţe ale vehiculelor distruse, presărată cu resturi, împletituri de sârmă ghimpată, table răsucite, containere de obuze, lăzi sparte, paraşute înnegrite, în mijlocul acestei privelişti selenare, devastată ca după o vijelie cumplită, în acest cimitir de fiare ruginite şi grămezi de gunoaie rău mirositoare, unde colcăiau şobolanii şi muştele, în acest pustiu aparent părăsit de oameni, a răsărit deodată un cap descoperit, pe al cărui păr casca îşi lăsase amprenta, dându-i o înfăţişare ciudată.

Soldatul îndrăznise să se arate şi privea către cer.

Nu-şi putea crede ochilor. Lumina aceea vie a cerului senin, spălat de ploile primăverii, care desena cu o claritate de cristal profilul munţilor din apropiere, înălţimile Dominique, la stânga, munţii Éliane, puţin mai retraşi, împrumutând reliefului aspectul straniu ai unei diorame încremenite, toate acestea îl deconcertau precum o perdea ridicată brusc după un somn îndelungat.

Nu-şi putea crede urechilor. Tăcerea care plana acum deasupra câmpiei fortificate era atât de deplină, încât părea aproape palpabilă. O tăcere care nu era de moarte, ci de aşteptare, şi care, pentru prima dată de multă vreme, nu ascundea o ameninţare directă, prea puţin asemănătoare cu acele răstimpuri de linişte care, până de curând, anunţau atacul. Tăcerea spaţiului gol.

Soldatul făcu atunci ceva de neînchipuit. Ceva ce nu ar fi putut face cu câteva ceasuri în urmă fără a fi pedepsit pe loc cu un obuz al tunului de 75 mm fără recul, instalat de vietnamezi pe povârnişul roşu al înălţimilor Dominique 2. Soldatul se ridică în picioare pe acoperişul cazematei. De acolo, cu picioarele desfăcute, urină drept înainte, cu faţa către tranşeele inamice, ca şi cum prin gestul său trivial ar fi vrut să se elibereze de toate câte adunase în el bătălia — teamă, panică, ispite şi laşitate.

— Hei, Norris, se auzi un glas zeflemitor ce venea dinăuntru, te simţi uşurat?

Norris se încheie liniştit la pantaloni. Medită asupra cuvântului „uşurat" şi trebui să admită că, într-adevăr, chiar dacă nu era tocmai mândru de asta, simţea o uşurare. Totul se încheiase şi nu-şi pierduse onoarea. Ba mai era şi viu.

Benjamin Norris avea nouăsprezece ani. În doar câteva zile avea impresia că îmbătrânise mult. Atunci când sosise la Dien Bien Phu, în noaptea de 17 aprilie, încă mai credea că războiul este o experienţă exaltantă şi măreaţă. Primejdia împărţită între eroi, dimineţile de glorie, serile de veghe, gravitatea luptei...

Realitatea, însă, îl înşfăcase de gât ca într-un vis cumplit. Cunoştea acum chipul hidos al războiului, înspăimântător şi dezgustător. Până şi cuvântul *erou*, despre care auzise că le era atribuit în ziare, lui şi camarazilor săi, nu mai avea în ochii lui nici un înţeles. Îndurase ce era de îndurat. Atâta tot.

Nu reproşa nimănui nimic, el singur era vinovat. Pornise de bunăvoie către infern, spre deosebire de camarazii săi, paraşutiştii din unitatea de comando, care împărtăşiseră soarta comună a celor din gruparea lor, legaţi la bine şi la rău. Ei aveau prieteni, amintirea unor alte orizonturi, a unor alte fapte de arme şi, cu mândria beretelor roşii pe care le purtau, erau animaţi în cel mai înalt grad de simţământul solidarităţii. În ochii lor, Norris nu era decât un simplu turist.

Îndeplinindu-şi stagiul militar ca recrut, apoi ca voluntar într-un serviciu administrativ din Extremul Orient, se plictisise de monotonia vieţii de acolo şi izbutise în cele din urmă, cu ajutorul a câţiva piaştri, să urce la bordul unui avion Dakota, cu paraşuta în spinare.

În zilele de luciditate, sau de spaimă profundă — ceea ce era acelaşi lucru — îşi spunea că de fapt fusese mânat de un soi de lenevie, sau de nerăbdare, plecase la război în nădejdea că eroismul îi va fi servit ca pe o tavă. Visuri.

Acum încetase să viseze şi îşi lăsa întregul trup pradă mângâierii soarelui, cu chipul înălţat, cu mâinile întinse în faţă. Se bucura de clipa aceasta, bănuind că va fi trecătoare.

Auzind tropote din stânga, întoarse capul într-acolo. Vietnamezii apăruseră, ieşind din şanţul apropiat, cu obrazul mânjit de noroi şi cu pantalonii suflecaţi deasupra genunchilor. Primul dintre ei care se apropie rămase locului, uluit în faţa acestui paraşutist nepăsător ce părea a-l sfida, cu palmele deschise, cu părul zburlit şi un zâmbet abia schiţat pe buze.

— *Di ve!* răcni ostaşul de la oarecare depărtare, fluturând din braţe asemenea unui puşti care încearcă să sperie o vacă de care se teme. *Di ve!*

Norris fu cuprins brusc de curiozitate în privinţa viitorului care îl aştepta. Experienţa sa încă nu era completă. Îndurase bătălia, care fusese pierdută; acum avea să plătească preţul ei. Era firesc, în natura lucrurilor.

Înaintă un pas, iar vietnamezul se retrase şi el cu un pas.

— *Di ve!* zbieră el, nesigur.

— Bine, dar unde?

Dintr-o singură mişcare, ostaşul îşi armă automatul, îndreptând ţeava către pieptul lui Norris. Acesta îl privi drept în ochi şi citi în privirile celuilalt o sclipire de nebunie. Vietnamezul era beat, iar teama sa, sub influenţa alcoolului, îl făcea mult mai imprevizibil şi primejdios. Era clar că va trage.

Trase.

Cu o fracţiune de secundă înaintea rafalei, Norris prevăzuse gestul. Se aruncase, cu picioarele înainte, în groapă. Căzu, se lovi de ceva moale, elastic, care plezni sub el precum un burduf prea plin, în timp ce în nări îi pătrunse o duhoare insuportabilă. Coborând privirile, văzu ceva care îi întoarse stomacul pe dos şi vomită într-un jet violent. Se bălăcea prin viscerele unui vietnamez mort.

Cel care trăsese sărise la marginea gropii, deasupra sa, cu automatul AK 47* aplecat către Norris. La rândul său fu izbit de privelişte şi de duhoare. Scoase un geamăt răguşit, îşi duse mâna la gură... Prea târziu, vomita şi el.

Apăru o mână, înfăşurată în ţesătură de camuflaj. Norris o apucă, se simţi tras afară din groapă şi se pomeni în faţa sergentului-major Prieur, împreună cu care petrecuse ultimele ore ale bătăliei. Prieur era cătană bătrână, cu chipul ars de soare, cu umerii obrajilor proeminenţi, cu obrajii scobiţi, glasul zeflemitor şi răguşit.

— Ei bine! constată el cu o strâmbătură de silă, nu miroşi chiar a trandafiri! Du-te şi spală-ţi ghetele la râu!

Norris se depărtă, cu inima încă bătându-i nebuneşte, jignit că trebuise să dea înapoi în faţa duşmanului. Cu toate că de douăzeci de zile se lupta, văzând în jurul său doar sânge, noroi şi excremente. Dar atunci trăise o stare deosebită, între frică şi aţâţare, cu singurul gând de a supravieţui pentru a se lupta şi a

* Varianta chineză a pistolului-mitralieră Kalaşnikov (n. tr.).

dobândi o amânare de o clipă. Şi, o dată cu obişnuinţa, toate deveniseră propriul său mediu, un soi de decor; trupul se obişnuise a trăi printre hoituri, pielea nici nu mai simţea atingerea muştelor mari şi verzi care zburau în jur şi nu-i mai păsa de şobolanii care treceau peste el în galop.

Trebuise ca bătălia să ia sfârşit pentru ca toate acestea să fie izgonite undeva departe, el redevenind la fel de firav ca înainte. Mergea străbătând contra curentului şuvoiul de oameni ieşiţi din tranşee, scoşi din adăposturile lor, de prin şanţuri, îndreptându-se cu toţii înspre podul Bailey, aruncat peste râu înaintea punctului de sprijin Épervier, trecere prin care vietnamezii hotărâseră să evacueze poziţia, pregătindu-se să golească locurile.

Învingătorii tropăiau pe amândouă laturile, împingând cetele de oameni cu glasul şi cu gestul, adunând şuvoiul supravieţuitorilor, turmă cenuşie şi lipsită de vlagă, care din instinct adoptase mersul resemnat al omului lipsit de libertate, cu privirile în pământ, cu umerii lăsaţi, bălăbănind braţele fără chef.

La început oarecum sfioşi, poate depăşiţi de amploarea victoriei, vietnamezii deveneau mai cutezători, probabil îmbărbătaţi de apatia de care dădeau dovadă învinşii. Se temuseră de ei până în ultima clipă şi, iată, descopereau dintr-o dată că un singur cuvânt, un singur ordin, o singură lovitură erau ascultate orbeşte...

— *Di! Di ve! Maolen!*

În calea lui Norris se propti un gradat, oprindu-i accesul către râul Nam Youm.

— Mă duc să mă spăl.

Vorbise liniştit, fără a ridica glasul. Norris arătă cu degetul bocancii săi murdari.

Gradatul îşi coborî privirea, apoi rosti:

— E pentru „idziená"?

Norris era pe cale să-i ceară să repete, neînţelegând cuvântul, când auzi lângă el o voce prietenoasă:

— Vrea să ştie dacă e vorba de o chestiune de „igienă".

Întorcându-se, Norris văzu un legionar* cu beretă kaki, care îi zâmbea cu ochii săi albaştri. Nu părea prea tânăr, iar barba tunsă rotund îl făcea să semene cu un Verlaine zâmbăreţ.

— Mă numesc Margoz, adăugă legionarul.

---

* Luptător în Legiunea Străină franceză (n. tr.)

Norris înclină capul şi se adresă vietnamezului:

— Da, este pentru „idziená".

— *Di, di len!* se răsti gradatul, făcând un semn bărbosului. Tu însoţit pe el. Apoi plecat, repede!

Margoz ridică din umeri şi îl urmă pe Norris. Cei doi bărbaţi merseră pe cărarea ce ducea spre pontonul de pe malul râului Nam Youm, acoperit acum de un strat subţire de apă, rezultat al ploilor din ultimele zile. Norris intră cu bocancii în apă şi îi şterse cu o rămăşiţă de paraşută pe care o smulse de pe un ţăruş de fier.

A fost clipa în care parcă se ridica o cortină. Se simţea liber. Agitaţia ce domnea deasupra lui, pe malurile râului, i se păru străină. Se găsea la graniţa dintre două lumi. În spate, Dien Bien Phu, insulă despărţită de restul lumii, pe cale de a se scufunda în şuvoiul verde al mărunţilor ostaşi comunişti. O insulă care pentru el fusese, timp de trei săptămâni, logica prelungire a vieţii dinainte, fără o rupere de trecut. O înfundătură.

Acum, însă, se găsea faţă în faţă cu necunoscutul, prăpastie sau tunel, dar pe care trebuia să le străbată, dacă vroia să trăiască. Se vedea deodată în situaţia unui înotător, stând încă uscat la malul unui iaz îngheţat, înainte de a sări. Încă se află la cald, în largul său, suspendat între două elemente. În clipa ce va urma, se va găsi la frig, la greu, silit să se zbată, să înoate, pentru a ajunge la celălalt mal.

În aceeaşi situaţie se găseau toţi combatanţii care scăpaseră cu viaţă din bătălie. Mulţi aveau să şovăie, agăţându-se de mal, încercând apa cu vârful degetelor. Nu vor avea şanse de supravieţuire decât aceia care vor cuteza saltul, fără a privi înapoi.

Înţelese că îşi luase avântul şi că se afla exact la mijloc, părăsise malul, însă nu atinsese încă luciul apei. Era în plin zbor...

Se întoarse spre legionar:

— O luăm din loc?

— Da.

Margoz era elveţian. Unul adevărat. Făcea parte din primul batalion al Brigăzii a 13-a a Legiunii, îi explică el lui Norris, în timp ce păşeau pe poteca din jurul fostului cătun, înconjuraţi de gloata care înainta fără grabă spre pod. Avea douăzeci şi nouă de ani, iar experienţa luptei, oboseala, lipsa de somn, clipele de frică intensă îi marcaseră chipul şi îi încărunţiseră părul şi barba.

Trăsese până în ultima clipă cu mitraliera, îndreptată către partea cealaltă a râului. Apoi scosese arma din uz, împrăştiind şi piesele chiulasei. După el, nimeni nu se va mai putea servi de ea.

Pentru Margoz, cuvântul „prizonier" nu avea nici un înţeles. Se considera doar un simplu combatant care merita cu prisosinţă puţină odihnă. Trăia în prezent şi se purta precum o persoană care se plimbă nepăsător, tăifăsuind cu un prieten.

— A fost încheiată o înţelegere de încetare a focului, spuse el. Fără îndoială că totul a fost aranjat dinainte. Vom aştepta în linişte sfârşitul războiului.

Credea în puterea „acordurilor". De altfel, sora lui, Ida, lucra la Geneva, la Comitetul internaţional al Crucii Roşii.

— Pun mâna în foc că organizaţiile umanitare vor avea grijă de noi.

Ridicând privirea, îşi închipui un roi de avioane sanitare care veneau să aterizeze aici, pe pistă, aducând medicamente pentru răniţi, alimente pentru supravieţuitori, în vreme ce la Statul-Major marile căpetenii ale celor două tabere discutau despre cele mai potrivite mijloace pentru evacuarea paşnică a câmpului de luptă.

— Puţină răbdare, e nevoie de timp pentru a putea organiza totul. O chestiune de două sau trei zile.

În felul său, Margoz era un nevinovat.

Furnică printre furnicile care se adunau în nordul vechiului cătun, lângă parapetul adăposturilor pentru aparatele de zbor, soldatul Georges Basquet înainta în pas de marş. Era mulţumit şi împăcat cu sine. Izbutise să se extragă din groapa sa, pe care o săpase în peretele de lut ce alcătuia unul din malurile râului Nam Youm, fără a fi observat de vecinii lui — paraşutiştii lui Bigeard, care îi făgăduiseră să-i facă de petrecanie dacă vor pune mâna pe el. Nu au pus mâna pe el. Cu trei zile în urmă deschiseseră focul asupra lui, pe când se întorcea în adăpost purtând un colet cu timbrul Crucii Roşii, în care nădăjduia să găsească nişte ciocolată, tutun sau ceva de băut. În realitate, coletul nu conţinea decât borcane cu plasmă.

Basquet ştia că luptătorii nutreau faţă de el şi de camarazii săi, cam o sută la număr, refugiaţi pe malul râului, doar ură şi dispreţ. Le scorniseră şi o poreclă, „şobolanii de pe Nam Youm".

Vorba aceasta de ocară îl lăsa indiferent. „Mai bine un şobolan viu, decât un erou mort", îşi spunea el.

Ridică ochii, privind în jur. În clipa de faţă, pentru vietnamezi, spectatori neavizaţi, nu era decât un soldat printre mii de alţi soldaţi de la Dien Bien Phu, o gloată uriaşă mânată către podul Bailey de peste râu, construit în primăvară şi care, de la retragerea perimetrului defensiv, fusese încins cu sârmă ghimpată şi împânat cu mine, pentru a opri înaintarea atacatorilor.

În jurul său, Basquet nu vedea decât bărbaţi osteniţi, cu chipuri întunecate, abătuţi, cu mişcări moi. Uneori se înseninau o clipă, atunci când întâlneau un camarad. Oamenii schimbau doar puţine cuvinte, dezastrul care îi lovise făcându-i apatici.

Cei mai mulţi dintre ei erau covârşiţi de sentimente contradictorii; uşuraţi că măcelul se încheiase în mod onorabil o dată cu ultimul cartuş tras, şi bucuroşi să se ştie în viaţă, dar cu senzaţia de a fi fost frustraţi de o izbândă la care ar fi avut tot dreptul, datorită curajului, dârzeniei şi îndrăznelii de care făcuseră dovadă. Ca şi cum cineva trişase, schimbând regulile jocului.

Un artilerist tânăr de lângă el mormăi:

— Dumnezeu şi-a întors faţa de la noi.

La care îi răspunse un flăcău voinic şi roşcovan:

— Voltaire zicea că Dumnezeu este cu marile batalioane! Deci nu putea fi de partea noastră, mai ales că până şi patria ne-a uitat!

— Să nădăjduim că înfrângerea asta o va trezi!

— Să nu vorbeşti într-un ceas rău! Acum, un singur lucru contează, să rezistăm până la capăt.

— Care capăt?

— Lucrul cel mai bun pe care l-ar putea face Bidault este să semneze pacea şi să terminăm povestea asta. Şi cât mai repede cu putinţă.

Basquet era de aceeaşi părere. Să se termine cât mai repede. Până atunci, însă, trebuia să se descurce. Tatăl său, care fusese făcut prizonier în mai 1940, împreună cu aproape două milioane de alţi soldaţi, stabilise şi el la vremea aceea un principiu de viaţă.

— Înţelegi, îi explicase el, lucrul de căpetenie e să te descurci. Atunci când eşti prizonier, pentru tine nimic altceva nu mai contează. Nu mai există camarazi, nu mai există şefi. Doar tu. Tu singur.

Basquet se hotărâse să adopte acest principiu. Şi începuse a-l pune în aplicare din vreme. La 30 martie, atunci când vietnamezii atacaseră dealul pe care se afla, el, unul dintre puţinii europeni dintr-un batalion de marocani, nu aşteptase să-i vadă venind pe duşmani, ci se retrăsese cu prudenţă.

Câteva zile mai târziu, căpitanul batalionului îi ordonase să repună în stare de funcţionare linia telefonică, iar el îşi mânjise cu sânge pantalonii, pretextând că ar fi rănit. După aceea, se dusese în galeriile subterane ale râului, unde se adunaseră vreo alţi o sută de oameni care îşi spuneau că nu are rost să-şi mai rişte pielea în slujba unei cauze lipsite de sorţi de izbândă. Iar dacă, printr-o minune, victoria ar fi fost câştigată, aveau tot timpul să zboare în ajutor.

„Şobolanii de pe Nam Youm" alcătuiau o comunitate separată şi nesociabilă, în cadrul căreia cetele nu locuiau împreună decât din interes, sau datorită unor afinităţi deocheate. Mai erau desigur şi puşcaşii nord-africani, dar cei mai mulţi dintre aceştia erau nişte amărâţi, cărora ofiţerii le fuseseră ucişi sau capturaţi şi care, neavând de la cine să primească ordine, se retrăseseră din luptă. Cu siguranţă că s-ar fi întors în focul luptei dacă vreunul dintre gradaţii lor, apreciat şi respectat, ar fi venit să le-o ceară.

Cei mai răi erau europenii, ale căror motivaţii pentru voluntariat nu aveau nimic de-a face cu entuziasmul, sau cu patriotismul. În marea lor majoritate delincvenţi mărunţi, avuseseră de ales între război şi penitenciar şi, prin urmare, nu vedeau de ce s-ar sacrifica pentru Vietnam, ori pentru Michelin, în timp ce în Franţa confraţii lor trăiau zile senine în închisorile în care se aflau. Escroci, falsificatori sau hoţi în viaţa civilă, îşi reluaseră la Dien Bien Phu vechea meserie. Jefuiau materialele paraşutate, vânzând ceea ce le prisosea, şi descoperiseră până şi o metodă de falsificare a citaţiilor pentru bravură.

Se mai găseau şi dintre aceia, mai puţini la număr, cărora le cedaseră nervii şi fuseseră respinşi brutal de camarazii lor, ajungând în catacombe în lipsa altor resurse. Frământaţi de ruşine şi remuşcări, zăceau aici, palizi, plângăreţi şi absenţi. Basquet îşi amintea de un tânăr sergent apărut într-o dimineaţă, cu faţa mânjită de ţărână şi de lacrimi, care dormise două zile încheiate. În a treia seară, când ecoul bătăliei de pe înălţimile Éliane se auzea până la ei, sărise în râu şi îşi trăsese un glonţ în cap.

Basquet îl privise îndelung, scandalizat şi neputând înţelege. De ce să te omori când ţi-e frică de moarte? Trebuia să nu fii zdravăn pentru a face una ca asta. El nu ar face niciodată aşa ceva. Dorea să se întoarcă în Franţa, la soţia lui, Maryse, şi la cei doi copii. Pe ultimul nici măcar nu apucase să-l vadă.

Îşi săltă mai bine raniţa pe umăr. Dumnezeule! Cât era de grea! Dar urmase sfaturile unuia din şefii de ceată pe care „şobolanii" îi aleseseră, căruia îi plăcea să i se spună „Lemmy Caution", îndoielnic omagiu adus eroului romanelor lui Peter Cheyney*: „Băieţi, nu plecaţi la drum fără haleală! Vietnamezii sunt nişte pârliţi, îi poţi cumpăra cu două ţigări sau cu o concretă**."

Basquet îl ascultase. Burduşise raniţa cu de toate, pentru a putea rezista multă vreme. Raţii de supravieţuire care, la un volum redus, aveau capacitatea de a hrăni un om timp de două zile. Avea cincisprezece, adică atâtea câte putuse să şterpelească şi îi vor ajunge o lună. Ţigări Lucky Strike, furate dintr-un colet al Crucii Roşii, destinat răniţilor din spitalul de campanie, cutii de conserve de peşte, sardele şi ton, precum şi pastă de fructe. Fără a mai pune la socoteală pilulele Nivaquine, împotriva malariei, şi Stovarsol, împotriva dizenteriei.

Se împiedică de un ţăruş ruginit şi constată, blestemând, că îşi agăţase pantalonul.

Capul coloanei ajunse în faţa podului Bailey, unde oamenii începură să se înghesuie, împinşi din spate şi opriţi în faţă de reţeaua de sârmă ghimpată a zonei minate.

Vietnamezii se agitau cu frenezie, alergând încoace şi încolo cu arma ridicată deasupra capului şi împărţind lovituri însoţite de porunci răcnite. Se supuneau ordinului de a evacua total câmpul de bătaie înainte de căderea întunericului, pentru a face loc miilor de *coolies****, concentraţi pe latura din faţă a colinelor, ca aceştia să poată scotoci zona. Francezii nu trebuiau să asiste la uriaşa operaţie de recuperare, acest seceriş de mari proporţii, jaf gigantic făgăduit ostaşilor de către ofiţerii lor.

---

* *Peter Southouse-Cheyney* (1896–1951), celebru scriitor englez de romane poliţiste (n. tr.).

** Un fel de marmeladă concentrată din fructe, ce făcea parte din raţiile individuale (n.a.).

*** Denumire generică dată în Extremul Orient muncitorilor indieni sau chinezi (n. tr.)

Era aproape ora şase. Timpul zorea. Doi vietnamezi au înşfăcat un legionar cu beretă verde împingându-l înainte.

Mina explodă cu un tunet surd care făcu gloata să dea înapoi. Doi camarazi ai legionarului s-au apropiat de cel rănit, dar era prea târziu; muri în braţele lor, arătându-şi albul ochilor.

— E Lehmann, auzi Basquet un glas lângă el. Bietul om, a fost ordonanţa generalului Lattre.

Conduşi de un subofiţer de la trupele de geniu, neras şi murdar, cu chipiul aşezat anapoda pe cap, doi genişti descurcau sârma ghimpată, eliberând treptat trecerea. Subofiţerul îi dirija scoţând de prin buzunare tot felul de scule, cleşti, foarfeci, ştifturi de toate soiurile, sub privirile uluite ale unui tânăr vietnamez.

„Ce tâmpenie să mori aşa, degeaba, la un ceas după încheierea luptei", se gândi Basquet.

Din prudenţă se strecură în ultimele rânduri ale mulţimii, temându-se ca nu cumva să fie ales pentru cine ştie ce misiune primejdioasă. Se lovi de un paraşutist în costum de camuflaj şi cu beretă roşie pe cap, care îl privi ironic.

— Încotro? Direcţia bună e înainte, vietnamezii îşi scuipă bojocii să te facă să înţelegi!

Lângă paraşutist, un legionar bărbos, cu beretă kaki, îl aprobă, cădelniţând din barba înspicată.

De când se alăturase „şobolanilor de pe Nam Youm", Basquet căpătase reflexul neîncrederii. Schiţă un zâmbet nesigur.

— Nu vroiam să fug, le explică, dând din mâini ca un avocat care îşi pledează cauza. Pur şi simplu nu-mi place gloata.

Paraşutistul privi către raniţa umflată.

— Ai fost prevăzător, făcu el. Pun mâna-n foc că te-ai pregătit din vreme.

Basquet se încordă, temându-se deodată că legionarul şi paraşutistul îi vor cere să deschidă raniţa. Se şi vedea silit să împartă cu ei. Răspunse bâlbâindu-se:

— Aş, n-am mare lucru, doar pânză de cort şi o uniformă de schimb.

— Ce băftos! Noi nu avem decât ce-i pe noi.

— Ai o ţigară? întrebă legionarul, adăugând: mă cheamă Margoz.

— Iar pe mine Norris, zise paraşutistul.

Basquet se prezentă la rându-i.

— Nu sunt fumător, minţi el, încheind scurt discuţia.

Nu avea decât o singură dorinţă, să se descotorosească de cei doi. Făcu un pas într-o parte, îmbrâncind un jandarm morocănos.

— Nu poţi fi mai atent? Doar ai destul loc!

Basquet se scuză cu stângăcie. Bănuitor, jandarmul îl privi mai atent, apoi îndreptă spre el arătătorul:

— Te-am mai văzut. Cum te cheamă? Din ce unitate faci parte? Unde ai fost în timpul luptelor?

Asaltat de atâtea întrebări, Basquet se fâstâci. Îşi amintea foarte bine că jandarmul îl surprinsese cu câteva zile în urmă, pe când căutau amândoi pachetele paraşutate de Crucea Roşie. Iar acum avea ghinionul să-l întâlnească din nou! Nu putea decât să nege, scuturând din cap. În mod neaşteptat, tocmai paraşutistul îi sări în ajutor.

— Ia mai lasă-l în pace! Acum te-ai trezit să anchetezi? Aici nu mai suntem decât simpli P.I.M.*-i!

Nu era o vorbă aruncată în vânt. Norris se şi simţea în pielea unui prizonier, preocupat numai de viitor şi având o singură dorinţă, aceea de a întoarce cât mai repede foaia şi a porni pe noul drum. Iar cel care i se deschidea înainte nu era numai drumul către captivitate, era şi drumul la al cărui capăt îl aştepta desigur eliberarea.

Şi apoi, la fel ca toţi oştenii, nu-i avea la inimă pe jandarmi, mai ales atunci când luau la rost un camarad, fie el şi necunoscut, ca şi cum ar fi încălcat legea nescrisă a solidarităţii militare.

Dar Azam, jandarmul, era un tip dârz şi avea memorie bună. Stărui:

— Ştiu unde te-am văzut, se adresă el lui Basquet.

---

* *Prizonier Internat Militar*. Prescurtarea desemnează o categorie de prizonieri, luptători întâmplători de gherilă, suspecţi capturaţi în cursul unei operaţiuni şi adunaţi în „batalioane" sub paza jandarmilor mobili. Ei sunt puşi, pe perioadă limitată (o zi, sau pe durata operaţiunii), la dispoziţia unităţilor, pentru a asigura purtatul poverilor (muniţii, provizii etc.), sau pentru a executa munci de terasament (săparea tranşeelor, organizarea adăposturilor, amenjarea cimitirelor). Cu timpul, în special la Dien Bien Phu, cei din această categorie erau integraţi în unitatea din care proveneau, uneori pentru a-şi asuma misiuni neprevăzute de statutul lor: s-a întâmplat să preia conducerea şi să asigure funcţionarea unui mortier, a unei mitraliere, atunci când titularul fusese scos din luptă (n.a.).

Tocmai se pregătea să continue, când se trezi cu o lovitură bine aplicată în fund, care îl făcu să tresară de indignare, poate mai puţin din pricina violenţei loviturii, cât de surpriză. Cine îndrăznise? Se răsuci pe călcâie şi se pomeni în faţa unui pitic care ţipa furios, cu chipiul dat pe ceafă.

— *Di, di len!*

Pe Azam îl treceau toate năduşelile, mirarea făcând loc umilinţei, urmată de o furie oarbă. Cu arătătorul întins, zbieră:

— Să nu mai faci niciodată aşa ceva!

Temându-se, vietnamezul îşi armă automatul. Nepăsător la ameninţare, jandarmul adăugă:

— Spune-mi cum te cheamă, mă voi plânge comandantului tău!

— *Di! Di len!* răcni celălalt.

Ochii îi deveniseră două crăpături înguste din care scăpăra o privire veninoasă.

— Tu nu-mi poţi ordona mie! Sunt subofiţer!

— Mai lipseşte să-i ceară actele, şopti Norris către Margoz. Pe cuvântul meu, nu-şi dă seama de situaţie!

Avea dreptate. Azam era lipsit de imaginaţie, ura neprevăzutul, întreaga lui fire fiind marcată de certitudinea de a face parte din elita armatei. În timpul bătăliei izbutise să organizeze, la centrul jandarmeriei, un colţ tihnit în care camarazii săi puteau să se bucure de linişte şi odihnă. Nu era un laş, dimpotrivă, luptase din greu. La început avusese misiunea de a asigura circulaţia vehiculelor şi buna funcţionare a terenului de aterizare. La 13 martie, după primul atac asupra punctului de sprijin Béatrice, se văzuse silit să recunoască inutilitatea misiunii sale şi, împreună cu camarazii lui, se pusese la dispoziţia medicului şef Grauwin, conducătorul lazaretului chirurgical.

Timp de cincizeci şi şapte de zile, purtând o banderolă a Crucii Roşii pe braţ, Azam alergase prin şanţurile, tranşeele şi pe cărările de la Dien Bien Phu, cu brancarda în spate, însoţit de un prizonier tăcut şi dârz, în căutarea răniţilor. Pe orice vreme, ziua şi noaptea, sub ploaia de obuze şi gloanţe, Azam se târa ca o broască de la un şanţ la altul, îndeplinindu-şi munca obscură dar necesară şi, desigur, foarte primejdioasă. Uneori, la început, în serile de mare oboseală sau de mare spaimă, i se întâmpla să-i invidieze pe răniţii pe care îi transporta. Dar văzuse în ce con-

diţii îngrozitoare trăiau aceştia în spitalul de campanie, condiţii atât de cumplite, încât de multe ori se întâmpla ca bolnavii, deşi nerestabiliţi, să prefere să se întoarcă la unitate.

Azam se împăcase atunci cu soarta, încrezător în norocul său. Ba făcuse şi mai mult. Renunţând la câteva ore de somn, reorganizase cazemata în care trăia, pentru a oferi camarazilor clipe de relaxare şi odihnă.

Cu câteva ore mai înainte, atunci când se anunţase încetarea focului, îşi făcuse bagajul cu multă grijă, bănuind că drumul va fi lung şi nu putea lăsa nimic la voia întâmplării. Nu fusese mânat de grija pentru propria sa bunăstare, ci de dorinţa să apară într-o lumină cât mai onorabilă şi, prin el, întreaga lui tagmă. Se prezentase curat, proaspăt ras, cu ghetele lustruite, iar în raniţă avea rufe de schimb, gamela şi tacâmurile, toate atât de curate, încât păreau noi.

A fi prizonier era o simplă vorbă. Pentru el, nu însemna decât o schimbare impusă de împrejurări, el rămânea ceea ce era, un jandarm, dispus, cu unele limite, să recunoască autoritatea învingătorilor atât timp cât aceştia nu-şi depăşeau rolul. Astfel lucrurile erau limpezi, bazate pe respectul reciproc al drepturilor fiecăruia.

Şutul în fund pe care îl primise spărsese însă în mii de cioburi intenţiile sale paşnice. Vietnamezul insultase jandarmeria, iar arma aţintită asupra sa nu-l impresiona.

— Du-te şi cheamă-l pe şeful tău! porunci el.

Luat prin surprindere şi mirat de atâta rezistenţă, ostaşul pierdu din aroganţă şi făcu un pas înapoi, nehotărât. Apoi se îndepărtă, înghiţit de mulţime.

Basquet încercase să profite de incident pentru a se face nevăzut. Hotărât lucru, compania celor doi şi a jandarmului nu-i putea aduce decât necazuri. Simţi cum o mână îl înşfacă de mâneca hainei.

— Hei, băiete! Nu aşa repede!

Întorcându-se dădu cu ochii de Norris, care zâmbea batjocoritor.

— Doar n-ai de gând s-o ştergi englezeşte? Vietnamezul s-a dus să ceară ajutor, iar când se va întoarce, împreună cu alţii, va trebui să-l apărăm pe jandarm, pricepi? Şi fără tine am fi doar doi.

— Dar eu n-am văzut nimic! Habar n-am despre ce-i vorba. Te înşeli dacă-ţi închipui că mă voi pune rău cu vietnamezii doar pentru a lua apărarea unui jandarm! Nu vreau să am necazuri...

— Ai să dai de un necaz şi mai mare dacă nu rămâi cu noi, interveni legionarul. Am putea să-ţi cerem, de pildă, să deschizi raniţa, la care se pare că ţii mai dihai ca un elveţian la contul său din bancă! Şi nu spun vorbe goale!

— Dar v-am mai spus, nu am nimic care v-ar putea interesa.

— Asta o să vedem. Ce mai aştepţi, arată-ne!

Pe Basquet aproape îl podidiră lacrimile. Dacă arăta conţinutul raniţei, însemna să-l piardă pentru vecie. Şi mai însemna a-i da apă la moară jandarmului care îl recunoscuse.

Încă o dată fu salvat de sosirea unei cete de militari aduşi de piticul de mai înainte, care îl apucă pe jandarm de centură. Apăru un gradat cu pistol la brâu, cu geantă pe umăr şi, într-o franceză aproape lipsită de accent, i se adresă lui Azam:

— Ostaşul acesta zice că l-ai ameninţat. E adevărat?

— Nu. El m-a lovit pe la spate.

Gradatul se întoarse către celălalt, care protestă furios.

— Ostaşul zice că minţi. Te-a lovit pentru că refuzai să mergi.

Azam umflă pieptul.

— Sunt jandarm, prin urmare am depus jurământ. Cuvântul meu nu poate fi pus la îndoială.

Vietnamezul se enervă.

— Nu mai eşti jandarm! Nu mai eşti nimic! Nimic altceva decât un mercenar colonialist înfrânt! Fii fericit că nu ai fost împuşcat drept criminal de război, aşa cum convenţiile internaţionale ne-ar permite s-o facem!

— Nu sunt criminal de război, sunt un prizonier! Ceea ce îmi conferă un statut recunoscut. Vreau...

— Nu vrei nimic, trebuie doar să te supui!

Pe lângă micul grup, mulţimea prizonierilor se scurgea, indiferentă, întunecată, în târşâit de ghete. Podul Bailey era acum liber, iar coloana înainta ordonată şi tăcută.

— Cum te cheamă? întrebă gradatul scoţând un carnet din hârtie din bambus, de proastă calitate.

— Sunt jandarmul Azam.

— Fost jandarm, corectă vietnamezul, cu glas răguşit.

Ridicând din umeri, Azam se încăpăţână:

— Nimeni nu-mi poate lua gradul, în afară de superiorii mei. Şi asta numai în cazul pierderii onoarei.

Gradatul simţea că nu poate face faţă acestei discuţii. Francezul acesta încăpăţânat îl scotea din sărite cu logica lui. După propriile sale criterii, învinsul trebuia să fie umil, împăcat cu soarta, supunându-se fără să crâcnească în faţa legii învingătorului, mai ales atunci când acesta avea adevărul de partea sa.

— Taci! Eşti un mincinos !

— Nu, se împotrivi Azam, nepăsător.

Tremurând de mânie, vietnamezul deschise tocul pistolului, scoase arma şi urlă :

— În genunchi! Să înveţi a cere iertare poporului pentru răul ce i l-ai făcut! Eşti un ucigaş înrăit...

Azam păli. Înţelegea brusc că toate astea nu erau de glumă, că nu mai era vorba de un schimb de cuvinte de la ostaş la ostaş, ci de un proces rapid, în care el era acuzatul. Că fusese condamnat, iar sentinţa rostită. În faţa morţii iminente, nu putea nici să nege şi nici să se poarte ca un laş. Scutură capul, ca un ultim refuz.

— Omoară-mă, spuse el. Dar nu-mi cere să îngenunchez. Nu va fi o execuţie, ci un asasinat.

— Iar noi vom fi martori.

Vietnamezul tresări ca electrocutat şi se întoarse cu faţa spre Norris, care îl privea cu zâmbetul său blând pe buze, zâmbet dezminţit însă de privirea dură a ochilor săi de un albastru-închis.

— De ce te amesteci?

— Eram aici când soldatul l-a lovit pe camaradul nostru. Toţi trei - arătă cu mâna către Margoz, care încuviinţa, şi către Basquet, care privea în altă parte. Dacă îl ucizi pe jandarm, va trebui să ne lichidezi şi pe noi.

— Baţi câmpii, îi şopti Margoz la ureche, îţi dai seama ce se întâmplă dacă te ia în serios?

Vietnamezul roşi, sau, mai bine zis, deveni cenuşiu. Sărise peste cal şi era pe cale de a-şi pierde obrazul. Căuta un răspuns potrivit, dialectica îl va ajuta, desigur, să găsească unul nimicitor. Era dezorientat, atât de atitudinea fermă a jandarmului, cât şi de sprijinul neaşteptat al camarazilor săi. În disperare de cauză, spuse cu emfază:

— Îl cruţ pe camaradul vostru, dar asta numai pentru că preşedintele Ho Şi Min ne-a învăţat să vă aplicăm iertarea.

Norris încuviinţă, fără a rosti un cuvânt. Se gândea, în sinea sa, la asocierea absurdă dintre cei doi termeni: *a aplica* şi *iertare*. Ca şi cum iertarea preşedintelui echivala cu o sancţiune.

— Acum grăbiţi-vă să-i ajungeţi din urmă pe ceilalţi. Şi aşa aţi pierdut mult timp...

După aceste ultime cuvinte, vietnamezul se depărtă, nu înainte de a desemna cu mâna doi soldaţi care să-i escorteze.

— Eu nu sunt împreună cu ei, încercă să protesteze Basquet, care nu dorea decât să se piardă în masa de oameni, pentru a-şi salva comoara.

Norris îl trase înapoi de curea.

— Dacă mai încerci s-o ştergi, le spun vietnamezilor că duci arme şi o busolă, pentru a evada.

— Te lauzi, mârâi Basquet.

— Ba nu, i-o întoarse Norris, ţinându-l strâns de centură. Căci vom evada într-adevăr. Toţi patru, împreună.

— Nici vorbă, n-am de gând să mă las împuşcat de vreun idiot. Nu aveţi decât să faceţi pe eroii, dar fără mine.

— Cum vrei. În cazul acesta, vom împărţi frăţeşte proviziile tale.

— Ah, asta nu! Sunt ale mele... se grăbi să protesteze Basquet, dar închise gura, dându-şi seama de capcană. Eşti un ticălos!

— Ai mai spus-o.

— Ăsta-i şantaj.

— Da.

Mergeau în urma celor doi ostaşi care îşi croiau drum prin mijlocul gloatei, dând lovituri cu patul armei în dreapta şi în stânga pentru a-şi face loc. Cei patru pe care îi adunase întâmplarea înaintau în şir indian, în pas alergător, trecând podul, iar de aici pe şoseaua 41 care, după ce se strecura printre două piscuri abrupte denumite cândva Dominique 1, cel galben, şi Dominique 2, cel roşu, şerpuia la picioarele poziţiei Béatrice, pierdută la 13 martie, poziţie de pe acum invadată de vegetaţie, care ascundea ambrazurile cazematelor precum pleoapele ochii morţilor.

Coloana se încrucişă cu şiruri de camioane Molotova, co-

piate întocmai după G.M.C.*-uri, cu şasiul scurt, care se îndreptau către Dien Bien Phu transportând o mulţime de soldaţi, bărbaţi şi femei, cu măşti de gaze pe obraz.

— Oare din cauza mirosului? întrebă Azam.

— Aş! îi răspunse Margoz. E pentru „idziená".

— Şi pentru a-i feri de virusul colonialist, completă Norris.

Înspre apus, soarele începuse să coboare în spatele dealurilor, către Franţa şi către libertate. Deasupra capetelor prizonierilor, cerul căpăta o nuanţă albăstrie, rece şi dură ca oţelul. Iar cei care treceau pe lângă ei, căţăraţi sus pe platforma camioanelor, aşa nemişcaţi cum şedeau, semănau cu tot atâtea popice. Norris îi privea pe învingători, turnaţi parcă în acelaşi tipar, cu aceeaşi cască turtită, în uniformele lor de pânză verde, ca nişte saci, toţi la fel de rigizi, dispreţuitori, evitând privirile, cu ochii mijiţi spre cine ştie ce viitor depărtat... Conştienţi că dominau mizerabila gloată a învinşilor, pe care îi striveau de la înălţimea platformelor, considerându-se fiinţe superioare dotate cu mijloace de transport mecanic, cu un dispreţ total faţă de pedeştrii nedemni de a fi măcar priviţi.

Simţind nevoia de a sparge carapacea indiferenţei, să-i stârnească la ceva care să semene cât de cât a reacţie omenească, Norris strigă după ei:

— Mâncători de hoituri ce sunteţi! Pomanagiilor! Grăbiţi-vă, să nu vă sufle ceilalţi pomana de sub nas!

Nici măcar un singur soldat nu întoarse capul, doar o tânără, aflată în partea din spate a ultimului camion care trecea, îi aruncă o privire scurtă. Atât de tăioasă, dură şi încărcată de ură, încât o resimţi ca pe un scuipat, sau un pumn în faţă.

Norris nu petrecuse decât puţin timp în Indochina. În rarele clipe de răgaz şi linişte ale bătăliei, când sta lungit înăuntrul unei cazemate împreună cu alţi camarazi, la fel de sleiţi de puteri şi de năuciţi cum era şi el, auzise, repetate la nesfârşit, poveştile despre chiolhanurile trase la Hanoi sau în alte locuri. Istorisiri de puţoi, care se încheiau fără excepţie într-un bordel, în braţele unei tonkineze** cu pielea mătăsoasă, glas cântat şi gesturi tandre. Fete de vis, care te făceau să te simţi în paradis. Unele las-

* Camioane fabricate de General Motors Company (n. tr.).

** *Tonkin*, regiune din nordul Vietnamului, situată la marginea golfului Tonkin (n. tr.).

cive sau reci, altele experte sau stângace, însă niciodată vulgare, mişcându-şi mâinile cu gesturi de balerină, unduindu-şi şoldurile, cu săruturi uşoare şi dulci. Te ciuguleau...

Legănat de poveştile lor, Norris adormea observând că, vorbind despre ele, băieţii încetau să se exprime deochiat sau grosolan. Şi îşi închipuia că toate vietnamezele erau la fel, fiinţe suave şi lipsite de apărare, cu graţia unor sirene şi cu surâsuri pline de făgăduinţi. Adică tipul de femeie pe care doar Asia îl poate naşte, concentrată asupra fericirii bărbatului.

Privirea pe care i-o aruncase fata a fost pentru el ca o piatră care sparge un geam. În mintea sa toate deveniră tulburi, dându-şi deodată seama că fanatismul, cruzimea şi ura puteau lua, la femei, forme de nebănuit la un bărbat.

Chiar dacă erau duşmani, vietnamezii erau soldaţi şi, în ultimă instanţă, fraţi de arme, tovarăşi de suferinţe; probabil că puteau să comunice cu ei, evocând amintiri asemănătoare, într-un schimb de idei comparabile, despre condiţia ostaşului...

Descoperea însă un zid, sau o prăpastie, faţă de universul feminin, aşa cum putuse întrezări din privirea acelor ochi, negri precum gura ţevii unei arme, privire de gheaţă din mijlocul unui chip de piatră.

Într-o seară, la Dien Bien Phu, Warnecki, un polonez voinic, caporalul său instructor — care de atunci fusese ucis pe înălţimile Éliane 2 — îi povestise despre soarta unuia dintre oamenii săi, căzut viu în mâinile unei trupe de femei-partizani. Se spune că asiaticii ar fi cruzi. Femeile asiatice ştiu să fie şi mai crude, poate cu mai puţin rafinament, însă cu o cunoaştere exactă a durerii. Bietul băiat nu fusese cruţat de la nici o tortură, iar atunci când a fost găsit, după câteva ore, în agonie, camarazii săi nici măcar nu au încercat să-l transporte pentru a fi salvat. Suferise atâtea, încât nu mai era decât o rană pe carnea deschisă. Singurul lucru ce se mai putea face era un glonţ în cap...

Norris nu-şi putuse desprinde privirea de ochii tinerei femei. Durase mult, foarte mult, deşi probabil că nu mai mult de patru secunde. Dar îl trecuseră fiorii.

„Nu ar fi recomandabil să cazi viu în mâinile ei", îşi spuse.

Cu toate că era frumoasă. Chiar foarte frumoasă. O fecioară rece, care ştia să pună în valoare cu multă cochetărie tot ce ascundea starea ei de femeie. Norris şi-o închipui atacând, în frun-

tea cetei, îmbărbătându-i pe cei slabi, amenințându-i pe nevolnici, biciuind ardoarea lor revoluționară, spintecând dușmanii fără milă. Inaccesibilă tuturor sentimentelor nobile care îi animă pe războinici, cavalerismul, mila, generozitatea.

Înainte de a dispărea împreună cu camionul după prima cotitură a drumului, fără a-l fi scăpat o clipă din ochi, fata făcu un gest. Cu palma întinsă, spintecând aerul precum cu un tăiș, ca și cum ar fi alungat o muscă, arătase prin aceasta cât de puțin conta pentru ea acest soldat învins.

Buzele i s-au strâns și au rămas ca o linie subțire pe obraz, scuipând cuvinte ce purtau toată ura și disprețul adunat al lumii. Două silabe pe care Norris nu le-a putut înțelege, care însă aveau să-i rămână gravate pe veci în memorie:

— *Nghia pha!*

Nghia pha. Norris ghicea că însemna mai mult decât o insultă, era făgăduiala unei pedepse crunte, o amenințare mortală. Îi întrebă pe camarazii săi, dar Margoz recunoscu că nu știe, iar Basquet ridică din umeri.

Tânărul vietnamez, care urmărise scena, îl lovi pe Norris cu țeava automatului și repetă, la rându-i, ca un copil care descoperă o nouă expresie:

— *Nghia pha! Di nghia pha!*

— Asta înseamnă că vom fi închiși, traduse, în sfârșit, Azam.

Începuse să plouă cu găleata.

Capitolul 2

7 mai 1954, orele 22

1

Luminişul unde se adunau potecile pe care mărşăluiau grupele de prizonieri era încărcat de miasme greţoase, pe care ploaia le făcea şi mai greu de suportat. Mirosea a lemn ars, a frunze putrede şi a hoit. Ploaia torenţială de seară nu limpezise atmosfera, dimpotrivă, scosese la suprafaţă ce era mai rău mirositor. O putoare de neînchipuit, desigur mirosul nenorocirii. Prizonierii se sufocau din cauza umezelii ce le pătrundea în plămâni şi le lipea de piele hainele ude.

Copleşiţi de potop, oamenii căutau adăpost sub arborii mari, dar erau atât de numeroşi şi atât de stângaci în întuneric, încât se călcau pe picioare şi se îmbrânceau, certându-se. Câţiva soldaţi izolaţi căutau pe dibuite un loc ceva mai uscat; călcau prin noroi, alunecau pe şleaurile lăsate de camioanele Molotova, sau cădeau în gropile făcute de bombe şi pline cu apă stătută, stârnind nori de muşte care îi înconjurau bâzâind.

Fiecare în parte, indiferent de unde venea, făcea acum ucenicia singurătăţii. Bărbaţii aceştia osteniţi nu îşi mai doreau nimic altceva decât un colţişor, fie el cât de strâmt, unde să-şi aşeze oasele şi povara din spate.

Vorbeau puţin, doar frânturi de cuvinte, cele mai multe fiind blesteme la adresa celor care îi îmbrânceau în beznă sau încercau să le fure micul spaţiu vital atât de greu cucerit cu câteva clipe mai înainte.

— *Scheißerei! Schweinkopf!*

— *N'hadin oualdik!*

— Fais gaffe, hé, Ducon!

Blestemau pe toate limbile, imediat potoliţi de un ordin nazal şi hotărât răcnit de un vietnamez nevăzut şi omniprezent, un *Im*, însoţit de obicei de o lovitură dată cu patul armei la nimereală, peste capete, spinări, sau umeri.

Oamenii încetaseră să mai gândească, răpuşi de osteneală. Lihniţi de foame, sleiţi de puteri şi scârbiţi, se chirceau într-o somnolenţă vecină cu moartea. Nu-şi doreau decât să nu se mişte, cu genunchii strânşi, apăsaţi pe burta goală. Alungau gândurile despre înfrângere, despre asurzitorul zgomot al ultimelor lupte şi despre prăbuşirea ce le-a urmat, amânându-le pentru mai târziu. Acum nu mai era loc decât pentru starea aceasta de năuceală şi pentru ploaie. Să nu se mişte, să păstreze ca pe un bun de preţ rămăşiţa de căldură dintre cămaşă şi piele, să nu cedeze cei câţiva centimetri pătraţi de sub fese.

Erau câteva mii, adunaţi şi înghesuiţi cu forţa în bezna unei poieniţe, aşteptând ivirea zorilor. Ziua de mâine va rezolva totul. Cel puţin aşa credeau.

Erau cei care, împrăştiaţi printre ceilalţi, încercau să adoarmă, pentru ca timpul să treacă mai repede, să uite de oboseală rupând cu trecutul şi pregătindu-se a întâmpina lumea de mâine, pe care o ghiceau ostilă, fără a şti prea bine cum va arăta. Erau cei care cotrobăiau pe furiş prin raniţe. Erau cei care pur şi simplu aşteptau, trăind doar momentul, pătrunzând fără grabă în nesiguranţa celui care îl urma.

Şuvoiul noilor-veniţi era neîntrerupt, înaintarea fiind îngreunată adesea de târgile improvizate. Pe parcursul celor cincisprezece kilometri ai drumului, vietnamezii aleseseră la întâmplare brancardieri dintre captivi, ordonându-le să poarte beţele de bambus. În echipele astfel alcătuite, oamenii nu se cunoşteau şi ţineau doar cu greu pasul. Pentru ei, răniţii nu erau decât o povară anonimă.

Până acum se dovediseră grijulii, ba chiar atenţi. Respectau curajul sau nenorocul celor ce fuseseră răniţi dar, din unele mişcări mai bruşte, datorate exasperării, se putea ghici lesne că sentimentul milei avea să dispară curând. Nu era decât o pojghiţă subţire, moştenire a fraternităţii din timpul bătăliei. Ce va fi mâine, când foştii combatanţi nu vor mai fi decât simpli prizonieri, când fiecare va fi animat de aceeaşi dorinţă elementară de

a supraviețui, când toate deosebirile vor dispărea, când gradele nu vor mai însemna nimic, eroi sau laşi, sănătoşi sau răniţi?

Pentru moment, vietnamezii aveau grijă de răniţi. Nu din dorinţa de a-i trata bine, ci doar pentru că primiseră ordinul de a goli poziţia Dien Bien Phu de orice prezenţă a duşmanului, permiţând trupei să execute în toată liniştea marea razie pe care o plănuiseră.

Norris paraşutistul, Margoz legionarul, Azam jandarmul şi Basquet, fostul „şobolan de pe Nam Youm", n-au izbutit să se descotorosească de îngerul lor păzitor, în ciuda ploii, a îmbulzelii şi a întunericului, pe întreg parcursul. Vietnamezul „lor" rămăsese lipit de ei, păzindu-i ca pe lucrul cel mai de preţ din lume. Ba chiar îşi depăşise datoria, respingând cu violenţă propunerile unui subofiţer care pusese ochii pe cei patru pentru a transporta un muribund.

Aşadar, eşuaseră, în cele din urmă, împreună, vlăguiţi şi uzi până la piele, în marginea poienei, unde paznicul lor izbutise să le găsească un loc şi îi ajutase să întindă între doi copaci pătura de lână pe care Norris i-a smuls-o lui Basquet. Dar fusese o socoteală pripită. După ce i-a ferit timp de un sfert de oră, pătura s-a îmbibat cu apa ce cădea din frunziş şi s-a transformat într-o pâlnie mare, din care se scurgea acum un fir neîntrerupt de apă rece ca gheaţa.

Cei patru camarazi se găseau înghesuiţi, umăr la umăr, aşezaţi turceşte, cu coatele strânse pe lângă trup. Aproape lipit de ei, vietnamezul se adăpostise sub un petec de nailon, un fel de paraşută caraghioasă care îl făcea să semene cu o fantomă galbenă.

— Îmi dai o ţigară? îi ceru Norris lui Basquet.

— Ţi-am mai spus că nu fumez, îl repezi celălalt, acru.

— Bine că veni vorba, interveni Margoz, nici până acum nu ne-ai arătat ce ai în raniţă.

— Nu te priveşte.

— Dimpotrivă, ne priveşte pe toţi, i-o reteză Azam în şoaptă. Să punem tot ce avem la un loc. Uite, eu, de pildă, am un pachet cu biscuiţi de război.

Începu să caute în raniţă, trase o înjurătură şi le spuse:

— N-a mai rămas decât un fel de pastă...

Scoase mâna mânjită şi o arătă celorlalţi.

— Ai zice că s-a topit, oftă Norris.

— Tot în burtă ajunge...

Basquet nu comentă, însă felul cum spuse „mulţumesc" dovedea că îl bănuia pe Azam că i-a dat partea cea mai rea. Se gândea: „Să nu creadă cumva că voi împărţi prea curând cu ei. Încearcă să mă convingă prin toate mijloacele..."

— Acum aş fuma bucuros o ţigară, reluă Norris. După asemenea masă copioasă, o ţigară ar fi binevenită.

— Cere-i vietnamezului, propuse Margoz.

— Nu cerşesc.

Dar soldatul înţelese. Sucindu-se în fel şi chip, se căută în buzunarul de la piept şi scoase o ţigară, pe care o frânse în două; îi oferi lui Norris o jumătate. La început, acesta refuză, apoi o luă, după ce Margoz îi şoptise la ureche:

— Fiecare câte un fum.

— Ar fi putut să ne-o dea întreagă...

— Vietnam... sărac, articulă încet ostaşul.

— Din partea mea, n-are decât, murmură Norris.

— De fapt e băiat de treabă, fu de părere Basquet. N-ai avut dreptate să te iei de el adineauri. Nu făcea decât să asculte ordinele şefilor săi. E soldat, ca şi noi.

— Poate ca tine, se împotrivi Margoz. Pentru mine, e un vietnamez.

Cel vizat avea auzul ascuţit. Răspunse acru:

— Voi, mercenari colonialişti. Nu iubit soldaţi armata populară. Soldaţi însă câştigat războiul.

— O luptă, nu războiul, îl corectă Azam. Nu încă.

— Noi tot câştigăm război contra mercenari colonialişti şi marionetele lui Bao Dai*!

— Nu cred că-i momentul cel mai potrivit să discutăm politică, făcu Margoz împăciuitor. Mâine dimineaţă vom relua această interesantă confruntare. Cu toate că punctele de vedere mi se par ireconciliabile.

Căscă zgomotos şi anunţă:

— Acuma dorm.

După numai trei secunde, începu să sforăie.

---

* Născut la Hue (1913), împărat al Vietnamului (1932–1945), constrâns de Vietminh să abdice în 1945, mai târziu şef al statului (1949–1955) (n. tr.).

Norris îşi sprijini fruntea pe genunchi, cu mâinile petrecute în jurul picioarelor. Mintea îi aluneca dincolo de amintirea bătăliei, care i se părea departe, în timp şi spaţiu, ca şi cum o trăise în vis, în afara prezentului care îi apărea în frânturi fără legătură. Prin faţa ochilor i se perinda o privelişte neasemuit de blândă. O câmpie vălurită, în culori calde, un râu din patrie văzut pe fereastra unui tren în mers. În sfârşit adormi...

2

Încă de la primele picături ale ruperii de nori, Michel Mallier sărise în afara potecii, într-o râpă de dincolo de perdeaua subţire şi plină de spini. Se lăsă să alunece la vale, oprindu-se doar la mijlocul albiei râului Nam Youm, care în amonte de „ligheanul" de la Dien Bien Phu era doar un mărunt torent de munte, cu maluri înalte şi albie adâncă, presărată cu bolovani.

Gestul nu fusese premeditat. Pornise dintr-un reflex, născut dintr-o clipă de neatenţie a vietnamezilor, care, luaţi prin surprindere de furtună, îşi întorseseră pentru un moment privirile de la el. Sau poate că era vorba de un refuz al înfrângerii, ascuns undeva în el? Poate o modalitate de a continua o luptă pe care nu el hotărâse s-o încheie? Era soldat şi va rămâne soldat, orice s-ar întâmpla, liber să-şi hotărască soarta şi viaţa.

Refuza până şi să privească în faţă viitorul, iar în raniţă nu avea decât foaia de cort, gamela şi o mână de orez. Pe lângă faptul că gestul său îl scotea în afara legii, îl expunea neajutorat şi lipsit de apărare capcanelor junglei. Mai mult chiar, era pe deplin conştient că în poziţia sa în afara legii nu se mai putea bucura de garanţiile acordate în mod obişnuit prizonierilor de război.

Pentru el, cel mai important lucru era să scape din tristul cortegiu al învinşilor, să marcheze deosebirea faţă de cei împăcaţi cu soarta, resemnaţii, fricoşii, sau cei pentru care pur şi simplu oboseala fusese o scuză.

Cu toate că Michel Mallier nu era un soldat din elita armatei. Cel puţin nu în înţelesul obişnuit al cuvântului. Nu era nici paraşutist şi nici nu făcea parte din Legiune. Era un foarte banal caporal din infanteria colonială, care comanda un pluton din ba-

talionul de thailandezi. Trupa sa nu era alcătuită din războinici crunţi sau kamikaze. Erau simpli ţărani, care crezuseră că îşi vor apăra independenţa şi cultura împotriva invadatorilor din Tonkin, oamenii mărunţi, cu spatele adus, care munceau acolo, în deltă, cu picioarele în nămol şi care năvăliseră peste ei să le aducă biblia lor roşie şi relele apucături.

Partizanii aceştia nu erau făcuţi pentru a rezista tirului de artilerie, nici pentru a trăi precum şobolanii, cu capul între umeri, pe fundul unei gropi. Locurile lor erau pădurea şi orezăriile, pătratele acelea defrişate în junglă cu ajutorul focului. Viaţa lor era alcătuită mai ales din legături amoroase, din cântece şi, din când în când, din fumatul unei narghilele. Femeile lor erau frumoase, blânde şi vesele.

Bieţii oameni nu vroiau să moară şi totuşi, din prietenie pentru caporalul lor, rămăseseră lângă el, îndurând totul pentru că era oaspetele lor şi nu se face să-ţi părăseşti oaspetele, lăsându-l singur în vijelie.

În timpul luptelor, thailandezii se strecurau în afara întăriturilor şi se duceau să-şi vadă familiile, care se retrăseseră în satele din împrejurimi. Se întorceau către ziuă, aducând salată, fructe şi legume, care dau gust orezului searbăd — singurul aliment acordat de intendenţă.

În dimineaţa aceasta, atunci când asupra poziţiei se aşternuse tăcerea, Michel Mallier şi-a dat seama că totul se sfârşise. Şi-a adunat oamenii şi le-a spus:

— Mergeţi la casele voastre. Încercaţi să vă faceţi uitaţi, să vă reluaţi viaţa, să rezistaţi. Viitorul vă va spune ce aveţi de făcut...

Se sfătuiseră îndelung. Apoi, cu puţin înainte de amiază, adunaseră puştile în partea din mijloc a poziţiei. Michel Mallier observase că abandonaseră tot ce amintea de armată, centuri, pelerine, pălării. Îmbrăcaseră, în schimb, tradiţionalul lor pantalon negru de pânză, cămaşa cu mâneci scurte, iar pe cap purtau acum un basc albastru-închis.*

Nu avea să-i mai revadă, nici chiar după încetarea focului de la ora 5.

---

* Unii dintre ei aveau să profite de atacul din 1979 al chinezilor pentru a alege libertatea, trecând în Thailanda şi, de aici, în Franţa, după douăzeci şi cinci de ani de „gulag" (n.a.).

Iar acum era singur, ud şi îngheţat, încercând să-şi recapete suflul înainte de a urca malul abrupt, dinspre nord, al râului. Asculta atent, temându-se că fuga îi fusese observată şi că vietnamezii au şi pornit în căutarea sa. Dar, în afară de zgomotul ploii pe frunzişul care îl ascundea, domnea o linişte deplină. Zvâcni în sus, şi începu urcuşul, ajutându-se cu mâinile şi genunchii, agăţându-se de ramurile joase ale unui arbore aplecat deasupra râului. Trecu în cealaltă parte a râpei, unde găsi un teren mai neted şi liber. În timp ce înainta, se gândea. Încotro să se îndrepte? Şi cum?

Îşi dădea seama că nu va fi cu adevărat liber decât după ce va rezolva problema urgentă a supravieţuirii, de care depindea buna desfăşurare a drumului ce-l aştepta — desigur, lung, primejdios şi obositor.

În primul rând, să găsească hrană.

Trăind multă vreme împreună cu thailandezii, Mallier era destul de obişnuit cu pădurea pentru a putea deosebi, printre miile de ierburi şi rădăcini, pe cele comestibile. Avea un cuţit şi, în raniţă, o bricheţă cu benzină, ceea ce îi va asigura pentru început o oarecare autonomie. Dar după aceea? Hotărî că asta nu mai avea nici o importanţă, va vedea ce-i de făcut la timpul potrivit.

Gândurile îi fură risipite de un amănunt neobişnuit. Spre marginea pădurii prin care mergea, observă o urmă ceva mai deschisă în întunericul din jur, părând a fi o linie continuă, la numai câţiva metri de el. Încetinind pasul, se apropie precaut, se aplecă şi, cu vârful degetelor, pipăi pământul bătătorit, pe care simţi urma lăsată de roata unui camion. Pipăind mai departe, se încredinţă că, într-adevăr, erau urme de roţi. Era limpede că vietnamezii tăiaseră un drum prin pădure, care urma aproximativ direcţia de la nord-vest către sud-est.

„Ce este la nord de Dien Bien Phu?" se întrebă.

Răspunsul era evident, nu exista decât poziţia Gabrielle, cucerită la începutul bătăliei, în noaptea de 14 către 15 martie, iar urmele erau, fără îndoială, ale tractoarelor care au tras tunurile de întărire a infanteriei.

Deodată se ridică, ascultând atent. Se apropia o ceată de oameni, în clinchet de arme şi zvon de glasuri. Vietnamezi.

Michel Mallier părăsi dintr-un salt poteca şi se ghemui. Soldaţii erau foarte aproape şi înaintau liniştiţi. Din când în când,

se auzeau brusc râsete. Învingătorii erau veseli. Se simţi cuprins deodată de mânie, regretând că nu are o armă. Le-ar fi arătat că niciodată izbânda nu e totală. Se mulţumi să-şi încleştеze pumnii, aşteptând să se scurgă coloana, alcătuită din aproximativ o sută de oameni ce tropăiau nepăsători, în pas vioi, până când dispărură în bezna nopţii.

„Evacuează poziţia Gabrielle", îşi spuse Michel Mallier. „Cum acolo nu a mai rămas picior de vietnamez şi, deci, nu văd nici un motiv ca ei să se întoarcă, de ce nu m-aş îndrepta către vechea tabără? Acolo aş putea aştepta, să văd ce şi cum." Imediat apoi îi veni o altă idee: „Poate că or mai fi lăsat câte ceva în urma lor şi, cine ştie, voi mai găsi alimente abandonate."

Perspectiva îl îmbăta. Întâmplarea îi adusese pe neaşteptate rezolvarea problemelor. Porni din nou la drum şi nu observă decât în ultima clipă poziţia artileriei, perfect camuflată în mijlocul unui luminiş, care scăpase privirilor sale. Îi atrăsese atenţia masa compactă, în formă de piramidă, care se înălţa în calea sa. Se ghemui la pământ şi constată că era vorba de un tun de mare calibru, a cărui ţeavă era ascunsă sub o plasă ce-l acoperea cu totul.

Mallier se retrase bâjbâind, speriat de moarte, şi ocoli obstacolul, mulţumind Providenţei că i-l dezvăluise la timp.

Din puţinul ce-l învăţase în urma contactului cu vietnamezii din această după-amiază, se temea să nu fie luat drept evadat, partizan sau sabotor, ceea ce ar fi dus la împuşcarea sa pe loc. I-o făgăduise un gradat ţâfnos, cu piele de hepatic, căruia îi mocnea în priviri ura împotriva francezilor.

Rămase nemişcat, încercând să descopere inevitabila santinelă. În cele din urmă o desluşi, rezemată nepăsător de un trunchi de copac, ascunzând în căuşul palmei o ţigară cu miros de miere. Fără îndoială, o ţigară americană.

„Recuperarea funcţionează de minune la vietnamezi", gândi Mallier. Era dreptul lor. Îşi aminti cum, în timpul iernii trecute, pe vremea retragerii care îl făcuse să ajungă de la vechea poziţie Lai Chau până la Dien Bien Phu, el însuşi fumase un pachet de „Tu Vu" găsit în buzunarul unui vietnamez mort.

Din fericire, santinela nu bănuia nimic şi Mallier se furişă pe lângă ea, apoi, după ce reperă adăpostul în care să găsească probabil servanţii tunului, îşi continuă drumul într-o direcţie pe care o aprecie din ochi. Nu se putea baza decât pe spiritul său de

orientare pentru a ajunge la fostul punct de sprijin Gabrielle înainte de ivirea zorilor. Acolo îşi va căuta o ascunzătoare potrivită în care să se poată odihni înainte de a porni mai departe.

În minte i se contura din ce în ce mai limpede hotărârea de a ocoli pe la nord depresiunea de la Dien Bien Phu, după care să coboare către Laos. Îşi spunea, pe bună dreptate, că, dacă vietnamezii amplasaseră locuri de pândă în jurul întăriturilor, acestea aveau mai ales scopul de a bara valea Nam Youm-ului, cale de acces naturală, cea mai la îndemână de urmat către Nam Ou, unul dintre cele mai mari râuri din nordul Laosului.

Tocmai ajunsese la această concluzie, când auzi deodată strigăte, de undeva din faţă şi din stânga, la vreo sută de metri. În întuneric s-au aprins luminile mai multor lanterne, care executau un adevărat balet, pentru ca, în cele din urmă, să se concentreze toate asupra unui singur punct din marginea lizierei din faţă. Apoi s-au aprins şi farurile unui camion, care până atunci rămăsese invizibil.

În lumina puternică a proiectoarelor, Mallier desluşi vreo douăzeci de siluete care se chemau în vietnameză, răcnind la alţi oameni, pe care nu-i putea vedea. Se făcu mic în spatele unui muşuroi de termite şi aşteptă, cu sufletul la gură.

În piept inima i se zbătea nebuneşte. Îşi dădea seama din ce primejdie scăpase. Se încrezuse prea mult în noroc şi în propriile-i puteri, atunci când încercările care îl aşteptau abia începuseră. Crezuse că depăşise cordonul sanitar amplasat de inamic în jurul depresiunii, dar se înşelase. Se părea că vietnamezii erau pretutindeni.

Dând la o parte câteva ramuri, observă scena care se desfăşura nu departe de el. O vânătoare de oameni, în toată legea. Soldaţii alertaţi se desfăşurau în lumina crudă a farurilor camionului. Se strigau şi se îmbărbătau unii pe alţii. Şi, brusc, deschiseră focul, cu puşti şi pistoale automate, în timp ce strigătele deveneau din ce în ce mai ascuţite, aproape isterice. Îi excitau propriile lor glasuri.

Din întuneric răzbi un ordin, dominând vacarmul:

— Opriţi focul, ajunge!

Focul încetă, în schimb răcnetele se amplificară.

— Apropiaţi-vă, cu mâinile pe cap, se auzi o voce cu accent vietnamez.

Din tufişuri s-au desprins două umbre. Una din ele, masivă, în vestă de paraşutist cu buzunarele umflate, care o făcea şi mai mare; cealaltă, firavă, stângace, împleticită şi orbită de lumina puternică.

În clipa următoare, cei doi paraşutişti au fost înconjuraţi, îmbrânciţi şi înjuraţi. Mallier vedea cum se ridică şi coboară paturile armelor, într-un cor de blesteme, ca atunci când o gloată linşează. Căci, într-adevăr, asista la un act de linşaj. În cele din urmă, când cercul soldaţilor se retrase, Mallier nu mai văzu decât două siluete gârbovite întinse la pământ, nemişcate.

Un vietnamez îşi armă Coltul şi, foarte liniştit, sprijinit într-un genunchi, îi lichidă pe cei doi paraşutişti cu câte un glonte după ureche.

Brusc, lui Mallier i se făcu frică. Scena se petrecuse prea repede şi se încheiase prea violent pentru a putea fi reţinută, împreună cu toate celelalte, de memorie. În timpul luptelor, i se întâmplase zilnic, ba chiar de mai multe ori în aceeaşi zi, să se confrunte cu moartea, fie cu cea a duşmanilor, fie cu cea a unor camarazi apropiaţi. Însă în jur era o atmosferă paroxistică, în care viaţa, rănile, suferinţa şi moartea făceau parte în mod firesc din peisaj, din mediu şi din obişnuit. Omul izbuteşte să reziste chiar şi atunci când nu i-au mai rămas decât meşteşugul şi şansa de a supravieţui.

Îi fusese uneori frică, de pildă atunci când înceta să mai fie stăpân pe propria lui soartă, când se găsea într-un echilibru instabil între două lumi, cea reală şi cea necunoscută, sub tirul orb şi nimicitor al artileriei, când se deplasa în tranşee, sau atunci când necesităţile fiziologice îl sileau să se izoleze, într-o poziţie ridicolă, parcă şi mai expus schijelor decât dacă ar fi fost gol.

Acum însă era altfel. Asistase la asasinatul executat cu sânge rece, la crima clandestină pentru care nimeni, niciodată, nu va fi tras la răspundere.

La început, fusese cuprins de mânie în faţa acestor fapte cumplite, mânie amplificată de veselia sinistră a vietnamezilor care îşi băteau joc de cadavre. Morţii trebuie respectaţi, mai ales cei căzuţi datorită curajului lor. El însuşi încetase a-i privi pe adversarii ucişi drept duşmani şi întotdeauna le acordase onorul militar, chiar dacă de cele mai multe ori acesta se reducea la un simplu salut.

Mânia făcu loc apoi milei profunde față de acești camarazi necunoscuți, care, ca și el, refuzaseră să se supună și, în ciuda înfrângerii, voiseră să rămână soldați. Soldați pe care ura — cea mai josnică, ura celor adăpostiți în liniile din spate — îi ucisese după oribila hăituială.

Dar acum era cuprins de frică. O frică nimicitoare, care îi strângea stomacul, îi înghețа membrele, dându-i senzația că nu este decât o păpușă din cârpe, incapabilă de a schița cel mai mic gest. Nu mai dorea altceva decât să rămână acolo, confundându-se cu mediul, devenind lut, rădăcină, termită...

Era mai puțin înspăimântat de moartea de care scăpase, sau de riscul la care era expus, cât de sălbăticia scenei la care asistase, acea ferocitate a oamenilor, furia linșajului și neputința victimelor de a se apăra, de a da o explicație.

Zadarnic își spunea că este un fricos, că îi este rușine de el, trupul nu vroia să-l asculte. Dacă ar fi fost descoperit în momentul acela, desigur că nu s-ar fi putut împotrivi călăului.

„Ridică-te, otreapă!" își porunci.

Nu se mișcă. Inima i se zbătea atât de tare în piept, încât, cu siguranță, putea fi auzită de la depărtare. Capul îi vâjâia, maxilele îi bolboroseau. Nu izbutea să se urnească din loc. Se ghemuia, lipit de pământ, cu unghiile înfipte în lut, cu picioarele ca niște rădăcini ce îl țineau legat de sol.

Vomită. Într-un singur reflex violent, stomacul i s-a contractat, gura i s-a deschis, expulzând jetul care răpăi pe frunzele tufișului în spatele căruia era ascuns. În aer se răspândi un miros puternic de vomă. Abia atunci reveni la viață.

Ceasul de la mână arăta ora trei dimineața. Se făcuse prea târziu pentru a mai putea ajunge la Gabrielle înainte de a se lumina de ziuă. Lui Michel Mallier nu-i rămânea decât să se ascundă până în zori, când își va putea da mai bine seama de împrejurimi, de calea pe care trebuia s-o urmeze, precum și de modul de amplasare a dușmanilor.

Nu dorea s-o recunoască, însă, în realitate, hotărârea aceasta era urmarea clipelor de panică, nu se mai simțea în stare să meargă înainte și amâna momentul luării unei decizii.

Se făcu covrig în desiș, cu mâinile înfundate în cutele vestei, cu capul sprijinit pe o rădăcină și adormi, cu mintea golită și mușchii zdrobiți.

3

Ploaia încetă cu puţin timp înainte de ivirea zorilor. Tabăra provizorie în care erau adunaţi cu miile prizonierii de la Dien Bien Phu semăna cu o uriaşă curte a miracolelor, un caravanserai uimitor, a cărui principală trăsătură era dezordinea. O dezordine desăvârşită, totală. Pe o suprafaţă care nu depăşea un hectar, oamenii ocupau fiecare palmă de loc, înghesuiţi, într-un amestec confuz de soldaţi de toate rasele, toate armele şi uniformele, într-o gloată imensă în mijlocul căreia, depăşiţi de evenimente, câteva sute de ostaşi vietnamezi alergau care încotro, aţâţaţi şi înnebuniţi, care îmbrâncind o grupă, care împărţind lovituri cu patul armei şi răcnind sârguincios, fără a-şi da încă seama că se luptau cu morile de vânt, iar activitatea lor febrilă era neutralizată de inerţia prizonierilor.

Pentru aceştia, singurul lucru care mai conta era supravieţuirea. În mod inconştient, se cramponau de apropierea vechii poziţii de la Dien Bien Phu, singurul lucru care îi mai lega de propriul lor univers, singura cale pentru a se putea îndrepta către Hanoi şi către libertate. Ajunşi în pragul captivităţii, refuzau să înainteze, precum vitele care simt mirosul sângelui şi nu vor să treacă pragul abatorului.

Părea evident că vietnamezii nu primiseră nici un fel de îndrumări, iar faptul că puteau fi văzuţi pretutindeni se datorase la început unei nevoi legitime de a-i putea contempla pe învinşi, aceşti soldaţi de care se temuseră, împotriva cărora luptaseră şi care acum se aflau în puterea lor. Pentru învinşi, însă, de acum înain-te singurul lucru important putea fi exprimat printr-un singur cuvânt, un cuvânt care foarte curând se preschimbă într-un strigăt general:

— Mâncare!

Cocoţat pe un butoi de benzină, un funcţionar în uniformă încerca să potolească spiritele. După ce izbuti să impună tăcerea, îşi plimbă privirea pătrunzătoare asupra mulţimii ce se înghesuia în jurul său. Părea să cunoască vorbele pe care aceşti bărbaţi le aşteptau de la el. Amănunte practice despre noul lor mod de viaţă, vestea distribuirii apropiate a unor alimente, un comentariu despre conferinţa de la Geneva, care demara încet.

Zâmbi, ceea ce făcu să-i sclipească dinţii de aur, un zâmbet lipsit de veselie şi milă, mai degrabă o strâmbătură care nu putea prevesti nimic bun.

Duse la gură megafonul, iar glasul său, deformat de amplificator, se auzi scrâşnit, ascuţit, acţionând asupra nervilor precum un ferăstrău sau ca o piatră ce râcâie sticla. Strigă:

— Mercenari colonialişti! Aţi fost învinşi! Începând de astăzi va trebui — accentuă cuvântul — va trebui să fiţi disciplinaţi. Veţi da ascultare ostaşilor curajoasei armate populare! Nu aveţi voie să părăsiţi pădurea aceasta! Trebuie să aveţi răbdare!

— Aiurea! se făcu auzită o voce anonimă din mijlocul mulţimii.

Vietnamezul goni vorba cu un gest, ca pe o muscă sâcâitoare, şi urmă, pe un ton şi mai tăios:

— Mai întâi va trebui să vă căiţi, să vă recunoaşteţi greşelile, să înţelegeţi erorile. Va trebui ca ele să vă fie iertate de către acest popor pe care l-aţi chinuit, dar care este totuşi gata să se arate indulgent.

— Haleală! se ridică alt glas, însoţit imediat de un protest general.

Prizonierii se dovedeau insensibili la abstracţiuni; îi preocupa doar această unică nevoie trivială, dar imperioasă, urgentă — de a-şi potoli foamea. Mulţi dintre ei posteau de trei zile. În ultimele ore ale bătăliei, atât soldaţii, cât şi paraşutiştii şi legionarii fuseseră izolaţi de poziţiile din spate. Acum, când îndârjirea luptei încetase, măturată de oboseală şi de noaptea de bălăceală prin noroi, burta îşi cerea dreptul.

Iar prizonierii, încredinţându-şi soarta în mâinile inamicului biruitor, aşteptau ca acesta să-şi asume obligaţiile. În ochii lor, ar fi fost un act de dreptate elementară, ce decurgea din învoiala: noi nu mai tragem, voi ne ţineţi în viaţă.

Dar nu-i cunoşteau pe vietnamezi. Învinsul nu avea nici un drept la asemenea cerere care, exprimată în felul acesta direct, li se părea o insultă insuportabilă, o dovadă că francezii nu-şi dădeau seama limpede de situaţia lor, că se încăpăţânau să se poarte în continuare precum nişte colonialişti pretenţioşi şi autoritari. Se simţeau jigniţi, iar funcţionarul cocoţat pe butoi îşi arătă pe loc arţagul, proclamând nu doar ca o sfidare, ci şi ca un avertisment:

— Fiţi mulţumiţi că nu aţi fost ucişi! V-am dăruit viaţa, în ciuda tuturor tâlhăriilor pe care le-aţi comis! Dar trebuie să meritaţi mila pe care v-am acordat-o şi să nu vă mai purtaţi ca nişte ucigaşi lipsiţi de remuşcări!

Norris şi prietenii săi se aflau în primele rânduri; onoarea aceasta o datorau prezenţei îngerului lor păzitor. Norris îi şopti lui Margoz:

— Individul vorbeşte ca un popă. Spune „tâlhării", dar eu înţeleg „păcat". Noi cerem aplicarea prevederilor elementare de război, iar ei ne aplică „morala". Reţine acest cuvânt: „căinţă". Ne poate duce departe...

Margoz era elveţian, iar pentru el lucrurile erau cât se poate de simple:

— Un om lipsit de libertate are toate drepturile, făcu el. Să mintă, să fure, să ucidă, dacă îi este ameninţată existenţa.

Pentru a materializa cele spuse, îi arătă în scobitura palmei mica brichetă din aluminiu pe care o şterpelise din buzunarul paznicului lor.

La vederea ei, Basquet gemu de spaimă.

— Cu tâmpeniile tale, vom fi luaţi la ochi.

Apoi, arătând pătura lui, îmbibată de apă, adăugă:

— Mai bine m-ai ajuta s-o duc. E mai grea decât o piatră de moară!

— După câte ştiu, îţi aparţine. Aşa încât fă bine şi poart-o singur!

— Dar v-a plăcut să vă adăpostiţi sub ea! Propun s-o cărăm pe rând.

Norris i se adresă peste umăr:

— Păstrează-ţi pătura şi dă-ne raniţa.

Basquet se întunecă la faţă.

— Încetează să-mi cauţi...

— *Im!* răcni vietnamezul, regăsindu-şi vechiul arţag.

De pe butoiul său, comisarul politic îşi continua cuvântarea:

— Nu ne-am aşteptat să fiţi atât de mulţi! Pentru a mânca, va trebui să aveţi multă răbdare.

Cineva strigă:

— Duceţi-ne înapoi la Dien Bien Phu, acolo vom putea fi aprovizionaţi de avioanele noastre!

Comisarul tresări, ca şi cum ar fi fost pălmuit.

— Vă aflaţi în mâinile armatei populare! Dezobişnuiţi-vă să ne mai disprețuiţi! Veţi fi trataţi ca şi ostaşii noştri. Dar trebuie să meritaţi mila pe care preşedintele nostru Ho Şi Min a hotărât să v-o aplice.

— Cum rămâne cu Geneva? întrebă o voce limpede.

Vietnamezul zâmbi, ca şi cum se aşteptase la întrebare. Luă un ton mieros:

— Guvernul vostru a refuzat să discute cu guvernul nostru. Este condus şi acum de aţâţătorii la război, legaţi de imperialismul american şi de paiaţele lui Bao Dai. *Voi* trebuie să cereţi pacea lui Bidault, lui Laniel, lui Navarre*, pentru că *ei* v-au înşelat! V-au spus că veţi lupta pentru libertate! Însă aţi purtat un război odios împotriva poporului vietnamez, spre profitul lui Michelin şi al Băncii Indochinei! Acesta e adevărul! Trebuie să înţelegeţi, trebuie să cereţi iertare viteazului popor vietnamez!

— Aiurea!

— Eliberarea depinde de voi, de progresul pe care îl veţi face pe calea căinţei şi a luptei pentru pace, alături de popoarele asuprite!

Vietnamezul terminase ce avea de spus. Sărind de pe piedestalul lui, se îndreptă către ostaşul care îi păzea pe cei patru şi îi spuse câteva cuvinte, iar acesta încuviinţă supus. Apoi se întoarse spre Margoz, a cărui barbă era în ochii săi un semn al vârstei.

— Vă întoarceţi toţi patru la Muong Thanh**; avem nevoie de brancardieri care să se ocupe de răniţii voştri.

4

Vietnamezii plecaseră, de data aceasta era sigur. Cu puţin înainte de a se face ziuă, Michel Mallier îi auzise strângând materialul şi agăţând tunurile în spatele camioanelor Molotova.

---

* *Georges Bidault* (1899–1983), om politic francez, preşedinte al Consiliului naţional al Rezistenţei (1943), de mai multe ori Ministru de Exteme.

Joseph Laniel (1889–1975), om politic francez, preşedinte al Consiliului de Miniştri între 1953 şi 1954.

Henri Navarre (1898–1983), general francez, Comandant-şef al Indochinei (1953–1954) (n. tr.).

** Denumirea adevărată a satului şi depresiunii Dien Bien Phu (n.a.).

Motoarele începuseră să huruie şi, scrâşnind din greu, convoiul de artilerie luase direcţia sud-est. Mallier numărase unsprezece piese cu totul, unele de mare calibru, poate chiar de 90 mm.

„Tunurile astea s-au aflat chiar pe axul drumului", gândi el. „Încep să înţeleg cum au fost măcelărite avioanele noastre..."

Totuşi, nu îndrăzni să se mişte. Prefera să aştepte lumina zilei, pentru a nu da peste vreo patrulă întârziată, care îl va face să îndure aceeaşi soartă cu cea a nefericiţilor paraşutişti.

Ivirea zorilor cenuşii fu însoţită de o ploaie scurtă. Apoi, de coama arborilor se agăţă o rază sfioasă de soare, aprinzând lutul roşu al dealului din faţă, care ascundea orizontul. Gabrielle era drept înainte, la mai puţin de doi kilometri, pe partea opusă a fundului de vale străbătut de o potecă amenajată de vietnamezi. Mallier putea desluşi limpede urmele lăsate de cauciucurile camioanelor care, fără îndoială, luaseră cu ele tot ce putea fi folosit.

Amintindu-şi scena la care fusese martor în cursul nopţii, căută din priviri locul în care camarazii lui fuseseră împuşcaţi. Însă, în afară de o pată mare, întunecată, şi de iarba călcată în picioare, nu mai rămăsese nici o urmă. Cu siguranţă că vietnamezii îngropaseră de mântuială victimele, pentru a face să dispară orice dovadă a asasinatului.

Ceva mai târziu, descoperi o şapcă din ţesătură de camuflaj, aşa cum purtau oamenii lui Bigeard*. O ridică plin de respect, ca pe o relicvă. O va depune, în Franţa, în sala de onoare a batalionului.

Urmări, pe o distanţă de câteva sute de metri, făgaşurile lăsate de camioane, dar speranţa din ajun, aceea de a se putea aproviziona din fosta poziţie Gabrielle, scăzuse simţitor. Pretutindeni în jur zăceau sfărâmături, lăzi sparte, canistre găurite, fâşii de paraşute zdrenţuite şi tot felul de alte resturi. Orice putea fi folosit în vreun fel fusese ridicat şi nu rămăseseră decât resturi inutilizabile.

„Nu voi mai găsi nimic pe-acolo", îşi spuse.

Oricum, nu mai avea de ales, trebuia să se ţină de planul pe care şi-l făcuse. Chiar dacă luaseră totul, până şi bârnele cazematelor, precis că vietnamezii lăsaseră în urma lor măcar o groa-

* Colonel în Legiunea Străină franceză, una dintre figurile pitoreşti ale Legiunii. A luptat în Algeria şi Vietnam. Inventatorul unui tip de casketă cu cozoroc, ce-i poartă numele (n. tr.).

pă, ceea ce pentru Mallier ar fi constituit un refugiu provizoriu în care să se adăpostească, să doarmă şi să se odihnească înainte de a porni în lungul marş ce-l aştepta.

Se urni din loc, înaintând temător, numai câte cincizeci de metri, după care, cu un genunchi la pământ, privea atent şi se asigura că drumul e liber, înainte de a porni mai departe.

Pentru a ajunge în felul acesta la fostul punct de sprijin, i-a trebuit o dimineaţă întreagă şi soarele se ridicase sus pe boltă atunci când începu să se caţere spre vârf.

Trecuseră doar şapte săptămâni de când poziţia căzuse în mâinile duşmanului, dar vegetaţia îşi reluase drepturile, izbucnind printre reţelele ruginite de sârmă ghimpată. Pe buza craterelor de obuze răsărise o iarbă scundă, prin găurile cazematelor îşi făceau loc ramurile unor arbuşti, iar crenelurile adăposturilor, acum nişte orbite goale, contemplau câmpia din faţă. Mallier ajunse la primele tranşee, desfăşurate în zigzag, care făceau înconjurul poziţiei. În ele se deschideau altele, de acces, care duceau la adăposturile individuale, la buncăre şi la diverse posturi de comandă. Cercetă cu grijă fiecare încăpere, însă vietnamezii trecuseră peste tot şi îşi lăsaseră semnătura, murdărind cu excrementele lor cea mai mare parte a adăposturilor, invadate acum de roiuri de muşte mari şi verzi.

Asupra poziţiei mai plana încă un miros nedefinit; un amestec de putreziciune, mucegai şi umiditate, ce puţea înspăimântător.

„Nu-i prea plăcut aici", gândi Mallier, cuprins de greaţă.

Totuşi, trebuia să-şi continue căutarea, măcar pentru a-şi găsi viitorul adăpost. După o vreme, o dată cu convingerea că era singur, deveni mai îndrăzneţ, alergând de la un adăpost la altul. Zadarnic însă, probabil că un batalion inamic avusese aici tabăra, sau poate că Gabrielle fusese folosită drept centru de odihnă pentru alte unităţi în trecere. Totul vorbea despre lipsă oricărei griji şi preocupări pentru igienă.

Îl cuprindea disperarea, îi era foame, îi era sete, îi era somn. În depărtare, într-o scobitură a reliefului, putea zări câmpia de la Dien Bien Phu, acoperită de un nimb de ceaţă albăstrie, din care răsăreau stâlpii roşii sau cenuşii ai fostelor poziţii Dominique. Putea desluşi, de asemenea, precum un lung bulevard de

metal lucitor, pista de aterizare a avioanelor, ce se acoperea încet cu pete albe. Erau oameni care ridicau corturi din beţe de bambus şi paraşute. Se întrebă: „Oare garnizoana s-a întors? O fi aşteptând să fie evacuată?" Simţi nevoia să râdă: „Ar fi caraghios să fi evadat cu o clipă înainte de a fi eliberaţi..."

Mai şovăi puţin, apoi descoperi, în sfârşit, pe versantul sudic al piscului, o groapă pe jumătate prăbuşită, pe care vietnamezii o trecuseră cu vederea. Lăsă jos raniţa şi, astfel uşurat, coborî cu bidonul în mână către pârâiaşul pe care îl ochise şerpuind la poalele dealului.

Încredinţat acum că se găseşte cu mult în spatele liniilor, în ţara-nimănui dinspre graniţă, nu se mai ferea. Prin minte îi trecea o melodie năroadă, auzită cu câteva zile în urmă la aparatul său portativ, care prindea „Radio Hirondelle", postul de emisie de la Hanoi. Cuvinte năroade, care îl obsedau:

*— Combien pour ce chien dans la vitrine, hau, hau!**

Era bine dispus, numai la gândul că se va putea spăla în apa pârâiaşului, nemurdărită nici de cadavre şi nici de noroi, apă care îi va îndepărta sudoarea, praful, oboseala şi — de ce nu? — amintirea chinuitoare a înfrângerii. Dintr-o dată, viaţa i se păru frumoasă şi plină de speranţă.

Porni cu paşi hotărâţi prin barajul de sârmă ghimpată, urmând o potecă îngustă şi betonată, ieri încă folosită, fără îndoială, de vietnamezii însărcinaţi cu corvoada aducerii apei.

Se dezbrăcă în pârâu, se frecă zdravăn, apoi se lungi pe spate în apă, cu capul sprijinit de un bolovan rotund, aşteptând ca hainele sale, vesta, pantalonii de la uniformă, ciorapii şi chiloţii să se usuce la soare. Nici nu se gândea să se mişte, privea doar norii mărunţi care goneau departe, către nord. Foarte sus pe cer trecu un avion, punct luminos îndreptându-se spre Laos, ca şi cum i-ar fi arătat calea de urmat.

„Băftoşii", îşi spuse, gândindu-se la echipaj. „Într-o oră vor fi la Luang Prabang**, cu un ventilator deasupra capului, cu picioarele lungite pe un scaun şi sorbind bere rece."

---

* „Cât costă căţelul din vitrină?" Melodia a fost lansată de un cântăreţ latino-american, preluată imediat în engleză şi franceză (n. tr.).

** Vechea capitală a regatului şi centru religios, pe cursul superior al Mekongului. Integrat în 1946 în Laos (n. tr.).

În clipa aceea, culmea fericirii îi apărea sub forma unei halbe de bere, aburită şi încoronată de spumă albă. Într-atât de reală, de precisă îi apărea imaginea, încât înghiţi în sec. Se scutură pentru a alunga viziunea.

„Haide, băiete, în viaţă orice fericire trebuie cucerită. Între halba asta şi tine mai sunt încă vreo câteva sute de kilometri."

Ideea îi insuflă puterea necesară pentru a se ridica, a se îmbrăca la repezeală şi a se căţăra către ceea ce de pe acum numea „regatul" său. Adică ruinele unei cazemate pe povârnişul unui deal.

Capitolul 3

8 mai

1

Târându-şi picioarele în coada coloanei, Georges Basquet bodogănea în surdină. Îngreunată de povara suplimentară a păturii, pe care nici unul dintre tovarăşii săi nu vroise s-o poarte, raniţa îi tăia umerii. Raniţă de ale cărei comori nu se putuse bucura nici o clipă. Vigilenţa lui Norris, felul bănuitor al lui Azam, precum şi supravegherea permanentă şi ironică a lui Margoz îl făcuseră să renunţe la a se înfrupta din bogăţiile adunate de el şi pentru el. Ba chiar fusese obligat să refuze un fum din jumătatea de ţigară pe care vietnamezul i-o oferise lui Norris.

Îl chinuiau foamea şi setea, avea chef să fumeze o Lucky Strike, închipuindu-şi cum trage fumuri mici, cu burta plină şi la adăpost de priviri.

Se credea nedreptăţit de soartă şi îi ura din ce în ce mai mult pe însoţitorii săi întâmplători. „Nu am nimic comun cu leprele astea", se gândea, aproape plângând. „Eu nu sunt combatant, ba dimpotrivă." Dacă ar fi putut, i-ar fi explicat el paznicului vietnamez şi comisarului politic. „În definitiv, nu le vreau răul vietnamezilor. Dovadă că m-am învârtit în aşa fel, încât să nu lupt împotriva lor..."

La început, atunci când comisarul îi alesese pentru a se întoarce la Dien Bien Phu, nădăjduise ca, pe parcursul acestui drum în contrasens, să poată scăpa de agasanţii săi însoţitori, să se topească în mulţime — cea mai bună protecţie posibilă.

Pe măsură ce înaintau, mica lor ceată se mărise. După o oră de drum, li se alăturaseră infirmieri adevăraţi, aleşi şi conduşi de

medicii lor, Le Damany, de la unitatea G.M.9*, chirurgul Hantz de la A.C.P.5** şi Gindrey, de la A.C.M.44***.

Se încrucişară şi cu primii prizonieri capturaţi noaptea la punctul de sprijin Isabelle, atacat la 7 mai, către seară.

Drumul pe care înaintau era foarte aglomerat de şirurile nesfârşite de brancardieri care se întorceau purtând răniţi, după ce fuseseră trimişi la locul bătăliei. Prin mulţime rătăceau fără nici o ţintă militari singuratici. Oameni doborâţi de oboseală, care fuseseră abandonaţi în timpul nopţii prin pădure, se îndreptau acum anevoios spre centrul de triaj, îmbrânciţi de vietnamezii ce alergau încoace şi încolo, conştienţi de noua lor putere.

Aglomeraţia era atât de mare, încât se produse chiar şi un blocaj, exact în locul în care Norris o zărise în ajun pe tânăra femeie cu privirea dură.

— *Toi!* ordonă santinela, depăşită de evenimente. Voi aşteaptă, nu mişcat de aici!

— Încearcă să ne faci rost de o mână de orez, sugeră Margoz.

Vietnamezul făgădui, lipsit de entuziasm, şi se făcu nevăzut în mulţime, pentru a afla care sunt ordinele.

Norris privea în urma lui, fără a trăda vreo reacţie. Dar abia dispăruse paznicul lor că sări în picioare şi-l apucă pe Margoz de epoletul hainei de pânză.

— Hai! Acum ori niciodată. O ştergem la repezeală! Direcţia Laos.

— De acord, încuviinţă legionarul. Dar nu cred să ajungem prea departe; vietnamezii colcăie pretutindeni.

— E o hotărâre gravă, enunţă cu emfază jandarmul. Vom fi catalogaţi pentru totdeauna în rândurile nesupuşilor.

Norris îl privi ţintă, fără urmă de zâmbet.

— Pământul ars, podurile aruncate în aer sunt uneori cele mai potrivite pentru a alunga regretele.

Margoz fluieră de admiraţie în faţa formulării.

— Eu nu merg! protestă Basquet. Pe mine nici nu m-aţi întrebat. Şmecheria asta a voastră ne va duce în faţa plutonului de

---

* *Gruparea Mobilă nr. 9*, iniţial comandată de locotenent-colonelul Gaucher (ucis la 13 martie), alcătuită din Batalioanele 1 şi 3 ale Semi-brigăzii a 13-a a Legiunii şi, respectiv, din Regimentul 3 de puşcaşi algerieni (n.a.).

** *Antena Chirurgicală Paraşutistă nr. 5*, adusă ca întărire în cursul lunii martie (n.a.).

*** *Antena Chirurgicală Mobilă nr. 44* (n. tr.).

execuţie! Eu rămân aici.

— Nu mă face să râd, am buzele crăpate, făcu Norris în bătaie de joc. Dacă tot vrei să nu ieşi din cuvântul vietnamezilor, n-ai decât să-i asculţi: doar ne-au interzis să ne separăm!

— Şi apoi, tu eşti cămara noastră cu provizii, adăugă Margoz, ţintuindu-l cu privirea.

— Eu? Basquet se sufocă de indignare. Ce te face să crezi asta?

— Priveşte!

Margoz scoase din buzunarul pantalonului o conservă de carne de vită.

— Ţi-am scotocit în raniţă pe când dormeai. Cu câte lucruri ai tu acolo, nu vom muri de foame timp de cel puţin o săptămână. Dacă mâncăm raţional.

— Dar suntem băieţi buni şi te numim intendent, completă Norris. Vei împărţi raţiile cu mâna ta.

— Acum îmi amintesc de unde te ştiu! exclamă Azam. Îmi storc creierii de ieri să-mi aduc aminte unde te-am mai văzut. Era să pun mâna pe tine săptămâna trecută, când jefuiai din coletele pentru lazaretul chirurgical. Dacă te încăpăţânezi să rămâi aici, te denunţ medicilor!

— Ticăloşilor, ticăloşi josnici ce sunteţi!

Norris îl obligă să se ridice în picioare, trăgându-l de guler cu putere.

— Ai început să te repeţi, mârâi el. Dar află de la mine, ticălosul eşti tu. Ai noroc că suntem captivi şi trebuie să fim uniţi. La Dien Bien Phu ţi-aş fi tras un glonţ în scăfârlie.

Se aplecă spre el, scrâşnind din dinţi.

— Vietnamezii ne vor împuşca, zici? Asta ar însemna pentru tine o şansă de a muri ca un erou, în loc de a duce o viaţă de vierme! Şi acum, gata vorbăria, plecăm!

— Şi nu încerca s-o ştergi, îl preveni Margoz. Cu vietnamezii îţi mai rămâne poate o şansă, cu mine, însă, nu ai nici una!

Potrivindu-şi paşii cu mersul prizonierilor care înaintau încet pe drum, cei patru se îndepărtară, făcând cale-ntoarsă.

— La vreun kilometru de aici, spuse Norris, am observat capătul unei poteci care se desprinde la stânga, direct către sud. Vom coti pe ea, cu siguranţă că duce în valea de pe faţa de răsărit a poziţiilor Éliane. Iar de acolo, văzând şi făcând.

Nu după mult timp, au dat de ramificaţie. Un adevărat tunel prin verdeaţă, invizibil din avion, care servise, desigur, înaintării infanteriştilor în vremea marii bătălii din aprilie. Pe aici trebuie că îşi transportaseră vietnamezii răniţii. Ici şi colo, resturi însângerate de pansament rămăseseră agăţate de frunziş sau zăceau pe pământ. Din loc în loc, urmele unor adăposturi improvizate, paturi din ierburi şi frunze uscate, fixate pe sol cu câte patru beţe de bambus, folosite, fără îndoială, drept puncte de prim ajutor.

În fruntea cetei păşea Norris, urmat de Azam şi Basquet. Margoz încheia plutonul, cu un ochi pe vegetaţia din jur şi cu celălalt pe raniţa de pânză verde. Soarele începuse să coboare. Într-o jumătate de oră va fi noapte.

— Ce avem la masă în seara asta? se interesă Margoz.

— Căcat, se stropşi Basquet.

— Bună idee, te lăsăm să guşti primul.

— Gura! şuieră Norris. Sunt unii în faţă!

Sărind ca iepurii prin perdeaua de ierburi, se aruncară la pământ în spatele ei, crispaţi şi cu inima bătând nebuneşte.

— Nici să nu-ţi treacă prin cap să ne joci vreo festă, ameninţă Margoz, apucându-l pe Basquet de ceafă cu o mână şi plecându-l cu obrazul la pământ.

Prin faţa lor se scurse o coloană de soldaţi inamici, cu paşi mărunţi şi grăbiţi, îndemnând cu glasul vreo douăzeci de prizonieri buimaci, cu uniformele în zdrenţe şi mâinile legate sus pe spate, înlănţuiţi unul de altul cu o liană lungă.

— Evadaţi prinşi din nou, şopti Norris. Cam nesănătoasă zona asta!

După ce alarma trecu, rămaseră în loc pentru a se sfătui. În cele din urmă, Norris încheie discuţia:

— Cu cât vom merge mai puţin pe poteci, cu atât riscăm mai puţin să dăm nas în nas cu afurisiţii ăştia. Propun să ne îndreptăm spre sud, după ochi.

Arătă către soarele care mângâia cu ultimele sale raze un mare nor cumulus împrumutându-i culori calde.

— Iată vestul. Să ţinem direcţia.

Reluară marşul, în mod simţitor mai puţin repede. Cu atât mai mult cu cât vegetaţia şi denivelările solului obligau micul grup la ocoluri mari şi obositoare. Dar, după căderea nopţii, şi-au dat seama că nu mai era cu putinţă să înainteze.

— Să ne oprim, hotărî Norris, care se impusese în mod foarte firesc drept şef. Basquet, deschide raniţa!

Basquet nu răspunse. Dar, pentru a-şi marca nemulţumirea, zvârli raniţa la picioare şi nu se mai interesă de ea. Margoz o deschise şi, pipăind cu vârfurile degetelor, făcu inventarul. Scoase un fluierat de încântare.

— Măi băiete! Eşti un tip şi mai prevăzător decât mi-am închipuit! Ai şi ţigări!

Duse cartuşul la nas şi mirosi.

— Tutun american! Halal ţie, nu-ţi refuzi nimic!

— Nici vorbă să fumăm, se grăbi să intervină Norris. Porcăriile astea put la kilometri distanţă, ne-ar trăda imediat. Mai bine le păstrăm, ca monedă de schimb cu civilii.

Cei patru camarazi se rezumară cu înţelepciune la o conservă de peşte la doi oameni şi câte o bucată de concretă de fructe. Apoi, îşi trecură unul altuia bidonul cu apă.

— Şi acum, să organizăm schimburile de gardă, propuse Azam. Eu îl iau pe primul, Basquet pe al doilea...

— Nu vă mai temeţi că-mi iau tălpăşiţa? rânji cel în cauză.

— Dacă vrei, n-ai decât s-o ştergi, vom fi mai puţini la împărţeală, i-o întoarse Margoz.

— Sunteţi nişte secături...

— Te repeţi şi ne oboseşti. Dacă mai deschizi gura, te plesnesc peste ea! făcu ameninţător Norris.

— Iată ce numesc o atmosferă de sinceră camaraderie, constată Margoz.

S-au lungit, luându-se în braţe, pentru a se apăra de frigul pătrunzător din pădure. Norris era pe cale să adoarmă, când îl trezi brusc un zgomot de paşi prin frunziş. Cineva mergea prin apropiere. Ridicându-se într-un cot, întrebă în şoaptă:

— Azam, tu eşti?

— Nu, răspunse plângăcios din beznă Basquet. Am pierdut o sanda.

— Ai s-o găseşti mâine. Vino să te culci.

Trecură mai multe minute, timp în care Basquet continuă să caute pe pipăite.

— Ai găsit-o?

— Nu, am pierdut-o şi pe cealaltă!

— Bine, o să mergi desculţ! Vino la culcare, sau te pocnesc!

2

Michel Mallier lăsase focul de surcele să se stingă. În cutia de alimente, pe care o folosea drept gamelă, orezul începuse să se umfle, împrăştiind un miros plăcut şi cald. În curând îl va înveli ca pe o minge într-un rest de paraşută, aşa cum îi văzuse făcând pe puşcaşii săi, şi, la fiecare masă, va tăia câte o felie subţire, pe care o va ronţăi apoi grăunte cu grăunte. Nădăjduia s-o ducă în felul acesta trei sau patru zile. Până atunci, poate că va găsi o soluţie. Pe măsură ce se scurgeau orele, credea tot mai mult că Gabrielle nu-şi descoperise încă toate comorile vietnamezilor, cu siguranţă că prin vreo cazemată părăsită mai era un mic depozit de alimente, o conservă sau două, indiferent ce, doar pentru a-i confirma convingerea.

„Dacă până mâine seară nu găsesc nimic, orice o fi, pornesc!"

Surcelele mai ardeau mocnit, scoţând un firicel de fum care, pe moment, ţinea ţânţarii la distanţă. Era ora cea mai plăcută a zilei, când din pădurea apropiată se ridicau mirosuri cunoscute, de ozon şi clorofilă. Se lungi, mestecând încet chifteaua de orez, pentru a-şi păcăli stomacul. Nu mai avea nici griji, nici dorinţe, vroia doar să rămână aşa, cu mintea goală, amânând pentru a doua zi hotărârile importante.

„De fapt", gândi fără voie, „duc o viaţă de vis. Nu am nici o răspundere, sunt cu totul în mâinile Providenţei."

Cu toate că Michel Mallier nu era un credincios convins. De mult încetase să mai practice religia, pentru singurul motiv că lucrul acesta nu era la modă printre puşcaşii thailandezi. Nu-i simţea deloc lipsa, iar dacă invocase Providenţa, o făcuse mai ales cu gândul la singurătatea sa.

Singurătatea...

Tresări brusc, ridicându-se în mâini. Ascultă încordat, având deodată certitudinea că nu era singur pe dealul acesta pustiu. Sentimentul, clar, al unei alte prezenţe, îl readuse la starea nefericită de om hăituit. Într-un gest iraţional, îşi adună genunchii sub el, încercând în mod inconştient să se topească în umbra adăpostului, ultimul refugiu al animalului prins în capcană.

Auzea paşi şovăitori. Cineva urca dealul, chiar sub ascunzătoarea sa.

„Dacă este un vietnamez singur, îl ucid", îşi făgădui. „Orice, dar să nu mai sufăr..."

Însă cu ce? Nu avea nici măcar un băţ. „Este primul lucru pe care va trebui să-l fac", îi trecu prin minte. „Chiar mâine." Se corectă: „Dacă va mai fi un mâine pentru mine... "

Auzi o înjurătură nedesluşită, apoi cineva răspunse cu glas înfundat. Nu erau vietnamezi. În cazul acesta, de ce s-ar fi ascuns de noii-veniţi? La urma urmei, existau câteva mii de prizonieri şi, în mod inevitabil, se mai găseau şi alţii care să aibă ideea de a veni să se ascundă la Gabrielle. Părea o soluţie logică.

Mai aşteptă câtva timp. Necunoscuţii se aflau acum la numai câţiva metri de el, către stânga. Mallier se târî până la gura adăpostului. De aici îi putea vedea. Erau doi. Primul, un flăcău voinic, mergea înainte, oprindu-se după fiecare cinci paşi, pentru a fi ajuns de camaradul său, ceva mai îndesat, mai stângaci, ducând în braţe o povară ciudată, de culoare deschisă, care oscila într-o parte şi în cealaltă; privită din profil, ai fi zis că este o trompă de elefant.

Prinzând curaj, strigă:

— Cine sunteţi?

Dintr-o singură mişcare, cei doi s-au azvârlit la pământ, unde încremeniră precum două pietre. Mallier strigă din nou:

— Sunt caporalul Mallier, din Batalionul 2 thailandez. Sunt singur.

Era să adauge: „şi liber..." Dar şi-a dat seama la timp că ar fi fost o exagerare.

— O.K., răspunse în cele din urmă cel care se găsea mai aproape. Ai un loc şi pentru noi?

— Bineînţeles, dar va trebui să ne înghesuim puţin.

— Unde sunt vietnamezii?

— Au plecat. Dar se pot întoarce oricând, tocmai de aceea m-am ascuns.

Cel mai voinic dintre militari era acum înaintea lui, la fel de în largul său ca într-un salon. Îi întinse mâna:

— Sunt comandantul Frey, din Regimentul 1 Vânători. Am pilotat tancul „Conti".

Mallier îi strânse mâna cu căldură. Era primul francez cu care schimba un cuvânt după înfrângerea de la Dien Bien Phu. Iar de atunci... Şi-a dat seama că toate acestea erau departe, departe de tot, ca şi cum se întâmplaseră într-o altă existenţă, sau pe altă planetă.

— Camaradul meu este sergentul Wilder, din R.I.C.M. Comanda tancul „Bazeilles", distrus de o *bazooka* pe Éliane 2. Râse încetişor, adăugând: E viitorul meu cumnat.

Între timp urcase şi Wilder, suflând din greu. Prin faţa lui trompa albă se legăna ciudat.

— Se te ajut să pui jos bagajul? se oferi Mallier.

Wilder izbucni în râs şi, cu un puternic accent alsacian îi răspunse:

— Nu-i bagaj, e doar mâna mea, prinsă-n gips!

— Şi ai de gând să evadezi cu mâna în gips?

— Nu. Mâine dimineaţă vreau să-l scot.

Mallier îi conduse pe cei doi până la refugiul său şi se scuză:

— Nu am decât puţin orez copt. Ultima rezervă.

Frey mulţumi cu un gest, apreciind ospitalitatea.

— Mâine, când ne vom scula, făgădui el, vom împărţi; mai avem câteva raţii.

Nu a fost uşor să taie şi să scoată gipsul sergentului Wilder cu puţinele mijloace de care dispuneau. Cei doi valizi s-au căznit mult până au izbutit să taie, să fărâmiţeze şi să îndepărteze platoşa prinsă temeinic pe umerii rănitului. Wilder îndură operaţia cu răbdare şi stoicism, încercând chiar să glumească. Îi spuse lui Mallier:

— Înţelegi, am scăpat din mâinile ruşilor în '45, la Praga. Nu-mi voi lăsa pielea în mâinile vietnamezilor!

Într-adevăr, la vârsta de şaptesprezece ani fusese încorporat cu forţa în *Wehrmacht* şi luptase într-o unitate de asalt, până în Balcani. De acolo, retrăgându-se mereu, ajunsese în Cehoslovacia unde, după ce fusese încercuit de Armata Roşie, le scăpase printre degete sovieticilor şi, străbătând Austria, trecuse la americani, apoi revenise foarte liniştit acasă, nu departe de Sarrebourg, pentru ca, după numai câteva săptămâni, să fie încorporat din nou, de această dată în armata franceză reconstituită.

— Cum tot eram militar, m-am reangajat pentru Indochina. Cel puţin acolo eram sigur că nu-mi va mai fi frig, încheie Wilder povestea.

Mallier râse. Era adevărat, clima putea fi şi ea o justificare acceptabilă. Oricum, mai bună decât multe altele, care nu aveau nimic de-a face cu patriotismul, ci mai degrabă cu motivaţii mai greu de recunoscut.

— Să dăm o raită să inspectăm locurile, propuse Frey, lăsându-i „cumnatului" său sarcina de a avea grijă de „casă".

Împreună, Mallier şi Frey cercetară în mod amănunţit întregul pisc Gabrielle, fostul punct de sprijin cel mai bine conceput, cel mai bine amplasat, cu adăposturile cele mai solide şi care fusese apărat de unul dintre cele mai faimoase batalioane din întreaga Indochină, Batalionul 7 de puşcaşi algerieni. Cu toate că trecuseră aproape şapte săptămâni, urmele bătăliei se mai puteau vedea la tot pasul. Tranşee surpate, cazemate sparte, pisate de o pregătire de artilerie care cu siguranţă că fusese precisă, susţinută şi cumplită. Pretutindeni gropi, cratere, muşuroaie înnegrite, pretutindeni grinzi sfărâmate, reţele rupte şi acoperişuri prăbuşite.

Dar cel mai mult îi impresionă cimitirul implantat de vietnamezi pe câmpia de la poalele dealului, înspre nord. Un uriaş câmp de morţi, întinzându-se pe mai multe hectare, pe care mormintele aliniate ca la paradă dovedeau încrâncenarea luptelor.

— Sunt cel puţin trei, sau chiar patru mii! constată Mallier.

— Au murit pentru ce? întrebă Frey dus pe gânduri. Pentru libertatea Vietnamului? Ce minciună! Am trăit în ţări „eliberate" de Roşii. Oamenii o duc mai rău decât sclavii...

— Şi dumneata ai fost în armata germană?

— *Waffen SS*, răspunse scurt ofiţerul. Şi ştiu de ce au luptat bolşevicii împotriva lui Hitler; nu erau duşmani, ci concurenţi. Iată motivul pentru care am evadat.

Scuturând din cap ca pentru a alunga un gând nechemat, schimbă tonul:

— Dar mai bine să încercăm să găsim ceva care a scăpat vietnamezilor.

Către amiază, au fost nevoiţi să renunţe. Era limpede că nimic nu scăpase vigilenţei echipelor de recuperare. Nici un adăpost nu rămăsese nescotocit, luaseră tot ce putea fi folosit.

— Nici măcar o cutie de conserve goală! mârâi Frey, dezamăgit.

Mallier se simţi deodată obosit, dându-şi seama că era la fel de prizonier ca în ajun. Prizonierul regiunii, al lipsei de mijloace şi al distanţei care îl despărţea de libertate. Cu singura diferenţă că lipseau vietnamezii, dar aceştia existau cu adevărat, mai aproape sau mai departe, erau reali şi constituiau o barieră pe care el era departe de a o fi trecut.

Pe neaşteptate, Frey scoase un strigăt de biruinţă.

— Am găsit! îi spuse. Am izbutit să intru în infirmerie zmulgând restul acoperişului. Vino să vezi!

Cu ajutorul unei făclii improvizate din rămurele de palmier rupte din acoperiş, Mallier îl urmă pe camaradul său într-o văgăună cu iz de umezeală, mucegai şi aer închis. Înăuntru, totul era devastat, o harababură de bârne, printre care se puteau recunoaşte însă suporţii metalici ai unei mese, precum şi nişte rafturi pe care se găseau înşiruite sticle, flacoane şi cutii.

Mallier călcă pe o fiolă care se sparse, răspândind în spaţiul îngust un miros dulceag de eter.

— Nu prea văd ceva consumabil pe aici, făcu el.

— Răbdare! Abia am început să căutăm.

În partea din fund a încăperii se deschidea o tranşee, pe jumătate ascunsă cu saci din paie de orez umpluţi cu pământ. Un zid se prăbuşise, desigur la puţin timp după ce infirmeria fusese evacuată, în dimineaţa zilei de 15 martie.

— Victorie! trâmbiţă Frey.

Tocmai descoperise, într-o scobitură a peretelui, două lăzi de lemn de culoare deschisă, purtând ştampila bine cunoscută de toţi soldaţii Corpului expediţionar: „F.O.M. 103. Raţie colectivă". Dedesubt, o semilună — indiciu că nici unul din produsele conţinute în ladă nu provenea din carne de porc.

— Mai caută, mai caută, îl îmboldi Mallier, care aprinsese o nouă făclie.

Cu toată stăruinţa, Frey nu izbuti să-şi facă loc în tranşeea surpată doar cu pumnalul ce îi servise până atunci. Se lăsă păgubaş, mai ales că acoperişul de deasupra capului său începuse să troznească ameninţător şi să reverse o ploaie de pământ.

— S-o ştergem de aici până nu ne cade toată şandramaua în cap!

Mallier ieşi primul din adăpost şi, după ce scoase afară lăzile, întinse mâna pentru a-l ajuta pe Frey. Pământul începuse să cedeze sub paşii lor, umplând cavitatea fostei infirmerii.

— Era şi timpul!

Cărând fiecare câte o ladă, s-au întors la ascunzătoarea unde îi aştepta Wilder. Îl găsiră dormind la soare, cu braţul lui subţiat odihnindu-i-se pe piept. Pe chip i se aşternuse un zâmbet.

Inventarierea lăzilor nu le-a luat mult timp. În afară de ton, sardele şi inevitabilele concrete de fructe, mai conţineau ţigări, biscuiţi de război — din păcate, mucegăiţi —, praf de ceai şi câte două cutii de un kilogram, una cu pilaf de pui, iar cealaltă cu carne de vită şi morcovi. Suficient pentru un adevărat festin.

Plin de nerăbdare, Mallier aprinse un foc din scândurile lăzilor şi se oferi să se ducă după apă.

— Am mai fost, cunosc drumul, le spuse.

— Grăbeşte-te, strigă Frey în urma lui, Wilder e un adevărat căpcăun, este în stare să-ţi halească porţia!

Mallier coborî panta cu inima uşoară. În cele din urmă, iată că toate se aranjau. Acum avea alimente, dar mai ales doi prieteni, soldaţi cu experienţă, cătane vechi, care trecuseră prin multe. Wilder străbătuse întreaga Europă, iar Frey se strecurase prin plasa întinsă foştilor membri ai *Waffen SS*. Îl vor ajuta şi îndruma, împreună cu ei îşi va putea redobândi libertatea.

În mod spontan murmură o rugă: „Îţi mulţumesc, Doamne!"

După ce trecu de păienjenişul tranşeelor, începu să alerge drept înainte, prin iarba înaltă. La mai puţin de douăzeci de metri, pârâul scânteia ademenitor. Ajungând la el, se aplecă şi umplu primul din cele trei bidoane pe care le agăţase la centură. După ce isprăvi cu toate, îşi înmuie mâinile în apă şi îşi dădu repede pe faţă, o spălătură ca de pisică — apoi începu să urce înapoi dealul.

Piciorul i se agăţă de o liană ascunsă. Trase cu putere, dar pricepu imediat că făcuse o greşeală. Timpul parcă se opri în loc, auzul său înregistră, pe rând, toate zgomotele din jur: mina care şuieră scurt, detunătura înfundată a detonatorului, fluieratul minei ce ţâşni drept în sus şi explozia, asemănătoare cu trăsnetul unei crengi frânte. Fulgerător îi trecu prin minte: „Am declanşat o mină săritoare, o să fiu făcut ciur..."

Se aruncase înainte, scăpând bidoanele din mână, şi se rostogolise precum un iepure lovit de glonţ. Dar schijele l-au ajuns din urmă. Nu atinsese încă pământul, când simţi pe tot trupul o grindină care se abătea asupra lui cu o violenţă de necrezut. Un fulger. Îşi spuse: „Voi muri..."

Se prăbuşi în iarbă, cu faţa la pământ, fără a-şi pierde, însă, cunoştinţa. „Am avut baftă..." îşi zise din nou. Ce era mai greu trecuse. Acum va trebui să facă inventarul stricăciunilor. Nu suferea prea tare, simţea numai o durere vagă, fără s-o poată localiza, în umeri, în picioare, la glezna stângă... „Ia să vedem."

Când încercă să se ridice într-un cot, pentru a se aşeza pe spate, însă, umărul îi ceda şi îşi simţi pieptul străbătut ca de un pumnal.

Îl cuprinse un val de oboseală, blândă, lentă dar totală, care îl aşeză pe un nor de vată. Ameţi, iar capul, devenit deodată de plumb, îi căzu. Se scufunda, cădea într-o prăpastie fără fund.

„Iată, sunt pe cale să crăp. Nu-i chiar atât de cumplit." Mai apucă să-şi spună, cu regret: „Păcat, începuse bine..."

Un soare arzător, galben şi fierbinte îi orbea ochii. Închise repede pleoapele la loc. De undeva, de foarte departe, cineva îi vorbea.

— Eşti puţin demolat, zicea glasul. Dar o să scapi întreg. În ghinionul tău, ai avut totuşi noroc, a fost o mină vietnameză, cu pulbere neagră.

Mallier avu puterea să zâmbească. Recunoscuse glasul lui Frey. Întrebă:

— Mă puteţi ajuta? O să urc împreună cu voi până la adăpost. Nu trebuie să lăsăm orezul să se răcească. Mor de foame.

— Crezi că te poţi ţine pe picioare?

Mallier încercă să se ridice. Cu ajutorul camaradului său, izbuti să se aşeze, însă glezna stângă refuza să-l servească.

— Iată o problemă, admise el.

Încerca să ascundă, sub aparenta nepăsare, prăbuşirea interioară. Pricepuse că de acum încolo nu mai putea nădăjdui să evadeze. În acest timp, Frey îl examina, cu gesturi blânde şi precise, curăţind plăgile de pe spate, sub omoplat, pipăind glezna sfărâmată şi aplicând comprese, după ce mai întâi presărase praf de sulfamidă. După ce termină, îi spuse:

— Cel mai prudent ar fi să nu mai întârziem prea mult pe aici. Cu siguranţă că explozia a fost auzită de vietnamezi, care au dat alarma şi e foarte posibil să ne trezim cu o patrulă.

— Nu cred că pot urca dealul.

— Îmi dau seama.

— Şi atunci, ce-i de făcut?

Frey clătină din cap, nehotărât. Nu-i plăcea să spună ceea ce era obligat să hotărască. Nici pentru el şi nici pentru ghinionistul de Mallier.

— Te voi ajuta o bucată de drum, până la intrarea în Dien Bien Phu, în dreptul poziţiei de apărare în stea.

Mallier tresări. Numită înainte vreme Anne-Marie 3, fusese chiar poziţia sa în timpul ultimelor zile ale lui martie. Se găsea amplasată în extremitatea de nord-vest a pistei de aterizare.

— Acolo vei fi recuperat în mod obligatoriu de către o echipă de prizonieri care repară pista.

Se aplecă spre el, zâmbindu-i.

— Curând vor ateriza şi avioane, pentru a ridica pe cei grav răniţi. Cu puţin noroc, poate vei fi printre eliberaţi, cine ştie?

Cu multă precauţie, îşi strecură umărul sub subţioara rănitului.

— Să mergem, îl îndemnă.

Le-a trebuit mai mult de patru ore pentru a-şi atinge ţinta. La despărţire, Frey îi înmână lui Mallier câteva cutii cu sardele şi ton, ţigări şi o rezervă de morfină.

— Nu o folosi decât dacă ai dureri mari. Încearcă să rămâi ascuns în timpul nopţii, dar nu-ţi face griji. Toate se vor rezolva.

Lui Frey nu-i venea să plece.

— Curaj, o să ajungi la Hanoi înaintea noastră!

Mallier privea drept înainte, fără a întoarce capul. Nu vroia să i se vadă ochii scăldaţi în lacrimi. În clipa aceasta, se simţea orfan, nefericit şi mai prizonier ca niciodată.

— Să nu crezi că suntem mai liberi decât tine, adăugă Frey, ca şi cum îi ghicise gândurile. Ne găsim cu toţii în aceeaşi situaţie. Chiar dacă o pasăre mai poate zbura în colivie, nu înseamnă că e liberă. Şi noi suntem încă în colivie...*

* Frey şi Wilder aveau să izbutească evadarea, după treizeci şi şapte de zile de marş istovitor prin munţii Laosului. Pe la jumătatea lunii iunie, au fost descoperiţi de nişte munteni Meo, care i-au condus până la un detaşament de partizani profrancezi, la sud de râul Nam Ou (n.a.).

3

O mână îl scutura energic pe Norris, prăbuşit într-un somn fără vise. Nu putuse adormi decât spre ziuă, în ciuda unei ploi mărunte şi îngheţate ce picura din vegetaţia deasă. Mormăind, se întoarse pe o parte, încercând să scape de mâna care-l strângea de umăr.

— Norris! Trezeşte-te! Golanul ăla de Basquet a spălat putina!

Cuvintele, pronunţate în ritmul lent şi cu accent elveţian al lui Margoz, şi-au croit drum cu greu până la conştiinţa celui adormit. În cele din urmă, Norris se ridică dintr-un salt.

— Ce-ai zis?

— Tocmai am constatat că Basquet a şters-o. Nu m-a trezit când mi-a venit rândul şi, când am făcut ochi, am văzut că nu mai e aici.

— Şi raniţa?

— A plecat cu ea cu tot. Ne-a făcut-o! Totuşi, el ne prevenise, trebuia să ne aşteptăm!

— Ce puteam face? Să-l legăm? Nu ar fi servit la nimic.

După câteva clipe de gândire, continuă:

— Există două posibilităţi. Ori s-a întors liniştit la centrul de regrupare din poiană...

— Ori s-a dus să ne denunţe vietnamezilor, completă Azam, care nu avea nici o simpatie pentru fostul „şobolan de pe Nam Youm". E cel mai bun prilej să se evidenţieze şi să ne mătură pentru totdeauna din calea sa.

— Ce facem?

— În primul rând, să plecăm de aici cât mai repede. În al doilea rând, adăugă el şoväind, cel mai înţelept ar fi să ne întoarcem la Dien Bien Phu. După mine, asta ar însemna un dublu avantaj: putem încerca să facem rost de mâncare şi apoi să căutăm să părăsim depresiunea, paza fiind acum mai puţin severă ca la început...

Îşi privi camarazii şi le citi pe chipuri nehotărârea.

— Bineînţeles, dacă nu sunteţi de acord, putem continua, chiar şi cu burta goală.

Ultimul argument fu hotărâtor. În ultimele patruzeci şi opt de ore mâncaseră numai câte o jumătate de conservă fiecare şi foamea începuse să-i chinuie din nou. Margoz rezumă părerea generală:

— Nu există libertate când îţi ghiorăie maţele!

Azam aprobă, cu argumente cât se poate de prozaice:

— Ne-am hotărât să evadăm numai pentru că aveam raniţa cu provizii a lui Basquet. Nu raniţă, nu evadare.

— Direcţia Dien Bien Phu, încheie Norris discuţia.

Se puse în frunte, orientându-se după soarele care apăruse pe culmea împădurită şi încă îşi mai arunca razele orizontal peste câmpie, trezind muştele, ţânţarii şi lăcustele. Jungla devenise un singur bâzâit neîntrerupt dar modulat, când strident, când înfundat, reluat mereu de nenumăratele insecte zburătoare, căzătoare, mişcătoare, în roiuri compacte, care descurajau pe oricine încerca să se strecoare printre ele.

Înaintau încet, aplecaţi înainte, şovăitori, pândind cel mai mărunt semn suspect, care putea vesti prezenţa inamicului. Nu aveau să se simtă în siguranţă decât după ce vor ieşi din pădure, când se vor putea pierde în mulţime.

Îşi închipuiau că poziţia întărită semăna acum cu un furnicar uriaş, în care vietnamezii îi păzeau pe răniţi, în timp ce prizonierii valizi aveau de împlinit alte corvezi. Pentru ei, era vorba de o etapă a unui drum lung, pe care o vor folosi pentru refacerea forţelor, cercetării terenului şi găsirii unor noi posibilităţi.

Către amiază, Norris propuse o haltă. Pădurea nu se mai sfârşea, iar de acolo de unde erau încă nu puteau zări în faţă dealurile pe care luptaseră şi care, după socoteala lor, ar fi trebuit să apară.

— E ciudat, spuse Margoz, n-am întâlnit nici măcar una din potecile pe unde le soseau întăririle.

— Oare să fi depăşit noi latitudinea poziţiei? întrebă Azam. S-ar putea să fi ajuns mult mai la sud, fără a ne fi dat seama.

Ideea îl înveselea:

— Evadaţi fără voie?

Norris scutură din cap. Nu înaintaseră atât de repede pentru a străbate asemenea distanţă.

— Mi-e foame, zise Margoz.

— Şi mie.

— Solda mea pe o tocană bună lorenezĕ, decretă Azam, care era de fel din Commercy.

Începu să evoce, cu ochii lucitori şi înghiţind în sec, reţeta pe care o folosea bunica lui.

— Isprăveşte! mârâi Norris, ţi-ai şi găsit momentul!

Margoz râse încetişor:

— Eu sunt mai modest, m-aş mulţumi şi cu o mână de orez...

Şedeau faţă în faţă, pălăvrăgind fără convingere, parcă pentru a pierde vremea. Nu vorbeau despre ei, ferindu-se să răscolească amintiri prea recente, prea dureroase. Încetaseră chiar şi să-i mai poarte pică lui Basquet, îndepărtat din gândurile lor de preocupări mai urgente. Foamea îi adusese într-un fel de amorţeală care îi făcea să se mişte cât mai puţin, cel mult ca să izgonească o muscă sau să îndepărteze câte o furnică rătăcită...

— Nu mişcat! ţipă un glas nazal, ascuţit precum o sabie, spintecând brusc învelişul de siguranţă în care se scăldau toţi trei.

— În picioare, mâinile pe cap, adăugă acelaşi glas.

Se ridicară împreună, supunându-se ordinului. Erau prea surprinşi pentru a simţi altceva decât un sentiment de nefericire. Nici frică, nici mânie. Îndurau, pur şi simplu. În jurul lor, un cerc de ostaşi vietnamezi ţineau îndreptate către ei automate AK 47 chinezeşti, ţintind la înălţimea burţii.

— Idioţii! şopti Margoz, nici nu i-am auzit venind.

— Canalia de Basquet e de vină, mârâi Azam. Dacă pun laba pe el...

— Cu condiţia să scăpăm cu viaţă, răspunse Norris. La cel mai mic gest suspect sunt în stare să ne culce la pământ.

Căutând din priviri pe gradatul care îi ameninţase, spuse cu voce tare:

— Am fost trimişi la Muong Thanh pentru a-i îngriji pe răniţi. Tocmai ne odihneam puţin.

Vietnamezul şovăi o clipă.

— Dacă tu nu minţit, unde este soldatul care vă escorta?

— S-a pierdut de noi în aglomerare.

— Minţi! Sunteţi dezertori!

Azam protestă, cuvântul dezertor sunând infamant pentru el.

— Dezertori? Nicidecum...

— Ba da, i-o reteză gradatul. Aţi fost mercenari capitalişti, pe care noi i-am neutralizat! Vă aflaţi, în sfârşit, în tabăra păcii.

Dar voi, în loc să vă căiţi, aţi încercat să fugiţi. Aţi dezertat pentru a reveni în tabăra războiului! Veţi fi judecaţi de tribunalul poporului. Nu sunteţi decât nişte ucigaşi înrăiţi!

Îşi debitase cuvântarea pe ton egal, înşiruind cu grijă frazele ca pe o lecţie învăţată cu greu.

— Noi nu am evadat, îi răspunse politicos Norris. Uitaţi-vă la noi, nu avem nimic, nici arme, nici provizii, nici măcar haine de schimb.

Argumentul zdruncină hotărârea vietnamezului.

— Veniţi cu noi, vă vom duce la Muong Thanh. Acolo vom vedea dacă aţi mintit sau nu.

Cu ţeava armei le arătă direcţia pe care să pornească prin junglă. Norris scoase o exclamaţie de mirare. Se opriseră la numai doi metri de un drum larg, exact cel de care crezuseră ei că au trecut.

— Ăsta da ghinion, făcu Margoz.

Cuvintele i-au fost răsplătite cu o lovitură dată cu patul armei peste şale, trezind totodată şi neîncrederea vietnamezului, care strigă un ordin sec. După două minute, cei trei aveau braţele legate, sus pe spate, cu liane subţiri care le intrau în carne, oprindu-le circulaţia sângelui. Mersul, şi aşa destul de anevoios pe terenul plin de şanţuri, ridicături şi gropi, se transformă într-un coşmar. Se împleticeau, silindu-se neîncetat să-şi păstreze echilibrul prin răsucirea torsului, sau îndoind genunchii.

Respirau greu, cu gura deschisă, pentru a putea trage aer în pieptul îndurerat. Asupra lor se abăteau nori de muşte şi ţânţari, care le înţepau pielea, sugându-le sângele cu o stăruinţă sălbatică, fără ca ei să se poată apăra în vreun fel.

Chiar înaintea lor se înălţau acum cele două dealuri unde, la mijlocul lunii aprilie, se desfăşuraseră cele mai crâncene lupte — Éliane 2, la stânga şi Éliane 1, la dreapta. Pe versantul înălţimii ce fusese dinamitată în ultima noapte, au zărit şi monumentul înălţat de vietnamezi în amintirea izbânzii şi în onoarea luptătorilor, un fel de turn Eiffel în miniatură, alcătuit din paraşute şi beţe de bambus.

Când pătrunseră, în sfârşit, în depresiune, se lăsa noaptea. Gradatul ordonă să se oprească într-o îngrăditură de sârmă ghimpată, care îi adăpostise înainte pe răniţii de la infirmeria punctului de sprijin Éliane 10, situat între deal şi râu.

— Ne-ați putea dezlega? întrebă Norris, răsuflând greu.

Drept răspuns, vietnamezul îi repezi o lovitură de picior.

— Vedeți și voi ce văd eu? șopti Margoz, arătând cu bărbia o ceată de prizonieri, legați de țăruși de fier, nu departe de ei.

— Dar e Basquet! exclamă Azam cu bucurie răutăcioasă. Idiotul s-a lăsat prins!

— Un lucru este însă limpede, nu el ne-a denunțat, observă Norris.

Ridicând glasul pentru a se face auzit, strigă fostului lor tovarăș de drum:

— Salutare, băiete! Nu ai fost prea inspirat să ne lași baltă! Acum atârni de par...

Basquet îi răspunse cu un zâmbet palid.

— M-au luat drept un evadat, gemu el. Spune-le că nu-i adevărat, vroiam doar să ajung în tabăra de regrupare. Dar m-am rătăcit...

— Unde ți-e rania? întrebă Margoz, care nu-și pierdea niciodată spiritul practic.

— Mi-au confiscat-o. A luat-o vietnamezul nostru, care e așezat pe ea!

Între timp, conducătorul grupei reapăruse. Ordonă să fie îndepărtate lianele care îi țineau legați pe cei trei prizonieri.

— Se pare că ați spus adevărul, li se adresă vietnamezul. S-a dat, într-adevăr, ordinul de a trimite infirmieri înapoi la Muong Thanh. Sunteți infirmieri?

— Bineînțeles, afirmă Azam fără să clipească. Eu sunt jandarm și, în timpul luptelor, am transportat răniții cu brancarda.

Norris își masa mușchii amorțiți, strângând și desfăcând degetele de la mâini, pentru a activa circulația. Se strâmbă de durere, simțind înțepături insuportabile în extremitățile membrelor. Arătând către Basquet, spuse:

— Camaradul nostru de colo s-a rătăcit și el.

După câteva minute, cei patru se găseau din nou împreună.

— Aș vrea să-mi recapăt rania.

Vietnamezul îl chemă pe ostaș, care îi înapoie rania fără chef. Basquet întinse mâna s-o ia, dar gradatul îl opri.

— Ia să vedem ce-i înăuntru.

Deschise rania și o întoarse cu gura în jos. Pe sol se răspândiră de-a valma cutii cu provizii, pachete cu biscuiți, țigări, fruc-

te presate. Şuieră printre dinţi şi se apropie de Basquet, pe care îl pălmui cu toată puterea.

— Toate aceste materiale reprezintă captură de război! Aparţin armatei populare. Le-ai furat!

Basquet se apără, gemând:

— Nu am furat nimic, domnule! Sunt proviziile mele, pe care le-am economisit cu gândul la prizonierat...

Tăcu. Observase că Norris şi Margoz îl ocoliseră pe gradat şi erau pe cale să recupereze cea mai mare parte din conserve. În prima clipă, se gândi să atragă atenţia vietnamezului asupra a ceea ce spiritul său acut de proprietate era gata să numească furt, dar se opri, din solidaritate şi cu certitudinea că împărţeala celorlalţi va fi echitabilă. Contribui la această hotărâre şi privirea întunecată, încărcată de ameninţări, pe care i-o arunca jandarmul.

— Mâine dimineaţă vom lua o decizie, făgădui gradatul.

Se făcuse întuneric. Asfinţitul fusese scurt şi trecuse dintr-o dată.

— Mâine, spuse Norris liniştit, vom întoarce o nouă pagină. Vom fi prizonieri voluntari. Adică aproape liberi.

Capitolul 4

13–23 mai 1954

1

Dintre cei douăzeci de bolnavi sau răniţi adunaţi sub o paraşută întinsă precum cupola unui circ şi botezată pompos „spital", nu mai rămăseseră decât cinci. Michel Mallier, ale cărui răni de pe spate începuseră să se cicatrizeze şi a cărui gleznă, prinsă în gips, încetase să-l mai doară; Adler, vecinul său din stânga, un sergent-major plângăreţ, care venise la Dien Bien Phu pentru a plăti soldele companiei şi care nu se mai putuse întoarce datorită bătăliei. Îşi blestema soarta şi cântărea şansele de a fi evacuat, afirmând tuturor că nu era un combatant.

– Eşti militar, nimeni nu te-a obligat să îmbraci uniforma, îi replica Jo Allenic, sergent în compania de thailandezi de pe înălţimea Isabelle, un breton corect şi integru. Încetează cu văicărelile şi respectă-ţi imaginea de subofiţer.

Allenic avea, înainte de toate, grija comportării. Sever cu el însuşi, îşi îndemna camarazii să demonstreze inamicului că francezii rămâneau, chiar şi înfrânţi, luptători demni. Iar în această privinţă era un exemplu. Într-un microcosmos alcătuit din oameni preocupaţi doar de soarta lor, care nu ar fi şovăit să mintă, să înşele, la nevoie chiar să-i calce pe ceilalţi în picioare numai pentru a se vedea pe lista eliberaţilor, Allenic se impusese datorită calmului, demnităţii şi refuzului său de a face vreo concesie, cât de măruntă. Michel Mallier îl admirase încă din prima zi.

Mai erau şi doi paraşutişti, Delbay, o „beretă verde", care simula o criză acută de colici renale, fire slabă şi vicleană, precum şi Rémy, un bordelez lăudăros, cu chip ascuţit de dihor.

Ceilalţi cincisprezece ocupanţi ai cortului părăsiseră, pe rând, aşa-zisul spital şi fuseseră evacuaţi cu elicopterele sau cu micile avioane sanitare care făceau naveta între Dien Bien Phu şi Muong Sai, ultimul punct întărit francez din partea de nord a Laosului.

Pe măsură ce treceau orele, nădejdea în eliberare devenea din ce în ce mai mică. Erau două zile de când nici un avion nu mai aterizase pe pistă. Pentru Rémy, de vină era doar vremea, şi descria, cu siguranţă de pretins profesionist, motivele tehnice care împiedicau zborurile. Adler şi Delbay îl ascultau cu evlavie, cramponându-se de explicaţiile sale precum naufragiaţii de colacul de salvare.

Pentru Jo Allenic, însă, mult mai realist, eliberarea prizonierilor constituia o armă psihologică a vietnamezilor, obiect al unui şantaj evident.

— Nu aveţi de-a face cu filantropi, îi lămuri el. Ne-ar evacua dacă aceasta le-ar servi interesele, fie materiale, fie politice.

— Dar noi suntem răniţi, se împotrivi Adler. Convenţia de la Geneva...

— Întrebarea asta le-a fost pusă. Au răspuns că ei n-au semnat-o.

— În calitate de răniţi, avem dreptul la oarecare menajament!

— Nu avem dreptul la nimic. Pe vietnamezi îi doare-n cot dacă trăieşti sau mori. Pentru ei reprezinţi doar o cifră în statistici. În 1943, refugiaţii francezi din Spania, internaţi în lagărul de la Miranda, au fost vânduţi de Franco americanilor pe câte un sac de grâu! Cel mai bine ar fi să ni se întâmple la fel.

Nici Michel Mallier nu-şi mai făcea iluzii. Dacă în primele zile mai nutrea speranţe, Jo Allenic îşi asumase sarcina să i le spulbere, cu o sinceritate amicală.

— Ne aflăm amândoi în aceeaşi situaţie. Evadaţi capturaţi din nou. Eu m-am ales cu un glonţ în pulpă şi trebuie să mă consider fericit că nu am fost lichidat pe loc. Numai prin sim-plul fapt că am fost cărat până aici, în „spitalul" acesta, mi-am epuizat capitalul de şanse. Ştiu de pe acum că figurez pe lista neagră şi, deci, nu voi fi eliberat. Cum nu vei fi eliberat nici tu.

Mallier fusese găsit, în dimineaţa zilei următoare, în capătul potecii care ducea la punctul de apărare, de către o grupă de

prizonieri nord-africani însărcinaţi cu deminarea accesului către pistă. În primul rând îl buzunăriseră, luându-i până şi portofelul, după care îl ridicaseră ca pe un sac de orez, agăţându-l de un bambus lung, şi îl transportaseră în felul acesta până la „sala de triaj", unde lucra un medic francez, supravegheat îndeaproape de subofiţeri vietnamezi, care îi limitau intervenţiile .

Fusese pansat superficial, de o stârpitură cu aer bolnăvicios, după ce îi curăţase la fel de superficial rănile, cu ajutorul unui tampon de vată înfăşurat pe un băţ, pe care îl introducea, din când în când, într-un bidon cu apă stătută, ce şi uitase că fusese cândva fiartă.

Apoi, după ce a fost transferat în „cortul numărul 7", trebuise să suporte un lung interogatoriu din partea unei tinere femei de o frumuseţe ciudată şi rece, cu obrazul neted şi ochii scăpărând de ură reţinută.

— Aşa cum îmi dau dreptul convenţiile, încercase să-i explice, la început, Michel Mallier, nu vă voi spune decât numele şi numărul unităţii din care am făcut parte.

Tânăra nu comentase. Convenţiile nu o interesau. Ceea ce urmărea să afle erau mai ales complicii care îl ajutaseră să „dezerteze din tabăra păcii" şi motivele dezertării.

— Este de datoria oricărui prizonier de război să încerce să evadeze. Iar rolul soldaţilor adverşi — ezitase a-i numi „duşmani" — este tocmai să-l împiedice să o facă...

Fusese întrerupt brusc:

— Noi aici nu ne „jucăm"! Eşti criminal de război şi gata, o maşină de ucis! Şi eşti şi mai vinovat, deoarece ai corupt civili vietnamezi, obligându-i să lupte împotriva propriului popor!

Mallier vru să atragă atenţia că thailandezii care fuseseră sub comanda sa nu aveau nici o legătură de rudenie cu anamiţii* din delta Tonkinului, ba, dimpotrivă, îi considerau pe aceştia invadatori. Dar nu deschise gura. Ce rost ar fi avut?

Tânăra era sinceră şi pasionată. Nu repeta o lecţie învăţată pe de rost, ci se înflăcăra de propriile-i convingeri. Respira repede şi, cu toate că purta uniforma încheiată până sub bărbie, pânza aspră i se întindea peste piept, iar prin deschizătura îngustă din-

* Populaţia fostului regat al Anamului (n. tr.).

tre doi nasturi ai vestonului, Mallier zărise un petec de piele arămie şi începutul despicăturii sânilor. Fiind conştient că face o greşeală de neiertat, nu se putuse abţine să nu-i spună simplu:

— Ce frumoasă eşti!

Privirea tinerei femei nu a trădat nici tulburare, nici enervare. Îi răspunse tăios:

— Până acum nu ai întâlnit decât târfe! Însă femeile vietnameze nu sunt târfe! Pe ele nu le interesează frumuseţea; ele luptă cot la cot cu ostaşii pentru libertatea patriei lor!

Mallier nu ştia ce să răspundă. Fata avea dreptate, nu avusese parte decât de femei cu tarif. Însă nu-i trecuse niciodată prin minte să le găsească frumoase, şi cu atât mai puţin să le-o spună. Cu ele, treaba era simplă, se învoiau sau nu să se culce cu el. Ar fi fost curată pierdere de vreme să-i explice că omagiul său era cea mai bună dovadă că nu făcea vreo deosebire între ea şi o compatrioată. Se mulţumi, deci, să tacă, în aşteptarea verdictului.

— Ai cale lungă de străbătut şi multe de învăţat pentru a deveni un adevărat luptător pentru pace, continuă ea. Şi pentru a învăţa să respecţi populaţia! Ai sufletul încărcat cu prejudecăţi rasiste, nu vezi în femei decât obiecte ale plăcerii!

Întinse spre el un deget acuzator:

— Recunoaşte că ai violat femei civile, lipsite de apărare!

Mallier sări în sus, surprins de învinuire. Nici o clipă nu şi-ar fi putut închipui că va stârni o asemenea concluzie aiurită.

— Niciodată! protestă el.

— Toţi soldaţii francezi violează femei! se încăpăţână ea, atotştiutoare.

Ridicând glasul, chemase apoi santinela, căreia îi ordonase ceva. După două minute, rănitul era aşezat de doi brancardieri pe o targă.

— Alungă-l pe omul vechi, pentru a deveni un om nou, care porneşte pe drumul căinţei! îi mai spusese fata.

Apoi adăugase, adresându-se compatrioţilor ei:

— *Nghia pha!*

2

Norris nu mai recunoştea, la Dien Bien Phu, nimic din ceea ce îi rămăsese în memorie. Cele trei zile cât lipsise păreau să-i fi schimbat complet aspectul.

În realitate, aceasta se datora faptului că vietnamezii deplasaseră centrul activităţilor, ridicând în lungul pistei de aterizare corturi din paraşute, ce constituiau puncte de adunare a răniţilor aduşi aici din diferitele centre de triere. Iar ei se concentraseră acum în jurul fostului punct de comandă francez, vizitat mereu de diverşi „turişti" veniţi din interiorul ţinutului, în timp ce echipele de muncitori, alcătuite mai ales din prizonieri nord-africani, astupau tranşeele, dărâmau reţelele de sârmă ghimpată şi încercau să repună în funcţiune pista de aterizare, distrusă în timpul luptelor.

Pe Norris, care nu cunoscuse decât lupta şi orizontul restrâns al punctului de sprijin Épervier, noua înfăţişare a locului îl dezorienta şi tulbura în acelaşi timp.

Pierzându-şi nimbul eroic, câmpul bătăliei nu mai semăna decât cu un întins maidan răscolit, plin de gunoaie, deasupra căruia plutea o duhoare de hoit. Norris trăia acum la suprafaţă, ceea ce îl făcea să privească altfel decât din tranşee. Acum putea sta în picioare, să se plimbe nestingherit, descoperind florile şi iarba care creşteau, şi să cerceteze fără teamă povârnişul pe care doborâse atâţia inamici...

Primele zile după întoarcerea în vechea aşezare Muong Thanh fuseseră deosebit de grele. Din zori şi până-n noapte, nu avuseseră parte de nici o clipă de răgaz. Transportul răniţilor, ridicarea „corturilor", săparea latrinelor şi amenajarea unor bucătării, îngroparea morţilor — toate acestea pentru o mână de orez aproape crud — le măcinaseră rezistenţa. Erau doborâţi şi lipsiţi de vlagă; până şi Azam, cel mai voinic şi mai obişnuit cu munca, nu mai deschidea gura decât pentru a ronţăi până la ultimul bob raţia de mizerie.

Făceau curăţenie mare, prin cazemate, prin tranşee, prin mijlocul reţelelor de sârmă ghimpată, culegând cadavrele şi cărându-le până la groapa uriaşă pe care o săpau alţi prizonieri, câte cincisprezece ore pe zi.

La cinci sau şase zile de la venirea lor aici, Norris, Azam, Margoz şi Basquet fuseseră chemaţi înaintea unui înalt demnitar, a cărui funcţie putea fi recunoscută după insigna de email ce reprezenta steaguri roşii fluturând în vânt. Într-o franceză aproape lipsită de accent, importantul personaj le declară:

— Mâine va sosi o echipă de cineaşti dintr-o ţară prietenă, pentru a filma istoricele momente ale bătăliei. Vă cer să acceptaţi să luaţi parte la această reconstituire.

— Ce anume ar trebui să facem? se interesă Margoz.

— Să jucaţi propriul vostru rol.

Norris fu la un pas să întrebe dacă li se vor înapoia armele precum şi permisiunea de a le folosi.

— Veţi fi plătiţi pentru aceasta, preciză demnitarul.

— Cu cât? întrebă Basquet.

Vietnamezul îl privi chiorâş.

— Suntem o ţară săracă, sărăcită şi mai mult de jaful agresorilor colonialişti. Dar vă vom da câte un pachet de ţigări la fiecare.

— Aş fi preferat o raţie suplimentară de orez, spuse Azam morocănos.

— Cred că ştiţi că avem foarte puţin orez, i-o reteză celălalt. De-abia atât cât să ne hrănim propriii ostaşi... şi pe camarazii voştri. Cereţi mult prea mult!

— Ei, ziceam şi eu...

— Mai ales pentru că suntem hotărâţi să refuzăm propunerea, completă Norris. Ne-aţi învins, dar să nu vă aşteptaţi să facem pe paiaţele în folosul propagandei voastre!

Vietnamezul se înclină foarte înţepat, prefăcându-se că admite argumentul. Dar, fără vreun motiv aparent, se îndreptă şi izbucni furios:

— Nu sunteţi decât o pleavă colonialistă! răcni el. Nu valoraţi nimic! Vă vom lăsa să crăpaţi ca nişte câini! Drept cine vă credeţi? Până şi cei din patria voastră v-au abandonat! Fie că vă veţi întoarce la familiile voastre, fie că veţi crăpa la margine de drum, nimeni nu va vărsa o lacrimă pentru voi! Aţi ajuns la marginea gropii! Veţi cădea în ea şi nu se va găsi nimeni să ridice un deget pentru voi!

Îi alungă cu un gest al mâinii.

— Pieriţi din ochii mei! Aţi pierdut şi ultima voastră şansă de a supravieţui!

Se îndepărtară, urmăriţi încă de blestemele înaltului demnitar.

— Cu cât mai repede o roim de aici, şopti Norris, cu atât mai curând scăpăm de dobitocul ăsta!

În ajun vorbiseră cu locotenentul Maury, din Regimentul 31 de geniu, care avea sarcina să traseze, împreună cu oamenii lui, marginile pistei şi căile de acces în vale.

— Cu câteva ore înainte ca Dien Bien Phu să cadă în mâinile duşmanului, le spusese ofiţerul, am îngropat două puşti-mitralieră, cinci sau şase carabine, câteva pistoale automate, precum şi grenade şi muniţie. Dacă vreţi, veniţi cu noi, vom încerca să forţăm trecerea spre sud...

Norris le comunicase celorlalţi şi, exceptându-l pe Basquet, care găsea ideea evadării mult prea riscantă pentru pielea lui, ceilalţi doi camarazi, Azam şi Margoz, se declaraseră de acord.

— Nu ai decât să rămâi aici, îi spuseră lui Basquet. Dar soarta ţi-e legată de a noastră. Dacă nu evadezi, vietnamezii pe tine se vor răzbuna, şi nu vom mai fi aici să te scăpăm.

— Haide, adăugă Margoz împăciuitor, acceptă să fii erou chiar dacă nu o vrei cu tot dinadinsul.

Fără a răspunde, fostul „şobolan de pe Nam Youm" ridicase din umeri. Un fel de încuviinţare.

Seara târziu, Norris se duse să-l întâlnească pe locotenentul Maury. Se întoarse cu ochii sclipind de aţâţare.

— A rămas stabilit chiar pentru seara asta, le şopti. Ne întâlnim la ora 11, în partea de sud a fostului lagăr de P.I.M.-i.

Cei patru camarazi au şi început să-şi pregătească bagajele în câteva traiste: fâşii de paraşută recuperate, o cutie goală pentru raţii, două-trei conserve salvate de la confiscare, precum şi sticluţa de rom primită în dar de la un infirmier. Nimicuri, valorând, însă, o avere în sărăcia generală.

Fiecare îşi făcea planuri. Margoz se întreba dacă va putea lua o puşcă-mitralieră, Azam era curios să ştie dacă şi-a pierdut îndemânarea în aruncarea grenadelor, iar Norris visa:

— Mi s-a spus că la graniţa cu Laosul, în sud, ar exista partizani profrancezi. Ar fi grozav să dăm de ei, mai ales că ne vom înfăţişa ca soldaţii, cu arma în mână...

Tocmai discutau despre aceasta, când o ceată de ostaşi se îndreptă spre ei.

— În picioare, răcni gradatul.

Se supuseră şi fiecare primi câte un ghiont care îl sili să facă stânga-mprejur. Imediat, ceilalţi le-au legat mâinile la spate, cu un cablu telefonic.

— Aici e mâna canaliei de azi-dimineaţă, căreia refuzul nostru i-a rămas în gât, remarcă Norris.

Petrecură noaptea în apropierea râului, pe fundul unei gropi, legaţi între ei, sub o ploaie rece ca gheaţa. Basquet era scuturat de friguri şi gemea întruna, susţinând că va muri.

— Mai tacă-ţi gura, sau vei crăpa de mâna mea! îl ameninţă Margoz. Avem şi aşa destule necazuri, ca să mai fim obligaţi să te mai auzim şi pe tine!

Către ziuă, dinspre sud, au auzit ecoul unor împuşcături susţinute. Au izbucnit ţipete, şi pe lângă ei trecură în fugă ostaşi vietnamezi. Norris se gândi fără să vrea la locotenentul de geniu şi la camarazii lui.

O dată cu ivirea zorilor, reveni şi liniştea.*

— Nădăjduiesc că şi-au vândut scump pielea, spuse Norris.

— Noroc cu vietnamezii, avu puterea să răspundă Basquet. Cu ideile voastre tâmpite, acum am fi fost împuşcaţi...

3

După primele ore ale dimineţii, o mare agitaţie a cuprins, pe rând, ţarcurile în care erau ţinuţi prizonierii desemnaţi pentru diferite munci colective. Precedată de o maşină de teren Lada, apăruse, precum o insectă enormă şi greoaie, acoperită cu frunze, o macara instalată pe platforma din spate a unui camion Molotova. Judecând după purtarea gradaţilor şi, în general, a tuturor celor care aveau la butonieră insigne, cu portretul lui Stalin, al lui Ho Şi Min sau cu drapele roşii şi stele de diferite culori, se vedea că era vorba de o vizită importantă.

---

* După mărturia genistului André Léger, din Regimentul 31 de geniu, evadat de la Dien Bien Phu la 23 mai (n.a.).

Într-adevăr, vizitatorul, un european înalt, cu părul blond ciufulit artistic, îmbrăcat cu un pulover alb şi pantaloni de pânză bej, inspecta pe jos teatrul bătăliei, însoţit de o mulţime de oameni care se înghesuiau, făcându-şi loc cu coatele, pentru a fi în primele rânduri.

După ce fuseseră dezlegaţi, Norris şi prietenii săi primiseră ordin să se îndrepte către Huguette, unul din punctele-cheie ale luptelor din aprilie. Sarcina lor era să adune cadavrele, indiferent ale cui, şi să le care apoi pe jos până la o groapă comună, săpată în marginea unei orezării rămase în paragină, la vreo cinci sute de metri mai încolo.

Au putut asista, de unde erau, nu foarte departe, la plimbarea cineastului sovietic, al cărui nume le-a fost dezvăluit de paznicul lor vietnamez, cu un respect vecin cu veneraţia:

— La el se cheamă „tovarăşul Karmen".

Ceva mai târziu, în cursul după-amiezei, l-au putut vedea pe operator la lucru. Se căţărase pe un podium din bambus, de unde dirija, cu ajutorul unui megafon, mişcările a vreo douăzeci de ostaşi, care probabil că aveau de simulat cucerirea poziţiei Dien Bien Phu. Bieţii oameni porneau în galop în lungul vechii piste, gârbovindu-se ca sub rafale de gloanţe imaginare. Din când în când, peste câmp treceau maşinişti care duceau căldări fumigene agăţate la capătul unor prăjini lungi.

Exerciţiul a fost repetat de cel puţin zece ori, după care Karmen se declarase, probabil, mulţumit, căci, după un ultim ordin dat prin megafon, coborî brusc şi se făcu nevăzut în mulţime.

— Şi iată cum se scrie istoria, făcu Margoz. Aş da oricât să pot vedea filmul.

— Şi eu la fel, mârâi Azam. Dar m-aş ridica şi aş striga: „E trucat!"

Norris se simţea mai degrabă scârbit decât realmente mânios.

— Acum îmi pare rău că am refuzat să iau parte la turnare. Ce mai harababură aş fi stârnit!

— Ţi-ar fi tăiat secvenţa la montaj!

Îşi închipuiau că văzuseră totul, dar se înşelau. În zilele care au urmat, au fost martorii unei adevărate apoteoze a ficţiunii şi neadevărului. Chiar a doua zi, Karmen puse vreo sută de prizo-

nieri nord-africani să coboare în tranşeele şi adăposturile vechii poziţii Huguette 2, după care le porunci să iasă afară, cu mâinile pe cap. Filma, probabil, o „reconstituire" a momentului când apărătorii poziţiei s-au predat. Ceea ce avu darul să-l facă pe Norris să turbeze. Puşcaşii fuseseră deghizaţi de circumstanţă în paraşutişti, cu veste de camuflaj şi purtând pe cap chipie sau berete.

— Nimeni nu va înghiţi asemenea escrocherie! exclamă Azam.

— Cu cât mai gogonată e minciuna, cu atât mai lesne e crezută, replică Norris.

Au fost şi momente ridicole, la care, în afară de Norris, Margoz şi Azam, au asistat şi cei mai mulţi dintre prizonieri, transformaţi, fără să vrea, în spectatori pe care îi umfla râsul. În dimineaţa aceea, Karmen se hotărâse să simuleze atacarea unui tanc Shaffee de către o horadă de vietnamezi mărunţi, îmbrăcaţi în verde şi înarmaţi cu grenade şi cocteiluri Molotov.

Mecanicii „populari" s-au căznit ore în şir să repună în funcţiune motorul singurului tanc care li s-a părut mai puţin distrus. Zadarnic. Cu puţin înainte de încetarea luptei, tanchiştii francezi îşi ambalaseră motoarele la maximum, după ce le goliseră de ulei.

Degeaba scoseseră vietnamezii bujiile, curăţaseră carburatorul, degeaba loviseră cu ciocanul în carcasă, motorul nu vroia să pornească, încăpăţânându-se într-o tăcere dezolantă.

După ce s-au sfătuit îndelung, fără să le pese că ar putea fi consideraţi incapabili de marele frate sovietic, vietnamezii au luat o hotărâre radicală. Aduseră o echipă de sudori care până atunci tăiaseră tablele adăposturilor centrale, punându-i să decupeze podeaua tancului. Ceea ce le-a luat o zi întreagă.

În dimineaţa zilei următoare, înăuntrul blindatului au intrat vreo douăzeci de ostaşi care s-au căznit să-l urnească, împingându-l cu braţele, ca nişte damnaţi, la îndemnurile patriotice ale unui *Can bo* care răcnea lozinci:

— *Ho Chu Tich...*

— *Muon nam!** răspundea corul antic al sclavilor, înăbuşit de grosimea blindajului.

Din locul de unde se filma, se puteau întrezări, prin golurile carcasei, zeci de picioare desculţe scurmând în noroiul pistei.

* Preşedintele (Chu Tich) Ho... Trăiască în veci! (n.a.)

Dar monstrul nu se urni nici măcar cu un centimetru.

Vietnamezii nu s-au dat bătuţi. Au decis să pună cu toţii umărul; în partea din faţă a tancului prinseră cabluri, lanţuri şi corzi de paraşută împletite între ele, iar la capătul celălalt s-a înhămat întreaga suflare care se găsea la Dien Bien Phu, vietnamezi, foşti P.I.M.-i şi, pentru a nu fi caz de părtinire, toţi figuranţii din ajun.

Aceştia din urmă, însă, se lăsau greu. Fuseseră vedete, nu le plăcea rolul de salahori. Drept care, au intrat în grevă, lungindu-se la marginea pistei.

Pe podiumul său de bambus, Karmen turba de furie. Îşi înzecise ordinele, răcnea înjurături, vocifera, devenind din ce în ce mai stacojiu de mânie. Gradaţii se agitau, galopau care încotro, ameninţând şi lovind la întâmplare.

Dârzenia lor dădu roade doar în aparenţă, pentru că puşcaşii, care în cele din urmă fuseseră obligaţi să se prindă în jug, dovedeau un incontestabil talent de comedieni, contorsionându-se în fel şi chip, scoţând icnete de hamali, în timp ce pe chip le era zugrăvit efortul supraomenesc; dar se fereau să tragă aşa cum le cereau gardienii lor.

— Oricum nu ar folosi la nimic, zise Azam, se va putea vedea limpede că tancul nu se deplasează cu propriile sale mijloace!

Acelaşi gând a trecut, probabil, şi prin mintea operatorului. La un ordin al său, o ceată se repezi şi ascunse, pe cât posibil, corzile şi cablurile.

— *Ho Chu Tich!* zbieră şeful de platou.

— *Muon nam!* i-au răspuns robii, bine dresaţi.

Gemând din toate încheieturile, tancul se lăsă, în sfârşit, deplasat. Dar nu ajunse prea departe. Una din şenile era blocată. După ce schiţă o întoarcere către stânga, monstrul de oţel se imobiliză, cu şenila înfiptă într-un făgaş.

— Atâta muncă pentru nimic, spuse, cu falsă compasiune, Margoz. Ce nedreptate! Nu merita atâta strădanie!

Dar Norris nu era în stare să-i răspundă. Îşi ştergea ochii, scuturat de un râs nebun. Întâmplarea era cu totul suprarealistă, pe de o parte un tanc, încăpăţânat ca un catâr, refuzând să înainteze, în ciuda zecilor de picioare care alunecau prin noroi, iar pe de altă parte sutele de oameni viermuind precum furnicile pe o

tartină cu miere, îmbrâncindu-se, călcându-se, împingând, trăgând şi încurcându-se unii pe alţii. Iar deasupra întregului tablou, dominând scena, uriaşul blond în pulover alb, care executa un soi de dans al scalpului, la un pas de a face explozie...

— N-ar mai lipsi decât să se rupă o frânghie, spuse Azam.

Se rupse. A urmat cea mai neînchipuită învălmăşeală la care au putut asista vreodată. O magmă umană ce se revărsa, în mijlocul urletelor, chemărilor, strigătelor de durere sau de furie.

— Asta trebuiau să filmeze, izbuti să spună Norris între două sughiţuri. Ar câştiga orice premiu de comedie! De la Charlot* încoace, nu s-a mai văzut ceva mai reuşit.

Ruşinea vietnamezilor se transformă în mânie împotriva spectatorilor, din ce în ce mai numeroşi. Îşi abandonaseră, cu toţii, care corvezile, care culcuşul din spital, pentru a putea asista la acest spectacol neaşteptat şi gratuit. De pretutindeni răsunau batjocuri şi, ici şi colo, izbucneau aplauze. Gradaţii nu puteau admite să-şi piardă astfel obrazul în faţa prizonierilor. Au reacţionat violent şi cu brutalitate, împrăştiind cetele care se formaseră, aplicând lovituri cu patul armei, tragând rafale în aer, urlând şi înjurând.

— Nu vă lăsaţi, daţi şi voi! răcni un ofiţer paraşutist**, asupra căruia se abătu neîntârziat o ploaie de lovituri şi care apoi fu legat precum un salam, cu cablu telefonic.

Dintr-o dată, strigătele de batjocură şi aplauzele au încetat. Brusc. Oamenii s-au împrăştiat, cu capetele plecate, fiecare încercând să se ferească. Mergeau cu umerii lăsaţi, cu fesele strânse, temându-se să nu fie remarcaţi, chemaţi, agăţaţi, şi să îndure soarta locotenentului.

În aceeaşi seară, vietnamezii au ordonat o adunare generală. I-au aliniat pe prizonierii care, de două săptămâni, participau la felurite corvezi, îngrijirea răniţilor, deminări, reamenajarea pistei de aterizare, îngroparea cadavrelor împrăştiate prin întreaga vale, în tranşee, sau în jurul punctelor de rezistenţă.

Au venit şi vreo sută de răniţi în stare să meargă, sau decretaţi astfel de „infirmierii" vietnamezi, completând adunarea.

---

* Denumirea familiară a lui Charlie Chaplin (n. tr.).

** Este vorba de locotenentul Combaneyre, din Batalionul 6 de paraşutişti coloniali (n.a.).

Cu o geantă verde pe umăr, fără armă şi centură, ceea ce îl plasa în categoria comisarilor politici, un ofiţer se urcă pe un gorgan de pământ şi începu să vorbească mulţimii.

— Prizonieri de la Dien Bien Phu! A venit vremea să plecaţi către lagăre. Drumul va fi lung. Va depinde doar de voi ca el să se desfăşoare fără incidente.

Se opri, pentru a lăsa timp interpreţilor, aleşi la întâmplare dintre voluntari, să-i traducă vorbele în arabă şi germană.

— Trebuie să vă arătaţi disciplinaţi în orice împrejurare, supunându-vă ordinelor celor care vă păzesc, ce se vor dovedi demni de mila pe care v-a acordat-o preşedintele Ho Şi Min.

Se opri din nou, în timp ce interpreţii traduceau. Sau, mai degrabă, aşa cum observă Margoz, „interpretau" cuvântarea.

— Neamţul le-a tradus textual: „Nenorociţii ăştia ne cer să-i ascultăm. Mai bine ne-ar pupa în..." şopti el.

Impasibil, vietnamezul aşteptă ca vorbele să-i fie traduse şi încheie:

— Vă lăsăm să vă organizaţi chiar voi în grupe de marş. Fiecare grupă va fi de douăzeci de oameni, care îşi vor alege câte un responsabil.

A fost ca un semnal al debandadei. Un fel de balet năucitor, în care prizonierii se învârteau în cerc, căutându-se, strigându-se, împrăştiindu-se şi revenind în centrul adunării, alergând în toate direcţiile sau pur şi simplu aşezându-se jos. Unele grupe erau supranumerice, altele rămăseseră necompletate, anumiţi prizonieri având de pe acum o faimă proastă; cei mai căutaţi erau fie prizonierii a căror autoritate firească îi desemnase încă din primele zile drept conducători, fie, din raţiuni mai prozaice, aceia care aveau raniţa mai bine garnisită.

— Încetaţi! răcni comisarul politic. Nu ştiţi să vă organizaţi!

Ordonă:

— Puşcaşii senegalezi, aliniaţi-vă în rând câte unul!

— Noi nu puşcaşi senegalezi, se împotrivi o matahală tuciurie, noi artilerişti africani!

Vietnamezul respinse argumentul cu un gest enervat. Era evident că nu sesiza nuanţa. Pentru el, erau cu toţii negri. Ceea ce fu la un pas să zică, dar se reţinu şi strigă:

— Toţi negrii, adunaţi-vă la un loc!

Supuşi, artileriştii părăsiră rândurile şi se înşiruiră în lungul drumului.

În mulţime se produse o învălmăşeală, se auziră ţipete, proteste şi păsărească enervată a gardienilor. Apoi au apărut patru ostaşi care târau un antilez ce se zbătea şi gesticula ca un nebun.

— Pentru ce nu vrei să te alături camarazilor tăi, soldaţii coloniali, fraţii tăi, victime ale colonialismului francez?

— Pentru că eu sunt francez, născut la Saint-Nazaire, paraşutist, şi mândru de a fi paraşutist, urlă recalcitrantul, care se numea Ducloux.

— Atunci du-te înapoi la locul tău, se învoi vietnamezul, care nu putea pricepe cum un om de culoare îşi poate renega originea.

Dar îl aşteptau şi alte surprize. Când îi chemă pe vietnamezii din armata „de paiaţe", vreo zece paraşutişti ridicaţi cu sila de pe tărgile lor, se lovi de aceeaşi problemă.

Un eurasian se împotrivi să intre în grupa „rătăciţilor".

— Cum te numeşti? îl întrebă comisarul politic?

Paraşutistul se prezentă.

— Vezi bine că faci parte din poporul nostru, de vreme ce te cheamă Phong.

— Ba nu, îl corectă celălalt. Numele meu se scrie *Phongue*. Jean-Louis Phongue! Şi eu sunt francez paraşutist!

Vietnamezul oftă. Se săturase. Părăsi estrada, cedând locul unei brute cu mutră de maimuţă, care nu se sinchisi de asemenea mărunţişuri. Nu vorbi decât pe limba sa natală, lătrând ordine scurte, pe care ostaşii, terorizaţi, se grăbiră să le execute întocmai. Dar nici bruta nu fu scutită de greutăţi.

Atunci când îi chemă pe „tiraliorii marocani" (pronunţase „tlailor moroc"), algerienii refuzară să se prezinte. Cu toată că, în mintea vietnamezului, era vorba de aceeaşi categorie de prizonieri. S-au încins discuţii, au început tocmeli, s-au căutat explicaţii. După vreo douăzeci de minute de parlamentări, nord-africanii s-au învoit să se grupeze, însă fără a fraterniza unii cu alţii.

Veni rândul germanilor, apoi al legionarilor de origine negermană şi, în sfârşit, al francezilor.

Atunci când, în cele din urmă, convoiul porni la drum, se lăsa întunericul. Cuprindea exact patru sute de prizonieri, împăr-

ţiţi în douăzeci de grupe alcătuite după criterii de rasă sau de naţionalitate.*

— Trebuie să ne grăbim să ajungem cât mai repede în lagăr, spuse Basquet. Acolo nu vom mai avea altceva de făcut decât de tăiat frunză la câini...

— Ce-i mai rău abia vine, profeţi Norris. Presimt că drumul acesta ne va decima mai mult decât luptele.

— Mersul nu mă înspăimântă, afirmă Azam.

— Nici pe mine, completă Margoz.

— Mai vorbim noi când ajungem. Dacă vom ajunge. Dar vă dau un sfat: să rămânem uniţi...

---

* Compunerea „Convoiului 42" la plecarea de la Dien Bien Phu, la 23 mai 1954:

- africani: 4 grupe de câte 20 = 80
- nord-africani: 8 grupe de câte 20 = 160
- germani şi est-europeni: 4 grupe de câte 20 = 80
- europeni de origine negermană: 2 grupe de câte 20 = 40
- francezi: 2 grupe de câte 20 = 40

Vietnamezii din armata vietnameză au fost retraşi din convoi şi trimişi direct în tabere de reeducare. Vietnamezii din armata franceză (mai ales parașutiştii) au fost trataţi la fel ca toţi ceilalţi francezi. (n.a.)

PARTEA A DOUA

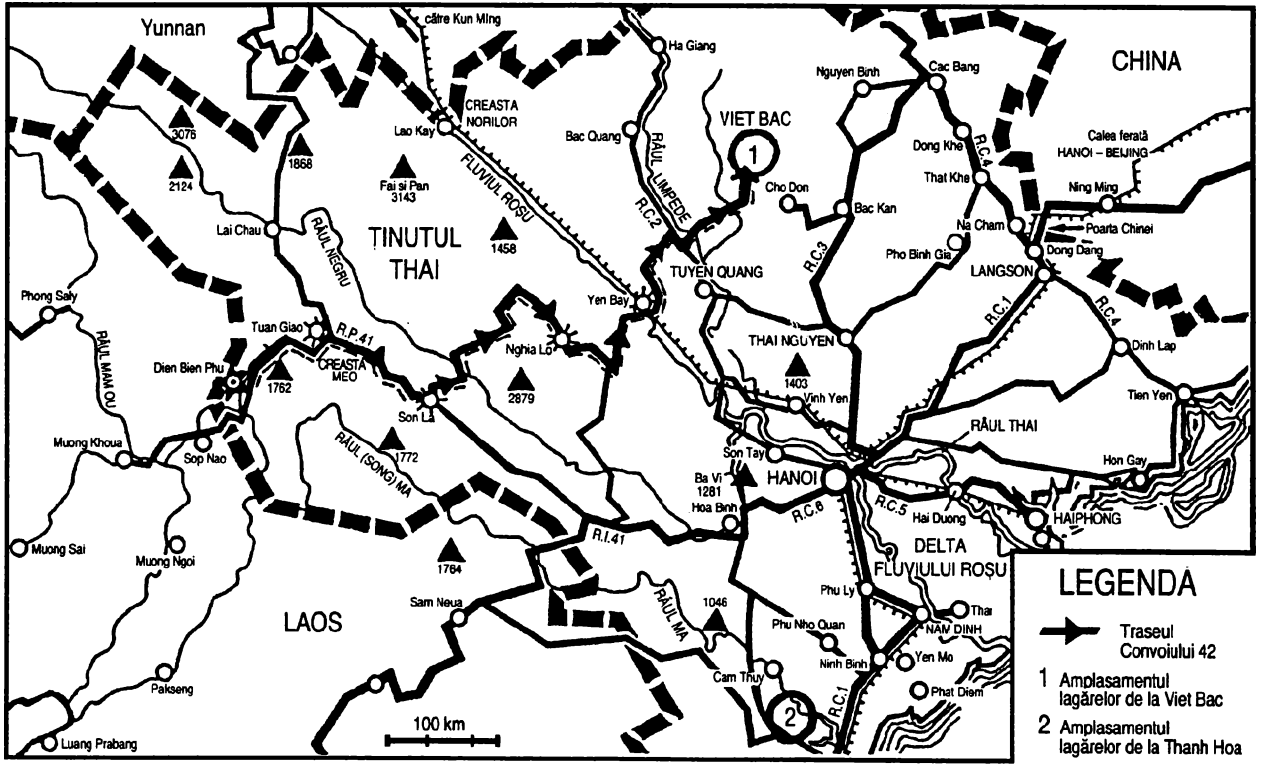

LEGENDA

- Traseul Convoiului 42
- 1 Amplasamentul lagărelor de la Viet Bac
- 2 Amplasamentul lagărelor de la Thanh Hoa

Capitolul 5

1

Ajutându-se cu un baston de bambus pe care îl primise de la un infirmier milos atunci când părăsise spitalul, Michel Mallier înainta şchiopătând. Îl durea din nou glezna, care îi fusese scoasă din ghips de dimineaţă, iar acum se găsea dezgolită şi abia protejată de pânza zdrenţuită a încălţărilor cazone. Înainta chinuit, suferea şi era demoralizat.

Cu puţin înainte, când vietnamezii pătrunseseră în aşa-zisul lor cort din resturi de paraşută, timp de o clipă cei cinci răniţi fuseseră cuprinşi de o nădejde nebună. Avioanele trebuiau să aterizeze, iar ei vor fi evacuaţi. În câteva ceasuri, vor ajunge la Muong Sai, împreună cu ceilalţi camarazi, în siguranţă, părăsind pentru totdeauna iadul de aici.

Dar au înţeles repede că era vorba despre cu totul altceva. În loc să-i îndrume spre locurile de îmbarcare, gardienii i-au dus pe cealaltă parte a văii, silindu-i să treacă Nam Youm-ul prin vad, în timp ce, la numai cincizeci de metri în amonte, podul Bailey, debarasat de sârma ghimpată şi deminat, servea unei noi sec-venţe de film. Ostaşii străbăteau podul în fugă, prin ceaţa artificială produsă de grenade fumigene, urmăriţi de camera de filmare instalată pe macara.

Într-un fel de îngrăditură circulară făcută din ierburi, între fostele poziţii Dominique, se alăturaseră unei adunături de soldaţi din toate armele şi de toate rasele, pe care un *Can bo* — aflaseră că aşa li se spunea activiştilor de partid în uniformă — se chinuia să-i trieze şi să-i regrupeze.

La căderea nopţii, cei cinci camarazi de suferinţă, Mallier, Adler, Rémy, Delbay şi Jo Allenic, s-au văzut încorporaţi în grupa numărul 2, alcătuită numai din francezi. De la început s-au simţit străini, pentru că nu cunoşteau pe nimeni.

În interiorul grupei, oamenii păreau prea puţin dornici să lege cunoştinţă cu vecinii lor întâmplători. Mărşăluiau închişi în tăcere şi preocupaţi doar de suferinţele, temerile şi grijile lor.

Pe Mallier îl obseda starea gleznei. Doar simpla atingere cu asperităţile solului îi provoca înţepături insuportabile şi strângea din dinţi pentru a nu geme.

— Prima etapă va fi şi cea mai grea, îi explicase, compătimitor, Jo Allenic. Ca în cazul unei reeducări: cu cât e mai dură, cu atât e mai rapidă. Peste două sau trei zile, dacă eşti atent să nu o scrânteşti, glezna ta se va însănătoşi. Curaj!

De curaj nu ducea lipsă. Oricum, suficient pentru a nu se plânge de soarta sa. Ceea ce nu era şi cazul lui Delbay, legionarul paraşutist, ce se pretindea belgian, care se văicărea pentru că gardianul îi luase înapoi flaconul cu Ganidan, pe care îl şterpelise în ajun în vederea unei eventuale dezinterii.

— Am maţele slabe, afirma el. Dacă mă apucă vreo diaree, mă golesc de tot!

— Dar cum n-ai nimic în burtă, nu ai de ce să te temi! îi replicase Allenic, care îl judecase din prima clipă.

Mersul pe întuneric, sub ploaia musonică, se transformase curând în coşmar. Grupele din faţă înaintau, într-adevăr, într-un ritm regulat, în schimb, cele din spate erau silite să se oprească mereu, fie bătând pasul pe loc, fie alergând fără rost pentru a umple golurile.

Prin urmare, convoiul înainta precum un acordeon, întinzându-se şi adunându-se într-o încâlceală uriaşă, mai ales prin trecerile mai grele, în locurile unde drumul devenea mai îngust, şi la traversarea unor pârâiaşe pe care ploaia le transformase în mlaştini alunecoase şi nesigure.

Oamenii se împiedicau, cădeau, blestemau şi se ridicau înjurând. Orbecăiau prin beznă, depăşindu-şi uneori vecinii, care îi blagosloveau acuzându-i de exces de zel. Unii dormeau mergând. Se întâmpla să-şi prindă piciorul într-o rădăcină şi atunci, împiedicându-se, pierdeau ritmul şi începeau să se zbuciume gâfâind.

Ostaşii vietnamezi aplicau întocmai instrucţiunile pe care le primiseră: nici codaşi, nici prea grăbiţi. Ceea ce conta era înaintarea ordonată, în şir indian. Nenorocire imprudentului care încerca să meargă mai încet, sau pur şi simplu să-şi satisfacă o nevoie firească şi urgentă; se trezea pe loc cu o lovitură de ciomag sau de pat de armă, care îl silea să-şi reia înaintarea pe drumul drept.

Ceea ce părea cel mai neomenos era această lipsă a oricărui sentiment din partea vietnamezilor. Loveau cu nepăsare, parcă executând o muncă oarecare, incapabili să zâmbească, să întindă o mână de ajutor, sau să-şi însoţească loviturile cu înjurături ori blesteme. Loveau dând ascultare ordinelor.

La orice întrebare, la orice rugăminte, nu aveau decât un singur răspuns: *Di, di len!**, care tăia scurt toate încercările de comunicare. Sau strigau câte un *Im!*** dispreţuitor, de obicei însoţit de ghionturi sau de un pat de armă.

— Ce ambianţă minunată, îi şopti Norris lui Margoz. Ne aşteaptă vremuri vesele!

Au mărşăluit toată noaptea, pierzând până şi noţiunea timpului. Kilometrii deveneau din ce în ce mai lungi, marcaţi cu toţii de aceeaşi stare de oboseală covârşitoare. Cu toate că se mergea într-un ritm destul de lent, chiar dacă ultima grupă avea impresia de a fi tropotit fără încetare. Oamenii uitau lungile opriri în întunericul nopţii, când băteau pasul pe loc fără rost, încetinind înaintea vreunui obstacol. Uitau până şi de foame, devenită o stare secundă, dincolo de oboseală, în care muşchii înţepeneau dureros, creierul se înceţoşa, iar gândirea era înlocuită de o idee fixă, pe care şi-o repetau fără încetare, rezumată în trei cuvinte: „Trebuie să rezist..."

Duhoarea îi preveni că ajunseseră la capătul drumului. O duhoare îngrozitoare, aproape compactă, care le întorcea stomacul pe dos, le sfredelea nările. Miros de excremente şi de moarte.

În bezna care încă mai domnea, cei patru sute de prizonieri s-au instalat, de bine de rău, într-un luminiş acoperit cu frunze călcate în picioare, presărat cu muşuroaie de pământ noroios şi cu gropi pline până la refuz cu excremente. În ultimele cincisprezece zile, acest luminiş fusese folosit drept primă haltă, obli-

* Hai, hai mai repede! (n.a.).
** Linişte! (n.a.).

gatorie, pentru toţi foştii combatanţi de la Dien Bien Phu care se îndreptau către lagăre. Aici se opriseră pentru o noapte, adeseori chiar pentru mai multe, aici trăiseră şi tot aici muriseră, uneori, îngropaţi de mântuială sub un strat subţire de pământ. Apoi plecaseră mai departe, câte patru sute în fiecare zi.

Fuseseră construite adăposturi primitive, din patru beţe de bambus ce susţineau un stănog din *cai phen** şi un acoperiş din frunze de palmier împletite. Singurul avantaj al acestor improvizaţii era că evitau contactul cu pământul reavăn şi plin de insecte.

— Măcar de ne-ar putea adăposti pe toţi, mormăi Azam, care măsurase pe bâjbâite dimensiunile noului lor cămin.

Erau douăzeci. S-au îngrămădit unii în alţii, ţinându-se în braţe pentru a-şi transmite puţină căldură. Nu cutezau să facă vreo mişcare, nici măcar pentru a alunga roiurile de ţânţari însetaţi de sânge. Se temeau ca nu cumva să fie azvârliţi afară din locul pe care-l ocupau, riscând să-şi petreacă restul nopţii direct pe pământ. Zăceau astfel o vreme, pentru ca apoi, la o comandă, să se răsucească la 180 de grade cu toţii, ca să-şi dezmorţească muşchii şi să-şi schimbe poziţia pe suprafaţa aspră de bambus. Somnul le-a fost scurt, deoarece soarele s-a înălţat foarte curând, declanşând în luminiş o agitaţie de rău augur.

Ridicându-se în cot, Norris privi în jur şi spuse:

— Ia te uită! Soarele nu răsare unde trebuie!

Vecinul lui, un băiat slab, cu chipul palid şi uniforma murdară, sfâşiată la umeri, ridică din sprâncene.

— Glumeşti! Şi, în primul rând, ce-ţi pasă? Important e că a răsărit.

— Poate pentru tine. Pentru mine, însă, asta înseamnă că vietnamezii ne-au mânat în cerc. Probabil că suntem doar la câţiva kilometri de Dien Bien Phu.

— De ce să fi făcut una ca asta?

— Ca să ne mai potolească.

Zâmbi, se îndreptă şi se prezentă:

— Mă numesc Norris. Benjamin Norris. Înainte vreme paraşutist în unitatea a 8-a a comandourilor de paraşutişti, în prezent evadat recapturat...

---

* Fibre de bambus strivite şi împletite (n.a.).

La rândul său, tânărul se înclină cu solemnitate comică şi întinse mâna.

— Caporal Mallier. Michel Mallier, fost şef de pluton în batalionul thailandez numărul 2. În prezent evadat recapturat...

— Ceea ce înseamnă că nici unul din noi nu are nimic bun de aşteptat de la temnicerii noştri!

Mallier nu răspunse. Norris continuă, ridicând un deget:

— Iată pentru ce ne-au făcut vietnamezii să ne plimbăm în cerc. Locul era ocupat.

Într-adevăr, la vreo cincizeci de metri de ei tocmai se forma un alt convoi, în răcnetele ostaşilor şi apelurile gradaţilor.

— E ca la metrou, observă un bărbos, care se prezentase sub numele de Jo Allenic. În staţie nu poate pătrunde o garnitură atât timp cât se mai află alta trasă la peron.

Noii-veniţi, aşezaţi pe jos, se uitau cum se pune în mişcare coloana camarazilor, având impresia că privesc într-o oglindă, într-atât era de asemănătoare priveliştea.

Mallier simţi cum i se strânge inima când văzu trecând un ofiţer ale cărui antebraţe erau prinse într-un înveliş murdar de ghips.

— Îl cunosc, spuse cineva. Este căpitanul Hervouët, cel care comanda blindatele de la Dien Bien Phu.*

— Vietnamezii l-ar fi putut lăsa să fie evacuat, se indignă Mallier. E strigător la cer să impui unui om să meargă în starea asta.

— Au refuzat în mod sistematic să-i înapoieze pe ofiţeri, le explică Jo Allenic. La Dien Bien Phu au mai rămas şi acum încă vreo cincisprezece ofiţeri, răniţi la picioare, care vor porni la drum de îndată ce vor fi în stare să meargă. Sau atunci când vor fi declaraţi apţi de drum...

Însă nu avură parte să privească în linişte plecarea celorlalţi. Gardienii s-au înfiinţat, vigilenţi, agitaţi, pregătiţi de drum. Nu mai erau cei de ieri, aceştia aveau un fel de a fi impersonal, precis, organizat, toţi la fel, dându-le impresia că acum era vorba de gardieni calificaţi, specializaţi în paza convoaielor de prizonieri.

Norris fu primul care se convinse de capacitatea lor. Coborâse până la pârâiaşul care şerpuia prin pădure, lângă care des-

* Din mărturisirile făcute autorului de către căpitanul De Wilde, din Batalionul 6 de paraşutişti coloniali(n.a.).

coperise o groapă încă neumplută cu excremente. Dezbrăcându-se la piele, se spălase de sus şi până jos. Avea obrazul plin de săpun şi se rădea pe nimerite, cu ochii pierduţi în gol şi pipăindu-şi barba cu vârful degetelor.

— Hei, tu de colo! Vino înapoi! strigă un glas poruncitor.

Norris se întoarse şi se trezi cu veşnicul automat îndreptat asupra sa. „Ce mai vrea şi ăsta?" se întrebă. Răspunse cu voce tare:

— Execut instrucţiunile de „idziená", explică el.

— Bărbierit interzis! se răsti santinela, întinzând mâna către obiectul prohibit, un aparat de ras mecanic, cât se poate de obişnuit. Dă asta imediat!

— Aşteaptă puţin, îi răspunse Norris pe ton împăciuitor, lasă-mă să termin.

— Nu!

Cu o mişcare rapidă, vietnamezul îşi armă automatul. Nu zâmbea şi părea foarte hotărât să impună executarea ordinului.

— Dar pentru ce?

— Pentru că tu vrei să evadezi!

Norris îi cedă, prost dispus, obiectul litigiului, însă nu se putu împiedica să comenteze în felul său:

— Un aparat de ras Gillette nu-i covor zburător!

— Ia mai pupă-mă-n cur! i-o întoarse santinela, demonstrând că subtilităţile limbii franceze nu-i erau străine.

Norris se întoarse în adăpost pe jumătate ras, furios şi în acelaşi timp destul de mirat. Ce legătură putea fi între grija pentru curăţenie şi intenţia de a evada?

Le povesti şi celorlalţi, dar nimeni, ca şi el, nu pricepea motivele pentru care un gardian se opunea aplicării unor măsuri elementare de „idziená". Interveni atunci Jean-Louis Phongue, eurasianul care în ajun se declarase cu hotărâre ca făcând parte dintre paraşutiştii francezi şi care avea o îndelungată experienţă cu fraţii săi vitregi.

— Barba, zise el, arătându-şi propriul obraz spân, reprezintă un semn distinctiv al europenilor şi, mai ales, îi caracterizează pe europenii prizonieri. În timp ce voi vă mândriţi cu barba, vietnamezii au inversat raţionamentul şi vă compară, după criteriile lor, cu nişte maimuţe mari şi păroase. Iar dacă vă vine ideea să evadaţi, veţi putea fi lesne recunoscuţi, chiar de la depărtare,

datorită bărbilor. De aici concluzia că, dacă vă bărbieriţi, este pentru a vă ascunde condiţia de om-maimuţă, deci pentru a putea trece neobservaţi printre oamenii lipsiţi de păr.

Discuţia le-a fost întreruptă de apelurile gradaţilor pentru adunarea prizonierilor din convoi.

— *Mot! Mot!* răcneau santinelele.

— Ne ordonă să ne încolonăm câte unul, traduse Phongue.

Se formă un şir lung, care şerpuia prin luminiş. Toţi se întrebau ce putea să însemne această nouă ciudăţenie a conducătorilor convoiului. Margoz, care se dusese în faţă pentru a se interesa, veni să le spună:

— E vorba de o percheziţie. Ceva serios, de vreme ce nu avem voie să ne întoarcem aici. Îndată ce suntem căutaţi, toată lumea se îndreaptă către un alt lagăr de triere, la o jumătate de kilometru mai încolo.

— Puţin îmi pasă, zise Mallier, arătându-şi buzunarele goale. Nu văd ce mi-ar mai putea lua.

— Chiar nu mai ai nimic? se înduioşă Azam. Te aşteaptă vremuri grele, cine nu are nimic e nimeni.

— Asta e, vom vedea.

Mallier spunea adevărul. De când încercase să evadeze şi fusese rănit, îşi încredinţase soarta în mâinile Providenţei. Ceea ce nu însemna nicidecum că se resemnase, ci dimpotrivă, însă pe moment se mulţumea să trăiască în prezent, fără a face planuri şi fără temeri, rezolvându-şi problemele una câte una, fără să se gândească la ziua de mâine. Glezna îl făcea să sufere cumplit, mai ales după ce această primă etapă o pusese la grea încercare, însă constatase cu bucurie că rezistase, chiar dacă era vânătă şi uşor umflată.

— Puţin exerciţiu nu-i strică, afirma Jo Allenic.

Mallier se îndreptă şi păşi prudent să se alăture celorlalţi din şirul ce înainta către capătul luminişului, unde avea loc percheziţia corporală. Prizonierii erau împinşi de ostaşii care formaseră un fel de strungă, unde fiecare era dezbrăcat aproape la piele, trebuind să-şi golească buzunarele şi să arate conţinutul raniţei.

Vietnamezii luau tot ce ar fi putut servi ca monedă de schimb cu populaţia civilă. Scotoceau prin portofele, examinau acte şi fotografii, confiscau obiectele de aur, brăţările, stilourile, verighetele şi ceasurile.

— Ăsta-i furt calificat! protestă Azam, disperat la gândul că va trebui să-şi scoată inelul mic de aur pe care îl purta pe inelarul de la mâna stângă.

— Vietnamezii îţi vor da o chitanţă, semnată şi contrasemnată de un funcţionar oarecare, îi spuse Norris. Asta le va linişti conştiinţa şi va potoli protestele.

— Crezi că ne vor înapoia lucrurile la eliberare?

— Sigur că da, în cazul în care vei supravieţui.

— Foarte mulţumesc pentru încurajare, se strâmbă Margoz. Ce faci acolo?

— Descos gulerul hainei pentru a-mi ascunde ceasul. Un ceas este o valoare. În primul rând, pentru că mi-a fost dăruit de logodnica mea când am plecat în Indochina. Apoi, pentru că nu arată numai ora...

— Ci şi direcţia către sud, toată lumea ştie asta, completă Margoz.

— Şi este un obiect rar. La Dien Bien Phu băieţii mi-au spus că, în noiembrie, pentru un ceas primeau un porc!

Jo Allenic interveni şi el, pe obişnuitul său ton placid.

— După cele câteva mii de ceasuri care vor scăpa percheziţiei, trebuie să te aştepţi la o prăbuşire a preţurilor! Socoteşte-te fericit dacă ţi se va oferi greutatea lui în orez.

Cei douăzeci de bărbaţi din grupa numărul 2 fuseseră adunaţi, în mare grabă, în seara trecută. Încă nu avuseseră timp să se cunoască. De altfel, nici nu se grăbeau. Cele câteva zile petrecute în captivitate îi învăţaseră să fie circumspecţi. Fiecare observa, judeca şi îşi testa vecinul, încercând să ghicească, despre camaradul său, ce fel de om se va dovedi.

În grupă, tonul îl dădeau cele câteva echipe constituite încă dinainte, precum cea a lui Azam, Norris, Margoz şi Basquet, sau cea formată de Jo Allenic, sergentul-major Adler, Mallier, Rémy şi Delbay. Lor li se alăturară alţi câţiva francezi. În schimb, restul se ţineau prudent deoparte. Neîncrezătorii erau mai ales subofiţeri, care nu doreau să fraternizeze cu oamenii din trupă, sperând ca tresele şi sforăriile să-i scutească de corvezi şi obligaţii.

Acesta era, în primul rând, cazul plutonierului Vercruyse, o matahală cu barbă roşcată, care îşi plimba fălos o pălărie din frunze de palmier acoperită cu pânză kaki, ceea ce, după el, ar fi trebuit să-i atragă simpatia confraţilor săi din armata populară.

Nu catadicsea să vorbească decât cu sergentul-major al puşcaşilor algerieni, Bornet, un tip arogant şi răzbunător. În timpul întregului marş de noapte, acesta nu încetase să-l sâcâie pe Delbay, pe care îşi vărsa necazul.

Jo Allenic intervenise şi de data aceasta:

— Mai lasă-l în pace, nu vezi că e bolnav?

— Dacă nu eram aici, şuierase Bornet plin de venin, te-aş fi potcovit eu să-ţi meargă fulgii! Dar am memorie bună. Ne mai întâlnim la ieşire...

— Dacă ieşi...

Bornet avea ura trează şi răzbunarea încăpăţânată. O demonstră chiar la trecerea prin dreptul celui care răspundea de percheziţie. Se întoarse şi, prefăcându-se că se adresează camarazilor săi, strigă destul de tare pentru a fi auzit de comisarul politic, care se sprijinea nepăsător de un copac, la câţiva metri depărtare:

— Ştiu că printre voi sunt unii care au ascuns anume lucruri pentru a scăpa de percheziţie! O purtare pe care nu o pot admite. Dezonorează un militar! Să dovedim vietnamezilor că suntem cinstiţi!

Efectul a fost imediat. Furios, comisarul se repezi către prizonieri.

— Oricine e prins cu un obiect ascuns va fi aspru pedepsit! făgădui el. Apoi, adresându-se lui Bornet, adăugă:

— Ai făcut foarte bine că mi-ai atras atenţia. Eşti vigilent. Trebuie să fiţi vigilenţi!

Bornet roşi de plăcere. Dar strică buna impresie, făcând o stângăcie:

— Dă-mi o ţigară.

Vietnamezul tăcu, indignat. Drept cine îl lua păduchiosul ăsta pentru a-şi îngădui să-i vorbească? Se răsuci pe călcâie, vânăt de furie.

— Ticălosul ăsta o încurcă. Şi o merită, şopti Mallier către Jo Allenic.

— Nu-l plâng eu pe el. Va şti cum să o întoarcă şi să găsească altă măgărie pentru a intra în graţiile gardienilor, spre folosul său. Tipul clasic al colaboraţionistului. Unul ca mine sau ca tine nu ar face aşa ceva niciodată, suntem prea proşti.

Percheziţia se încheie. Ascultând sfatul lui Norris, Azam îşi ascunsese inelul în chiloţi. Totuşi fusese la un pas să se trădeze:

nefiind obişnuit cu nerespectarea ordinelor, tulburarea lui din timpul examinării atrăsese atenţia responsabilului, care îl percheziţionase din nou.

Acum, întregul convoi se găsea adunat într-o îngrăditură de sârmă ghimpată, chiar aceea în care fuseseră închişi cei plecaţi în zori.

Cu puţin înainte de amiază, vietnamezii au ocupat poziţii în jurul îngrăduturii, după care, în centru, se prezentă unul dintre comisarii politici, însoţit de mai mulţi ostaşi. Demnitarul, un lungan cu chipiul aşezat strâmb şi ţinând un muc de ţigară între buze, luă cuvântul şi, încă de la primele cuvinte, s-a observat că vorbea la perfecţie franceza, rostită cu intonaţii de puşlama şi împănată cu expresii de argou parizian.

— Aţi băgat-o pe mânecă! începu el cu o dezinvoltură care contrasta cu emfaza scrâşnită a celor dinaintea sa. Sunteţi obosiţi, uzi leoarcă, aţi dormit prost şi vă ghioăie maţele de foame.

Marcă o pauză, pentru a lăsa timp cuvintelor să pătrundă în mintea înceţoşată a prizonierilor şi a desluşi cele câteva murmure de aprobare atunci când amintise de foame.

— Credeţi, cumva, că toate astea sunt din vina noastră? Dar nu noi v-am chemat să veniţi de la douăsprezece mii de kilometri până în ţara noastră, să vă bateţi cu poporul Vietnamului. Totuşi, vreau să cred că aţi fost înşelaţi de conducătorii voştri, Laniel, Navarre, De Castries. V-au spus: sunteţi cei mai tari, veţi strivi acea armată populară, săracă, prost înarmată, care nu are avioane şi nici tunuri. Însă noi am câştigat lupta! Pentru că noi ne-am bătut pentru patria noastră. În timp ce voi vă băteaţi pentru Banca Indochinei, pentru plantaţiile lui Michelin, pentru imperialismul american şi marele capital!

Aici se opri din nou, înainte de a trece la concluzii.

— Şi iată în ce rahat aţi intrat!

Nădăjduia să audă râsete. Au fost câteva, fără îndoială mai puţine decât aşteptase, totuşi suficiente pentru a continua sarcastic:

— Cine vă va scoate de aici? Hai? Laniel? Navarre? De Castries? Nu. Nimeni altcineva decât voi înşivă, dar cu condiţia să vă descotorosiţi de prejudecăţile rasiste şi de aerele voastre de superioritate. Priviţi la învingătorii voştri: şi ei sunt obosiţi, uzi, nedormiţi şi, la fel ca voi, înfometaţi. Cu deosebirea că ei sunt

biruitori, iar voi, învinşi! Asta să v-o băgaţi bine în cap, sunteţi învinşi! Înainte, atunci când se întâmpla să luaţi prizonier pe vreunul dintre soldaţii noştri, ce soartă îi rezervaţi? Amintiţi-vă! Îl împuşcaţi, fără nici o judecată!

— Nu-i adevărat, strigară mai multe glasuri cu indignare. Doar am avut destui prizonieri. Dovadă unităţile de P.I.M.-i!

— P.I.M.-ii?! Toată lumea ştie că aceia pe care-i numiţi aşa nu sunt decât muncitori civili recrutaţi în timpul operaţiunilor voastre criminale îndreptate împotriva populaţiei lipsite de apărare, din care aţi făcut apoi robi ai Corpului expediţionar!

Întinse degetul acuzator înspre mulţimea care începuse să se agite.

— Să nu uitaţi niciodată că puteam să vă ucidem, pe toţi! Am fi avut tot dreptul!

Înainte de a trece la alt subiect, chemă la el un interpret de limbă arabă.

— Iar acum, mă adresez soldaţilor din ţările colonizate de Franţa. Nu trebuie să vă temeţi de nimic, v-am eliberat pe toţi. Nu daţi ascultare francezilor, e vina lor că vă aflaţi aici, departe de casele voastre şi de ţara voastră. Sunteţi prizonieri ca şi ei, dar şi ei sunt prizonieri ca şi voi. Acesta e adevărul!

În momentul acela, francezii au simţit sute de priviri întunecate îndreptate spre ei, pornind de pe chipuri care nu mai zâmbeau. Era evident că vorbele îşi atinseseră ţinta.

De la înălţimea estradei improvizate, *Can bo* continuă, pe ton mieros:

— Aveţi obligaţia să le deschideţi ochii, să-i ajutaţi şi să le arătaţi calea căinţei. Ei încă mai gândesc şi acţionează precum adevărate maşini de ucis, ceea ce au fost timp de luni sau ani. Datoria voastră e să-i faceţi să înţeleagă că trebuie să se schimbe, să devină oameni de tip nou!

Ridică pumnul stâng, rotindu-l spre publicul său:

— *Ho Chu Tich, muon nam!*

Strigătul fu repetat în cor de ostaşii vietnamezi, dar din celelalte rânduri nu se ridică nici un glas. Comisarul răcni şi mai tare:

— Strigaţi împreună cu mine: Trăiască pacea în Indochina!

Rezultatul fu sub aşteptările sale, însă păru că se mulţumeşte şi cu atât. Se îndepărtă cu mers legănat. Îi luă locul un adjunct al său, însărcinat cu chestiuni mai practice.

— Vom pleca în seara aceasta, la ora 5, spuse el. Vom merge noaptea, pentru că în timpul zilei avioanele voastre atacă şi mitraliază convoaiele de prizonieri!

— Cu haleala cum rămâne? întrebă cineva.

— În mod excepţional, veţi primi fiecare câte o porţie de orez copt. Însă, începând de mâine, va trebui să-l coaceţi singuri. Până atunci, vă veţi alege câte un responsabil pentru fiecare grupă, singurul care va putea vorbi cu noi. El va veghea asupra disciplinei, va împărţi corvezile şi va duce la împlinire ordinele noastre. De asemenea, va avea grijă să nu evadeze nimeni şi ne va ţine la curent cu intenţiile rele ale celor nesupuşi.

Adunarea se împrăştie, iar prizonierii începură să discute şi să se sfătuiască.

— Să alegem pe cel mai mare în grad, propuse Michel Mallier, aprobat de prietenii săi.

Plutonierul Vercruyse se împotrivi:

— Vietnamezii nu vor admite să reînfiinţăm ierarhia militară în grupa noastră, obiectă el.

— Argumentul e valabil, însă bănuiesc că vrea să se eschiveze, îi şopti Norris la ureche lui Margoz. Preferă să rămână retras, în felul acesta va putea critica mai uşor.

— Şi atunci, să-l numim pe Jo Allenic? întrebă Azam.

— Nici gând, se împotrivi Bornet, individul are gură spurcată şi ne vom pune rău cu vietnamezii.

— Foarte mulţumesc, spuse Allenic, zâmbind uşor. Nici nu ştii ce serviciu îmi faci.

După discuţii furtunoase, căzură de acord să-l aleagă pe Norris, care fusese propus de Basquet. În afară de câţiva, printre francezii din grupă nu-l cunoştea nimeni şi le era indiferent cine anume va fi responsabil, fiecare temându-se de a prelua primejdioasa onoare.

— Refuz, declară Norris.

— De ce? îl luă din scurt Vercruyse.

— Pentru că am intenţia să evadez îndată ce voi putea şi nu prea văd cum m-aş denunţa singur, răspunse cel în cauză, cu o sinceritate dezarmantă.

— Trebuie să accepţi, stăruiră Azam şi Margoz. Eşti singura noastră garanţie împotriva prostiei şi turnătoriei.

În cele din urmă, Norris ceda.

— O.K., dar să nu uitaţi că n-am vrut! Misiunea mea se va rezuma la împărţirea corvezilor. Cât priveşte restul...

Ridică o mână lăsând fraza neterminată.

2

Mergeau de patru nopţi, cu câte o singură oprire, scurtă, la fiecare oră. Prizonierii începuseră să se obişnuiască, treptat, cu acest ritm. Muşchii îşi redobândiseră elasticitatea şi, dacă nu ar fi fost oboseala, care nu-i slăbea nici o clipă, zdrobindu-le umerii şi mijlocul, poate că ar fi putut nădăjdui să străbată în felul acesta cei şase sute de kilometri de care le vorbise şeful convoiului.

Programul era neclintit. Plecarea avea loc cu puţin înainte de apusul soarelui şi era precedată de nesfârşita numărare a prizonierilor şi a grupelor. Adesea o luau de la capăt, datorită prizonierilor cărora le făcea o plăcere răutăcioasă să strice numărătoarea, fie mutându-se din rând, fie făcând în aşa fel încât să fie număraţi de două ori.

Numărătoarea odată terminată, şeful lagărului adresa câteva vorbe oiţelor sale, de îmbărbătare sau de mustrare, şi încheia de fiecare dată răcnind patetic:

— Trăiască pacea în Indochina!

Comisarul părea deja resemnat cu faptul că îndemnul său nici pe departe nu realiza consensul. În orice caz, nu reacţiona în nici un fel la liniştea care urma sloganului proclamat de el.

În sfârşit, convoiul se punea în mişcare. Oamenii se înşiruiau unul câte unul, grupă după grupă, în fiecare noapte în altă ordine, număraţi încă o dată de bănuitorul şef al gardienilor, care îi trecea într-un carnet.

Norris şi camarazii lui ajunseseră să-şi facă o imagine destul de exactă în privinţa ierarhiei vietnameze.

Comanda supremă o avea comisarul politic, cel cu vocabular de puşlama, care pornea înaintea tuturor şi pe care-l găseau întotdeauna la capătul etapei. Cum nu îi cunoşteau numele, îl botezaseră „Gagiul", aspectul şi accentul său amintind de un evadat din puşcăria de la Barbès sau de la Bastilia.

Gagiul avea doi adjuncţi, unul politic, un *Can bo* slăbănog şi răuvoitor, care veşnic îşi începea predicile cu nelipsitul *tot ka*, însemnând „toată lumea". Acesta se alesese cu porecla „Tot Ka". Al doilea adjunct era militar şi, fără îndoială, subordonat celorlalţi doi, fiind responsabil cu escorta armată. Scund, spătos, tăcut, nu lua niciodată parte la adunări, dar ura lui faţă de francezi era evidentă, aproape palpabilă. Dacă în timpul vreunei opriri se întâmpla să treacă pe lângă un prizonier francez, nu scăpa niciodată prilejul de a-i arunca o înjurătură, sau de a-l lovi cu piciorul, cu pumnul ori cu patul armei.

Escorta propriu-zisă a ostaşilor era împărţită în două echipe, care se înlocuiau pe rând, în succesiunea etapelor. Într-adevăr, însoţirea prizonierilor la viteza de înaintare de doi sau trei kilometri pe oră însemna un efort fizic deosebit de obositor.

Una din echipe, atunci când îi venea rândul, pleca înainte, în propriul ritm. Instala apoi tabăra, supraveghea prepararea mâncării, muncă de jos efectuată de foştii P.I.M.-i, care, în felul acesta, nu-şi schimbaseră ocupaţia, ci numai stăpânul.

Prizonierii considerau un avantaj de a face parte din grupa din frunte. Ei puteau înainta cu paşi regulaţi, puteau să se bucure de întreaga pauză de zece minute la fiecare oră, iar la sosire să-şi aleagă cele mai bune locuri.

A pleca ultimii era privit drept cel mai mare ghinion posibil. Şi foarte curând au înţeles că era vorba de o pedeapsă impusă de Gagiu.

Francezii şi-au dat seama şi mai bine de aceasta constatând că nimereau invariabil în grupa de la coada coloanei.

În cea de-a treia seară, l-au delegat pe Norris să-l întrebe pe şeful convoiului pentru ce grupa numărul 2 era lipsită de avantajul de a fi cap de coloană. I se răspunse cinic, însă aparent logic:

— Învăţaţi-vă să fiţi ultimii! Cei din grupa voastră nu au dat până acum nici un semn de căinţă. Cea mai bună dovadă este tocmai cererea asta a voastră! Nu aveţi de cerut nimic! Foştii voştri soldaţi coloniali au fost exploataţi, deci e drept să fie trataţi acum ca oameni liberi şi respectaţi!

— Liberi? nu se putu abţine Norris să-i spună. Mai bine i-aţi întreba ce preferă, să fie „liberi" la voi, sau „exploataţi" la noi!

Vietnamezul nu se învrednici să-i răspundă. Cel puţin nu direct. Îl chemă pe adjunctul său.

— Omul ăsta nu mai e responsabilul grupei numărul 2. În noaptea asta va fi legat, pentru a-i pedepsi obrăznicia!

Această a patra noapte de marş se prelungi până aproape de amiaza zilei următoare. Atunci când au ajuns, în sfârşit, francezii şi-au dat seama că pătrunseseră într-o depresiune largă, la o răscruce de drumuri, purtând urmele trecerii a numeroase alte convoaie. Ici-colo erau împrăştiate adăposturi bine camuflate, pentru a nu putea fi văzute din avion, construite pe povârnişul dealurilor, sub pâlcuri de arbori. La centru se găsea o mică ridicătură circulară, pe care fusese înălţat un catarg uriaş, dintr-un trunchi subţire de palmier, în vârful căruia flutura steagul roşu cu stea galbenă.

De jur împrejur se puteau vedea şi acum rămăşiţele carbonizate a ceea ce trebuie că fusese un mare sat thailandez, ai cărui stâlpi, zdrenţuiţi de schijele bombelor, îşi îndreptau către cer cioturile înnegrite. Însă, venind mai aproape, prizonierii şi-au dat seama că era vorba de o uimitoare punere în scenă. Craterele de bombe fuseseră dispuse cu grijă, pentru a ascunde avioanelor intrarea în nişte galerii subterane, în care se găseau probabil lazarete sau puncte de comandă.

— Acum ştiu unde suntem, şopti Jo Allenic. Am trecut pe aici cu doi ani în urmă, când mă retrăgeam spre Son La împreună cu resturile trupei mele. Satul se numeşte Tuan Giao. De la Dien Bien Phu am străbătut până aici ceva mai mult de o sută de kilometri.

Spusele lui n-au trezit nici un fel de ecou, tovarăşii săi fiind, fără îndoială, în pragul prăbuşirii nervoase. Erau cu adevărat la capătul puterilor, după un drum ce durase exact şaptesprezece ore.

Când se ordonă, în sfârşit, oprirea, francezii au constatat că şi de data aceasta locurile cele mai bune fuseseră ocupate de primii sosiţi, mai ales nord-africani. Aceştia instalaseră tabăra şi întinseseră pânzele corturilor de la un copac la altul, împingându-i astfel pe cei veniţi după ei către marginea pădurii, unde trebuiau să se mulţumească cu un spaţiu mult mai mic, care abia le îngăduia să se aşeze, înghesuiţi şi fără posibilitatea de a se putea mişca.

Norris era extenuat. Chiar mai mult decât camarazii săi. Suferea cumplit din pricina mâinilor legate sus la spate. Avea braţele umflate, degetele amorţite, circulaţia sângelui strangulată, şi îşi simţea palmele străbătute de fiare înroşite în foc. Umerii, traşi mult înapoi, îi blocau pieptul, obligându-l să respi-re cu gura deschisă pentru a trage puţin aer. Nu putea să go-nească nici roiurile de insecte care îi năpădeau, bâzâind, obra-zul, şi i se aşezau pe gât, pe braţe şi pe frunte, supunându-l unei adevărate cazne. Ba i se mai întâmpla să înghită câte una, ceea ce îi stârnea greaţa.

Era sfârşit. Prin mintea lui cuprinsă de febră se învălmăşeau cuvinte fără şir. Uneori se scufunda într-un fel de toropeală, prin faţa ochilor îi jucau fulgere roşii. Nu se trezea decât scuturat de izbucnirile de furie şi de ură împotriva călăilor săi.

„Ticăloşii, ticăloşii..." Vorbele îi sfredeleau tâmplele şi îi ritmau paşii. Repeta întruna, cu încăpăţânare: „Nu mă vor birui. Nu mă..."

Michel Mallier mersese tot drumul lângă el, fără a spune un cuvânt, însă doar prezenţa lui era suficientă pentru a suda o prietenie şi o complicitate născândă.

Paznicii încetaseră de mult să-i mai îndemne cu veşnicul lor *Di len! Di len!* Din remuşcare, de ruşine? Ori din milă? Greu de spus. În orice caz, în timpul marşului dispăruseră, pentru a li se alătura celor din capul convoiului, până la sfârşitul etapei.

Era ora 11 dimineaţa. Norris se lăsă greoi la pământ, cu un ţipăt de durere. Mallier chemă ostaşul:

— Camaradul meu trebuie dezlegat, îi spuse el. Altfel riscă o cangrenă a braţelor!

Ostaşul se aplecă, şi puşca îi alunecă de pe umeri, lovindu-l pe Norris, care numai de aşa ceva nu avea nevoie.

— Idiotule!

Firesc ar fi fost ca insulta să fie urmată de riposta brutală a vietnamezului. În mod ciudat însă, acesta suportă jignirea, mulţumindu-se să răspundă:

— Eu nu idiot. Eu chemat Lam.

— Lam, spuse Mallier, privit camaradul meu. Braţele lui arătat rău!

Vietnamezul încuviinţă.

— Aşteptat puţin, eu vorbit cu şef convoi.

Se îndepărtă fără grabă, patul armei lovindu-i fesele descărnate.

— Idiotul era să mă lase fără un ochi, bombăni Norris. Iar acum a şters-o. Probabil că s-a dus să se culce...

— Răbdare, băiatul pare de treabă. Se va întoarce.

După o clipă de gândire, Mallier adăugă printre dinţii strânşi:

— Dacă nu se întoarce în cinci minute, te dezleg. Ţi-e foame?

— Ce întrebare! Sunt făcut din carne!

Norris era prost dispus sau, mai bine zis, îşi pierduse stăpânirea de sine. În jurul lui, oamenii din grupă îşi preparau orezul, fiecare pentru el, în colţişorul lui, într-o gamelă, într-o cască, sau într-o cutie pentru raţii.

— Îţi voi fierbe porţia împreună cu a mea, propuse Mallier.

— În ce? întrebă Norris morocănos. Ziceai că nu ai nimic...

— Într-adevăr, nu am nimic. Numai o cutie veche de conserve. Asta va dura un timp, dar voi izbuti, porţioară cu porţioară.

Norris se îmblânzi.

— Ia raniţa mea, am acolo o gamelă.

Apoi, privind în jur, adăugă în şoaptă:

— Mai am şi un plic cu supă concentrată. Amestecă praful în apă, va da gust şi conţine şi vitamine. Hai, du-te.

Mallier se depărtă, îndreptându-se spre pârâul ce curgea la poalele povârnişului pe care se instalaseră. Spălă orezul în apa curgătoare, pentru a îndepărta murdăriile şi a-l umezi. Apoi urcă înapoi, făcu o groapă în pământ şi în ea adună crengi şi frunze uscate.

— Ostaş, chemă el, dă-mi, te rog, un foc.

Vietnamezul se întoarse spre el, privind de sus prizonierul acesta zdrenţăros care îndrăznea să-i vorbească. Veni mai aproape, strâmbându-se dispreţuitor.

— Îmi poţi împrumuta bricheta, ca să aprind focul? Vreau să fierb orez pentru camaradul meu.

— *Khong biet!**

— Foc, repetă Mallier, imitând cu degetele aprinderea unei brichete. *Leua***, adăugă el în vietnameză.

* Nu înţeleg (n.a.).
** Foc (n.a.).

Soldatul clătină din cap, cu un aer superior.

— *Khong leua**, făcu el.

Mallier lăsă capul în jos. Întrucât santinela era atât de răuvoitoare, se hotărî să se adreseze celor din jur. Luând o mână de crenguţe, se duse să ceară foc de la grupa vecină. Fu nevoit să procedeze cu multă diplomaţie. Fiecare din prizonieri se dovedea extrem de zgârcit cu bunurile sale, ducând spiritul de proprietate până la adevărată manie. De pildă, nu rareori izbucnea cearta pentru o zdreanţă de paraşută. Tot ceea ce altă dată ar fi fost dispreţuit, căpăta acum, o dată cu sărăcia, dimensiuni nebănuite.

Flacăra focului aprins cu greu intrase în categoria bunurilor personale şi Mallier se văzu silit să folosească întreaga sa putere de convingere pentru „a împrumuta" de la un foc aprins. După ce încercă la mai mulţi dintre tovarăşii săi de suferinţă, care îl respinseră pe rând, găsi, în cele din urmă, un puşcaş care îl lăsă să se apropie de jarul său, însă şi acesta nu fără a-l înjura, sub pretextul că stricase aşezarea lemnelor, ceea ce putea să compromită fierberea orezului...

Mallier se întoarse protejând nepreţuita flacără cu palma. Lăsându-se pe vine, suflă peste tăciuni, temându-se ca focul să nu se stingă. Dar eforturile îi fură răsplătite şi se ridică mulţumit, oftând de uşurare. Dedesubtul gamelei se înălţau flăcări.

— În zece minute, îl vesti el pe Norris, masa domnului va fi servită!

— Aş fi vrut ca mai înainte să fiu dezlegat!

— Mă ocup imediat şi de treaba asta.

Mallier îi chemă pe Azam şi Margoz.

— Voi staţi la pândă, le spuse. Eu am să-i desfac legăturile lui Norris.

Veni în spatele camaradului său, care se aşezase în genunchi, cu fesele sprijinite pe călcâie. Mallier înlemni: legăturile pătrunseseră atât de adânc în carnea umflată, încât nici nu mai putea distinge nodurile, acoperite de pielea înnegrită şi tumefiată. „Măcar de aş avea un cuţit", se gândi cu disperare. Dar până şi cele mai mărunte obiecte tăioase fuseseră confiscate de mult de către gardieni.

* Nu am foc (n.a).

Îşi introduse degetul arătător în cuta bicepsului, pipăi cablul telefonic, în căutarea blestematului de nod. Gâfâi:

— Gata, l-am găsit. Îmi pare tare rău că te voi chinui, dar trebuie să trag puţin de fir. Strânge din dinţi.

Procedă întocmai, şi avu bucuria să simtă cum sub degete nodul triplu ceda, începând să se desfacă.

— Şase! murmură Azam. Vietnamezul!

Mallier ridică speriat privirea. Se linişti văzând că se întorcea numitul Lam, zâmbind prieteneşte.

— Acum dezlegat, spuse el, în timp ce îngenunchea lângă Norris.

Încreţi fruntea.

— Cine dezlegat deja? întrebă.

— Eu. M-am temut că te vei întoarce prea târziu.

— Asta nu bun, trebuia aşteptat, altfel domnul Dang nu mulţumit, legat din nou!

Mallier nu răspunse. „Domnul Dang", pe care îl porecliseră „Gagiul", avea drept de viaţă şi de moarte asupra prizonierilor. Îşi aminti ce le spusese cu câteva zile mai înainte, în ajunul plecării adevărate:

„Când veţi înţelege, va fi poate prea târziu."

Se simţi cuprins de o neliniştе tulbure. Poate un fel de presimţire. „Individul e aici pentru a ne face să crăpăm", îşi spuse.

În timp ce Lam termina de desfăcut legăturile lui Norris, Mallier se întoarse să supravegheze orezul. Apa clocotea şi era timpul să acopere gamela şi să împrăştie jarul, lăsând doar câţiva tăciuni fierbinţi. Peste zece minute, orezul va absorbi apa şi se va umfla, devenind moale şi cald.

Între soare şi Mallier apăru o umbră. Ridicând ochii, văzu santinela care refuzase mai înainte să-i dea foc.

— Fum! lăsă să cadă vietnamezul, de la înălţimea dispreţului său.

— Ba nu, protestă Mallier. Este foc *chet**.

— Fum, repetă vietnamezul.

— Dar ceilalţi? Ei nu fac fum?

În jurul lor, toţi prizonierii făceau acelaşi lucru, agitându-se în jurul focurilor. Printre arbori se ridicase un văl subţire de fum, ce plutea la înălţimea unui om.

* Mort (n.a.).

— Fum interzis! mai zise vietnamezul. Dacă vede, avioane vine bombardează aici.

Explicaţia sa părându-i-se suficientă şi apreciind că infracţiunea este deosebit de gravă, întinse piciorul şi răsturnă gamela. Orezul se împrăştie peste cenuşă, ridicând vapori de apă.

Mallier ţâşni în picioare dintr-un salt. Inima îi bătea nebuneşte şi simţi cum o disperare nemărginită îi strângea stomacul. Prin faţa ochilor îi trecu o perdea roşie. Brusc, simţi nevoia să ucidă.

Toate acestea n-au durat decât o fracţiune de secundă şi, ridicându-se, Mallier se lăsase cu totul stăpânit de un impuls de mânie. Vietnamezului i se făcu frică, se retrase repede un pas şi îşi îndreptă puşca asupra lui Mallier, ţinând-o orizontal şi împroşcându-l cu insulte.

Apoi, pe neaşteptate, întoarse arma şi, rotind-o ca pe o morişcă, o abătu asupra lui Mallier. Latul patului de lemn îl izbi dintr-o parte peste obraz. Avu senzaţia că lovitura i-a spart capul şi auzi oasele pârâind. Nu putu face altceva decât să întindă mâinile înainte, apoi se prăbuşi la pământ, cu faţa în jos.

Capitolul 6

1

Georges Basquet se temea. Erau nebuni cu toţii, se pregăteau să se lase măcelăriţi. Vietnamezii erau biruitori, o afirmau neîncetat. Şi, mai ales, de ce încăpăţânarea aceasta de a le ţine piept cu orice preţ? Trebuia, dimpotrivă, ca francezii să le arate că nu cer altceva decât să se supună, să respecte ordinele şi, de ce nu, să-l aclame pe Ho Şi Min şi pe oricare alt personaj pe care Gagiul i-ar fi pus să-l admire.

Lucrul cel mai important era de a ieşi viu din această aventură. Cui îi va păsa dacă prizonierii au strâns mâna ostaşilor vietnamezi, sau nici măcar nu le-au zâmbit, refuzând să coopereze? Ce diferenţă va exista în momentul eliberării?

„Am fost siliţi." Iată răspunsul său, dacă i se va cere, vreodată, socoteală.

În schimb, Norris, iar acum Mallier, împreună cu toţi turbaţii aceştia, primejduiau şansele de îmbunătăţire a soartei întregii grupe. Tocmai de aceea îi era frică. Frică de a fi fost catalogat şi el în rândul răilor „luptători pentru pace", singurii care, după Tot Ka, nu meritau să beneficieze de indulgenţa lui Ho Şi Min. Frică mai ales de unii dintre camarazii săi, de pildă Margoz şi Azam, şi de unii dintre noii-veniţi, Jo Allenic şi Jean-Louis Phongue, care aprobau purtarea de sinucigaşi a celor doi. Ei se arătau solidari şi nu ezitau să-i sprijine deschis pe cei doi capi ai răutăţilor. Îi observase atât în timpul marşului, cât şi cu prilejul haltelor zilnice.

În cele din urmă, grupa se împărţise în două clanuri, chiar dacă nu erau prea evidente. Cei pe care Basquet îi numea „provocatorii", care încă îi mai considerau duşmani pe vietnamezi. În afară de Norris şi Mallier, din categoria aceasta mai făceau parte şi ceilalţi doi paraşutişti, Rombardière şi Camparo, doi infirmieri din A.C.P.3, precum şi Davis, din batalionul Bigeard. În clanul celălalt intrau cei care se făceau uitaţi, care priveau în altă parte atunci când unul dintre „provocatori" comitea un act de revoltă. De pildă, Vercruyse şi Bornet. „Înţelepţii", îi numea Basquet. Cătane vechi, care văzuseră multe şi scăpaseră din toate. Alături de ei mai erau Delbay, paraşutistul-legionar pretins belgian, Rémy, micul negricios care fusese paraşutist şi se străduia să uite, precum şi Adler, sergentul-major care îşi confecţionase o ţinută „civilă", îndepărtând de pe uniforma de soldat toate însemnele ce aminteau calitatea de militar şi care nu se mai îmbrăca decât într-un pantalon de sport, o bluză de pijama bleu-deschis, şi cu o pălărie moale de fetru pe cap, pe care şi-o confecţionase singur, decupând borurile prea largi ale unui chipiu.

Între aceste două extreme, se găsea marea masă a nehotărâţilor, uneori gata să râdă de vietnamezi, atunci când ştiau că nu riscă să fie pedepsiţi, dar mai tot timpul prea obsedaţi de mâncare, pentru a se mai gândi şi la altceva decât la supa de ferigi, fiartă în taină, sau orice le-ar fi putut amăgi pofta de tutun.

Tutunul! Pentru Basquet, fără îndoială că mai mult decât pierderea raţiilor ascunse de el în raniţă şi care fuseseră devorate în colectiv în timpul petrecut la Dien Bien Phu, lipsa ţigărilor sale Lucky Strike constituia motivul cel mai serios pentru ura aprigă pe care o simţea împotriva lui Norris şi a camarazilor lui. O ură atât de profundă şi de stăruitoare, încât i se întâmpla să viseze răzbunare şi crimă. Când se gândea la asta, începea să gâfâie, iar palmele i se umezeau. Încă nu ştia cum, dar era sigur că într-o bună zi îi vor plăti pentru toate câte îl făcuseră să pătimească.

Până atunci, aştepta, silindu-se să fie răbdător. Treptat, izbutise să se apropie de plutonierul Vercruyse şi de cel care îl aţâţa, sergentul-major Bornet. Le făcea mici servicii. Ştia foarte bine că, atunci când toate încercările prin care treceau se vor termina, ei vor fi cei mai buni apărători ai săi, în cazul în care cineva, de pildă Azam, s-ar fi gândit să-i ceară socoteală pentru purtarea lui din timpul bătăliei.

„Cel mai bine ar fi", se gândea uneori, „ca jandarmul să nu mai ajungă niciodată să fie eliberat."

Ideea aceasta îl încălzea pe moment.

— Ar trebui să alegem un nou responsabil al grupei, spuse, după-amiază, plutonierul Vercruyse. Norris ăsta a fost la un pas de a ne compromite, va trebui să găsim pe cineva care să fie o chezăşie pentru bunăvoinţa noastră.

Cei douăzeci de francezi se adunaseră roată, care sprijinit de câte un arbore, care stând lungit pe foaia lui de cort, împărţiţi în bisericuţe. Ca de obicei, Mallier, Allenic şi prietenii lui Norris se aflau împreună, însă nu ridicară nici o obiecţie.

— Ei, ce spuneţi? întrebă Vercruyse.

Câteva murmure vagi de aprobare îl încurajară să continue. Se temuse să nu fie respins în încercarea lui de a se înfăţişa drept o autoritate morală, adevăratul şef ocult, prin mâinile căruia urma să treacă tot ceea ce interesa grupa, fără ca el însuşi să se compromită. Vercruyse era viclean. Pricepuse că şansa cea mai mare de supravieţuire o avea îndoind spinarea şi lăsând să treacă furtuna, fără a se face remarcat, nici în bine, nici în rău.

— Precum văd, sunteţi de acord cu mine, reluă el. Propun să alegem un camarad care până acum s-a dovedit solidar, un exemplu în toate activităţile noastre, care nu şi-a atras nici o observaţie din partea gardienilor noştri...

— Adică unul care se dă de ceasul morţii de zelos? aruncă Margoz destul de tare, stârnind câteva râsete.

— Nu, îi replică Vercruyse. Eu m-am cam săturat, şi nu sunt singurul, de lăudăroşeniile voastre, care nu fac decât să ne atragă necazuri!

Pe măsură ce vorbea, se încingea şi, ridicând tonul, parcă îşi relua parcă funcţia de plutonier de companie în timpul raportului.

— De la tine, Norris, cu ce ne-am ales? Am ajuns să fim mereu în coada convoiului, adică în situaţia cea mai rea.

— V-am prevenit! i-o întoarse cel în cauză, cu glas obosit.

Se simţea rău, nu îşi recăpăta decât cu greu mobilitatea mâinilor, în degete avea înţepături insuportabile, iar sângele, care îi pulsa acum mai repede, îi provoca furnicături cumplite. Chiar dacă prietenii săi renunţaseră la o parte a raţiei lor, pentru a com-

pensa pierderea porţiei sale, foamea îi chinuia intestinele, stomacul îi bolborosea şi un început de dizenterie îl obliga să se retragă din ce în ce mai des în tufişuri. Se simţea sleit de puteri.

— Te gândeai să evadezi?

— Un prizonier care nu se gândeşte la evadare se închide singur!

— Ai vrut să pleci, însă eşti şi acum aici. Şterge-o, ar fi cel mai mare bine pe care ni l-ai putea face!

— Şi cu cât mai curând, cu atât mai bine, adăugă Bornet.

Se petrecu atunci un lucru pe care nici Norris şi nici prietenii lui nu l-ar fi putut bănui cu câteva ore mai devreme. O mare parte a celor din grupă au luat partea celor doi subofiţeri.

— E adevărat, ne-ai otrăvit viaţa, se răsti sergentul-major Adler.

— Ne-am săturat până peste cap de aerele tale semeţe! spuse şi Delbay, pretinsul belgian. Nu reuşeşti să pricepi că aici comandă vietnamezii.

Din adunare se auziră murmure de aprobare. Se schimbase direcţia vântului. Norris era resimţit acum de către camarazii săi ca un michiduţă primejdios, care le ameninţa puţinul confort, şi aşa nesigur.

Norris se pregătea să protesteze, să-l înjure pe Vercruyse, când Jo Allenic îl opri, cu o apăsare a mâinii pe umăr.

— Las-o baltă, îi şopti. Băieţii sunt terminaţi, nici nu mai ştiu ce spun. Au găsit de ce să se lege şi asta îi face să răsufle. Dacă stărui, sunt în stare să te sfâşie!

— Ai vrea să fii responsabilul grupei noastre? îl întrebă Vercruyse pe Delbay.

— Dacă mă credeţi în stare, de ce nu? răspunse „belgianul" cu falsă modestie.

— Voi ce părere aveţi?

— E foarte bine, încuviinţară cu indiferenţă ceilalţi.

Aţâţarea se potolise şi puţin le păsa cine îi reprezenta în faţa autorităţii; cei mai mulţi socoteau că poziţia de responsabil nu era de invidiat. Chiar dacă acesta scăpa de corvezi, avea destule alte obligaţii pe care nimeni nu şi le-ar fi dorit, ca, de pildă, participarea la interminabilele vorbării, care durau uneori două sau trei ore. Adică două sau trei ore mai puţin de odihnă.

— Du-te şi caută-l pe Gagiu, spuse Vercruyse. Prezintă-te în mod reglementar şi spune-i că, de acum înainte, tu eşti delegatul pe care l-am ales.

Delbay reveni puţin mai târziu. Chipul îi strălucea de mulţumire.

— Veşti bune, băieţi! strigă el. Am fost însărcinat să vă anunţ că în noaptea asta nu va fi nici un marş. Ne putem odihni. Etapa următoare va fi grea, vom avea de trecut lanţul munţilor Meo, pe care îi puteţi zări de aici, la peste opt sute metri mai sus. Domnul Dang mi-a spus că vă sfătuieşte să vă economisiţi forţele, căci vom merge repede. Avioanele ina... (era să spună „inamice", dar se abţinu la timp), avioanele franceze bombardează drumul aproape în fiecare noapte.

Delbay se umfla în pene ca şi cum nesperata noapte de odihnă ar fi fost obţinută datorită bunelor sale purtări, sau diplomaţiei de care făcuse dovadă. Oricum, îşi atribuia rezultatul şi aştepta, desigur, felicitări. Auzi doar pe câţiva spunând „asta-i foarte bine". Era dezamăgit, însă nu avea dreptate, oamenii erau prea vlăguiţi pentru a mai fi în stare de entuziasm.

— Altceva, reluă Delbay, coborând glasul şi adresându-se acum lui Vercruyse, în care recunoscuse pe adevăratul conducător. Vietnamezii ne repartizează pe unul nou.

— Unul nou?

— Da, un ofiţer care a evadat din convoiul precedent şi care a rezistat în junglă timp de o săptămână înainte de a fi capturat din nou.

— La dracu'! exclamă Bornet. Abia l-am pus pe Norris cu botul pe labe, că ne aduc un alt zurbagiu. Ce grad poartă?

— Locotenent. Locotenentul Dubourg, un paraşutist.

— Nu are importanţă, hotărî Vercruyse, nu mai există grade. Va fi Dubourg, pur şi simplu.

Se temea să nu-i fie ştirbită autoritatea pe care i-o conferea gradul său, până atunci cel mai mare, prin sosirea unui ofiţer, pe deasupra evadat. Îi zâmbi lui Delbay.

— Nu-ţi face griji, vei rămâne responsabilul nostru. I-o voi spune cu gura mea noului-venit.

— Ăsta noul va fi primit cu braţele deschise în clica lui alde Norris, interveni cu amărăciune Bornet.

— Norris? Apropo, unde a dispărut? A evadat cumva? Ar fi prea frumos!

Într-adevăr, Norris nu mai era acolo. Pretextase o nevoie urgentă şi părăsise grupa de mai mult de o oră. De atunci nu-l mai văzuse nimeni. Mallier, Allenic şi prietenii lui începeau să-şi facă griji. Nu era cu putinţă să fi încercat o nouă evadare. În starea în care se găsea, după această noapte de coşmar, ar fi fost curată sinucidere.

— Să i se fi făcut rău?

Toate privirile se întoarseră către Azam, a cărui trăsătură dominantă nu era imaginaţia şi care mai totdeauna găsea explicaţii simple unor probleme ce păreau foarte complicate.

— Dacă i s-ar fi făcut rău, vietnamezii ne-ar fi chemat până acum să ne ducem să-l ajutăm.

Aceasta era cu adevărat una din regulile impuse de Gagiu, într-una dintre ultimele lui cuvântări. În ajun chiar, africanii primiseră ordin să poarte pe targă pe unul dintre ai lor, care se îmbolnăvise de *beri-beri** şi nu se mai putea ţine pe picioare.

— Poate l-a trimis Tot Ka să execute vreo corvoadă? încercă Mallier altă explicaţie.

— Iar se va întoarce dărâmat, îl compătimi Allenic. Nu are noroc, băiatul ăsta...

În realitate, Norris nu era departe de ei. Pe când îşi încheia nasturii de la pantaloni, pentru a cincea oară în dimineaţa aceea, atenţia îi fusese atrasă de nişte lătrături apropiate.

„Cine zice lătrat zice câine", îi trecuse imediat prin minte. „Cine zice câine zice civili. Cine zice civili zice casă. Cine zice casă zice de-ale gurii..."

Îi auzise adesea pe Mallier şi pe Jo Allenic povestind că populaţia thailandeză era ospitalieră şi curtenitoare, prin urmare a face o vizită în sat nu reprezenta un risc. „Thailandezii nu-i au la inimă pe vietnamezi, îi preferă pe francezi", spunea Jo. Sosise momentul să-i verifice afirmaţia. „Cine ştie? Poate îmi vor da puţin orez, ori o frunză de tutun?"

Cu vârfurile degetelor, se încredinţase că preţiosul său ceas era la locul lui, cusut în gulerul hainei. „Poate că îl pot schimba pe câteva ouă, pe un pui, sau pe o mână de banane uscate."

* Boală datorată carenţei de vitamina B_1, care se manifestă prin edeme şi tulburări ale sistemului nervos, de pildă prin pierderea echilibrului (n.a.).

Cu toate că îi era foame, primul său gând fusese acela de a aduce câte ceva camarazilor săi, în schimbul acelei părţi din raţie la care renunţaseră pentru el.

Pornise păşind prudent pe o cărăruie ce şerpuia printre copaci, privind atent şi cu auzul încordat. De departe, desluşea gălăgia surdă a taberei; germani care cântau, arabi care se certau, vietnamezi care discutau.

Nu mai era mult până la lăsarea întunericului. „Un motiv în plus ca să mă grăbesc." Mărise pasul şi, nu după multă vreme, ajunsese la o foarte mică suprafaţă defrişată, pe malul unui fir de apă. Văzuse o colibă înălţată primitiv, cu acoperişul ascuţit aşezat strâmb pe patru stâlpi firavi. În pragul acestui adăpost şi cu picioarele pe treptele de sus ale unui soi de platformă, şedeau doi bărbaţi râzând în hohote şi pleznindu-se peste pulpe. Priveau în jos la zvârcolirile unui câine mare, legat de gât, care lătra furios.

Spectatorul din stânga era un civil, cu o haină neagră strânsă pe corp, cu bască, având chipul parcă dăltuit în piatră. Cel din dreapta era un ostaş vietnamez între două vârste, cu obrazul umflat de o bucată de betel*. Din când în când, lua cu mâna câteva boabe de orez dintr-un coş aşezat lângă el şi le azvârlea animalului, care lătra în semn de mulţumire, ridicându-se în două labe şi gudurându-se.

Scena nu avea în sine nimic atât de caraghios, încât să justifice veselia celor doi. Norris privise mai atent şi încremenise.

Din cauza penumbrei, crezuse că era vorba de un câine. În realitate, însă, era un om. Un bărbat alb.

Părul negru şi cârlionţat îi cădea pe umeri, ascunzând o parte a obrazului acoperit de o barbă deasă, cenuşie de murdărie. Braţele bărbatului erau de o jegoşenie respingătoare, acoperite de noroi şi de zgârieturi cu sângele uscat. Era în zdrenţe, însă croiala vestonului arăta că fusese paraşutist.

„De când o fi aici?" se întrebase Norris. „Nu e un militar de la Dien Bien Phu, nu ar putea să aibă părul atât de lung. Poate de un an?"

I se strânsese inima la gândul suferinţelor îndurate de nefericitul său camarad, care ajunsese să latre pentru câteva grăunţe de orez. Câte umilinţe, câtă mânie înăbuşită!

* Frunzele aromate ale unei specii de piper căţărător (n. tr.).

Era conştient de marea lui imprudenţă, când păşise în luminiş fără a se feri de cei doi, care încetaseră pe loc cu hohotele de râs. Dar nu se putuse stăpâni. A da ajutor unui frate de arme la nevoie era o datorie sfântă. Deşi bănuia că nu îi putea fi de mare folos. În afară de compătimire, nu avea ce să-i ofere.

Ostaşul îi poruncise cu un gest din mână, de la depărtare, să se întoarcă din drum.

— *Di!* strigase el. *Di ve. Maolen!**

Însă Norris continuase să înainteze. Vietnamezul îşi armase puşca.

— *Di!* răcnise el din nou. *Coi chung mai!***

Dar Norris era prea întărâtat pentru a se mai teme. Mai făcuse câţiva paşi. Pe măsură ce se apropia, distingea noi amnunte, pe care nu le putuse observa înainte. Paraşutistul avea gleznele prinse în brăţări late de fier, legate între ele cu un lanţ. În jurul gâtului, alt colier de metal, de care era legată o curea lungă de piele împletită, fixată, la celălalt capăt, de un ţăruş.

— Nu aveţi dreptul să trataţi astfel un prizonier de război! urlase Norris, scos din minţi.

Vietnamezul se ridicase. Arma din mâinile sale nu mai avea piedica pusă.

— Nu voie venit! strigase, adunându-şi, probabil, toate cunoştinţele de franceză.

Auzindu-l pe Norris, prizonierul se întorsese cu faţa. Părea de o slăbiciune înspăimântătoare. Prin găurile largi ale vestonului i se puteau număra coastele. Cu ochii înfundaţi în orbite, cu obrajii scofâlciţi şi gura deschisă, din care îi curgea saliva, era înfiorător de privit.

— Ce pot face pentru tine? întrebase Norris, aproape leşinat.

Drept răspuns, paraşutistul îşi dezvelise dinţii şi începuse să latre din nou, ca un câine furios. Era nebun, nebun de legat.

Norris făcuse un pas înapoi, îngrozit. De sus, de pe platforma lor, cei doi se strâmbau de râs, aţâţându-şi victima. Norris ghicea ce spuneau:

— Apucă! Muşcă-l!***

---

* Pleacă de-aici, repede! (n.a.).

** Atenţie. Păzea! (n.a.).

*** Mărturie culeasă de colonelul Trinquier (conf. *Les Maquis d'Indochine*, Édit. S.P.L.) (n.a.).

O luase la goană, cu mâinile lipite pe urechi, pentru a nu mai auzi urletele nefericitului şi nici hohotele de râs ale călăilor. Era la capătul puterilor, gata să facă o criză de nervi şi tot trupul îi tremura. Alergase, alergase ca un nebun, până se prăbuşise la marginea potecii, scuturat de sughiţuri de nestăpânit. Izbucnise în plâns.

Când reveni în tabără, se prăbuşi la picioarele prietenilor săi, fără a fi în stare să scoată o vorbă.

— Ce ţi s-a întâmplat? întrebă încet Allenic. Şi unde ai fost?

Lui Norris i-a trebuit o vreme până să poată povesti ce-i fusese dat să vadă în luminiş. De fiecare dată când un amănunt îi revenea în minte, îi dădeau lacrimile. După ce încheie, în jur se lăsă tăcere.

— Cine ar putea fi paraşutistul? rupse liniştea Azam, cel mai realist dintre ei.

— Desigur, un conducător al rezistenţei antivietnameze, încercă o explicaţie Jo Allenic. Anul trecut, când am evacuat centrul întărit de la Na San, am lăsat în urma noastră unităţi paramilitare, alcătuite din thailandezi sau din oameni din populaţia Meo, cu misiunea de a duce un război de hărţuială în spatele liniilor vietnameze, pentru a face nesigure drumurile lor de legătură. Mai mulţi ofiţeri şi subofiţeri din trupele de paraşutişti au primit sarcina să-i organizeze, să-i instruiască şi să-i conducă în luptă. În octombrie trecut, vietnamezii au trimis, în regiunea muntoasă, chiar pe cealaltă parte a faimoasei creste a înălţimilor Meo, pe care le vom trece mâine, o întreagă divizie de infanterie, ca să-i nimicească pe partizani. Aceştia s-au luptat cu dârzenie, fără nici un ajutor, lipsiţi de sprijin, doar ei singuri. Au rezistat aproape două săptămâni, luptând de pe picior de egalitate cu un inamic mult superior ca număr şi material. Dar numai onoarea şi-au salvat-o. Vietnamezii nu i-au cruţat. Le-au împuşcat căpeteniile, iar pe francezi i-au torturat şi pe urmă i-au spânzurat ca „bandiţi" sau „piraţi". Bănuiesc că paraşutistul pe care l-ai văzut este unul dintre puţinii care au scăpat din acel măcel.

— Scăpat, e un fel de a zice, completă Mallier. Mai bine murea decât să trebuiască să îndure asemenea infamie.

— Lucrul cel mai bun care s-ar putea face pentru el, interveni Margoz, ar fi să i se acorde lovitura de graţie.

— E nebun, se împotrivi cu furie Norris. Ceea ce pentru el este, firește, mai bine, pentru că nu își dă seama...

După un timp de tăcere, Jo Allenic spuse:

— Nici nu îndrăznesc să mă gândesc prin ce chinuri în fiorătoare a trecut până a ajuns să-și piardă astfel rațiunea!...

Pe urmă, tot el a adăugat ceva ce lui Norris avea să-i rămână imprimat pentru totdeauna în memorie, ca o deviză:

— Până unde poți accepta să te înjosești pentru a supraviețui?

2

— Domnul Dang ne întreabă dacă suntem de acord să semnăm o petiție prin care să ne cerem eliberarea, anunță Delbay, în zorii zilei următoare.

— Ei, ce spuneți, băieți? se interesă Vercruyse, care luase fără întârziere situația în mână.

S-au auzit puține răspunsuri, cei mai mulți dintre prizonierii grupei numărul 2 fiind ocupați cu aprinderea focului, spălarea orezului sau împărțirea proviziilor, urmăriți de privirile bănuitoare ale vecinilor. Câțiva se despăduchiau. De câteva zile, paraziții le năpădiseră hainele, ascunzându-se mai ales sub betelia pantalonilor, iar alții, mai vicleni, se adăpostiseră în căptușeală sau tivuri.

Pentru cei mai mulți dintre captivi, semnarea unei petiții însemna ceva ce nu avea să aducă un beneficiu imediat. Așa cum rezumă părerea tuturor unul dintre „zurbagii":

— Nu ne interesează!

— Dar e vorba de ceva important, pledă Delbay. Eliberarea noastră!

— Spune-i vietnamezului tău să se șteargă la cur cu ea.

Vorbele, enunțate pe un ton cât se poate de liniștit, fără urmă de batjocură, atraseră toate privirile asupra celui care le rostise, un lungan voinic, cu obrazul năpădit de o barbă rară, bătând în blond-roșcat. Privirea limpede, zâmbetul zeflemitor și tonul de răceală din voce trădau obișnuința de a comanda.

— Am sosit astă-noapte, reluă noul-venit. Sunt locotenentul Dubourg.

— Te aştepţi poate să-ţi urăm bun venit? îi răspunse mieros Vercruyse. Vietnamezii ne-au prevenit, eşti un evadat capturat a doua oară. Dar noi, cei din grupa aceasta, vrem să avem linişte! Cine are urechi...

Locotenentul ridică din umeri.

— Linişteşte-te, n-am să vă încurc prea mult timp.

— Ar fi bine. Aici, toată lumea trebuie să o ia uşor. Ai priceput?

— Nu ştiu cine eşti dumneata, replică Dubourg, fără să se întoarcă spre Vercruyse. Dar ţi-aş fi recunoscător să mi te adresezi cu „domnule locotenent". Sau, dacă nu, să nu-mi mai vorbeşti deloc. Ceea ce aş prefera.

— Nătărăul ăsta de Vercruyse s-a făcut de râs, şopti Norris, pentru a nu fi auzit decât de Mallier care îi masa muşchii braţelor ca să facă să dispară echimozele. Să sperăm că asta îi va tăia aripile de colaboraţionist.

Dar Dubourg avea auzul ascuţit.

— Constat cu plăcere că grupa asta nu-i alcătuită doar din viermi!

— Serios vorbind, reîncepu Delbay plângăcios, ce răspuns să dau şefului convoiului?

— Fii bun, îl rugă Margoz, prefăcându-se interesat, citeşte-ne ce cuprinde această faimoasă petiţie.

Delbay se execută:

Soldaţii învinşi la Dien Bien Phu adresează respectuoase urări de viaţă lungă preşedintelui Ho Şi Min. Ei îl asigură de dorinţa lor fierbinte de a lupta pentru instaurarea unei păci juste în Vietnam. Ei îşi explimă căinţa sinceră şi speră în Mila lui, care le va îngădui întoarcerea neîntârziată în patria lor, unde vor şti să se dovedească apărători ai idealului păcii şi frăţiei care va uni de acum înainte popoarele francez şi vietnamez.

Lăsând hârtia jos, încercă să-i lămurească:

— Nu-i chiar atât de rău. Gândiţi-vă că familiile noastre vor afla că suntem în viaţă.

— Adică, după toate cele, vietnamezii au de gând să publice semnăturile noastre de pe fiţuica asta? întrebă Allenic.

— Bineînţeles că da. De altfel, toate celelalte convoaie au semnat şi ele.

— Nu-i un argument. În ceea ce mă priveşte, e *nu*.

— Cine vrea să semneze? Doar nu mă pot întoarce cu mâna goală!

— De ce nu dai tu exemplu? zise Allenic, uitându-se înspre Vercruyse.

Vercruyse ridică din umeri şi, pe jumătate de furie, pe jumătate din sfidare, luă stiloul lui Delbay şi îşi depuse semnătura în partea de jos a documentului. Alţi câţiva prizonieri îi urmară exemplul — Bornet, Adler şi Rémy, paraşutistul cu mutră de nevăstuică. După o jumătate de oră, Delbay se întoarse plouat.

— Domnul Dang a zis că toată lumea trebuie să semneze. Sau nici unul.

— Iată un exemplu de liberă alegere! Iar dacă nu semnează nimeni?

— A zis că refuzul va fi interpretat drept o jignire faţă de poporul vietnamez şi de preşedintele ţării, care se arată indulgent cu noi. Şi a mai adăugat că va lua personal măsurile ce se impun în urma revoltei noastre.

— Ah! Ce plăcut e să fii atât de blând tratat.

— Mai ales când nu eşti un democrat, fredonă Allenic, în batjocură.

Versul spontan îl inspiră şi pe locotenentul Dubourg, care profeţi:

— Cruntă deziluzie pentru toţi democraţii!

— Şi atunci, cum rămâne, nu semnează nimeni? întrebă Delbay, îngrijorat.

— O întrebare tâmpită, închise discuţia Dubourg, stârnind râsul tuturor.

Reacţia vietnamezilor nu se lăsă aşteptată. La adunarea de seară, când urmau a fi stabilite instrucţiunile privind etapa de a doua zi, Gagiul luă cuvântul:

— Am o veste proastă pentru voi, băieţi (cu toate că zâmbea pişicher şi vorbea ca între prieteni). Tocmai am aflat că transportul raţiilor voastre de orez pentru următoarele patru zile nu a putut trece peste munţii Meo, din cauza unui bombardament al aviaţiei franceze.

— Astea sunt gogoşi, şopti Margoz. Dacă ar fi avut loc într-adevăr un bombardament, ecoul ar fi ajuns până aici.

— Prin urmare, veţi mărşălui cu burta goală. Iar dacă aveţi de reclamat ceva, adresaţi-vă generalului Navarre!

— Hotărârea aceasta este contrară convenţiilor de la Geneva! se ridică un glas din grupa numărul 1.

Gagiul privi într-acolo, zâmbind cu toată faţa, şi replică:

— Mai citiţi o dată ce spun convenţiile de la Geneva, înainte de a cere aplicarea lor. Citez: „prizonierii vor fi hrăniţi şi îngrijiţi în funcţie de posibilităţile locale!" Întâmplător, şi în mod provizoriu, „posibilităţile locale" nu ne îngăduie să vă acordăm raţia regulamentară de orez. Ceea ce nu ne poate fi imputat.

Privi mulţumit în jur şi încheie:

— O zi de post nu a omorât încă pe nimeni.

Aşteptă câteva clipe, poate în speranţa unei reacţii care să-i dea prilejul să-şi continue cuvântarea, după care mai spuse:

— Aţi fost o armată bogată, aţi mâncat prea mult. Va trebui să vă obişnuiţi cu sobrietatea!

De obicei, Gagiul nu părăsea adunarea fără a-şi lansa veşnica lozincă „Viaţă lungă preşedintelui Ho Şi Min!" Pentru prima dată renunţă la ea, mulţumindu-se să declare:

— Plecarea, mâine dimineaţă la ora 5. Pentru că vom trece peste creastă la lumina zilei, va trebui să vă împodobiţi cu frunze, spre a nu fi reperaţi de avioane. Rânji: Aviatorii voştri nu respectă nimic, nici măcar pe prizonieri!

Se înnoptase. Prizonierii dormeau înghesuiţi, în mici grupuri înfrigurate, visând mâncare. Cei câţiva care mai avuseseră câteva grăunţe de orez, le înghiţiseră pe ascuns, ferindu-se de cei care nu mai aveau.

Norris manevrase astfel, încât să nimerească alături de locotenentul Dubourg. Îl întrebă cu voce joasă:

— Dormiţi, domnule locotenent?

— Nu.

— Mai sunteţi hotărât să evadaţi?

— Bineînţeles, dar nu cred că e nevoie s-o strig în gura mare!

— Vreau să vă însoţesc.

Dubourg nu-i răspunse imediat. Se gândea. În cele din urmă începu să vorbească.

— Din şederea mea timp de o săptămână în junglă, am tras nişte învăţăminte. Primul este că nu trebuie să improvizezi; aici

a fost greşeala mea, că am dat curs unui impuls... copilăresc. Al doilea este că trebuie să ştii clar încotro vrei să te îndrepţi şi să cunoşti drumul cel mai potrivit...

— Tocmai de aceea e necesar să plecăm înainte de a trece munţii Meo. După ce ajungem dincolo, va fi prea târziu pentru a ne mai putea întoarce în Laos.

— Dimpotrivă, trebuie aşteptat. Creasta este, într-adevăr, o frontieră care desparte două bazine, la răsărit Mekong-ul, iar pe partea cealaltă Râul Negru şi Fluviul Roşu. Intenţia mea este să ajung la Râul Negru şi să-l urmez până în Deltă, până la Hoa Binh sau, şi mai bine, până la confluenţă, la Son Tay*.

— Cu alte cuvinte, rămâneţi împreună cu noi?

Dubourg râse încetişor.

— Aşa cum ar spune un comentator al Turului Franţei, „zilele următoare constituie etape de tranziţie". Până atunci, îmi voi recăpăta forţele şi îmi voi face provizii de orez.

— Să vă refaceţi forţele? se legă Norris de expresie. Asta-i bună! Sistemul pe care l-au pus la punct vietnamezii ţinteşte tocmai contrariul, adică să ne stoarcă şi ultima picătură de energie. Veţi avea prilejul să constataţi mâine, la urcarea pe munte.

— Şi tu eşti cel care vroia să mă însoţească? Te găsesc cam defetist!

— Şi acum vreau, domnule locotenent.

— Tocmai. Asta e cea de a treia lecţie pe care am tras-o din evadarea mea nereuşită: trebuie să cunoşti riscurile la care te expui. Odată pornit, nu mai poţi da înapoi, trebuie să mergi până la capăt, chiar cu riscul de a crăpa. Ai evadat şi tu?

— Am evadat, dar nu figurez pe listă; sunt doar „victima împrejurărilor". E prea complicat să vă explic acum.

— Cu atât mai bine. Un recidivist al evadării riscă să fie împuşcat.

— Asta nu vă sperie?

— Nu mă gândesc la consecinţe. Puteam fi ucis în timpul luptelor. Puteam fi executat după ce am fost prins a doua oară. La fel de bine se putea să mor de epuizare undeva în pădure, înfometat şi singur. Important este să încerci totul, să nu laşi niciodată garda jos.

---

* Vezi harta (n.a.).

— De acord cu dumneavoastră. Mă vreţi însoţitor? Fiind doi, ne vom putea ajuta între noi.

Dubourg mormăi în barbă, fără a da un răspuns limpede. Apoi tăcu. Norris crezu că adormise. Îşi făgădui să-şi prezinte din nou candidatura în ziua următoare şi se pregătea să se lase, la rândul lui, cuprins de somn, când îl surprinse întrebarea:

— Ce vor zice prietenii tăi? Că îi laşi baltă?

— Cinstit vorbind, nu îi cred în stare s-o ia de la început. Mallier are necazuri cu glezna, Jo Allenic e rănit şi mai este şi pe lista evadaţilor recapturaţi. Margoz e prea bătrân, iar Azam nu ştie să înoate, mi-a spus-o cu gura lui.

— Mai lasă-mă să mă gândesc. Nu vreau să pornesc cu oricine. Se corectă imediat: nu te supăra, dar e vorba de pielea mea. Îţi voi da răspunsul după ce trecem de lanţul Meo.

Pentru Norris, cerul parcă devenise deodată mai luminos. Se simţea uşor, cu inima palpitând de speranţă. Orice urmă de oboseală i se risipise ca prin farmec. Aştepta cu nerăbdare ziua următoare.

3

Trecerea peste creasta munţilor Meo avea să se imprime în amintirea prizonierilor din Convoiul 42 precum trecerea pragului infernului. La început, îi întâmpinase o trecătoare secundară, unde, fără să-şi dea seama, se mai simţeau încă legaţi de lumea celor vii. Mii de fire nevăzute îi legau de universul militarilor, iar Tuan Giao nu le apărea decât ca o mare suburbie a fostului lor Dien Bien Phu. După aceea, însă, a apărut partea de după prima creastă şi, brusc, i-a năpădit sentimentul că nu le mai rămăsese nimic. Abia acum, o dată cu imposibilitatea întoarcerii, deveniseră cu adevărat prizonieri, parcă în altă lume, ca şi cum fuseseră azvârliţi într-un puţ de temniţă.

În penumbra palidă a zorilor, ziua începuse cu adunarea, convocată cu bătăi de tobă de ostaşii arţăgoşi, pe jumătate adormiţi, care îşi vărsau nervii propriei oboseli asupra prizonierilor. Strigăte, înjurături şi lovituri, de nimic nu au fost scutiţi cei aproape patru sute de nefericiţi, care, cu burţile crispate de foa-

me, abia izbuteau să-şi adune puţinele bagaje, bâjbâind prin negura dimineţii, sau care, în totală derivă, se pierdeau de camarazi ori de grupă.

— Toată lumea să taie rămuriş, porunci Tot Ka.

— Cu ce, cu dinţii?

— Am spus: tăiaţi rămuriş, repetă vietnamezul.

— Asta da, artă de a comanda! Îmi aduce aminte de internat: „Măturaţi dormitorul!" „Nu avem mătură." „Nu-mi pasă, nici să n-aud..."

Norris fu singurul care zâmbi, însă era şi singurul care avea motive de a-şi păstra moralul. În jurul lui, toţi icneau şi oftau, zmulgând rămurele sau ierburi, pe care le prindeau apoi pe raniţă, pe umeri şi pe cap.

Fără îndoială că rezultatul nu a fost chiar cel la care se aşteptase Tot Ka, de vreme ce prelungi operaţiunea cu încă un sfert de oră. Când, în cele din urmă, convoiul se urni din loc, semăna cu o ciudată omidă călătoare, acoperită de frunze zbârlite, care şi începuseră să se veştejească.

— Plimbare cu flori, aprecie Dubourg, de sub mantia sa de frunze, ce se termina cu un ţugui deasupra capului. Locotenentul meşterise un fel de colibă mică, sub care se strecurase şi pe care o purta aşa cum îşi duce ţestoasa carapacea.

Şi soarele se înălţă pe cer.

Înaintarea, care şi până atunci fusese destul de anevoioasă, din cauza urcuşului, se preschimbă curând într-un coşmar, trăit în buimăceală şi suferinţă. Oamenii mergeau cu capetele plecate şi cu mişcări obosite, privind în gol sau fixând călcâiele celui din faţă. Nu se mai gândeau la nimic, preocupaţi doar de propriul chin. Mai mult chiar decât oboseala, depăşind până şi foamea, cel mai cumplit îi chinuia setea. O sete covârşitoare, care le usca gura, făcând-o aspră, şi le întărea limba ca pe o piatră. Gâtlejurile încercau să înghită saliva care se uscase de mult, stârnind o tuse uscată ce le tăia respiraţia. Se găseau cu toţii în pragul sufocării. Mai mult se târau decât înaintau cu adevărat. Unii se împleticeau, picioarele moi refuzând să-i mai ducă. Se clătinau o vreme ca beţivii, apoi se prăbuşeau pe taluz, cu braţele desfăcute în cruce.

— Haideţi, răcneau gardienii. În picioare, leneşilor!

Sub ploaia de lovituri date cu piciorul şi cu patul armei, sub ameninţarea ţevii puştilor, omul îşi venea încet în fire şi se ridica, pentru a porni mai departe cu acelaşi mers de strigoi.

Marşul a început la ora 6 dimineaţa. La prânz, grupa numărul 2, care pornise la coada convoiului, abia era la jumătatea urcuşului.

— Nu mai pot, se plânse Mallier, a cărui gleznă se umflase dublându-şi volumul, şi era acoperită cu dungi vineţii, dispuse în stea în jurul cicatricei.

— Vino lângă mine, îi propuse Jo Allenic. O să te sprijin.

— Nu. Dimpotrivă. Lasă-mă, nu-ţi risipi forţele, abia te duci pe tine.

Vietnamezul se şi repezi la ei, strâmbându-se răutăcios şi ridicând patul armei. Era acelaşi care, cu două zile în urmă, le răsturnase gamela cu orez.

— *Di! Di len!*

Brusc, Mallier simţi că ajunsese la capătul puterilor. Nu va atinge niciodată blestemata de creastă Meo. Prin minte îi trecu: „Dacă tot e să crăp, ce mi-e aici, sau puţin mai departe..."

Se opri, lăsându-se să cadă pe taluzul din marginea drumului, în timp ce deasupra sa auzi zgomotul metalic al unui închizător ce era armat.

— În picioare! strigă un gardian.

Mallier nici măcar nu tresări când simţi contactul dur al oţelului pe gât. Îşi dori numai ca soldatul să apese mai repede pe trăgaci, pentru ca totul să se termine atunci şi acolo.

Nu mai simţea decât o posacă indiferenţă faţă de propria lui viaţă. Aştepta moartea ca pe o eliberare.

Îşi aminti de o frază auzită în timpul unei lupte, ultimele cuvinte ale unui camarad care îşi privea sângele ţâşnind din pulpă, cu artera femurală tăiată: „Nu mi-e frică de moarte, mi-e frică doar să mor."

Atunci, Mallier nu înţelesese prea bine diferenţa. Acum sesiza sensul mesajului. Lucrul cel mai greu era aşteptarea morţii, acea clipă scurtă înainte ca totul să se prăbuşească în marele hău...

Auzi, ca prin vată, un glas deasupra sa. Un glas care spunea:

— Lasă-l dracului în pace!

Ca prin minune, greutatea țevii de pe ceafă dispăru. Deschise ochii, își ridică privirile. În lumina soarelui, desluși trei siluete. Unul era vietnamezul, cu casca lui plată, care îl făcea să semene cu o ciupercă, iar lângă el erau Norris și locotenentul Dubourg. Acesta din urmă strigase.

Gardianul se pregătea să riposteze. Ridică pușca, ținând-o de țeavă, însă Dubourg interveni liniștit:

— Calm, Jojo! Cum rămâne cu iertarea președintelui Ho Și Min?

Auzind numele venerat, vietnamezul șovăi. Nu înțelegea vorbele, astfel că răcni la întâmplare:

— Eu nu „Jojo"! La mine soldat Vietnam!

— Da' bineînțeles, admise ofițerul. Nu te cheamă „Jojo". Dar acuma faci bine și-l lași în pace. Va porni din nou la drum.

Situația se aplanase în numai câteva secunde. De undeva, din partea de sus a meandrelor drumului, răsunară tonurile plângărețe ale goarnelor de alarmă. Avioanele!

Îmbrânciți, împinși, hărțuiți, trași, aruncați, prizonierii se treziră în șanț, cu spinările gârbovite, nemișcați. Unii dintre ei, mai sperioși, se așteptau la un bombardament nimicitor. Pentru ceilalți, cei mai mulți, alarma era, înainte de toate, o pauză nesperată.

Mallier se pomeni și el lungit pe taluz, între Dubourg și Norris. La o palmă înaintea ochilor vedea sandalele santinelei, tip „Ho Și Min", cu tălpi din cauciuc de automobil și legate pe după glezne cu fâșii din camere de cauciuc.

Văzută de sus, deloc obișnuită, așa cum se întindea, urmărind serpentinele drumului care ducea la trecătoare, uriașa omidă cu frunze zbârlite nu putea să nu atragă atenția piloților sau observatorilor. Nesfârșitul șir de boscheți sărea în ochi ca un palmier în mijlocul Saharei.

Era și părerea locotenentului care, coborând glasul ca și cum s-ar fi temut să nu fie auzit de sus, murmură:

— Nu putem spera decât ca băieții noștri din Armata aerului să aibă atâta minte, încât să-și dea seama cu cine au de a face...

Avioanele, două „Corsair"-uri, care executau un zbor de recunoaștere, trecură vijelios peste creastă, cu motoarele mugind, luate imediat în primire de o baterie instatală în vale, la marginea depresiunii Tuan Giao. Cele două aparate țâșniră brusc în

lumânare, după care reveniră, pentru a trece a doua oară pe deasupra convoiului, la joasă altitudine. Dubourg, care le urmărea, observă că băteau uşor din aripi.

— Ne-au recunoscut, spuse el. Sunt băieţi buni.

— Piloţi de la aeronavală, constată şi Norris.

— Am avut sentimentul că-mi fac cu ochiul. Înseamnă că nu suntem singuri şi nici uitaţi...

Se ridică în picioare. Sus, în vârful pantei, trompetele sunau încetarea alarmei. Santinela arţăgoasă sărise înaintea lor din şanţ. Nu uitase discuţia şi o reluă exact de unde fusese întreruptă.

— Vorbit urât pentru mine! strigă.

— Uită-mă, făcu împăciuitor Dubourg, care îl ajuta pe Mallier să se ridice.

Vietnamezul se aplecă puţin şi scuipă de sus pe mâneca locotenentului, zbierând:

— Ticălos soldat colonialist!

Jean-Louis Phongue, eurasianul, tocmai trecea prin dreptul lui. Interveni politicos, încercând să domolească furia ostaşului. Probabil că şi-a pus în valoare întreaga putere de convingere, pentru că, în cele din urmă, vietnamezul îşi sălta puşca pe umăr şi se îndepărtă bodogănind.

— Mulţumesc, spuse simplu locotenentul.

— Pentru nimic, îi răspunse Phongue zâmbind. Am mai vorbit cu el. E foarte ostenit, pentru că este a doua oară când escortează un convoi. Gândeşte-te, peste opt sute de kilometri într-o singură lună!

Între timp, convoiul se târa, abia înaintând. Era un haos. Grupele se amestecau fără a mai putea fi despărţite, codaşii dintr-o grupă fiind ajunşi din urmă de cei din fruntea grupei din spate, în ciuda strigătelor şi ameninţărilor gardienilor, care încercau zadarnic să facă ordine, asemenea unor câini de stână care adună turma.

Parcă special pentru a mări învălmăşeala, o coloană de camioane, camuflate şi ele cu frunze, care remorcau tunuri antiaeriene — chiar cele care trăseseră cu puţin mai înainte în avioane —, urca serpentinele către creastă, obligându-i pe nefericiţii pedeştri să iasă din drum pentru a nu fi călcaţi; oamenii trebuiau să înainteze acum în zigzag printre craterele de bombe.

— Isteaţă treabă, comentă locotenentul Dubourg. Vietnamezii au ghicit că piloţii au raportat la Hanoi despre grupul de prizonieri care se îndreaptă spre trecătoare. Ceea ce va face, desigur, ca aviaţia noastră să se abţină astăzi de a bombarda zona. Au profitat de prilej ştiind că pot circula nestingheriţi.

— Totuşi, riscă mult. Dacă bombardierele revin, ne vor face piftie! fu de părere Norris.

— Ba nu. Vietnamezii se bazează pe spiritul nostru de onoare. Şi au dreptate, e motivul pentru care am pierdut bătălia. Ei, în schimb, nu au scrupule.

— Şi totuşi, am auzit că într-o zi au propus o încetare a focului, care să ne permită să adunăm răniţii de la Béatrice. Câteodată sunt şi ei în stare să facă un gest!

Dubourg râse fără veselie.

— Îţi faci iluzii. A fost vorba de o tactică: au cerut ca, pe timpul încetării focului, nici un avion să nu survoleze poziţiile. Noi am acceptat condiţia, iar ei au profitat de absenţa aviaţiei, pentru a-şi muta nestingheriţi artileria până în raza de bătaie asupra punctului întărit Gabrielle. Dacă mişcarea ar fi fost făcută în timpul nopţii, le-ar fi trebuit două, sau chiar trei zile în plus...

Ca o concluzie, adăugă:

— Aminteşte-ţi că nu au respectat niciodată crucile roşii de pe avioanele care evacuau răniţii noştri.

Era aproape ora 6 seara. Părăsiseră valea Tuan Giao exact cu douăsprezece ore mai devreme şi încă nu ajunseseră la creastă, deşi aceasta era chiar deasupra, după următoarea serpentină.

La coada coloanei, Dubourg şi Norris înaintau sprijinindu-l pe Mallier, care strângea din dinţi, cu chipul crispat de efort, oboseală şi suferinţă. Din când în când, camarazii săi îşi prindeau reciproc încheieturile mâinilor, alcătuind un fel de scaun, pe care el lua loc, cerându-le iertare pentru acest efort în plus.

— Nu-ţi bate capul cu asta, îi răspunse Norris. Cine ştie, poate îţi vine şi ţie rândul să ne faci acelaşi serviciu.

— Nu poate fi vorba de aşa ceva. Ştiu că voi aveţi de gând să evadaţi împreună. Sunt nenorocit că în starea în care mă aflu nu voi putea să vă însoţesc. Ce am să mă fac fără voi?

— Mai rămân prietenii tăi, Margoz, Azam şi, mai ales, Jo Allenic. Nici unul dintre ei nu te va abandona, ştii bine.

Dubourg lăsă rănitul la pământ cu precauţie, hotărât să-şi acorde o scurtă pauză. Santinela se repezi imediat la ei.

— *Di!* răcni el. *Di len!*

Dubourg se făcu a nu-l băga în seamă. Dar spuse:

— Iată-l pe prietenul nostru „Jojo", care se teme să nu piardă ciorba!

— Eu nu „Jojo", repetă vietnamezul, dar pe un ton obosit, ca şi cum pricepuse că protestele sale erau zadarnice. *Di! Di len!*

Locotenentul se îndură să-i răspundă.

— Nu te enerva! Priveşte înainte: convoiul s-a oprit.

Într-adevăr, la vreo cincizeci de metri mai sus, se produsese o aglomerare, ce se mărea din ce în ce, pe măsură ce alţi prizonieri veneau din urmă. În mijlocul gloatei, vreo zece europeni discutau aprins cu câţiva ostaşi furioşi.

Dubourg şi Norris s-au apropiat, strecurându-se printre rânduri, pentru a afla motivul scandalului care nu se domolea.

Cele două părţi se înfruntau, fiecare pe limba sa, ceea ce nu contribuia la limpezirea lucrurilor, şi aşa destul de încurcate.

— E vorba de grupa numărul 4, le explică Jo Allenic, care se afla acolo încă de la începutul ciorovăielii. Grupa europenilor negermani. Gardienii din escorta lor au descoperit în şanţ un prizonier abandonat şi vor neapărat să fie luat pe o targă, până la capătul etapei.

Cererea părea logică. Şi Gagiul şi Tot Ka spuseseră clar la plecarea din Tuan Giao: fiecare grupă răspundea solidar de membrii săi. Dacă unul dintre aceştia se îmbolnăvea, sau nu mai era în stare să meargă, el nu putea fi lăsat în urmă sau abandonat, camarazii săi aveau obligaţia să-l poarte pe targă. Regula era: douăzeci la plecare, douăzeci la sosire.

— Şi care e problema? întrebă locotenentul Dubourg, adresându-se unui legionar ce părea să conducă întreaga discuţie, un italian volubil, care îşi însoţea cuvintele cu gesturi largi ale mâinilor.

— Omul ăsta nu-i din grupa noastră! Este un *tedesco** din grupa numărul 6.

Lângă ei apăru şi Phongue, care traduse, în câteva cuvinte, explicaţiile italianului. Gradatul care răspundea de grupă încu-

* Neamţ (it.) (n. tr.).

vinţă din cap, devenind deodată solidar cu oiţele pe care le păstorea, împotriva celor din grupa numărul 6.

Ostaşii transmiseră vestea din aproape în aproape, până în fruntea convoiului, care se opri din nou.

După un sfert de oră, Tot Ka era la faţa locului, cenuşiu de oboseală şi de mânie. În primul rând, îşi înjură bine subordonaţii care, aşa cum observă Norris, îl siliseră să coboare cei aproape o sută de metri pe care abia îi urcase. Locotenentul răspunse cu mult bun-simţ:

— Întâi de toate, asta e treaba lui. Apoi, el e cu burta plină...

Recăpătându-şi suflul şi calmul, Tot Ka luă, în sfârşit, hotărârea pe care o aşteptau cu toţii de la el:

— Grupa numărul 6 să vină înapoi, să-l ia pe omul ăsta.

Cel în cauză aproape că fusese uitat. Acum, toate privirile se întoarseră spre el. Un pomeranian înalt şi ciolănos, de o slăbiciune înspăimântătoare, cu barba rară, care şi începuse să încărunţească pe alocuri. Avea picioarele umflate de edeme netratate şi pantalonii mânjiţi de excremente. Nu mai era decât o epavă şi probabil nu mai avea mult de trăit.

— Îmi închipui ce s-a întâmplat, spuse Norris. Nemaisimţindu-se în stare să continue, a vrut să-i scutească pe camarazii lui de o povară suplimentară şi le-a cerut să-l lase acolo, ascuns în spatele taluzului. Ghinionul a fost, însă, că vietnamezii l-au găsit.

— Ghinion pentru cine? se supără Dubourg. De cine vorbeşti, de omul ăsta pe moarte, sau de cei din grupa lui?

Norris simţi cum roşeşte până în vârful urechilor, dându-şi seama că, dacă el ar fi fost în locul germanilor din grupa numărul 6, poate că ar fi acţionat la fel. „A început să mi se împietrească inima", îşi spuse. „Am ajuns să cred că un condamnat, fie el chiar şi un camarad, trebuie abandonat. Că supravieţuirea echipei este mai importantă decât salvarea unui camarad..."

Dar se consolă, în oarecare măsură, la gândul că, totuşi, nu îl abandonase pe Michel Mallier.

Curând după aceea, apărură patru nemţi care duceau o foaie de cort, ţinând-o fiecare de câte un colţ. La prima vedere, nu păreau a fi într-o formă fizică mult mai bună decât cel pe care urmau să-l transporte. Cu mişcări moi, nesigure, l-au răsturnat pe rănit pe mijlocul tărgii improvizate şi l-au ridicat.

— *Di! Di len!* ordonă gardianul.

Porniră clătinându-se, cu paşi şovăitori şi cu feţele crispate, apropiindu-se primejdios de marginea prăpastiei.

Drama s-a produs într-o clipă, pe neaşteptate. Oare în mod premeditat? Sau dintr-o tragică întâmplare? Norris şi-a pus această întrebare mult timp după aceea. Dar nimeni, în afară de cei patru, nu ar fi putut da un răspuns, într-atât de fulgerător se petrecuse totul. Unul dintre brancardieri scăpă colţul prelatei, dezechilibrându-l şi pe cel de lângă el, care, la rândul său, scăpă din mână pânza. Bolnavul, fără îndoială inconştient, căzu, se rostogoli pe pantă şi se prăbuşi precum o paiaţă dezarticulată, ricoşând de stânci până rămase nemişcat, la vreo douăzeci de metri mai jos. Nu se auzi nici un strigăt. Nu schiţase nici un gest.

Încremeniţi de groază, la marginea hăului, spectatorii nu îşi puteau desprinde privirile de la bărbatul acela care îşi dădea duhul singur, fără putinţă de a fi ajutat.

— Duceţi-vă să-l aduceţi! ordonă un gradat.

Germanii nu se mişcară. Atunci, Tot Ka puse mâna pe arma unei santinele. Vroia să termine. Armă, duse puşca la umăr şi ochi cu grijă. Apoi trase, şi prizonierii putură vedea limpede impactul proiectilului şi pata de sânge de pe spatele muribundului, care tresări sub lovitură. Au crezut că totul se terminase. Dar pomeranianul ridică o mână, scoase un geamăt lung şi ţipă:

— *Wasser! Wasser, bitte!**

Tot Ka trase încă o dată. Dar rănitul continua să trăiască. Din gloata prizonierilor se auziră glasuri mânioase.

— Ticălosul ăsta trage ca un măgar! mârâi Norris.

— Măcelarule! strigă cineva.

Cu o clipă mai înainte, toţi păruseră gata să admită că soluţia cea mai bună era, într-adevăr, de a scurta suferinţele bietului om. Acum, însă, neîndemânarea vietnamezului li se părea criminală, pentru că nu făcea decât să agraveze lucrurile. Pomeranianul nu vroia să moară.

Abia după alte trei împuşcături victima consimţi, în sfârşit, să nu mai mişte, cu capul zdrobit.

---

* Apă! Apă, vă rog! (germ.) (n. tr.).

4

Era aproape noapte atunci când Dubourg şi Norris, care îl sprijineau şi acum pe Mallier, au atins, în sfârşit, capătul trecătorii. Nu mai erau ultimii. Cu toate că merseseră foarte încet, depăşiseră aproape vreo sută de întârziaţi, care abia înaintau — câte unul, sau în mici grupe, transportând răniţi şi camarazi ologiţi de drum — în propriul lor ritm. Până şi ostaşii vietnamezi renunţaseră de mult să păstreze convoiul în ordinea de la plecare.

Convoiul 42 se întindea pe kilometri întregi acum, la paisprezece ore de când pornise. Iar capătul drumului încă nu se zărea; mai aveau de coborât în vale.

Privelişte trecătorii sugera sfârşitul lumii, din pricina miilor de bombe care scurmaseră, neteziseră, răsturnaseră pământul, lasând în urmă cratere mai mari sau mai mici. Nu se vedea nici urmă de drum. Trebuiau să calce pe marginile gropilor, strecurându-se şi păstrându-şi doar cu greu echilibrul. Aveau ciudata impresie că sunt o ceată de uriaşi păşind pe lună.

Vietnamezii au oprit încă o dată înaintarea, pentru a face loc unei coloane de artilerie; camioanele trecură hurducăind greoi pe terenul desfundat. Unii din servanţii tunurilor i-au înjurat pe prizonieri, considerându-i vinovaţi de toate. După scurt timp, marşul a fost reluat şi a început coborârea. Cei care crezuseră că aceasta va însemna sfârşitul caznelor şi-au schimbat foarte repede părerea. Coborâşul avea să le rămână imprimat în memorie ca un fel de tropăială împleticită, între taluz şi marginea prăpastiei. Cu genunchii tremurând, cu muşchii picioarelor amorţiţi de efort şi zdruncinaţi de mers, înaintau resimţind fiecare pas drept o suferinţă. Mergeau ca prin vis, aproape năuci, ca nişte automate, uneori căzând în vale şi rostogolindu-se până pe serpentina următoare, la douăzeci sau treizeci de metri mai jos. Rămâneau acolo, buimăciţi şi gemând, în aşteptarea unui camarad mai milos, sau chiar a unui vietnamez scos din fire, care să-i ajute să se ridice.

Au mers în felul acesta, toate grupele de-a valma, până în zori. Într-un târziu, au ajuns pe o câmpie de la marginea unui râu, unde se lăsară să cadă, nepăsători la ţânţarii şi lipitorile care

îi atacau, lungiţi pe spate cu braţele desfăcute, neputând să creadă că au ajuns şi că mai sunt în viaţă.

În timpul dimineţii au murit şase prizonieri de epuizare, insolaţie şi deshidratare. Mulţi alţii, dintre supravieţuitori, nu aveau să-şi mai revină niciodată după acest marş al morţii: douăzeci şi trei de ore de mers, fără să mănânce, fără să bea şi fără să doarmă, fără măcar să se odihnească o oră încheiată.

Concluzia a tras-o Gagiul, în batjocură, postându-se în faţa turmei buimace şi lipsită de vlagă:

— Poate că acum unii dintre voi au început să priceapă? întrebă el cu satisfacţie. Clemenţa preşedintelui Ho Şi Min nu poate fi aplicată decât acelora care o merită. Ea nu-i priveşte pe vinovaţi!

Îşi plecă privirea, afectând milă şi înţelegere, şi arătă către cele şase morminte proaspete.

— Dar să nu credeţi că singurii vinovaţi erau camarazii voştri care au murit!

— Cu ce să fi fost ei vinovaţi? întrebă, cu glas puternic, locotenentul Dubourg. Nu sunt decât victimele voastre!

Probabil că Gagiului îi plăcea să fie întrerupt, deoarece în felul acesta putea dialoga.

— Sunt propriile lor victime şi ale refuzului de a se căi! Dar nu ei au fost cei mai vinovaţi. Pe adevăraţii vinovaţi îi ştiu foarte bine. Sunt cei care nu au renunţat la prejudecăţile lor, care cred şi acum că au dreptate, care dispreţuiesc poporul vietnamez...

— Ce se aude cu orezul nostru? întrebă Norris, mai practic.

— Aveţi răbdare! îl puse la punct Gagiul. Morţii aceştia de astăzi sunt o parte a preţului pe care va trebui să-l plătiţi pentru a vă răscumpăra păcatele! E datoria voastră să fiţi vigilenţi, e de datoria voastră să-i descoperiţi pe vinovaţi, pentru că se ascund, să-i faceţi să înţeleagă şi să-i aduceţi pe drumul cel bun.

— Sau să-i denunţaţi, murmură Dubourg.

Ca şi cum îl auzise, Gagiul continuă:

— Responsabilii voştri, şi chiar şi gardienii, vor fi mereu alături de voi, pentru a vă lămuri unde-i dreptatea.

— Ce v-am spus... mormăi locotenentul.

— Nu înţeleg nimic din toată vorbăria asta, se strâmbă Norris. Dacă ne-ar explica măcar ce înţelege prin „drumul cel bun",

asta ne-ar putea da o idee despre ce nu trebuie să facem. Dar nu vorbeşte limpede.

— O face într-adins; vrea să participăm la reeducarea noastră. Altfel ar fi prea simplu pentru lenea noastră din născare. Şi apoi, vietnamezii s-ar îndoi, pe bună dreptate, de sinceritatea noastră.

Continuându-i gândul, *Can bo* adăugă:

— Adevărul îl veţi afla printr-o muncă îndelungată de reflexie şi analiză. Va trebui să priviţi adânc în voi înşivă, să vă amintiţi greşelile făcute, să învăţaţi a nu le mai repeta, descoperind felul cum vă puteţi răscumpăra vina.

Se opri, gândindu-se, fără îndoială, că mersese prea departe cu explicaţiile.

— Pentru astăzi, asta-i tot. Să nu credeţi că am de gând să vă dau mură-n gură!

Mallier scutură din cap. În timp ce îşi masa glezna, bombăni:

— În privinţa sadismului, pe lângă vietnamezi, naziştii erau copii mici! În lagărele de concentrare ei îi ucideau pe deportaţi. Dar nu le cereau să le adopte şi ideile, condamnându-se singuri!

Capitolul 7

1

— Dacă într-o zi, cândva, cineva m-ar întreba cum se evadează, i-aş răspunde simplu: mergând. Poate că răspunsul meu ar dezamăgi, pentru că a merge nu are nimic glorios, nici neobişnuit.

Dus pe gânduri, locotenentul Dubourg mărunţea o chiftea de orez, ciugulind boabele una câte una şi mestecându-le încet, pentru a-şi înşela foamea. Foamea şi oboseala erau tovarăşele sale de zi cu zi, cu care se obişnuise să trăiască, pe îndelete, gândirea însăşi participând la economia de efort. De două zile nu mai vorbea decât în locuri comune, concentrat doar asupra prezentului, ca şi cum ar fi vrut să nu îşi tocească voinţa cu idei trândave.

Norris, care îl însoţise în evadare, era acum obişnuit cu lungile tăceri ale locotenentului, la capătul cărora rostea câteva vorbe, şi acelea cât se poate de banale. Însă acum îi răspunse:

— Diferenţa dintre marşul forţat al convoiului şi al nostru constă în faptul că noi ni l-am ales. Încerc să mă conving că e vorba de o plimbare. Oricum, suntem deja liberi.

Dubourg făcu „hm, hm", fără alt comentariu. Libertatea era un scop, nu devenise o realitate.

— Credeţi că Râul Negru e încă departe? întrebă Norris, pentru a relua discuţia.

— N-am nici cea mai vagă idee. După ce îmi spune nasul meu şi având încă în minte harta Ţinutului de Sus, atunci când am şters-o ne găseam la vreo patruzeci de kilometri mai la sud

de râu. Ţinând seama, însă, de împrejurările evadării noastre, asta nu poate fi decât aproximativ. Am înaintat ceva, drept spre nord. Nu ne putem rătăci, încheie el, ridicând din umeri.

Într-adevăr, nimic nu fusese aşa cum prevăzuseră.

Imediat după trecătoarea Meo, de tristă amintire, şi după oprirea de douăzeci şi patru de ore acordată de vietnamezi, Convoiul 42 pornise pe lunga vale Tuan Chau, care ducea la Son La, vechea capitală a provinciei. Acolo urma să li se decidă soarta, aşa credea locotenentul Dubourg, care îi explicase:

— Ori fugim către sud-est, prin Chieng Dong şi Moc Chau, înspre Hoa Binh şi zona de refugiu Thanh Hoa, din sudul deltei tonkineze, ori, dimpotrivă, urcăm, prin Ta Khoa şi Nghia Lo, spre câmpurile de la Viet Bac, de la graniţa cu China.* Ne vom decide curând. Dacă vietnamezii îndreaptă convoiul către dreapta, am avea o şansă să atingem Râul Negru, până la care nu ar mai fi decât vreo douăzeci de kilometri. Dacă îl îndreaptă spre stânga, vom însoţi convoiul până la bacul de la Tha Khoa. Iar de acolo, nu vom avea decât să sărim în apă şi să ne lăsăm purtaţi... Până atunci, odihneşte-te şi recuperează-ţi forţele.

Pe Norris îl năpădise un val de fericire. De data aceasta, fără nici o îndoială, locotenentul îl acceptase ca însoţitor. Mai aveau cinci zile înainte, suficiente pentru a aduna câteva provizii de drum, economisind, din raţia zilnică, ceva mai mult decât o treime din orezul crud, acordat cu zgârcenie de vietnamezi.

În principiu, nu primeau niciodată alimente pentru mai mult de patru zile, explicaţia oferită fiind aceea că nu ar fi fost în stare să ducă mai mult. În realitate, însă, măsura ţintea tocmai descurajarea intenţiilor de evadare.

Norris era plin de încredere şi număra zilele care îl mai despărţeau de marele start. Dar, pe neaşteptate, şi fără s-o fi vrut, situaţia se schimbase.

Totul se petrecuse într-a doua noapte de marş, după trecerea munţilor. În ajun, îşi aşezaseră tabăra în apropierea unui sat thailandez destul de mare, despre care Dubourg zisese ca se numea Ban Chieng Phuoc. Înaintau încet, pe un drum pietruit care le punea la grea încercare picioarele prea puţin protejate de tălpile roase ale încălţămintei.

* Vezi harta (n.a.).

Chiar atunci se dezlănțuise furtuna. O furtună cum nu mai văzuseră vreodată. Nu mai erau picăturile mari și călduțe ale musonului, ci un adevărat potop, perdea lichidă care acoperea totul, ascunzând vederii chiar și pe cel ce mergea alături. Pentru a nu se pierde, prizonierii s-au prins cu mâinile unul de altul.

Până și vietnamezii, în ciuda pelerinei pătrate din folie de plastic pe care o purtau pe cap, erau depășiți de puterea vijeliei. Încercaseră zadarnic să aprindă făclii din bambus, pentru a lumina drumul. Nu era chip să le aprindă, ploaia le stingea imediat.

În cele din urmă, Tot Ka fusese obligat să ordone o pauză, întreg convoiul pătrunzând într-un cătun thailandez așezat în mijlocul unui luminiș, câteva colibe modeste pe stâlpi din palmierul numit „lemn de fier".

A adăposti aproape patru sute de prizonieri într-un spațiu atât de mic era fie o mare performanță, fie o glumă. Dar santinelele, îmboldite de propria dorință de a ajunge la un loc uscat, folosiseră toate mijloacele pentru a reuși.

Nicicând o colibă thailandeză nu cunoscuse asemenea înghesuială, iar podeaua de *cai-phen*, prevăzută a suporta cel mult doisprezece locatari, fusese supusă deodată la tropăielile a șaizeci de *tou-binh** gălăgioși, fiecare căutându-și un locșor unde să se poată așeza.

Pe alocuri, podeaua cedase și câțiva, mai puțini norocoși, se prăbușiseră printre porci și găini, aterizând fără a-și pricinui vreun rău, dar fiind siliți să-și petreacă noaptea printre animalele neprietenoase și pline de paraziți.

Printre ei și Norris. Căzuse greoi, lovindu-se la cap de mânerul unui mai de decorticat orezul. Pe jumătate amețit, se pregătea să se ridice, când peste el se prăbușise trupul unui alt prizonier, care urmase aceeași cale.

Înjurând în gura mare, se pregătea să-i spună ce gândește despre el, când din umbră recunoscuse glasul locotenentului Dubourg.

— Ssst! Te-am urmat cu bună știință.

— Era să-mi rupeți umărul, se plânsese Norris.

— Gaura asta din podea e mană cerească, nu înțelegi? Mâine dimineață, vietnamezii îi vor supraveghea pe prizonierii care vor

* Prizonieri de război (viet.) (n.a.).

ieşi pe scara principală! Nu le va trece prin minte să se uite şi dedesubt. Să stăm liniştiţi.

– Cu alte cuvinte, vreţi să spuneţi că am şi evadat?

– Providenţa ne-a făcut cu ochiul, ascultă ce-ţi spun eu!

După aceea, totul se petrecuse atât de simplu, încât aproape că nu le venea să creadă nici acum. Convoiul plecase cu puţin înainte de răsăritul soarelui, pentru a câştiga timpul pierdut şi a ajunge cât mai repede la halta următoare prevăzută în program. Nici măcar nu se mai făcuse apelul.

Prin urmare, celor doi prieteni nu le fusese greu să aştepte nemişcaţi în ascunzătoarea lor până când şi ultimul soldat pornise la drum, pentru ca apoi să se strecoare afară din sat, făcându-se ne-văzuţi în pădurea din apropiere.

Singurul moment când se temuseră, fusese atunci când se apropiase de ei un câine, care îi mirosise, apoi plecase, scârbit, pesemne, de duhoarea pe care o degajau, amestec de găinaţ de raţă şi scârnă de porc...

Abia mai târziu, în cursul dimineţii, după ce străbătuseră, după socoteala lor, cam cinci sau şase kilometri, avuseseră răgaz să se spele şi să-şi cureţe hainele. Apoi îşi reluaseră mersul şi se opriseră cu puţin înaintea căderii întunericului, pentru a aprinde un foc bine ascuns, la care fierseseră o mână de orez. Era mai nimic, de fapt raţia zilnică, însă, aşa cum spusese locotenentul Dubourg, cu neclintitul său bun simţ: „Cu cât vom fi mai uşori, cu atât vom pluti mai bine."

Intenţia lui, în orice caz cea care le fusese impusă de împrejurări, era de a urma cursul Râului Negru, lăsându-se în seama curentului, până la confluenţa cu Fluviul Roşu.

– Ştiu, îmi vei spune că dacă am mai fi aşteptat puţin, am fi putut fura un *coupe-coupe** pentru a ne construi o plută. Dar mai binele e duşmanul binelui şi poate că o plută nu ar fi trecut neobservată. Eu cred în clipele de noroc şi sunt sigur că îngerul meu păzitor mi-a şoptit să sar după tine prin gaura din podea.

Norris nu era greu de convins, mai ales că îşi încredinţase definitiv soarta în mâinile locotenentului. Acesta era un bărbat

* Cuţit de dimensiuni mari, cu lama lată, ascuţită pe ambele părţi, folosit la tăiatul trestiei de zahăr şi la practicarea unor cărări în junglă (n. tr.).

cu caracter dârz, care, deşi încă tânăr — nu avea decât douăzeci şi doi de ani —, dovedea în orice situaţie un calm de oştean bătrân. Ba chiar — şi aceasta nu era rău deloc — poseda un anume simţ al umorului.

— Mai avem lumină cam o oră sau două, adăugă Dubourg. Propun să mai mergem câtva timp. De pildă, până la creasta următoare.

Dealurile şi văile se succedau, toate la fel, o pădure urma altei păduri, nu erau foarte dese şi din când în când făceau loc unor porţiuni libere, acele orezării uscate care fuseseră defrişate în junglă cu ajutorul focului şi care dădeau, timp de unul sau două sezoane, un soi de orez rotund, moale, care devenea lipicios la fiert. Adesea găseau, lângă fostele culturi, câte o colibă modestă din paie, unde se adăposteau, aşa cum făcuseră, cu un an sau doi mai înainte, cultivatorii locului.

Înaintarea le era însoţită de obişnuita escortă de tăuni, muşte şi ţânţari. Însă pielea celor doi evadaţi, arsă de soarele ce se dovedea necruţător între două averse, devenise acum mai rezistentă la atacurile insectelor, cu toate că bâzâitul lor sâcâitor le punea nervii la mare încercare. Norris visa la o ţară fără insecte...

— Acasă, observă el, anotimpul care îmi place cel mai mult este iarna. Când totul e acoperit de zăpadă, singurul zgomot pe care-l auzi este troznetul focului din cămin...

— Şi, mă rog, unde se găseşte raiul acesta? întrebă, ironic, Dubourg.

— Lângă Darney, nu departe de izvoarele Saône-i.

— Înţeleg. La voi nu există decât două anotimpuri, o iarnă lungă, întreruptă de un sezon al ploilor... De ce ai ales tocmai Indochina? Nu ţi-a spus nimeni ce căldură domneşte aici?

— Râdeţi de mine, şi aveţi dreptate. Tot ce ştiam despre ţara asta am aflat din cele povestite de camarazii mei. Imediat după debarcare am trecut într-un birou, iar din birou, direct la Dien Bien Phu. Nici n-am avut timp să ţin în braţe o fată. Lucru de vis, după cum afirmă cunoscătorii...

Se opri brusc, temându-se să nu-l scandalizeze pe ofiţer. Îşi aminti că îl văzuse îngenuncheat, în timpul unei opriri de seară, adâncit în rugăciune. Cu siguranţă că vorbitul despre femei nu era tema sa favorită. Dubourg, însă, râse foarte amuzat:

— Bine faci că visezi. Visul înalţă sufletul deasupra micilor preocupări lumeşti sau a obsesiilor grosolane, cum sunt oboseala ori foamea. Amintirea fetelor din Indochina este cât se poate de firească pentru camarazii tăi; chiar dacă, la urma urmei, nu e vorba decât de prostituate, sunt lipsite de vulgaritate...

Înaintea lor, la capătul unui urcuş acoperit de *tran*, iarba elefanţilor, un arbore secular parcă le întindea braţele, părând în acelaşi timp prietenos şi oarecum cunoscut.

— Ai zice că-i un stejar de pe la noi!

Norris avea dreptate. Dubourg propuse să se oprească lângă el pentru tabăra de noapte.

— Poate că de acolo de sus vom putea zări Râul Negru.

2

De două zile, furia lui Delbay nu se mai potolea. Cu toate că, îndată ce observase dispariţia locotenentului Dubourg şi a lui Norris, se repezise într-un suflet să-l anunţe pe domnul Dang, arătându-şi marea indignare, în speranţa de a fi scutit de sancţiuni.

— Ai uitat, cumva, că delegatul grupei este răspunzător de purtarea oamenilor săi? îl luase la rost Gagiul, pe un ton tăios.

— Asta o ştiu, dar au profitat de întuneric şi de ploaie...

— Deci, nu ai fost vigilent.

Lăsând capul în jos, Delbay adoptase atitudinea umilă a vinovatului care îşi aşteaptă pedeapsa. Dar aceasta se lăsase aşteptată, domnul Dang nefiind grăbit.

Primul impuls, repede înfrânat, căci ştia să se controleze, fusese acela de a-l pedepsi pe imbecil, luându-i calitatea de şef de grupă şi punând să fie legat peste noapte de un copac, fără mâncare şi fără apă. Dar aceasta nu ar fi fost, cum zicea chiar el, uneori, „soluţia justă".

Dacă l-ar fi pedepsit pe Delbay, ar fi însemnat să-l ţină, în continuare, în situaţia pasivă, lipsită de răspundere, a prizonierului rămas victimă a propriilor sale prejudecăţi. Sosise momentul, însă, de a-l face să păşească pe calea adevărului, de a începe procesul educării sale ca „luptător pentru pace".

Domnul Dang avea o misiune de îndeplinit, cu mult peste simpla aducere a prizonierilor de la Dien Bien Phu până în lagăre. În timpul drumului, mai trebuia să trieze, să aleagă „grâul de neghină", aşa cum învăţase cândva, pe vremea uceniciei sale într-ale catehismului.

Pentru a-şi atinge scopul, trebuia să nu-şi dezvăluie intenţiile, să înainteze subtil. Dacă ar fi procedat altfel, fie ar fi împins oiţele pe care le păstorea la revoltă din disperare, fie le-ar fi silit să încerce să evadeze, aşa cum procedaseră cei doi neîmblânziţi.

Sesizase că acest Delbay, care era tot numai umilinţă şi căinţă, putea fi cea mai bună unealtă a sa pe lângă camarazii lui. Ştia bine că, în realitate, Delbay nu era adevărata căpetenie a grupului, fiindcă ostaşii care aveau în grijă grupa numărul 2 îi aduseseră la cunoştinţă starea de fapt reală, în raportul lor zilnic. Fusese ales tocmai pentru că era un nimeni, iar la eliberare el avea să fie „ţap ispăşitor" (domnului Dang îi plăceau expresiile populare). Adevăraţii conducători erau acel fost plutonier roşcovan şi ofiţerul arogant, cu deplina conştiinţă a clasei din care făcea parte. Ori, locotenentul dezertase.

Gagiul îşi spuse: „Nu mai rămâne decât să-l fac inofensiv pe plutonier, lăsându-l să creadă că m-a păcălit cu Delbay."

Se hotărî:

— Ai fost lipsit de vigilenţă, dar trebuie să admit că ai unele scuze. În ceea ce-i priveşte pe cei doi care au părăsit convoiul, nu-ţi face griji, îi vom prinde. În privinţa dumitale...

Ridicând privirea, Delbay se uită la *Can bo* plin de teamă.

— În privinţa dumitale, repetă domnul Dang, în virtutea clemenţei preşedintelui Ho Şi Min, pe care am misiunea s-o aplic, de data aceasta nu te voi pedepsi.

Aşa cum se aşteptase, obrazul legionarului trădă un val de recunoştinţă.

— Dar, dacă ţii să-ţi păstrezi poziţia, va trebui să-ţi exerciţi autoritatea asupra celorlalţi, să-i înveţi care le sunt îndatoririle. Trebuie îmboldiţi, pentru că, la fel ca toţi francezii, au înclinaţii spre trândăvie.

Delbay încuviinţă din cap. Era plin de bunăvoinţă, chiar dacă deocamdată nu ştia limpede cum să îndeplinească rolul ce i se încredinţa. Însă Dang îi arătă direcţia:

— De acum înainte, să fii vigilent. Îi cunoşti pe camarazii din grupă care mai poartă în suflet ura împotriva poporului vietnamez, care continuă să fie duşmanii păcii. Trebuie convinşi!

— Dar în ce fel? întrebă Delbay, sfios.

Gagiul zâmbi, îmbărbătându-l din ochi. Răspunse precum un frate mai mare:

— Mai treci pe la mine. Sunt oricând dispus să-ţi dau un sfat.

Şi, prefăcându-se neatent, făcu să apară un pachet de ţigări „Troupes", deschis către interlocutorul său. Delbay nu-şi putea desprinde privirile de pe el, neîndrăznind să se servească şi nici să ceară voie. Îşi amintea prea bine cum fusese bruftuit Bornet, în ziua când avusese loc percheziţia.

Dang îl pândea. Ştia că Delbay nu mai avea urechi să-l asculte, obsedat de ţigări.

— Ia una, îi spuse. O să-ţi mai dau, atunci când o să mă vizitezi.

Delbay nu suflă nici o vorbă despre discuţia cu comisarul politic. Lui Vercruyse, care încerca să-l descoasă, îi răspunse vag:

— Mi-a frecat ridichea...

Acum, când era din nou printre camarazii lui, avea sentimentul tulbure că îi trădase, iar remuşcarea trezi în el o ură adâncă faţă de cei care îl aduseseră în asemenea situaţie.

Dar, pentru că nu şi-o putea revărsa asupra adevăraţilor vinovaţi, Dubourg şi Norris, se luă de prietenii lor, Margoz, Azam, Allenic, Phongue şi, bineînţeles, Michel Mallier. Acesta din urmă, mai vulnerabil decât toţi, deveni ţinta preferată a jignirilor proferate de clanul „pocăiţilor", Vercruyse, Bornet, Adler şi Basquet, deveniţi ostili pe faţă.

Mallier suportase greu plecarea celor doi prieteni ai săi şi ajunsese acum în pragul disperării. Echipa îl sprijinise atâta cât putuse, făcând în aşa fel încât să-l includă şi pe el în distribuirea mâncării pe care o preparau pe rând; îl îmboldiseră în timpul etapelor, îmbărbătându-l cu vorba şi fapta.

Îşi revenea cu greu din cumplita încercare a trecerii crestei munţilor Meo. Abia îşi mai simţea mâinile şi picioarele, glezna îi pricinuia dureri de martir, iar fiecare pas constituia un chin aproape insuportabil. La sfârşitul etapei, se întâmpla să se prăbu-

şească, fără a mai putea scoate o vorbă. Orice gest îi lua minute întregi: îl desfăşura încet, mai întâi în gând, şi abia după aceea îl executa, numai şi numai împins de nevoie.

După ce trecuse de marele târg Tuan Chau, Convoiul 42 se oprise, în dimineaţa aceasta pe coasta unui deal împădurit, de un-de priveliştea se întindea până departe, la falezele masivului Long He. Mallier auzise de zona aceasta muntoasă de la thailandezii lui, mulţi fiind originari de acolo. Un munte aproape inaccesibil, pe înălţimile căruia trăia neîmblânzita populaţie Meo. Anul trecut, aceştia dezlănţuiseră o luptă de partizani, pe care vietnamezii o potoliseră doar cu preţul unor grele pierderi.

— Domnul Dang mi-a cerut patru voluntari care să facă un drum de aprovizionare până la Son La, anunţă Delbay atunci când se întoarse de la şedinţa cu şeful convoiului.

Ca de obicei, prizonierii se prefăcură că nu auziseră nimic, fiecare văzându-şi de propriile treburi cu o neaşteptată ardoare.

— Du-te tu! îi aruncă Margoz.

— Şi ia-l cu tine şi pe Vercruyse! supralicită Allenic.

— Pentru că faceţi pe şmecherii, vă numesc pe voi doi „voluntari". Dacă tot vreţi să daţi tonul, daţi şi exemplu!

Allenic capitulă primul. Ştia că nimeni din grupă nu ar fi intervenit în favoarea lui. Majoritatea se mulţumeau să rămână uitaţi şi nu ţineau să atragă atenţia asupra lor.

— O.K., spuse el, ridicându-se. Mă duc.

— Vin cu tine, se învoi Margoz, urmat imediat şi de Azam.

— Şi eu, făcu Mallier.

— Nici vorbă, trebuie să te odihneşti, interveni Phongue. Al patrulea voi fi eu. Ca la bridge...

— Treaba asta va dura două zile, reluă Delbay. Luaţi-vă bagajele cu voi. Ne întâlnim la capătul etapei următoare. Ordin de la domnul Dang, mai adăugă el.

Mallier privi cu părere de rău în urma prietenilor săi. Se simţea deodată abandonat, nefericit, ca un orfan. „Încep să mă port ca un infirm", îi trecu prin minte, cu un soi de dispreţ pentru sine, pentru trupul care nu-l asculta şi pentru moralul care îl părăsea. „Să mai zici că ai fost un combatant strălucit..."

Unde era voinţa aceea dârză, care îl animase în cursul întregii bătălii? Unde îi era mândria, care îl făcuse să ia calea evadă-

rii, fără a sta pe gânduri? Nu se mai recunoştea sau, mai curând, descoperea în el însuşi lucruri ascunse, pe care nici nu le bănuise şi care nu-i plăceau.

„Trebuie să mă străduiesc", se îmbărbătă el, „să-mi dovedesc că pot acţiona şi singur, fără a fi o povară pentru alţii..."

Se hotărî să-şi fiarbă orezul. Dar nu avea nici un recipient, în afară de o simplă cutie goală de sardele, în care nu putea fierbe decât o cantitate foarte mică o dată.

„N-are a face, o să stau cât va fi nevoie."

Se îndreptă, cu paşi mici şi nesiguri, către malul pârâiaşului unde ceilalţi începuseră deja să-şi spele raţia şi încercă să facă la fel ca ei. Dar boabele îi scăpau din mână, luate de curent.

— În felul ăsta nu vei izbuti niciodată, i se adresă compătimitor Rémy, vecinul său. Vino cu mine.

Michel Mallier nu simţea o mare simpatie faţă de fostul paraşutist cu mutră de nevăstuică. Îl găsea viclean, fiindcă nu îndrăznea niciodată să se alăture deschis nici camarazilor săi de arme, nici „colaboraţioniştilor", fiind când de o parte, când de cealaltă. Rémy trăia numai pentru sine, evitând corvezile şi diferitele alte munci, arătându-se când umil, când revoltat. Însă Mallier îl surprinsese chiar în ajun, tratând în taină cu un fost P.I.M., ajuns bucătar la vietnamezi. Rémy era singurul care mai avea tutun şi îl fuma retras, trăgând fumuri grăbite.

Neaşteptata sa propunere de ajutor i se păru la început suspectă lui Mallier. Era gata să refuze, dar îşi reproşă neîncrederea. Poate că Rémy era, totuşi, capabil de solidaritate?

Cei doi au urcat împreună înapoi pe deal. Aşa cum făcea întotdeauna, Rémy alese un loc mai retras.

— Hai să căutăm vreascuri uscate, îi propuse. Focul nu se va vedea şi vom fierbe orezul mai repede.

Mallier adună şi el partea lui, rămurele subţiri şi uscate, pe care le rupse mărunt. Apoi, în timp ce paraşutistul săpa vatra, Mallier mai coborî încă o dată la pârâu, să aducă trei bolovani rotunzi, peste care aşezară cutia pentru raţii, folosită acum drept oală. Când fiertura începu să clocotească, devenind de un alb lăptos, Rémy suflă în jar, amestecând mereu, pentru ca orezul să nu se prindă. Se dovedea meticulos, îndemânatic şi părea că savurează dinainte mâncarea pe care o pregătea.

— Nemaipomenit! O să iasă nemaipomenit! vesti el, acoperind grijuliu cutia cu o frunză de bananier, ţinută de greutatea unei pietre.

Nu le mai rămânea decât să aştepte. Începură să vorbească de altele. Rémy îşi aminti de copilărie, de casa părintească de la Arcachon, unde aveau o băcănie.

— Mai amestecă în orez, îi spuse lui Mallier. Între timp, eu o să trag câteva fumuri.

Băgând vârfurile degetelor în buzunarul hainei, scoase câteva fire de tutun, pe care le înfăşură într-o hârtiuţă, aprinzându-şi apoi ţigara de la jarul din vatră. O termină din numai trei fumuri, ţinând-o în pumn.

Mallier simţi mirosul, dar nu îndrăzni să-i ceară s-o împartă cu el, neavând nimic să-i dea în schimb; fără îndoială, Rémy nu ştia că şi el era fumător.

„Nu are nici o importanţă", îşi zise Mallier. „Acum vom mânca raţia lui, iar diseară, pe a mea."

Ridică uşor piatra şi descoperi orezul, alb, umflat, cu un miros îmbietor de proaspăt.

— Cred că e fiert, spuse el.

— Foarte bine, răspunse Rémy. Stinge jarul şi acoperă vatra.

Luă apoi cutia cu ajutorul basculului îndoit, o ridică şi porni pe deal în sus.

Mallier privi în urma lui, nevenindu-i să creadă că se folosise de el, lipsindu-l, până la urmă, de partea ce i se cuvenea prin ajutorul dat. Nu îi trecu prin minte că paraşutistul îşi bătuse joc de el.

— Îmi poţi împrumuta gamela? întrebă totuşi, cu nădejdea că poate se înşela.

Rémy abia întoarse capul.

— Te ţii de bancuri? La ora asta focul e interzis şi nu am chef să vină vreun vietnamez mai încuiat să ţi-o ia.

— Dar eu nu am nimic!

Rémy râse scurt:

— Nu zău? Nici eu n-am avut nimic. Fă ca mine, şterpeleşte o cutie de la un neghiob. Doar colcăie pe-aici de proşti care n-au grijă de lucrurile lor!

3

Stând cu picioarele spânzurate în gol, Dubourg şi Norris nu scoteau o vorbă, copleşiţi. Priveau, la zece metri mai jos, apele tumultuoase ale Râului Negru, care se rostogoleau cu furie din stâncă în stâncă.

Toate speranţele lor se sfârşeau aici, la marginea acestor chei adânci, care, îngustându-se, transformau râul într-un torent sălbatic, cu apele crescute de la ultimele ploi. Era limpede că nu ar fi putut niciodată să se arunce în vâltoare şi să se lase purtaţi de apă până la confluenţa cu Fluviul Roşu, trei sute de kilometri în aval. Ar fi fost făcuţi bucăţi, chiar de la început, de prima stâncă întâlnită în cale.

În timpul ultimelor cinci zile extenuante, acceptaseră totul, le înduraseră pe toate, insomnia, oboseala, sărăcia lucie, foamea, izgonind din minte orice nu era legat de ţelul pe care şi-l fixaseră. Dar iată că drumul se oprea aici, la marginea acestei faleze nenorocite, în faţa acestui torent dezlănţuit.

Nu mai era nimic de spus. Şi nici nu spuneau nimic. Se opriseră aici abătuţi, rumegându-şi îndelung dezamăgirea, cu inima golită şi mintea plecată aiurea.

— Nici vorbă să ne întoarcem, mârâi Norris după o vreme, cu o sumbră hotărâre.

— Asemenea soluţie nici nu mi-a trecut prin cap, zise Dubourg, uitându-se la el pieziş. Doar ne-am condamnat singuri să continuăm, orice o fi. Pentru mine cel puţin, a fi capturat din nou înseamnă un lux mortal.

— De ce aţi evadat, prima oară?

Norris întrebase fără să se gândească, poate doar pentru a-şi ocupa atenţia şi cu altceva decât acest prezent descurajant, pentru a vorbi despre altceva. Răspunsul îl surprinse:

— Am părăsit cu bună ştiinţă convoiul ofiţerilor, vrând să păstrez în minte imaginea neştirbită pe care mi-o făcusem despre corpul ofiţerilor activi. Pentru că eu, explică Dubourg, nu sunt decât un biet ofiţer în rezervă.

— Imaginea aceasta se pătase atât de mult?

— Nu. Adică, nu încă. Dar mi-a fost teamă că purtarea camarazilor şi a superiorilor mei ar fi putut ajunge să semene cu ceea

ce am văzut în grupa noastră... N-am vrut să asist la decăderea, la deruta morală a unora dintre ei.

— Şi totuşi, în acel convoi alcătuit numai din ofiţeri ierarhia se păstrase, nu? În fond erau oameni ce purtau în fundul sufletului un anume simţ al valorilor, al onoarei, al solidarităţii?

— Vrei să spui că ar fi trebuit să aibă grijă în permanenţă de atitudinea lor? medită Dubourg, clătinând din cap. Pur şi simplu erau şi ei oameni. Unii dintre ei, chiar oameni în vârstă. Mă rog, mai vârstnici decât noi. Pe mulţi îi uzase această bătălie interminabilă, aveau nervii zdruncinaţi, moralul bolnav. Unii aveau neveste şi copii, prin urmare aveau datoria să supravieţuiască. Îi înţeleg şi, într-o oarecare măsură, îi pot ierta. Dar nu vroiam să văd...

— Ce veţi face, după?...

— Încă nu ştiu. Atunci când m-am prezentat voluntar pentru Indochina, gândul meu era să devin ofiţer activ. Acum nu cred că voi mai cere aşa ceva. Dar tu?

— Eu? Oh, eu nu am asemenea ambiţii, v-am mai spus. Sunt paraşutist clasa a 2-a, în termen. În octombrie, voi avea exact un an de când am fost încorporat. Râse, pentru că un gând ciudat îi venise în minte. Spuneţi-mi, domnule locotenent, acum suntem în iunie; dacă ajungem la Hanoi, credeţi că voi fi scutit de restul stagiului? Nu mă văd terminându-l într-o cazarmă, cu mătura prin curte, sau la curăţat de cartofi.

— Ah, cartofii! suspină locotenentul. Dacă am avea măcar un kilogram! Ce chiolhan am trage!

Uitată pentru o clipă, foamea îşi reluă locul, întrecând chiar şi amărăciunea.

— Să ne mişcăm, hotărî Dubourg. Doar nu vom rămâne aici cu săptămânile, aşteptând să se surpe râpa sau să se domolească Râul Negru! Obiectivul numărul unu: să găsim ceva de pus în gură.

— Şi după aceea să găsim un loc unde să putem dormi.

Dubourg era în picioare. Ridică nasul în vânt, cu atenţia deodată trează.

— Tu nu simţi nimic?

— Nu.

— Mie mi se pare că în aer pluteşte un miros de foc de lemne.

Norris trase îndelung aer pe nas şi, în cele din urmă, recunoscu, la rândul său, mirosul bine cunoscut. Nu departe de ei, cineva aprinsese un foc.

— E într-acolo, arătă el direcţia, în aval.

— Mergem să vedem?

Norris încuviinţă din cap.

Păşind unul pe urmele celuilalt, cei doi fugari coborâră mai întâi faleza, pe lângă liziera pădurii. Ocolind printr-un luminiş, ajunseră la albia unui pârâu care se vărsa în torent. După un kilometru de mers, descoperiră un cătun de pescari, trei-patru colibe mizere, cu câte un panaş de fum, proptite de coasta dealului. Nu se vedea nici un om.

— Ce facem?

— Stăm şi observăm; am învăţat să fiu prevăzător, vietnamezii sunt peste tot.

Se lăsară la pământ, chiar în dreptul cătunului, ascunşi după un tufiş, de unde priviră cu atenţie timp de o oră. Cum, însă, curând avea să se înnopteze, era momentul să ia o hotărâre.

— Mă duc, se decise locotenentul, ridicându-se în picioare.

— Vă însoţesc.

Norris îşi scoase vestonul, strecură două degete în dublura gulerului şi scoase ceasul.

— Avem monedă de schimb.

— Să nu ne grăbim să risipim muniţia. Voi încerca mai întâi să iau contact cu oamenii, să-i liniştesc, zise Dubourg.

Apoi se întoarse spre Norris, umflându-şi pieptul ţan-ţoş, în timp ce-şi netezea cu palma vestonul militar.

— Ce zici, sunt destul de prezentabil?

Norris nu se putu abţine şi izbucni în râs. Întrebarea era hazlie. Până atunci, îl privise pe locotenent ca pe superiorul său, care conducea expediţia, şi atât, nepăsându-i de felul cum arăta. Privit, însă, din punctul de vedere al prestigiului sau al eleganţei, era cu totul altceva. Dubourg nu era decât un lungan de o slăbiciune scheletică, iar vestonul fără nasturi, care îi flutura în jurul pieptului îngust, părea aşezat pe o sperietoare.

— Ce-i de râs?

— Nu mare lucru, domnule locotenent. Dar nu va fi uşor să-i speriaţi pe pescari cu muşchii...

Dubourg ridică din umeri.

— Înainte de a râde de mine, mai bine te-ai uita la tine! Dacă eu sunt slab, tu pari scăpat de la Buchenwald!

Ieşi pe potecă şi porni cu paşi hotărâţi pe drumul de pământ bătut ce ducea în sat. În pragul uneia dintre colibe apăru o siluetă, doar pentru o clipă, care apoi se retrase grăbită.

— Dacă bordeiele astea ar avea uşi, şopti Dubourg, acum am auzi cum se trag zăvoarele! Ce primire!

Mai înaintă câţiva metri, însă nu se mai ivi nici o fiinţă omenească. Străbătu astfel întreg cătunul, până la malul râului, care aici făcea un cot destul de larg, cu ape liniştite, pentru ca mai la vale să-şi reia cursul tumultuos.

— Am sperat ca pescarii ăştia să aibă măcar o pirogă, însă nu văd nimic, se strâmbă Dubourg.

La fel de hotărât, făcu stânga-mprejur şi intră în coliba cea mai apropiată, urmat de Norris care, foarte atent, îi asigura spatele.

În primul moment, nu desluşiră decât focul care ardea mocnit în mijlocul încăperii, scoţând un fum dens, ce ieşea printr-o gaură din mijlocul acoperişului. Obişnuindu-se treptat, cu întunericul, zăriră două umbre imobile, aşezate pe vine în colţul cel mai îndepărtat, încremenite de mirare sau de groază, ca şi cum ar fi văzut nişte strigoi.

— Poate ceva mâncare? întrebă Dubourg.

Nu primi nici un răspuns.

— Mâncare? repetă locotenentul, mimând. *On com*, adăugă el, într-o vietnameză aproximativă.

— *On com?* îl îngână un glas tremurător. *On com?*

— Da, orice. Puţin orez. *Krao kinh?*

— *Krao kinh?* făcu glasul, ca un ecou.

— Idioţii ăştia nu înţeleg nimic.

— Sau se prefac. Pentru a câştiga timp.

Fără să se formalizeze, Dubourg se ghemui lângă foc şi, văzând o cană goală şi o pereche de beţigaşe, puse mâna pe ele şi le duse la gură, plescăind din buze. *On com!* insistă el.

Se auzi o exclamaţie, urmată de un cuvânt pe care nu-l cunoştea. Dar cana îi fu smulsă de mâna descărnată a unei femei bătrâne. După câteva clipe i-o înapoie umplută cu un fel de terci albicios, în care înotau câteva bucăţele de peşte.

— *Man nuoc**, explică baba simplu.

— Şi prietenului meu îi este foame.

Apăru şi a doua cană pentru Norris. Terciul era fad, călduţ, însă li se păru mai gustos decât mâncarea cea mai fină. Maniocul, bine fiert, era moale şi aromat, amintind de rădăcinile de napi. În schimb, peştele uscat nu se înmuiase suficient şi era tare ca un batog nepreparat. Dar dispăru şi el, ca şi tot restul.

— Parcă aş mai lua o porţie de napi, mormăi Norris, întinzând cana babei, pentru a i-o umple din nou.

Bătrâna bodogăni ceva şi scutură din cap, vrând să spună că nu mai primea a doua porţie.

— Poate că le-am mâncat cina? se întrebă locotenentul.

Cu palmele lipite înaintea pieptului, se înclină, pentru a mulţumi. Bărbatul răspunse la fel şi întrebă ceva, dar cei doi camarazi nu reuşiră să înţeleagă nimic.

— O fi vrând să ştie de unde venim? sugeră Norris.

Dubourg se lansă într-o încercare de a-şi lămuri gazda, care îl asculta cu fruntea încreţită de concentrare. Prinse din zbor numele Dien Bien Phu, pe care îl repetă de câteva ori.

— Iar acum, încheie Dubourg, noi *di ve* Hanoi.

— Hanoi?

— Nu mă mai îngâna tot timpul, se enervă Dubourg. Unde am putea găsi o pirogă? Desenă în aer forma unei bărci plutind pe apă şi articulă:

— Vapor?

— *Ba-to?*** repetă bătrânul. *Ba-to?* Scoase un râs hârâit şi repetă: *ba-to*. Probabil că în acest timp mintea îi lucra, pentru că deodată se lumină la faţă. Mai spuse o dată *ba-to?*, ca şi cum abia descoperise ce înseamnă. Apoi, foarte firesc, adăugă: *Kinh Khoai*.

Era rândul lui Dubourg să-l îngâne:

— *Kinh Khoai?*

Bătrânul se ridică şi, apucându-l de mânecă, îl trase afară din colibă, ducându-l până la malul Râului Negru. Acolo, arătând cu mâna întinsă în josul apei, spuse apăsat:

— *Kinh Khoai. Ba-to*.

---

* Manioc (n.a.).

** În franceză, vapor = *bateau*, pronunţat „bato" (n. tr.).

— De data asta am înţeles, exclamă Dubourg. Moşul încearcă să ne explice că la Kinh Khoai vom găsi pirogi.

— *Hon! Hon! Kinh Khoai, ba-to!*

— E departe? întrebă Norris.

Întrebarea rămase fără ecou. Dubourg încercă altfel:

— Acolo sunt mulţi soldaţi vietnamezi? *Linh viets?*

Bătrânul scutură din cap. Simpla evocare a comuniştilor părea să-l îngrozească.

— *Vietminh...*

Luându-l pe locotenent de braţ, îl conduse până la poteca de lângă râu, îndemnându-l energic s-o ia pe acolo.

— *Vietminh*, repetă el, cu glas tremurat.

Dubourg îi mulţumi şi porni la drum, înţelegând că bătrânul thailandez se temea, deodată, să nu se fi compromis prea mult cu nişte francezi, în ochii omniprezenţi ai vietnamezilor. Norris îl ajunse din urmă.

— Înainte de a pleca, bătrâna mi-a dăruit ceva nepreţuit.

— Ce anume?

— Două ouă răscoapte.

4

Convoiul 42 se oprise pentru mai mult timp la Son La, fosta capitală a thailandezilor negri. În mintea celor care cunoscuseră vremurile de glorie ale aşezării, cu numai optsprezece luni mai înainte, oraşul rămăsese un târguşor de provincie, cu vile inundate de flori, înşiruite de-a lungul străzilor drepte, la capătul cărora se înălţau clădirile militare, cochete, cu acoperişuri din ţiglă roşie şi cu ziduri văruite.

Cei care nădăjduiseră să se simtă aici ceva mai bine au fost dezamăgiţi. Pentru că Son La nu mai exista. Ca şi cum nimic nu fusese construit aici niciodată. Micile vile înstărite dispăruseră, străzile largi, care se întretăiau în unghi drept, fuseseră distruse, iar clădirile militare, rase de pe suprafaţa pământului. Furia distrugerii se dezlănţuise fără milă, fără a cruţa nici măcar arbuştii cu flori strălucitoare cărora li se datorase, pe vremuri, mândria capitalei de provincie.

Nimic nu mai rămăsese din trecutul glorios, oraşul fiind, probabil, prea impregnat de „colonialism". În locul tuturor acelor splendori, vietnamezii nivelaseră solul, pe care încă se mai puteau recunoaşte rămăşiţe ale zidurilor, năpădite de ierburi spinoase. Puţin mai încolo, cu spatele sprijinit de versantul dealului şi ascunse privirilor piloţilor, se înălţau acum câteva colibe lungi thailandeze, cu acoperişurile din frunze de palmier, alcătuiri funcţionale şi lipsite de farmec, ridicate cu unicul scop de a adăposti unităţile în trecere.

Prizonierii ocupaseră locul lăsat liber de convoiul precedent, cu vetre care încă mai fumegau la sosirea lor. Nu trecuseră cu vederea nici mormintele proaspete din apropiere, şase ridicături purtând câte un fel de cruce, două crengi smulse dintr-un copac şi legate cu liane, modeste şi impresionante mărturii ale prieteniei.

Oare camarazii morţilor înscriseseră undeva numele celor ce se odihneau aici, după ce ajunseseră la capătul drumului cumplit? În tot cazul, vietnamezii înlăturaseră orice posibilitate de identificare. Poate că mâine aveau să înlăture până şi crucile?

Dacă mai existau suflete naive care să creadă că odihna de treizeci şi şase de ore făgăduită de Tot Ka era o favoare acordată prizonierilor de domnul Dang, pentru a le permite să-şi refacă forţele după două interminabile săptămâni de marş, se înşelau amarnic.

Prin informatorii săi obişnuiţi, ostaşii care însoţeau fiecare grupă în parte, şi prin responsabilii grupelor, Gagiul aflase că un oarecare număr de prizonieri nu mai era în stare să continue drumul.

— Bineînţeles că nu-i putem lăsa în urma noastră, explicase el în cadrul „comitetului restrâns" al delegaţilor. Începând cu etapa următoare, am hotărât să înfiinţăm o grupă suplimentară, alcătuită numai din bolnavi, din răniţii încă nevindecaţi şi din cei extenuaţi, pe care voi îi veţi selecta. Ei vor porni cu puţin înainte de restul convoiului, vor înainta în ritmul lor şi vor ajunge când şi cum vor putea...

— Chiar şi aşa, încercă să explice unul din europeni, fost subofiţer de puşcaşi, mulţi dintre ei nu vor putea suporta oboseala drumului.

— Puneţi-i pe targă!

Se lăsă o tăcere consternată. A purta un rănit pe targă însemna ca două echipe de câte patru brancardieri să se schimbe în permanenţă, pe tot parcursul etapei. Aceasta echivala cu condamnarea a opt prizonieri la un efort suplimentar.

— Aveţi dreptate, recunoscu domnul Dang, care îşi adusese interlocutorii exact unde dorea. După ce discutaţi cu aceia dintre camarazii voştri, care au găsit, în sfârşit, drumul adevărului, nu depinde decât de voi să-i numiţi brancardieri pe zurbagii, pe neînduplecaţi.

Aproape că pronunţase cuvântul acela cumplit, echivalent cu o condamnare: „irecuperabilii".

Nici unul dintre cei prezenţi nu îndrăzni să protesteze, cu excepţia unuia singur, un italian. Însă Gagiul le expunea deja hotărârea sa finală:

— Aceste treizeci şi şase de ore mi se par a fi un răgaz suficient pentru a face un prim triaj. În acest răstimp, bolnavii voştri ori se însănătoşesc, ori vor muri aici.

Glasul italianului se făcu din nou auzit:

— După câte înţeleg, spuse el mânios, toţi cei care nu mor până poimâine, vor fi obligaţi să pornească la drum?

— Chiar aşa.

— Vă daţi seama că în felul acesta condamnaţi la moarte cine ştie câţi bolnavi?

Gagiul ridică o sprânceană, mimând jignirea.

— Nu înţeleg unde vrei să ajungi. Sau, mai bine zis, înţeleg prea bine. Adică, mai limpede, mă acuzi că îi instig pe prizonieri să-şi asasineze camarazii pe care nu vor avea puterea, sau curajul, să-i poarte pe târgi?

— Da, răspunse italianul, cât se poate de liniştit. Şi ştiţi foarte bine că am dreptate.

Gagiul zâmbi, în sensul că buzele îi descoperiră dinţii. Dar se înroşise tot, adică devenise livid, ca toţi vietnamezii înfuriaţi. Îşi strânse pumnii, şi totuşi răspunse cu un glas care nu tremura:

— Nu ai apucat-o pe drumul cel bun, domnule Capecchi!

— Capocchi, îl corectă cel în cauză.

Neluând în seamă întreruperea, Gagiul continuă:

— Bănuiesc că de acum înainte camarazii dumitale nu vor mai avea nici un interes să-ţi acorde încrederea lor.

Delbay raportă conştiincios grupei hotărârile şefului de convoi, dar se feri să amintească de incidentul cu italianul. Despre Capocchi nu le vorbi decât celor apropiaţi, lui Vercruyse, lui Bornet şi celorlalţi prieteni.

Încă de la Tuan Chau, bisericuţele se delimitaseră clar, grupa numărul 2 fiind acum scindată în două tendinţe definitiv ireconciliabile. Pe de o parte, clanul „progresiştilor", care îşi impuneau părerile şi făceau legea, cu o ierarhie ce pornea de la responsabil şi se încheia cu oamenii de rând, precum Rémy şi Basquet. Iar pe de altă parte, cei pe care îi porecliseră „vagabonzii", în lipsa altui cuvânt care să-i desemneze pe cei obstinaţi într-o ostilitate sistematică. Dintre care, de la evadarea lui Dubourg şi a lui Norris, se impusese drept conducător şi exemplu de urmat Jo Allenic.

Prin urmare, tocmai „vagabonzii" erau desemnaţi în mod curent drept oameni de corvoadă la cheremul tuturor. Iar cei vizaţi, chiar dacă resimţeau un amar sentiment de nedreptate, se supuneau, rumegând intenţii de răfuială pentru „după". Până la urmă, au ales singura cale convenabilă: se prezentau voluntari pentru orice serviciu sau corvoadă cerute de Tot Ka.

— Procedând în felul acesta, le explicase Jo Allenic, împuşcăm doi iepuri: în primul rând, îl lipsim pe Delbay de plăcerea de a ne căuta pricină; apoi, ne lasă nouă libera alegere.

— Şi mai e ceva, adăugase Azam, practic ca întotdeauna. Corvezile ne scutesc de tovărăşia lor, îngăduindu-ne în acelaşi timp să facem mai mult „turism" decât s-a gândit să ne ofere Gagiul.

Acest ultim argument, oricât de precar putea să pară, avusese darul să destindă atmosfera. Atmosferă încărcată şi din cauza lipsei de informaţii privind tratativele de la Geneva — de la care aşteptau totul — şi din cauza primelor simptome de mizerie fiziologică: furunculi, dalac, plăgi datorate avitaminozei şi multe alte afecţiuni.

— Te voi trece pe lista celor din noua grupă a bolnavilor, îi spuse Delbay, cu ipocrită compasiune, lui Mallier.

Mallier nu reacţionă. Rămase buimăcit, ore în şir. Glasul îi tremura, luând tonuri când ascuţite, când plângăreţe. Ştia că nu va putea rezista până la capătul drumului.

— Nici vorbă de aşa ceva, declară Jo Allenic. Chestia asta nouă, cu aşa-zisa grupă a bolnavilor, nu-i decât o invenţie în plus, încă o farsă macabră a ticălosului de Gagiu.

Delbay se îmbătoşă:

— În primul rând, domnului Dang nu i-ar plăcea să audă că l-ai făcut ticălos. Un legionar s-a ales cu cincisprezece lovituri de nuia pentru simplul fapt că a zis „căcat" unei santinele!

— N-ai decât să mă denunţi, doar asta ţi-e sarcina. Poate te alegi şi cu o ţigară Gauloise, ori cu o jumătate de banană uscată, cine ştie?

Delbay se înroşi. Nu ştia că micile daruri pe care le primea de la şeful de convoi nu mai constituiau de mult un secret.

— Mai bine spune-ne tu prin ce este „grupa bolnavilor" o înşelăciune, se băgă în vorbă Vercruyse.

— Adevărul trebuie să-l descoperiţi singuri, spuse Jo în batjocură, imitându-l pe domnul Dang.

— Dacă prietenul tău Mallier crapă pe drum, va fi din vina ta, ameninţă Bornet.

Jo Allenic se pregătea să răspundă, să se explice, însă interveni Mallier însuşi.

— De data aceasta, cred că Delbay are dreptate. Prefer să merg cu grupa celor bolnavi. Vom înainta mai încet şi nu voi mai fi o povară pentru voi.

Urmă o clipă de tăcere, după care Jo Allenic spuse simplu:

— Cred că te înşeli. Să sperăm că nu vei ajunge să-ţi pară şi rău.

Şi se răsuci pe călcâie. Mallier fu înconjurat de grupul lui Vercruyse, care îl felicită, devenind brusc foarte atent cu el. Delbay merse chiar până acolo încât îi făcu parte din raţia colectivă de orez.

— Ai să vezi, îi făgădui, o să fiţi bine trataţi...

Mallier şi-a dat seama că îl rănise pe Allenic, refuzându-l în prezenţa clanului „pocăiţilor". Dar nu avusese timp să-i explice motivele sale. De altfel, nu ar fi putut şi nici nu ar fi îndrăznit. Încredinţat fiind că avea să moară în câteva zile, nu dorea să le impună încă o greutate, sau să-i oblige să asiste la agonia sa. Prefera să se stingă departe de ei, printre necunoscuţi şi indiferenţi.

A doua zi, 6 iunie, Convoiul 42 plecă de la Son La cu o întârziere de câteva ore faţă de orarul prevăzut. Un african, bolnav de *beri-beri* într-un stadiu foarte avansat, nu se hotăra să moară. În cele din urmă, şi-a dat duhul, dar se lăsase deja întunericul atunci când ultima lopată de pământ a fost azvârlită peste mormântul său.

În ultimele patruzeci şi opt de ore, şapte oameni rămăseseră aici pentru totdeauna. Dintre ei, şase fuseseră îngropaţi în grabă, iar al şaptelea, un legionar german, se îndepărtase de convoi, pentru a muri singur, undeva în junglă. Deşi camarazii săi îl căutaseră, nu fusese de găsit. Cel puţin aşa le raportaseră ostaşilor din escortă.

Între timp, grupa bolnavilor se târa încet către nord-est. Ceea ce însemna că destinaţia finală nu mai erau lagărele de la Thanh Hoa, din sudul Deltei tonkineze, ci mai degrabă cele de la Viet Bac, de la frontiera cu China. Străbătuseră până acum aproape două sute de kilometri, deci mai rămâneau cam de trei ori pe atât.

Înainte de a ajunge acolo, aveau de trecut Râul Negru, apoi depresiunea Nghia Lo, după care traversau Fluviului Roşu, nu departe de Yen Bay, de unde o luau în susul Râului Limpede, ajungând, până la urmă, undeva în ţinutul Bac Kan.

— Încă nu am ajuns, făcu un glas deznădăjduit, lângă Michel Mallier.

Acesta nu răspunse. Strângea din dinţi. Evocarea trecerii peste Râul Negru îl făcuse să-şi amintească de Norris şi de locotenentul Dubourg. Ce se întâmplase cu ei? Oare izbutiseră? Unde se puteau afla astăzi, la zece zile de la plecare? Îşi închipui că-i vedea înotând în mijlocul apelor tulburi ale râului, ocolind stâncile şi barajele, trăgându-şi sufletul uneori la malul unui golfuleţ, furând banane sau orez din câte o colibă pustie.

„În zece zile poate că au şi ajuns la Son Tay?" se întrebă.

Începu să-i invidieze. Ei, cel puţin, încercaseră totul, riscaseră totul, mai degrabă decât să îndure. Meritau să câştige. Pentru el, însă, singura modalitate de a evada să moară.

„Doamne! Cât de mult se lasă aşteptată!"

După o noapte întreagă de mers, în zori îi ajunse din urmă convoiul, şir de fantome care trecură în tăcere pe lângă ei.

De unde erau acum, se putea zări fosta poziţie întărită Na San. Cu cincisprezece luni în urmă, Mallier luase parte la apărarea ei. Nu mai recunoştea locurile. Vegetaţia care acoperea fostul Punct operativ 24 se întindea, precum o şopârlă, până la marginea văii şi-i tulbura amintirile. Căută anumite repere, pista de aterizare, clădirea din lemn care adăpostea cândva punctul de comandă, dar toate dispăruseră. Fără îndoială că vietnamezii trecuseră pe aici precum lăcustele, recuperând orice putea să aibă o întrebuinţare, de pildă pentru repararea drumului, care încă mai purta cicatricele bombardamentelor, unele de dată recentă.

Îndată ce a părăsit valea, grupa bolnavilor se opri, pentru pauza obişnuită. Unul dintre germani profită de răgaz şi muri. Făcu câţiva paşi în lături, îşi lăsă pantalonii jos pentru a-şi uşura maţele roase de dizenterie şi se goli de tot acolo, aşezat pe vine, cu sângele scurgându-i-se în valuri, o dată cu excrementele.

— Toţi vom crăpa la fel, oftă vecinul lui Mallier.

Acesta îl privi pe cel care vorbise şi, pentru o clipă, crezu că se vede în oglindă. Probabil că nu arăta mai bine decât acest cadavru ambulant, care îl fixa cu ochii lipsiţi de expresie, deja morţi, înfundaţi adânc în orbite, cu tenul de ceară, cu barba răvăşită de urmele lacrimilor ce lăsaseră făgaşuri în murdărie.

Omul ridică o mână descărnată, ca o gheară, şi spuse:

— Suntem condamnaţi. Nu vom revedea niciodată Franţa.

După scurt timp, ostaşii din escortă au dat semnalul de plecare, nu înainte de a tăia două beţe de bambus, pe care le-au trecut prin mânecile vestonului militar recuperat de pe cadavrul germanului şi de a numi, la întâmplare, patru prizonieri care să transporte un african dărâmat, incapabil să se mai ţină pe picioare.

— Ai să vezi cum ne vor urmări toate nenorocirile, prezise vecinul lui Mallier.

Nu se înşela. Vietnamezii îi înşfăcară pe amândoi de câte un braţ şi îi aduseră lângă targa improvizată, ordonându-le:

— Trebuie purta.

Resemnat, fără să reacţioneze, Mallier se supuse.

— Descălţat, îl sfătui un gardian. Curând face trecut râu...

Mallier încuviinţă, îşi dezlegă sandalele de junglă şi şi le trecu pe după gât. Vietnamezul avea dreptate. Apa uza rapid tălpile încălţărilor, iar nisipul, când pătrundea în ele, rodea pielea picioarelor precum şmirghelul.

Porniră din nou, şi mai lent. Erau de şaptesprezece ore pe drum şi parcă că nu se mai sfârşea. Curând, au ajuns la râul Nam Pan. Un torent de munte, lat de vreo treizeci de metri, cu albia nu prea adâncă, dar semănată cu stânci. Mallier şi camaradul său păşiră prudent, simţind imediat muşcătura de gheaţă la glezne. Din spate, ceilalţi doi brancardieri bolboroseau sfaturi în germană.

Tot bălăbănindu-se şi răsucindu-se, punându-le astfel în primejdie echilibrul, şi aşa destul de precar, targa părea a cântări câteva tone. Aveau în acelaşi timp de luptat împotriva curentului, de supravegheat povara şi trebuia să-şi coordoneze mişcările. Un rămăşag pierdut dinainte. Vecinul lui Mallier se poticni, alunecând pe o piatră ascunsă sub apă. Scăpă din mână bambusul şi, o dată cu el, şi bolnavul. Mallier încercă să-l prindă, ca să nu fie luat de curent. Se răsturnă, la rândul său, şi căzu cu faţa înainte. Înghiţi o gură bună de apă, în timp ce sandalele o luau la vale...

Cei din spate izbutiră să-l prindă pe african de pulpanele vestonului. Îl duseră până la celălalt mal, unde îi ajunseră din urmă şi coechipierii lor, uzi şi pe jumătate sufocaţi.

Mallier era disperat. Pierderea sandalelor însemna pentru el sfârşitul drumului. Nu va mai putea înainta nici măcar un metru, aşa desculţ cum era. Îşi luă capul în mâini şi începu să plângă.

Nu a ştiut niciodată cum a izbutit să prindă din urmă restul convoiului, adăpostit la gura unei peşteri umede şi întunecoase, plină de excremente vâscoase, pe care picioarele sale goale alunecau. Se aşeză retras, gândindu-se că nu-i rămâneau decât patru ore de răgaz, înainte de a porni din nou. Se apropia seara, iar grupa celor bolnavi urma să plece prima, la fel ca în ajun.

Înţelegea acum ce vroise să spună Jo Allenic, atunci când vorbise de „farsa macabră". A merge în ritmul bolnavilor era o înşelăciune, căci în felul acesta etapa dura mai mult, iar oamenilor nu le rămânea decât un interval de timp ridicol de scurt, pentru a-şi fierbe orezul şi a se odihni.

Gagiul ştia perfect ce făcea, atunci când anunţase această măsură „umanitară". Ea nu avea drept scop, de fapt, decât accelerarea uzurii bolnavilor. Aveau să moară toţi, în zilele următoare.

„Cu cât mai repede, cu atât mai bine", îi trecu prin minte. Ciudat însă, gândul acesta nu-i aduse nici o uşurare. Dimpotrivă, era însoţit de un oarecare regret.

Simţi o mână pe umăr. Ridicând capul, recunoscu chipul lui Jo Allenic. Îi zâmbea prieteneşte. Simţi cum inima i se umple de recunoştinţă. Prietenii nu-l uitaseră. Abia şoptit, cu glas de copil abandonat, îi spuse printre lacrimi:

— Vreau să mă întorc în grupa noastră...

— Te iau înapoi, răspunse Allenic. Pentru asta am şi venit. Am vorbit între noi; ceilalţi sunt de acord, te vom ajuta. Nu poţi rămâne în grupa asta.

Mallier plângea de-a binelea. Suflându-şi nasul, întinse o mână tremurătoare.

— Mulţumesc. Nu mai puteam să îndur.

Şi, în sfârşit, făcu mărturisirea care îi apăsa sufletul:

— Nu vreau să mor.

— Nu vei muri, făgădui Jo. Vom avea grijă de tine.

— Am rămas fără sandale, n-am gamelă...

— În privinţa încălţărilor, vom vedea ce-i de făcut. Cât priveşte gamela, Azam şi-a sacrificat verigheta şi ţi-a cumpărat una de la un P.I.M. Precum vezi, ne-am gândit la tine, nu te-am uitat.

Vorbea aşa cum consolezi un copil neajutorat şi copleşit de o mare durere. Căci Michel Mallier era un copil. Nimic altceva decât un copil, sărac, bolnav şi obosit, atât de obosit...

Capitolul 8

1

Locotenentul Dubourg îşi arătă mulţumirea strângându-l pe Norris de braţ. Iar acesta, fără a se gândi prea mult, se aruncă la pieptul prietenului său. De data aceasta, erau biruitori! Câştigaseră partida. Atinseseră, în sfârşit, satul Kinh Khoai, de pe malul Râului Negru, fără a se lăsa prinşi.

Era ora 11 seara şi întregul sat dormea, cu focurile stinse. Nu-i simţise nici un câine.

Sosiseră în amurg, după trei zile nesfârşite de mers istovitor, având drept unică hrană cele două ouă primite în dar de la bătrână şi câteva smocuri de ferigă, fiartă îndelung în puţină apă fără sare. Avusese un gust greţos şi lăsase pe limbă ceva ca un fel de grăsime râncedă, dezgustătoare şi amară. Cu singurul folos că fiertura le potolise foamea în oarecare măsură, chiar dacă nu le redase forţele. Din punct de vedere fizic ajunseseră la limită, izbutind să meargă doar din energia voinţei. Dar până şi cei mai călîţi nu rezistă unui asemenea regim. În ultimele două zile, Norris şi Dubourg nu mai schimbaseră nici un cuvânt între ei. Erau certaţi. Din cauza unei simple observaţii făcute de Norris, care îi reproşase locotenentului că intenţionat îi scăpase o creangă peste obraz.

— Atunci când ai istericale de muiere, ripostase Dubourg arţăgos, mai bine rămâi acasă, decât să te joci de-a paraşutiştii!

Priveliştea celor zece colibe din Kinh Khoai îi împăcase, iar vederea a patru pirogi frumos legate de pontonul din lemn de tec îi făcuse să uite de toate.

— Să aşteptăm să se înnopteze, propusese Dubourg. După care, fără a face zgomot şi ocolind colibele prin apă, vom ajunge la debarcader. Iar acolo ne vom sui într-o pirogă, o vom dezlega...

— Şi vom fi liberi! completase Norris. Oricum, va fi ceva mai confortabil decât maratonul de înot la care v-aţi gândit la început.

— Precum vezi, Providenţa nu ne-a abandonat!

Dubourg tăcuse şi, în genunchi, mulţumise cerului printr-o rugă fierbinte.

Iar acum, erau în pirogă.

— Nu găsesc vâslele, şopti Norris.

— Bărcile thailandeze nu au vâsle, ci doar nişte prăjini lungi, pentru evitarea stâncilor şi mânuitul pe curentul apei.

— Dar nu-s nici prăjinile...

Dubourg se înălţă şi începu să pipăie pontonul, cu vârfurile degetelor. În cele din urmă, dădu peste o prăjină de bambus. Dar, trăgând-o înspre el, agăţă în trecere o scândură, care se prăbuşi, răsunând pe lemnul de tec precum bubuitul unei explozii.

— La naiba...

Ascultară cu atenţie câteva clipe, dar nu se întâmplă nimic.

— Eu dezleg parâma, iar tu împingi barca, pentru a ne îndepărta cât mai repede de mal.

— 'nţeles.

Norris se propti în prăjină şi, sprijinindu-se de o margine a bărcii, făcu să se rotească partea din faţă a pirogii, care ajunse astfel aproape perpendicular pe curent. În momentul în care Dubourg dezlegă parâma, ambarcaţiunea porni ca din puşcă, luată de torent.

— Îndreaptă! Hai odată, îndreapt-o! O să ne răsturnăm la primul obstacol.

Dezechilibrat, Norris se căznea să şi rămână în picioare şi să nici nu scape prăjina, pe care o prinsese, în ultima clipă, cu vârfurile degetelor. Îi luă un anumit timp să facă şi una şi alta. Abia după aceea, cu mişcări prudente, izbuti să aducă ambarcaţiunea într-o poziţie mai corectă.

În spate, Dubourg se cramponase cu amândouă mâinile de borduri, în vreme ce cu piciorul căuta o scândură, sau o bucată

de lemn, cu care să-l poată ajuta pe Norris în lupta cu vârtejurile apei. Râul curgea vertiginos, cu vuiet de cataractă, dându-le impresia unei puteri de nestăpânit.

— Ce viteză am prins! strigă Norris.

— Mă rog Domnului să nu ne scoată în cale vreo stâncă, piroga nu ar rezista!

Din când în când, piroga se freca de pietre, fie cu fundul, fie cu bordul, scoţând un fel de geamăt răguşit şi încetinind brusc. O succesiune de frânări violente şi accelerări fantastice. Cei doi fugari se simţeau ca pe un tobogan zănatic, fiindu-le peste putinţă să-i stăpânească toanele. Sprijinindu-se cu genunchii de amândouă marginile, Norris ţinea strâns prăjina de bambus, convins fiind că îi va fi smulsă din mâini la primul obstacol.

Râul începu treptat să se lărgească, acoperind chiar şi unele maluri unde apa părea a fi mai puţin adâncă. În ciuda întunericului, din loc în loc puteau distinge câte un pârâu sau câte o vale care spărgeau falezele negre de vegetaţie de pe ambele maluri cu panglica lor ceva mai luminoasă.

— Vom încerca să trecem de bacul de la Ta Bu înainte de răsăritul soarelui. Apoi vom trage la mal în primul golfuleţ care ne va ieşi în cale, spuse Dubourg. Iar de acolo, văzând şi făcând...

Locotenentul mai străbătuse ţinutul, în timpul campaniei din februarie 1953, pe vremea când unitatea sa de paraşutişti făcea recunoaşteri în jurul aşezării Na San. În timpul acelor marşuri lungi întâlnise şi trupe ale lui Ducourneau*, care executau un raid-fulger până la malurile Râului Negru, în dreptul bacului de la Tha Khoa.

— Ne mai aşteaptă cam o sută de kilometri mai greu de străbătut, adăugă el. Până acolo unde râul iese din Ţinutul de Sus şi coteşte către nord, la Hoa Binh, unde va trebui să facem rost de vâsle pentru a înainta.

Cei doi tovarăşi de drum îşi recăpătaseră acum toată încrederea. Erau siguri că scăpaseră, ca prin miracol, de zona stâncilor, navigând în ape mai adânci, dacă nu mai liniştite.

O lovitură puternică, şi piroga se opri brusc. Partea din spate se ridică şi se răsuci, ajungând de-a curmezişul curentului, care o lovea din plin, în timp ce apa năvălea în valuri peste bord.

---

* Comandantul Grupului aeropurtat numărul 2 (n.a.).

Lovitura fusese atât de neaşteptată, încât cei doi se treziră aruncaţi pe fundul bărcii, unul peste celălalt. Norris se lovise cu capul de marginea de lemn şi pentru o clipă rămase ameţit. Când îşi reveni, îl văzu pe Dubourg aplecat peste bord, încercând să-şi dea seama de obstacolul în care se proptise ambarcaţiunea.

În jurul lor, râul mugea, biciuindu-i cu apa rece ca gheaţa.

— Doamne, Doamne! mormăi Dubourg. Nu pot să înţeleg.

Norris se adună şi veni lângă locotenent. Mâna lui întâlni o frânghie, apoi încă una. Suficient pentru a-şi da seama despre ce era vorba.

— Am intrat într-o plasă întinsă peste râu. Ticăloşii de vietnamezi au pus-o pentru a controla navigaţia.

— Şi nu avem nici măcar un *coupe-coupe*, exclamă Dubourg, cuprins de furie.

— Ce-ar fi să încercăm s-o ridicăm, pentru a ne strecura pe dedesubt?

— O.K. Să sperăm că nu-i prea grea, nu mai sunt atletul care am fost cândva...

Fiecare puse mâna pe odgonul principal, începând să-l tragă, pentru a trece barca pe sub plasă, care era ceva mai uşoară. Speranţa reuşitei le înzecea forţele. Trăgeau din răsputeri, cu trupurile ude de sudoare şi de apă, fără să le pese de nivelul apei, care le urca din ce în ce mai sus pe gambe.

Odgonul era cumplit de greu, le zdrelea pielea mâinilor, fără să se ridice, însă, atât cât ar fi fost nevoie ca să treacă măcar peste vârful pirogii.

— Nu vom izbuti niciodată, constată Norris, epuizat.

— Ba da! Trage, leneşule! scrâşni Dubourg printre dinţii încleştaţi de disperare neputincioasă.

Norris trăgea odgonul cu toată greutatea trupului, deşi frânghia aspră îi intra în carne. Cuprins de furie, se zbătea ca un nebun, proptindu-se de marginea bărcii, aproape să o răstoarne.

O lumină ce apăruse pe malul drept îi atrase atenţia. Se pregătea să-i spună locotenentului, când valea răsună brusc de zgomotul unei detunături, repercutată de versanţii abruptţi în ecouri succesive. Un câine începu să latre. Izbucniră strigăte.

Curând s-au aprins făclii, ce răspândeau o lumină gălbuie, de răşină. Din nou împuşcături, trase la întâmplare. Se dăduse alarma.

Plasa pusă de-a curmezişul râului acţiona, probabil, un semnal, pe care santinela de serviciu nu îl luase în seamă la început, dar, în cele din urmă, reacţionase, trăgând un foc care îi trezise pe ceilalţi.

Acum, Norris şi Dubourg desluşeau zeci de glasuri care se chemau. La lumina făcliilor care se înmulţeau ca licuricii, puteau vedea oameni agitându-se, gesticulând, cu armele în mâini.

Apoi se auzi clipocitul unei pirogi lăsate la apă şi zgomotul vâslelor ce zoreau în direcţia lor. Apoi o a doua pirogă. Şi încă una. De la prora primei ambarcaţiuni, ostaşii vietnamezi scrutau întunericul, ţinând în mâinile întinse lanterne cu care încercau să lumineze.

— Mă arunc în apă, spuse grăbit Dubourg. Urmează-mă!

Dar era prea târziu. Dinspre celălalt mal, alte bărci se apropiau, drept spre ei. Câteva rafale scurte, trase în semn de avertisment, îi ţintuiră pe loc.

Răsună un ordin răcnit în vietnameză, apoi în franceză:

— Nu mişcaţi! Staţi! Predaţi-vă!

Cei doi prieteni se supuseră, cu moartea în suflet. Nu le mai rămăsese decât să aştepte, lăsându-se în seama Providenţei.

— Suntem în mâinile lui Dumnezeu, murmură Dubourg, care, încrucişându-şi braţele, părea a nu se mai interesa de prezent.

2

Au fost înşfăcaţi, înghiontiţi şi duşi aproape pe sus la mal, unde au îndurat o bătaie cruntă. Apoi, la ordinul unui subofiţer, vietnamezii i-au legat de stâlpii de susţinere ai unei clădiri şi au fost lăsaţi toată noaptea pradă roiurilor unei specii de ţânţari minusculi, dar deosebit de agresivi. Din când în când, santinelele care îşi făceau rondul urinau pe ei de pe balconul înalt al casei, hohotind batjocoritor.

Norris se simţea şi acum năucit de neaşteptata lovitură a soartei. Cu moralul la pământ şi mintea tulburată, îşi blestema destinul, întrebându-se de ce Dumnezeul acela în care Dubourg credea cu atâta înverşunare îi lăsase să ajungă până aici, pentru a fi treziţi atât de brutal din visul lor de libertate.

„E nedrept", îşi spuse. „E nedrept."

Nu se mai putea gândi la altceva, nici măcar la ziua de mâine. Retrăia, pe rând, toate piedicile care se adunaseră pentru a le zădărnici planurile.

Lângă el, locotenentul Dubourg bolborosea cuvinte fără şir. Ascultând mai atent, Norris şi-a dat seama că se ruga neîncetat, agăţându-se de credinţă pentru a putea găsi puterea de a face faţă încercărilor care îi aşteptau.

În ceea ce îl privea, Norris nu vroia să ştie care le va fi viitorul. Simţea în mod tulbure că va fi mult mai rău decât tot ce îndurase până atunci. Dar se refugia în această încăpăţânare de a refuza ziua de mâine. Pentru că, dacă s-ar fi gândit, totul în el s-ar fi prăbuşit. Şi nu dorea să ofere satisfacţie duşmanului.

Lumina zilei apăru ca o mântuire. Trupul le era torturat, aveau braţele umflate de nenumăratele înţepături din tot cursul lungilor ore ale nopţii. Auzeau chemările santinelelor, zgomotul obişnuit al taberei ce se trezea pentru a îndeplini diversele corvezi ale dimineţii. Toate trupele în misiune se supun aceloraşi ritualuri, spălatul, micul dejun, raportul, împărţirea sarcinilor, plecarea în misiune sau la exerciţii.

Rămaseseră legaţi, erau murdari şi puteau, abandonaţi precum două trupuri străine, cărora nimeni nu le acorda o privire, spectatori abătuţi şi resemnaţi. Toate se petreceau în afara lor, ca şi cum nu ar fi existat, sau pentru că soarta lor, de acum pecetluită, nu mai interesa pe nimeni.

Soarele se înălţă, ajungând la verticală. Căldura devenise de nesuportat, starea fiindu-le agravată şi de tăuni, muşte şi ţânţari. Norris începu să aiureze, cu mintea golită, scăldându-se într-o stare de inconştienţă apropiată de comă.

Puţin după pauza de prânz, se ivi un gradat care, ferindu-şi nasul de mirosul greţos de găinaţ şi balegă de bivol, le vorbi sec:

— Trebuie să aşteptaţi constituirea tribunalului popular care se va ocupa de cazul vostru.

— De ce suntem acuzaţi? Nu am făcut altceva decât datoria noastră de prizonieri.

Vietnamezul nu se înduplecă să le dea o explicaţie. Sarcina sa era doar aceea de a-i informa pe prizonieri despre ce îi aştepta.

— Ce ni se reproşează? stărui Dubourg.

— Furt în dauna poporului.

Şi se depărtă, cu mâna la nas, scârbit de duhoare.

— Fruntea sus, curaj! îi şopti locotenentul lui Norris. Orice se va întâmpla, spune acelaşi lucru ca mine. Îmi asum răspunderea pentru tot ce am făcut. Vom scăpa, ai să vezi.

Norris revenise încet la realitate, care acum avea un singur nume: foamea. Se străduí să răspundă glumeţ:

— Ar putea să ne dea măcar ceva de mâncare. Nu se judecă oameni înfometaţi!

Deasupra lor, înăuntrul casei aceleia, ostaşii prăjeau chiftele din carne de porc, iar mirosul, care ajungea până la ei, le făcea chinurile foamei şi mai cumplite. Ceva mai târziu, pe lângă cloaca lor au trecut soldaţi care purtau panere semirotunde, pline cu orez proaspăt fiert, care încă fumega.

— Ticăloşii, şuieră Norris. Sunt sigur că o fac dinadins!

Dubourg se adresă unui ostaş care trecea bălăbănindu-şi braţele.

— S-ar putea să fim dezlegaţi? Nu ne putem prezenta în halul ăsta înaintea tribunalului!

Ostaşul avea o faţă de om cumsecade. Înălţându-şi umerii, îi făcu să înţeleagă că nu pricepe, dar se grăbi să-l anunţe pe superiorul său. Acesta, un ofiţer, după cum dovedea tocul pistolului prins de centura de piele, se înduplecă să vină până la prizonieri. Dubourg repetă cererea.

— Aveţi dreptate, admise ofiţerul. Voi da ordin.

Apoi ridică un deget ameninţător:

— Dar vreau să-mi daţi cuvântul că nu veţi încerca să evadaţi.

Privind apoi în jur şi coborând glasul, ca şi cum s-ar fi ferit să fie auzit, adăugă:

— Nu depindeţi de forţa militară. Vă aflaţi în mâinile unor cadre de partid.

— Sunteţi comunist?

Vietnamezul clătină din cap, răspunzând cu sinceritate şi modestie:

— Încă nu sunt demn de asta.

Curând după aceea, au venit doi ostaşi care i-au dezlegat pe prizonieri, ajutându-i apoi să meargă, cu paşi mărunţi şi împleticiţi, până la plaja acoperită cu pietriş de la malul râului.

Acolo, în timp ce ostaşii s-au întors, pudici, cu spatele, Norris şi Dubourg s-au dezbrăcat la piele şi au intrat până la brâu în apă. Apoi şi-au frecat hainele, pe care le-au îmbrăcat încă ude.

— Să sperăm că am scăpat de mirosul acela cumplit, spuse locotenentul.

— Baia asta mi-a trezit apetitul, îi răspunse Norris pe un ton afectat. Care este meniul astăzi?

Meniul ce le-a fost servit se compunea dintr-o cană cu orez alb, însoţit de puţină hrişcă scoasă dintr-o fiertură în care probabil că fuseseră câteva bucăţele de carne de porc.

După ce au terminat de lins ultimele boabe de orez de pe fundul *cai-bat**-ului, ofiţerul veni lângă ei.

— Poate că vi se pare cam firavă raţia? Să ştiţi că este exact porţia pe care o primeşte un soldat din armata noastră.

— Ştim, încuviinţă Dubourg. Tocmai de aceea vă rămânem recunoscători. Este pentru prima oară, după mult timp, când suntem trataţi omeneşte.

Vietnamezul zâmbi, dovedind că apreciază complimentul. Deschise palmele şi spuse simplu:

— Între soldaţi, ne putem înţelege şi stima.

Apoi, probabil de teamă să nu fi spus prea mult, se depărtă. Locotenentul şi Norris nu aveau să-l mai vadă niciodată.

În timp ce se îmbăiau, avuseseră timp să observe dispozitivul impresionant amplasat peste cursul Râului Negru, atât pentru a putea controla navigaţia — punându-i stavilă —, cât şi pentru a exclude orice încercare de a trece pe sub plasă. Două plute mari, putând duce fiecare câte un camion cu remorcă, erau protejate în ambele părţi, în aval ca şi în amonte, de un păienjeniş de funii întinse de la un mal la celălalt, ce susţineau o plasă cu ochiuri strânse.

După toate aparenţele, locul în care fuseseră capturaţi era un nod strategic, iar craterele de bombe de pe colinele din jur dovedeau limpede că aviaţia franceză nu se lăsase înşelată.

— Recunosc locurile, am fost aici acum optsprezece luni, declară Dubourg. Ne aflăm la Tha Khoa. Nu ai ce să regreţi, nu am fi putut trece niciodată de barajul acesta.

---

* Bol plat, de obicei din lemn (n. tr.).

— Asta nu mă încălzeşte cu nimic, i-o întoarse Norris sumbru. Poate că am fi avut posibilitatea dacă am fi mers pe jos pe malul de dincolo?

Ca pentru a răspunde la întrebare, o ceată de ostaşi veni să-i ia şi, după ce îi legară de mâini şi de picioare, îi duseră la bac, traversând râul către malul stâng.

Ajunşi aici, şi-au dat seama că dispozitivul militar pe care îl văzuseră la Tha Khoa era la fel de considerabil şi pe această parte a râului. Ba chiar mai mare. Pe măsură ce înaintau, au putut observa că vietnamezii ridicaseră o tabără de tranzit, perfect camuflată pentru a nu fi văzută de aviaţie, şi alcătuită din colibe lungi şi joase, construite direct pe pământ, cu adăposturi subterane, garaje pentru vehicule, depozite de materiale, tranşee şi baterii antiaeriene.

De la Dien Bien Phu nu mai văzuseră o asemenea desfăşurare logistică. Pentru Statul-Major inamic, punctul acesta de trecere a râului avea, probabil, o importanţă strategică de prim rang.

Urmând un adevărat păienjeniş de poteci, cei doi fugari au fost conduşi la o căsuţă izolată, construită din bambus şi împletituri din frunze de palmier, deasupra căreia flutura steagul roşu cu stea galbenă a Vietminh-ului.

În faţa uşii stătea de gardă o santinelă în uniformă curată şi nouă. Fură luaţi în primire de alţi ostaşi, după un schimb de cuvinte cu cei din escorta lor.

După ce i-au dezlegat, ostaşii i-au pus să se dezbrace, percheziţionându-le hainele, pipăindu-le corpul până şi în locurile cele mai intime. Apoi, răsturnându-le buzunarele, găsiră ceasul lui Norris, pe care şi-l arătară unul altuia înainte ca gradatul să şi-l strecoare în portofoliul de piele.

În timp ce soldaţii scotoceau prin veşmintele lui Dubourg, Norris privea în jur; nu vroia să pară indiscret. Prin golul dintre două clădiri, zări un mic grup de P.I.M.-i care săpau, sub privirea ageră a unei santinele.

Deodată, căpătă certitudinea că oamenii aceia le săpau gropile. Simţi cum i se strânge stomacul. Era sfârşitul, iar „tribunalul popular" făgăduit avea să fie numai o simplă formalitate, o parodie. Sentinţa fusese deja pronunţată.

Dădu să-l avertizeze pe Dubourg, dar nu îndrăzni. Locotenentul tocmai discuta vehement în legătură cu un foarte modest

inel de metal, pe care se afla montată o cruciuliță.

— Asta nu-i busolă! Sunt mătănii, un șirag de mătănii de cercetaș!

— Un ce?

— Mătănii! Pentru rugăciuni!

— Superstiții, scrâșni vietnamezul, aruncând inelul într-o geantă.

Li se îngădui să se îmbrace, după care ostașii îi împinseră în colibă, îi obligară să îngenuncheze, în dreapta intrării, și fură legați cu fața spre o masă alcătuită dintr-o scândură de *cai phen*, așezată pe două capre de lemn. În spatele „mesei", două bețe orizontale de bambus închipuiau o bancă.

— Așteaptă aici, le aruncă gradatul și se duse să pună pe masă obiectele pe care le găsise asupra prizonierilor.

— Se poate face altfel? replică Dubourg.

Norris tăcea. Înaintea ochilor nu-i vedea decât pe P.I.M.-ii care săpau. Nu putea să-și închipuie că, peste numai câteva ore, sau poate că peste câteva minute, trupul său îndurerat avea să înceteze de a mai trăiască. „Nu vreau să mor", își zise. „Am nouăsprezece ani, nici nu am apucat să știu ce-i viața. Vreau să fiu liber, să pot râde, să pot cânta, să pot lua în brațe o fată, să beau împreună cu prietenii, să-mi revăd părinții!"

— Nu te mai agita, îl sfătui, înțelegător, locotenentul. Fă ca mine, roagă-te!

Dar Norris nu vroia să se roage. Simțea că ar fi comis o lașitate. Nici Dumnezeu, pe care până atunci îl ignorase, nu l-ar fi crezut. O întrebare ciudată îi trecu prin minte:

— Credeți că vom avea măcar un avocat?

Dubourg râse încetișor.

— Avocatul este un lux capitalist...

— Deci nu mai avem nici o speranță?

Norris știa prea bine că întrebarea sa nu era decât o fugă din fața prezentului. Dorea doar să audă răspunsul la care se aștepta:

— Să avem încredere în Providență.

— Prefer să mă încred în dumneavoastră, domnule locotenent. Doar în dumneavoastră. Mi se pare mie că Providența ne-a abandonat de mult!

Dubourg se răsuci spre el și îi spuse blând, nu, însă, fără o nuanță de reproș:

— Te crezi atât de important, încât Dumnezeu să se înduplece să intervină pentru tine? Nu avem ce ne reproşa înaintea Lui. Mie asta mi-e de ajuns, am sufletul împăcat.

Norris îl invidia. El nu se simţea deloc împăcat. Era nevoie, într-adevăr, de o mare forţă de caracter pentru a putea ieşi din acel prezent, din acea colibă întunecată ca un mormânt, pentru a putea uita de vietnamezii duşmănoşi, de P.I.M.-ii care le săpau groapa şi de toate puterile răului care se înverşunaseră împotriva lor.

Şi de blestematele astea de muşte, adăugă el, scuturând din cap.

De afară, se auzi zvon de glasuri şi completul de judecată îşi făcu apariţia, în şir câte unul. Trecură prin faţa prizonierilor fără a le acorda nici măcar o privire, continuând să vorbească între ei, în timp ce se îndreptau spre masă, unde luară loc pe bancă, înghesuindu-se ca să poată încăpea cu toţii.

Erau opt. La mijloc, cel care trebuia să fie în acelaşi timp judecătorul şi procurorul, cu chip ascetic şi priviri fanatice. În dreapta lui, o femeie. Norris o recunoscu, deşi nu o zărise decât o singură dată, timp de câteva clipe, atunci când ea îi strigase de sus, din camion, chiar în seara zilei când Dien Bien Phu căzuse: *Nghia pha!*

În stânga se afla un personaj ciudat, cu trăsături buhăite, cu ochii ageri înecaţi în grăsime. Spre deosebire de ceilalţi membri ai juriului, îmbrăcaţi toţi în verde, purta cămaşa de mătase neagră a unităţilor regionale.

Ceilalţi, ce păreau a fi aici doar pentru a completa numărul, nu aveau nimic care să atragă atenţia. Furnici fără identitate, militari care nu aveau nici un cuvânt de spus.

„Care dintre ei va comanda plutonul de execuţie?" se întrebă Norris.

— Domnule Dubourg, începu preşedintele, vă cunoaştem bine. Lista crimelor dumneavoastră este lungă. Vă aflaţi în ţara noastră de multe luni şi nu aţi încetat niciodată să aduceţi prejudicii poporului nostru.

— Sunt soldat. Ofiţer. Mă supun superiorilor mei, numiţi de către guvernul ţării mele. Nu am nimic să-mi reproşez, am fost întotdeauna un combatant loial.

Membrii juriului se sfătuiră cu glas scăzut, comentând răspunsul locotenentului şi traducând celor care nu înţelegeau franceza. De câteva ori Norris desluşi cuvântul *chet*. Cum ştia ce înseamnă, simţi un fior pe şira spinării. Oare atât de apropiată să fi fost sentinţa? se întrebă.

— Domnule Dubourg, noi aşteptam de la dumneavoastră o vorbă de regret. Însă, dimpotrivă, continuaţi să aveţi o atitudine sfidătoare. Vă revendicaţi apartenenţa la o castă burgheză, reacţionară, aceea a ofiţerilor. Dar nu mai sunteţi nimic. Nimic altceva decât un dezertor, ba chiar şi mai rău, un bandit care, pentru a-şi atinge scopurile, nu ezită să fure din averea poporului. Un popor care, până acum, v-a întâmpinat fără ură, care v-a tratat omeneşte şi era gata să vă arate calea spre adevăr. Dar în dumneavoastră zace răul!

— Un ofiţer nu fură, interveni tânăra femeie.

— Datoria mea de ofiţer era să evadez, se apără Dubourg. Îmi pare rău că am păgubit un pescar, pentru mine, însă, era singurul mijloc de a-mi recăpăta libertatea.

— Nu aţi înţeles nimic! tună preşedintele. Vă încăpăţânaţi în greşeală. Cât priveşte regretele, le cunosc prea bine, le aveţi doar pentru că aţi scăpat prilejul de a mai face şi alte victime!

— Nu, spuse foarte liniştit Dubourg. Dacă dumneavoastră aţi fi prizonier, nu aţi folosi orice mijloace pentru a vă întoarce între ai dumneavoastră?

— Bineînţeles, pentru că eu ştiu unde se află tabăra Adevărului, a Dreptăţii, a Libertăţii! În timp ce dumneavoastră nu aţi făcut altceva decât să încercaţi să vă regăsiţi complicii, mercenarii colonialişti, maşinile de ucis care sunt paraşutiştii!

— Dovadă, adăugă tânăra vietnameză, plină de venin, că aţi atacat un civil lipsit de apărare.

— Nu am atacat pe nimeni!

— Simplul fapt de a fura o pirogă reprezintă o agresiune.

Dubourg tăcu, oftând resemnat. Înţelegea, încetul cu încetul, că nu avea rost să discute, prin asta nu făcea decât să prelungească fără rost şedinţa. Nu era decât un joc, fără miză şi fără valoare.

— Atunci să isprăvim, murmură el.

— Cereţi iertare, porunci judecătorul.

— De acord, se învoi locotenentul. Cer iertare pentru că am păgubit fără să vreau un civil.

— Şi am contribuit astfel la sabotarea economiei Vietnamului! strigă bărbatul cu cămaşă neagră.

Uluit de argumentare, Dubourg deschise gura, dar o închise imediat la loc, sufocat de indignare.

— Asta e tot? întrebă judecătorul.

— Nu.

Locotenentul se întoarse spre Norris:

— Te rog să mă ierţi că te-am antrenat după mine în această aventură. Ştiu că nu ai vrut, dar te-am silit, ameninţându-te.

Norris vru să protesteze, dar privirea ofiţerului, în acelaşi timp prietenoasă şi impunătoare, îl făcu să se abţină. Pricepu că intenţia lui era să-l scape.

— Minţi! sări tânăra vietnameză. Omul acesta te-a urmat de bunăvoie.

— Eu nu mint niciodată, afirmă Dubourg, fără a ridica tonul, dar cu asemenea hotărâre, încât făcu impresie juriului.

Urmă un moment de şovăială, iar Norris, care urmărea crispat desfăşurarea dezbaterii, crezu, pentru o clipă, că încă nu era totul pierdut. Mai observă că vietnameza cea tânără nu-l scăpa din ochi, neluând parte la discuţii. Era imposibil să-l fi recunoscut, întâlnirea lor — probabil ca alte câteva mii — nu durase nici cinci secunde. Dar poate că instinctul ei treaz ghicise în el altceva decât soldatul terorizat de superiorul său, aşa cum încercase Dubourg să-l prezinte?

Îl fixa fără nici o jenă, cu o privire lipsită de orice sentiment, aşa cum un geambaş evaluează o vită. Oarecum mirat, şi-a dat seama că privirea ei îl stânjenea, pentru că avea ceva tulbure, bolnăvicios, aproape neruşinat. Coborî ochii în pământ.

Deliberările continuau, monoton, între membrii tribunalului. Prizonierilor li se părea că durează o veşnicie, mai ales că stăteau în genunchi, cu mâinile şi picioarele legate. Durerile provocate de crampele musculare erau atât de ascuţite, de crunte, încât le copleşeau orice alt sentiment. Propria lor soartă le devenise indiferentă, nu se mai gândeau decât la durere şi la trupul lor torturat care încă mai protesta.

O suferinţă atât de ascuţită precum durerile de dinţi, atunci când creierul refuză să mai înregistreze altceva decât chinul ace-

la insuportabil. Ajunseseră într-o stare în care cuvintele ce le erau adresate nu le parveneau decât cu întârziere, ca o hărmălaie care îşi croia anevoie drum până la conştiinţă.

— Sunteţi condamnaţi la moarte pentru crime de război! spunea preşedintele juriului.

Norris fu străbătut de un fior de gheaţă, în timp ce gândea: „Vom fi scoşi, în sfârşit, de aici, ne vom putea dezmorţi mâinile şi picioarele..."

— Amândoi? mai avu puterea să întrebe Dubourg.

— Amândoi, îi răspunse responsabilul regional, jubilând răutăcios.

— Protestez, stărui locotenentul. Camaradul meu nu e vinovat. Doar eu singur...

— Tacă-ţi gura, capitalistule! scuipă omul în negru.

— În tot cursul procesului — interveni acum şi vietnameza — nu aţi spus decât minciuni! Noi ştim, însă, că, în grupa lui, complicele dumitale este considerat încă de mult drept un criminal înrăit. Aţi încercat să ne înşelaţi, dar vicleniile voastre au fost dejucate de vigilenţa poporului!

— Îmi pare rău pentru tine, şopti Dubourg. Îmi pare nespus de rău. Credeam că ai o şansă.

— Să nu regretaţi nimic şi să nu aveţi remuşcări, domnule locotenent. Mi-aţi putea face un ultim serviciu?

— Desigur. Care anume?

— Sunteţi în relaţii bune cu Dumnezeu. Rugaţi-vă pentru mine. Apoi adăugă: Sper să mă port bine.

— Şi eu sper acelaşi lucru, mărturisi locotenentul. Nu mă gândesc decât la asta. Şi trebuie să-ţi spun că nu sunt sigur de nimic. Nu este uşor.

Norris avea o viziune oarecum grandioasă despre execuţiile capitale, alcătuită din clişee în care se adunau, de-a valma, amintiri din filme, tabloul lui Manet imortalizând execuţia împăratului Maximilian în Mexic, care îl fascinase în tinereţe. Încerca să se gândească la imaginile acestea estompate, pentru a uita că peste puţin timp va fi el însuşi confruntat cu o asemenea situaţie, şi anume să stea în picioare înaintea puştilor aţintite spre el.

— Credeţi că ne vor lega la ochi?

— Nu ştiu. Nădăjduiesc că voi avea puterea să refuz.

Erau şi acum în colibă, în timp ce juriul se împrăştiase de mai mult de o oră. Prin despărţiturile panourilor de *cai phen* zăreau razele orizontale ale soarelui. În curând avea să fie noapte.

— Când credeţi că ne vor împuşca? Poate mâine dimineaţă, în zori?

— Poate. După o ultimă ţigară şi un păhărel de tărie...

— Şi o masă ca lumea?

— Încerc să-mi uit burta, nu-mi pasă decât de suflet.

În colibă veniră patru ostaşi care, aplecându-se spre ei, dezlegară liana care îi ţinea de stâlpii casei. Apoi îi ajutară să se ridice în picioare, fără a le scoate, însă, funiile groase care le strângeau mâinile şi gleznele.

— Venit cu noi!

Dar au fost nevoiţi să-i ducă aproape pe sus, când i-au scos din colibă, pentru că picioarele lor erau amorţite şi anchilozate de cât stătuseră nemişcaţi, muşchii li se chirciseră de crampe şi nu-i mai ascultau. Afară, soldaţii i-au lăsat să stea jos o vreme, ca să se mai dezmorţească. Dar nu pentru mult timp, după cinci minute socotind, fără îndoială, că era de ajuns. Le porunciră să se ridice. Ceea ce ei şi făcură, sprijinindu-se unul pe celălalt, ca nişte acrobaţi. Apoi, împinşi de la spate de gardieni, cei doi prizonieri fură conduşi până la marginea gropii unde aşteptau doi P.I.M.-i, cu lopeţile în mâini, singurii martori.

— Nu-i adevărat! exclamă Norris, indignat. Doar nu ne vor omorî în felul ăsta! Asta nu mai e execuţie, este un asasinat!

— Dacă tot am ajuns aici, puţin îmi pasă de ce-i în jur, de trupa care prezintă armele şi de răpăitul tobelor!...

Doi dintre ostaşi îl opriră pe Norris la câţiva metri de groapă, îl obligară să stea jos, iar ceilalţi doi îl dezlegară pe Dubourg, îi ordonară să se dezbrace la piele, după care îl legară din nou. Culeseră hainele şi le azvârliră celor doi P.I.M.-i, care şi le-au împărţind chicotind.

— În genunchi! ordonă unul dintre ostaşi, cu pistolul-mitralieră ridicat ameninţător.

Dubourg făcu semn din cap că „nu".

— Vreau să mor în picioare! protestă el.

Se ţinea drept, ţeapăn, pe marginea gropii, şi lui Norris îi apăru precum Cristos, cu chipul slab, prelungit şi mai mult de

barba scurtă şi blondă, cu burta suptă dispărând sub toracele costeliv, cu pielea întinsă pe oasele şoldurilor şi cu pulpele de o slăbiciune înfricoşătoare. Singur, uriaş şi gol.

Probabil că instrucţiunile erau imperative, pentru că soldatul, ca un adevărat profesionist al execuţiei, îi aplică o lovitură cumplită cu patul armei în burtă, care tăie răsuflarea condamnatului.

Locotenentul se îndoi de la mijloc şi alunecă încet în jos, căzând în genunchi. Fără a mai pierde o secundă, ostaşul trecu în spatele lui şi îşi goli încărcătorul în el de la doi paşi, dintr-o singură rafală.

Dubourg nu se rostogoli direct în groapă. Căzu pe o rână şi vietnamezul îl împinse cu piciorul, pentru a-l face să dispară în pământ.

— Acum venit! chemă călăul, făcând un gest cu mâna către Norris.

Acesta nu se mai gândea la nimic. Cu mintea tulburată şi maţele ghiorăind, era întruchiparea disperării. Iremediabilul se petrecuse sub ochii săi. Era încă năucit de iuţeala cu care se petrecuse execuţia prietenului său. Nici măcar nu avuseseră timp să-şi ia un ultim rămas bun, să se îmbărbăteze pentru ultima oară.

În clipa când răsunase rafala, nu avusese decât un singur gând: „Rugaţi-vă..."

Cei doi gardieni l-au luat de subsuori, probabil că nu s-ar fi putut ţine pe picioare. L-au dezlegat şi l-au dezbrăcat. Se lăsă în voia lor, absent, străin de toate, indiferent chiar şi faţă de propriul său trup.

— Venit, îl invită din nou călăul, cu tonul prietenos al unui dentist care cheamă: „următorul, vă rog!"

Norris înţelese că, pentru a fi demn de camaradul său, trebuia să înainteze singur, fără ajutorul gardienilor, pe care îi dădu la o parte cu o zvâcnire din umeri. Zări în stânga lui doi spectatori noi. Tânăra vietnameză care îl condamnase la moarte adineauri şi, lângă ea, Gagiul, comisarul politic al Convoiului 42.

„De unde a mai răsărit şi ăsta?" se întrebă.

Se duse singur să se aşeze în locul unde fusese împuşcat locotenentul Dubourg, cu câteva minute mai înainte, şi, la fel ca şi acesta, se îndreptă, uitându-se ţintă în ochii tinerei femei care îl observa. De data aceasta, ea îşi întoarse privirile în altă parte.

Apoi îngenunche şi aşteptă, cu pleoapele închise, spunându-şi:

„Aceeaşi teamă ca înaintea saltului cu paraşuta. Peste trei secunde, pânza se desface şi voi pluti în aer..."

Rafala izbucni chiar lângă urechea sa şi se întrebă de ce nu simţise impactul proiectilelor şi nici nu-şi pierduse cunoştinţa. Nimic. Nimic altceva, afară de un hohot de râs care răsună deasupra capului lui. Vietnamezul trăsese în aer.

— În picioare, spuse el vesel.

Norris deschise ochii şi, la vederea trupului martirizat al locotenentului Dubourg, i se frânse şi ultima rezistenţă. Un văl negru se abătu asupra lui. Căzu cu faţa înainte.

Capitolul 9

1

Şi de data aceasta, plecarea convoiului în direcţia bacului de la Tha Khoa a fost întârziată cu mai mult de o oră, pentru a lăsa timp africanilor să îngroape doi dintre ai lor, morţi de *beri-beri* către seară. Întârzierile acestea repetate aveau darul să-l scoată din sărite pe căpitanul Duan, comandantul celor două companii de ostaşi, care preluau pe rând paza prizonierilor. Ideologia fiindu-i străină, iar el fiind militar, Duan practica religia exactităţii. „Ora e oră" era maxima lui preferată.

În absenţa domnului Dang, comisarul politic, plecat înainte pentru a pregăti dificila operaţie de trecere a prizonierilor Convoiului 42 peste Râul Negru şi a pune la punct măsurile de siguranţă care să excludă orice încercare de evadare, căpitanul Duan se dusese să-şi prezinte doleanţele lui Tot Ka.

— Aceste întârzieri fac să nu se poată respecta orarul la capătul etapelor şi-i privează pe soldaţii mei de o oră de odihnă!

Tot Ka măturase argumentul cu un simplu gest al mâinii.

— Ai prefera ca bolnavii să crape dimineaţa?

— Aş prefera să nu crape deloc. În orice caz, nu în acest ritm. Ştii, tovarăşe, că am lăsat în urma noastră douăzeci şi şase de cadavre?

— Bineînţeles că ştiu. Dar, aşa cum spunea şi domnul Dang, căruia i-am expus problema, mai mult de jumătate sunt negri, iar moartea unui negru nu are nici o importanţă. Ba zicea că este numai de domeniul statisticii.

Căpitanului Duan nu-i plăcea tovarăşul Dang, dar se temea de el. Era un comisar de rang înalt. Ostaşii din escortă povesteau uneori cum, în timpul bătăliei de la Dien Bien Phu, fusese însărcinat să pună capăt unei grave crize care zdruncinase moralul diviziei 316.

Cuvântări, mitinguri, lungi şedinţe de autocritică fuseseră organizate de Dang şi, în cursul căinţei colective care a urmat, peste două mii de soldaţi ceruseră, în mod spontan, să fie împuşcaţi „pentru laşitate în faţa inamicului şi lipsă de zel revoluţionar". A doua zi, Dang desemnase câte unul din doi şi pusese să fie executaţi.*

Nu era bine să-i displaci lui Dang, iar Duan se ferea să-l supere. În ultimă instanţă, sănătatea prizonierilor nu era treaba lui, el avea doar sarcina să-i escorteze şi, lasând la o parte evadarea celor doi francezi din satul Ban Chien Phuoc, cu zece zile în urmă, nu i se putea reproşa nimic.

Stătea în marginea drumului şi privea cum se scurgea jalnicul şuvoi al celor pe care îi păstorea. Prea puţin mai rămăsese din acei luptători mândri care fuseseră cu numai o lună în urmă, sau chiar la plecarea definitivă din Muong Thanh. De acum înainte, erau prizonieri şi atât, mai toţi cu mândria frântă, preocupaţi doar de nevoi elementare, să mănânce, să bea, să doarmă, să-şi aştepte eliberarea.

„Câţi din ei s-ar vinde pentru o ţigară sau o banană?" se întrebă căpitanul Duan.

Se uita la ei, cum înaintau cu paşi mărunţi, economici, cu spinările gârbovite şi capetele plecate, unii ţopăind într-un baston, alţii sprijiniţi de camarazii lor, cei mai mulţi îmbrăcaţi în zdrenţe — nu se mai putea vorbi de uniforme — care fluturau în jurul trupurilor prea slabe.

„Câte kilograme or fi pierdut în cincisprezece zile? Zece? Cincisprezece? Probabil chiar mai mult, şi încă nu am ajuns la capătul drumului."

La început îi dispreţuise, ca pe nişte învinşi ce erau, dar şi pentru că se încăpăţânau în atitudinile lor de superioritate rasistă. Acum, văzându-i atât de abătuţi şi de lipsiţi de vlagă, aproape că îi făceau milă.

---

* Caz autentic (n.a.).

— Ia uite-l şi pe maimuţoiul ăsta! răsună un glas batjocoritor. Pe cuvântul meu, ne trece în revistă. Drept cine se crede, stârpitura?!

— Se crede Ho Şi Min! îi răspunse altul. Ori poate generalul Giap*, cine ştie? Încă un aiurit care îşi închipuie că a câştigat războiul de unul singur!

Biciuit de batjocură, pe care o înţelesese prea bine, Duan se crispă, jignit până în fundul sufletului. Se ştia scund, se ştia urât, dar nimeni până atunci nu îndrăznise să i-o spună deschis. Vru să se năpustească asupra insolenţilor, să-i lovească peste faţă cu nuiaua de bambus, semn al gradului pe care îl purta. Se abţinu cu greu, ordinul lui Dang fiind clar: militarii să nu-i bage în seamă pe francezi.

„Mă înşelam", îşi spuse el, impunându-şi stăpânirea de sine. „Canaliile astea încă mai au vlagă în ele!"

Îşi făgădui să raporteze incidentul adjunctului comisarului politic. Pentru că denota o stare de spirit rebelă în cadrul grupei respective, încă departe de perfecţiunea la care trebuia să aspire. Mai rămăsese mult de muncit cu ei.

Îl căută din ochi pe Tot Ka, însă acesta lipsea, fiind plecat cu grupa din fruntea convoiului, cu acei africani care păreau urmăriţi de ghinion.

Pentru Tot Ka, negrii rămâneau o enigmă. Erau, totuşi, şase ani de când făcea parte din personalul însărcinat cu administrarea şi organizarea lagărelor de prizonieri şi avea pretenţia că de acuma cunoştea bine mentalitatea diferitelor etnii care alcătuiau Corpul expediţionar francez, europeni sau musulmani, însă nu reuşise niciodată să înţeleagă modul de gândire al africanilor.

Altădată, cu mult timp în urmă, pe vremea colonialismului, înainte de izbucnirea războiului de eliberare, se temea de soldaţii aceia senegalezi, atât de înalţi, atât de puternici, atât de nesupuşi când era vorba de disciplină. Iar el, un umil *be con***, călare pe grumazul bivolului său, şi-i închipuia dârji şi feroci precum

---

* *Vo Nguyen Giap*, general vietnamez (n. 1912), comandant al trupelor Vietminh-ului în războiul din Indochina împotriva francezilor (1947–1954) şi în cel din Vietnam împotriva americanilor (1964–1975). Ministru al Apărării al Vietnamului de Nord (1954–1976), apoi al Vietnamului unificat (1976–1980) (n. tr.).

** Puştan (n.a.).

panterele cu care semănau, având dinţii atât de albi pe chipul lor negru.

Ceva mai târziu, ca tânăr soldat, luptase împotriva lor, la început cu o teamă plină de respect, pentru a-şi da, apoi, seama că, de fapt, nu erau decât nişte bieţi oameni lipsiţi de răutate, uşor de înspăimântat, însă cu o dispoziţie capricioasă, fiind în stare să treacă, fără nici un motiv aparent, de la veselia cea mai sinceră — râdeau de te miri ce — la o furie nimicitoare.

Negrii pe care trebuia să-i escorteze acum nu se deosebeau cu nimic de cei cu care avusese de-a face mai demult. Mureau ca muştele, dar ştiau ca nimeni altcineva să izbucnească în hohote sonore de râs, iar seara băteau toba pe bidoanele lor, cu un simţ uluitor al ritmului şi cântau nesfârşite melodii triste, într-o franceză foarte aproximativă, punctate de un refren pe care el îl găsea jignitor:

Missié Hô Chi Minh, ça bon président,
*Si donner gamelle, pas le riz dedans...**

Îi făcuse observaţii şefului grupei, un uriaş blând şi vesel, care, drept răspuns, îi repetase la nesfârşit, dând din cap:

— 'Nţeles, şefu'! 'Nţeles, şefu'!

Dar, după un sfert de oră, refrenul blestemat răsuna din nou în luminiş.

Când îl informase pe Dang, acesta comentase, blazat:

— Negrii ăştia sunt refractari la orice reeducare politică. Sunt în stare, poate, să lase impresia unor reeducaţi, dar în fundul sufletului rămân legaţi de tot felul de credinţe obscure. Până şi catolicii şi-au rupt dinţii cu ei. Pur şi simplu sunt altfel decât noi, şi cu asta basta.

Tot Ka era convins de acest lucru. Adineauri, în timp ce îşi îngropau un nefericit de camarad, izbucniseră cu toţii într-un râs nebun, lovindu-se cu palmele peste pulpe şi scoţând tot felul de ţipete. Intrigat, se apropiase, ca să cunoască motivul acestei dezlănţuiri generale. După ce a văzut şi a înţeles, a fugit de acolo, palid de ruşine: africanii observaseră că mortul, gol şi scheletic, arbora, totuşi, o erecţie gigantică...

* Musiu Ho Şi Min, ăsta preşedinte bun,
Dacă-ţi dă gamela, în ea orez nu-i... (n. tr.)

2

Încetul cu încetul, Michel Mallier prindea gust pentru viaţă din nou. După căderea din zilele trecute, îşi reluase locul în grupă, înconjurat de grija şi prietenia vechilor lui camarazi, Margoz, Phongue, Azam şi, desigur, Jo Allenic, căruia îi datora viaţa. Îl răsfăţau cu toţii, ca pe un convalescent privilegiat, scutindu-l de slujbe şi corvezi, veghiind asupra lui cu o grijă nedezminţită. Mallier se complăcea, deşi conştient de situaţia sa dependentă, şi se obişnuise treptat cu un relativ confort. Când i se întâmpla să simtă remuşcări pentru micile sale laşităţi, îşi făgăduia să-şi plătească datoriile, atunci când va fi restabilit.

El, care nu înceta să geamă şi să se vaite, zâmbise, totuşi, atunci când Margoz îl luase peste picior pe piticul care comanda ostaşii din escortă. Pufnise în râs atunci când Jo Allenic îl completase, dar şi mai mult îl amuzase expresia jignită şi mânioasă de pe chipul lui Duan.

„Îmi recapăt moralul", îşi zise. „Peste două-trei zile voi putea lua parte activă la viaţa celorlalţi."

Dar dorinţele de acest fel erau iluzorii, ştia prea bine. Hotărâri luate pentru a-şi linişti conştiinţa. Nu avea destulă voinţă — „nu destulă putere", spunea el, căutându-şi o scuză — ca să-şi ţină făgăduielile.

Cu toate că, în două sau trei rânduri, unele mici amănunte ar fi putut să-i dea de gândit, să-l facă să înţeleagă de unul singur că venise timpul să reacţioneze. De pildă, răspunsul scurt şi răstit al lui Azam, căruia îi ceruse să meargă să-i spele gamela:

— Nu sunt servitorul tău...

Mallier se simţise lovit în mândria lui. Ce mare lucru ar fi fost, pentru camaradul lui, să spele două gamele în loc de una singură?

Sau, adineauri, pregătind poverile ce trebuiau transportate, Phongue întrebase, în mod intenţionat:

— Câte să fac, patru, sau cinci?

A răspunde „cinci" ar fi însemnat ca, de acum înainte, Mallier să participe la muncile colective. Din fericire, intervenise Jo Allenic:

— Pregăteşte patru, ca de obicei.

Phongue nu răspunsese nimic, însă Mallier, care îl observa, citise pe faţa lui galbenă o tresărire de enervare.

Acum, Convoiul 42 se apropia de sfârşitul etapei. Marşul de noapte fusese relativ uşor, pentru că drumul cobora în pantă lină către Râul Negru, al cărui tumult de ape se putea desluşi dinspre fundul văii. Prizonierii ştiau — le spusese Tot Ka la adunarea de seară — că vor petrece ziua următoare pe malul râului, iar, după trecerea cu bacul, vor avea parte de o zi de odihnă pe celălalt mal, ca şi de o raţie suplimentară de orez. Perspectiva îi îmbărbătase pe toţi. Nu le scăpase nici amănuntul că, începând de dimineaţă, de când plecase domnul Dang, Tot Ka se purta mai puţin băţos, mai normal, ca şi cum şi-ar fi acordat singur un răgaz. Cine ştie, poate că nu era chiar atât de rău pe cât se străduia să pară în prezenţa şefului său?

Azam, care pusese întrebarea cu glas tare, fusese repezit de Margoz, mai puţin înclinat spre înţelegere:

— Vietnamezul tot vietnamez rămâne. Dacă îţi zâmbeşte, să nu crezi că-i din prietenie, este cazul să te pregăteşti, pentru că sigur cloceşte o măgărie!

Jo îl aprobase, cu totul de acord, adăugând:

— Singurul lucru care i-ar face cu adevărat fericiţi ar fi să ne vadă pe toţi morţi!

Începuse să se lumineze când lunga omidă umană pătrunse în pădurea unde avea să se adăpostească în timpul zilei. Şefii de grupă începură să se agite, delimitând locurile, tocmindu-se pentru o palmă de spaţiu în plus cu vecinii sosiţi mai devreme, sub privirea placidă a ostaşilor, care nu interveneau decât la incidentele grave. Nu rareori se întâmpla ca prizonierii să se încaiere. Trebuia foarte puţin pentru ca spiritele să se încingă, o pânză de cort călcată în picioare din nebăgare de seamă, o bucată de lemn pe care puneau mâna doi deodată, o brumă de orez furat, sau un cuvânt de prisos.

Ostaşii se năpusteau atunci asupra bătăuşilor, despărţindu-i cu patul armei. De cele mai multe ori, intervenţia lor brutală avea efectul dorit şi spiritele se potoleau. Se întâmpla însă, mai rar, ca adversarii, de neîmpăcat, să trebuiască să fie pocniţi bine şi legaţi departe unii de ceilalţi.

După mirosul focului de lemne aprins de ostaşi, urma curând cel al orezului fiert în gamele. Apoi, toţi se lăsau să pico-

tească, în căldura din ce în ce mai dogoritoare a soarelui care se înalţa pe cer, atacaţi de roiuri de insecte zburătoare.

Cei mai mulţi dintre prizonieri dormeau, împrăştiaţi printre arbori; unii discutau în şoaptă, alţii se izolau pentru nevoi urgente. Se repezeau dintr-o dată, cu stomacul chinuit de dizenterie, cu mâinile pe centura pantalonilor, drept în tufişurile din jur, călcând la întâmplare peste trupurile din calea lor.

Oamenii strigau, înjurau, iar ostaşii îi făceau să tacă, scoţând câte un *Im* sonor, însoţit de zgomotul metalic al unui închizător de Mauser.

Către amiază, răsunară vaietele goarnelor de alarmă dinspre creastă. Soldaţii se repeziră imediat să stingă vetrele taberei, răsturnând gamelele şi silindu-i pe prizonieri să se strângă în jurul copacilor mari, aşezaţi pe vine şi înghesuiţi unii în alţii. Mai mult decât de orice, se temeau de vreo manifestare spontană de prietenie a vreunui francez faţă de avioane, gest care ar fi dezvăluit, din imprudenţă, bacul şi amplasamentele militare din jur.

Ascultară atent, încercând să identifice aparatul după mugetul motorului. Apoi îl zăriră, un punct strălucitor sus pe cer, un Privateer singuratic, care venea direct spre ei.

— Ticălosule! urlă un glas în care tremura panica. Du-te să-ţi laşi scârnăviile în altă parte!

— *Im!* făcură ostaşii, care nu se simţeau nici ei în largul lor.

— Ba dimpotrivă! răcni un înverşunat. Dă-i drumul! Varsă tot! Stâlceşte toată pleava asta!

— *Im!* făcură din nou ostaşii, ducând degetul la gură.

— Dacă ţi-e frică să nu te audă din avion, râse cineva, nu mai clănţăni din dinţi!

Dar bombardierul îşi urmă calea neabătut, apropiindu-se în linie dreaptă. Exclamând în cor „ah!", prizonierii salutară ciorchinele de bombe care se desprindeau de sub fuzelaj şi le văzură limpede cum coborau asupra lor, cu un şuierat din ce în ce mai asurzitor.

Mulţi îşi puseră palmele pe urechi. Alţii îşi ascunseră capul între genunchi. Puţini au avut curajul să privească bombele căzând până la ultima.

Au explodat într-un tunet de sfârşit de lume, făcând să se cutremure pământul şi împrăştiind, foarte aproape de ei, schije

metalice care treceau zbârnâind şi loveau uneori câte un trunchi, făcându-l să răsune precum un gong sau, dimpotrivă, secerând frunzişul cu un răpăit de grindină care le amintea, celor mai mulţi dintre ei, de recentele bombardamente ale artileriei inamice, de la Dien Bien Phu.

Alţii se rugau, cu ochii înnebuniţi, pradă unei crize de nervi, tăvălindu-se pe jos şi lovind pământul cu pumnii încleştaţi. Nepăsător, însă, nu era nimeni.

Totul a durat numai câteva secunde, dar bombardamentul fusese de o asemenea violenţă, încât îşi lăsase spectatorii asurziţi şi înspăimântaţi. Mult timp după aceea, oamenii au rămas pe loc, năuciţi, cu trupurile scuturate de frisoane, vâjâindu-le urechile şi inimile bătându-le nebuneşte.

Curând îşi făcu apariţia Tot Ka, purtând o cască, acoperit de praf şi cu ochii scânteietori. Decretă adunarea imediat, apoi luă cuvântul, adresându-le ostaşilor ordine în vietnameză.

Aceştia îl ascultară şi înconjurară mulţimea de prizonieri, ţinând puştile la orizontală.

— Prizonieri de război! tună Tot Ka. Aţi putut vedea cu ochii voştri cu ce cruzime criminală au venit propriile voastre avioane să vă bombardeze! Nu le e milă de voi. Ştiu că în sufletul vostru condamnaţi această barbarie sălbatică. Dar asta numai pentru că v-aţi temut. Gândiţi-vă la populaţia civilă nevinovată, care este astăzi victima acestor agresiuni oarbe! Trebuie să vă faceţi auzit glasul! Trebuie să cereţi guvernului vostru să înceteze asemenea expediţii inumane! Trebuie să deveniţi, de-acum, luptători dârji în favoarea păcii!

Îşi trase, pentru o clipă, sufletul, apoi ridică în sus o hârtie acoperită de un scris nervos:

— Vă cer acum să semnaţi această scrisoare, adresată guvernului vostru, prin care condamnaţi, în modul cel mai sever, actele de agresiune comise împotriva voastră de avioanele propriei voastre patrii, cerând tratative imediate de pace!

Tot Ka nu se aştepta la o adeziune entuziastă a prizonierilor. Avea deja pregătită replica.

— Să mă înţelegeţi bine: eu nu vă rog să semnaţi. Vă ordon!

Repetă, răcnind şi silabisind, însoţindu-se cu mâna:

— E un or-din!

Nimeni nu mişcă. Oamenii se consultau din priviri, cu frunţile plecate.

— Poate că nu aţi priceput ce am spus soldaţilor mai înainte? Ei bine, vă traduc. Le-am spus să împuşte fără a soma pe primul dintre voi care va refuza să se supună! Şi vă previn că avem suficientă muniţie ca să vă ucidem. Pe toţi!

Prin mulţime trecu o rumoare, apoi oamenii se înşiruiră câte unul, în direcţia lui Tot Ka. Învinşi pentru a câta oară, prizonierii capitulaseră.

În faţa comisarului politic, se făcu treptat o învălmăşeală de nedescris. Câţiva profitară de ea pentru a se eschiva, ca, de pildă Margoz, care îi şopti în trecere lui Jo Allenic:

— Eu o şterg, nimeni nu mă va obliga să le semnez fiţuica asta.

— Gestul tău nu serveşte la nimic, îi replică Jo. Fuga nu este o soluţie, nu faci decât să te dai înapoi din faţa unei dificultăţi, ceea ce nu are putere de exemplu. Eu, însă, rămân, şi-o să explic pentru ce refuz.

— Faci cum vrei, dar eu nu am chef să fiu împuşcat făcând-o pe eroul. Puţin îmi pasă de petecul lor de hârtie, după cum nu-mi pasă dacă Tot Ka mă crede sau nu mă crede printre semnatari.

— Semnează, şopti Mallier. Scrisoarea nu va fi difuzată şi, dacă ţi-e teamă să nu te compromiţi, pune un nume oarecare, de pildă Louison Bobet*!

— Fiecare cu punctul lui de vedere. Eu spun *nu*.

Jo Allenic ajunse la rând. Se opri în faţa lui Tot Ka şi, pe un ton politicos, dar hotărât, îi spuse:

— Domnule, v-aş putea da nenumărate motive, dar toate sunt nepotrivite. Nu vreau să semnez pentru că, pur şi simplu, ar fi contrar ideii mele despre onoare.

Tot Ka nici nu clipi. Ştia că îşi depăşise atribuţiile amenin-ţând că îi va executa pe recalcitranţi. Dar nici nu-şi putea păta obrazul şi să le dea celor care semnaseră prilejul să regrete. Situaţia părea fără ieşire.

Ridică privirea şi observă că în spatele lui Jo Allenic nu mai erau decât cinci-şase prizonieri care îşi aşteptau rândul. Se hotărî pe loc.

---

* *Louis* (zis *Louison*) *Bobet* (1925–1983), ciclist francez, triplu câştigător al Turului Franţei (1953, 1954, 1955), campion mondial (1954) (n. tr.).

Închise registrul, care conţinea câteva foi amărâte de hârtie din bambus cu tot felul de mâzgăleli, şi anunţă cu glas tare:

— Strângerea de semnături s-a încheiat, pentru ziua de astăzi! Adunarea în vederea plecării, vom trece râul peste o oră!

3

Pentru ca întregul Convoi 42, împreună cu escorta de soldaţi, să treacă Râul Negru, bacul a trebuit să facă patru drumuri de la un mal la celălalt şi înapoi.

Pe ambele maluri erau legate pirogi, din care santinele înarmate vegheau să nu evadeze nimeni pe cursul râului. Precauţie înţeleaptă, dar nu se găsi nici un disperat care să încerce o asemenea aventură.

Coloana urcă apoi pe o potecă devenită alunecoasă datorită sutelor de încălţări ude, până pe coama dealului, unde se adunară toţi, într-un luminiş ca un amfiteatru, în fundul căruia, pe o estradă, stătea legat un european, cu gâtul şi încheieturile mâinilor prinse într-un jug masiv din lemn şi cu gleznele legate de un par gros din bambus.

— Dar e Norris! exclamă Jo Allenic.

— Îl cunoşti?

Jo se întoarse şi îl zări, la un metru de el, pe Gagiu, care îl fixa atent cu privirile, ţinând un muc de ţigară în colţul buzelor, mai „golan" ca niciodată.

— Într-adevăr, îl cunosc, răspunse el.

— Uită-te bine la el, îl sfătui Gagiul. Peste câteva minute, n-o să-l mai recunoşti.

După cuvintele acestea, care nu prevesteau nimic bun, domnul Dang se depărtă cu paşi mari.

Se simţea foarte mândru. Acest stâlp al infamiei, expunerea prizonierului în faţa camarazilor săi, puţin teatrală, e drept, fusese ideea lui. Trebuia aţâţată imaginaţia acestor *Tou binh*-i, arătându-le, cât mai concret cu putinţă, că, dacă pentru ei clemenţa preşedintelui Ho Şi Min constituia o garanţie, în schimb criminalii înrăiţi, cei care refuzau să se angajeze pe drumul cel bun, aveau să fie pedepsiţi în mod exemplar.

Exemplar era cuvântul-cheie. Cel pe care Dang încercase să-l explice, în ajun, idioţilor din Comitetul popular de Eliberare din ţinutul Râului Negru de Sus. Şi acum încă mai tremura de furie. Tâmpiţii avuseseră la îndemână un prilej grandios de a lovi în puterea de imaginaţie a maselor executându-i în mod public, într-un cadru solemn şi — de ce nu? — teatral, pe cei doi bandiţi de Dubourg şi complicele lui, Norris.

În loc de asta, dintr-o grabă stupidă, care nu însemna altceva decât o evidentă lipsă de maturitate politică, ei transformaseră Justiţia populară într-o execuţie sumară, ruşinoasă, fără nici un folos pentru nimeni, afară, poate, de doi-trei soldaţi abrutizaţi şi de doi *coolies*, prea reduşi pentru a putea înţelege.

Intervenise el la timp şi reuşise să împiedice, măcar parţial, greşeala, dar membrii tribunalului popular fuseseră scărmănaţi după cum o meritau. Dang îl trimisese înapoi în munţi pe mult prea zelosul Lo Sinh, cu uniforma lui neagră, iar lui Kheo, care prezidase şedinţa, îi făgăduise retrogradarea şi trimiterea într-un lagăr pentru a-şi revedea educaţia marxistă. Încă o dată, pentru a da exemplu.

Numai tovarăşa Thi Tuyet scăpase de fulgerele sale. Şi asta nu numai, aşa cum i se mai întâmpla chiar şi lui să spună — în franceză, pentru că suna mai savuros — datorită „curuleţului ei simpatic şi ţâţucilor drăguţe", ci, pentru şi simplu, pentru că încercase să se opună acelei execuţii, care semăna mai degrabă cu un asasinat clandestin, lipsit de orice interes. De altfel, intervenţia ei fusese menţionată în procesul-verbal al şedinţei.

Criminalul Norris fusese salvat de la moarte, dar ce era al lui i se pusese deoparte. Dang meditase toată noaptea, iar ziua şi-o petrecuse pregătind pedeapsa ca pe un adevărat spectacol, încununat de un miting care avea să însemne, pentru prizonierii Convoiului 42, începutul conştiintizării colective. Îl ajutase şi tovarăşa Thi Tuyet la punerea în scenă, ea fusese cu ideea podiumului pe care să fie proţăpit Norris, prins într-un străvechi jug de lemn, pe care îl găsiseră întâmplător în fundul unei colibe, o relicvă a justiţiei mandarinilor.

— Umilinţa va spori suferinţa, declarase ea pe un ton ca de gheaţă.

De când spusese acest lucru, Dang o privea cu alţi ochi, bănuind că îşi condimenta credinţa revoluţionară cu puţină cru-

zime. El nu era crud. Era un bărbat rece, calculat, iar durerea oamenilor era, în mintea lui, o noţiune abstractă, de care nu ţinea seama decât în măsura în care grăbea evoluţia spiritelor pe drumul Adevărului.

Santinelele îi aşezaseră pe prizonieri în semicerc, cu faţa către estrada încadrată acum de ostaşi înarmaţi. Tabloul era completat, în fundal, de o companie de militari în uniforme verzi, cu căştile pe cap şi raniţele în spate, care stăteau în poziţie de drepţi, nemişcaţi, trupă pe care Dang şi-ar fi dorit-o marţială.

Într-o parte şi în cealaltă, supravegheaţi de un *Can bo* din sat, se găseau vreo cincizeci de civili, femei, copii, adulţi şi bătrâni, care stăteau în picioare, impresionaţi de punerea în scenă.

Domnul Dang înaintă câţiva paşi, pentru a se plasa exact în centrul mulţimii, şi aşteptă câteva clipe ca rumoarea să se potolească.

— Prizonieri de război! începu el solemn. V-am adunat în seara aceasta pentru a asista la pedepsirea exemplară a unui camarad de-al vostru, care s-a făcut vinovat de crime odioase împotriva populaţiei civile! Acest bandit înrăit, cu sufletul plin de ură împotriva Vietnamului, a dezertat din convoiul vostru, pentru a lungi şi mai mult lista, şi aşa destul de lungă, a fărădelegilor sale. Dar populaţia civilă, luptând vitejeşte pentru libertate, a izbutit să pună capăt sinistrelor sale fapte şi l-a predat justiţiei populare!

Tăcu, savurând dinainte efectul pe care urma să-l aibă rostirea sentinţei.

— Omul acesta, pe care îl vedeţi înaintea voastră, a fost judecat de tribunalul poporului. Tribunal care a dat singurul verdict potrivit nenumăratelor sale tâlhării: fostul vostru camarad a fost condamnat la moarte.

Ascultă cu încântare murmurul de groază ce se înălţa din mulţime şi repetă:

— Condamnat la moarte!

Aceste trei cuvinte erau un semnal. Din rândurile civililor răsunară aplauze, orchestrate cu grijă de *Can bo*, pe care domnul Dang îl instruise în cursul după-amiezei.

— Ticăloşilor! zbieră un prizonier, imediat redus la tăcere de camarazii săi.

Doi ostaşi l-au sprijinit pe condamnat să se poată ridica în picioare şi să parcurgă cei zece metri care să-l aducă lângă Dang. De jug erau prinse două lanţuri grele, ale căror capete îi încătuşau gleznele. Lanţul zornăia lugubru la fiecare pas.

— Condamnat la moarte Benjamin Norris, reluă comisarul politic, populaţia civilă a hotărât cu generozitate să-ţi lase viaţa, în ciuda crimelor pe care le-ai comis împotriva poporului. În schimb, îţi cere să rosteşti un cuvânt de căinţă.

Pe un alt ton, Dang strigă poruncitor:

— În genunchi! Şi cere-ţi iertare!

Sprijinit şi acum de cei doi ostaşi, Norris se supuse, în zornăit de lanţuri.

Probabil că rosti câteva cuvinte, căci domnul Dang se aplecă spre el, poruncindu-i:

— Mai tare!

— Îmi pare rău, zise Norris, cu glasul întretăiat.

— Ce regreţi?

— Totul.

Din mijlocul mulţimii de prizonieri, Margoz îl înghionti pe Jo Allenic şi îi şopti:

— Dacă Norris regretă ceva, este faptul că nu a izbutit.

— Taci. Norris îşi joacă viaţa. Mă întreb ce s-o fi ales de locotenentul Dubourg.

Dang se întoarse către sătenii care se strânseseră temători unii în alţii, întrebându-i:

— Credeţi în căinţa acestui om?

Îmboldiţi de căpetenie, sătenii izbucniră la comandă, într-un entuziasm gălăgios, bătând din palme şi strigând lozinci.

— Poporul te iartă, spuse domnul Dang, ca o concluzie. Ridică-te!

Parodia nu se mai sfârşea. Părea un ritual barbar, pe care apusul de soare şi întunericul din ce în ce mai pronunţat, străpuns de torţele şi de făcliile care se aprindeau ici şi colo, îl făceau să pară şi mai ireal. Spectacolul se desfăşura aşa cum dorise Dang, măcinându-i pe prizonieri prin alternarea speranţei cu ameninţarea.

— Scoateţi-i jugul!

Doi ostaşi îl eliberară pe prizonier dintre cele două bucăţi de lemn şi-i desfăcură lanţurile.

Primul gest al lui Norris a fost să-şi frece încheieturile mâinilor, roase de suprafaţa aspră a lemnului. Stătea cu fruntea plecată, privind în gol, cu genunchii puţin îndoiţi şi legănându-se într-o parte şi într-alta, ca un beţiv care încearcă să-şi găsească echilibrul.

Gloata amuţise, cu privirile îndreptate asupra acestui bărbat stors de toate puterile.

— Totuşi, va trebui să fii pedepsit pentru că ai furat piroga unui muncitor civil, aducând astfel prejudicii potenţialului economic al ţării!

Indiferent, Norris se balansa acum înainte şi înapoi, cu braţele atârnându-i moi pe lângă trup. Părea că doarme în picioare.

— Pedeapsa îţi va fi aplicată chiar de către victimă, pescarul din satul Kinh Khoai, pe care l-ai lipsit de unealta cu care îşi câştiga pâinea!

Dang ridică mâna şi pocni din degete. Înaintea prizonierului se înfăţişă un bărbat scund, în pantaloni albaştri-deschis, cu o beretă pe cap, evident emoţionat că devine vedeta acestei solemne şi ciudate ceremonii. Se înclină în faţa domnului Dang, ţinând palmele apropiate pe piept, şi făcu trei plecăciuni, într-o atitudine de respectuoasă supunere.

Dang îi întinse o nuia lungă şi flexibilă, pe care o făcu să şuiere pentru a-i testa elasticitatea. Thailandezul luă nuiaua, întrebându-se ce se aştepta de la el să fi facut cu ea. Dang îi explică pe limba lui, din câteva cuvinte.

Bietului om nu-i venea să creadă şi privea pe rând la comisarul politic, personajul atât de important care dădea ordine şi pe care nu vroia să-l supere, şi apoi la Norris, bărbatul acesta la capătul puterilor, care era francez şi, prin urmare, demn de luat în seamă.

Puse o întrebare, sfios şi şovăitor. Probabil că întreba:

— Pot să-l lovesc pe francezul ăsta? Cu adevărat? Serios?

— Dă-i drumul, îl îmboldi Dang, în limba lui.

Încă foarte tulburat, thailandezul se aşeză în spatele prizonierului, căruia ostaşii îi smulseseră vestonul. Ridică nuiaua, o lăsă în jos, după care făcu câţiva paşi şi se înclină înaintea victimei sale, privind-o de jos în sus. Apoi făcu ceva de neînchipuit, un gest pe care nimeni nu l-ar fi putut prevedea, mai ales domnul Dang, căruia îi strica efectul. Se înclină adânc înaintea lui

Norris, îi cuprinse mâna cu căldură, i-o strânse îndelung şi îl mai salută o dată, cu palmele lipite, exprimându-şi astfel respectul şi, poate, regretul că e silit să procedeze astfel.

— Loveşte! strigă Dang, scos din fire.

Resemnat, ca şi cum îndeplinea o corvoadă neplăcută, omul ridică nuiaua şi o abătu moale pe spatele condamnatului.

— Încă puţin şi-l va întreba dacă nu-l doare! şopti Margoz. Thailandezul ăsta n-are nici un chef să-l altoiască pe Norris.

— Aşteaptă...

Pescarul mai lovi o dată. Ceva mai serios. Surprins el însuşi de lovitură, sări înapoi, ca şi cum se temea de o reacţie a victimei. Dar nu se întâmplă nimic. Atunci pricepu că nu avea de ce să-i fie frică. Se dezlănţui într-un fel de dans sălbatic în jurul lui Norris, ţopăind înainte şi înapoi, alegând cu grijă locul unde să plaseze lovitura. Căci acum îl bătea ca un nebun, fără să-şi mai tragă sufletul, din ce în ce mai violent. Cine ştie, poate în clipa aceea se răzbuna pe francez pentru viaţa lui de mizerie?

Se auziră murmure indignate şi câţiva strigară:

— Ajunge!

— Opriţi măcelul!

La început încântat de zelul revoluţionar al thailandezului, acum lui Dang îi era teamă ca nebunul să nu sară peste cal, masacrându-şi victima.

4

Încă din ajun, Norris trăia ca în vis. Avea o senzaţie ciudată, i se părea că este făcut ţăndări, că pierduse controlul asupra propriei lui maşinării. Se împrăştia, fără a mai încerca să se adune, cu mintea incapabilă de a lega două gânduri coerente. Nebunie.

În acelaşi timp, o nebunie ca un cocon în care se refugiase, ca şi cum ar fi vrut să păstreze intact ultimul resort care i-ar mai fi putut da impulsul necesar, la reîntoarcerea sa printre cei vii. Deocamdată, totul îi era indiferent. Dacă i-ar fi cerut, Dang ar fi putut obţine de la el orice, să recunoască orice crimă imaginabilă, ba chiar să fie de acord cu cea mai cumplită dintre pedepse. La nevoie, ar fi cerut chiar şi propria sa condamnare la moarte.

„Am ajuns mai rău decât un câine", gândi el, într-unul dintre rarele momente de luciditate.

Urmase apoi acel absurd ceremonial al jugului. În halul în care ajunsese, ce suferință în plus ar mai fi putut să-i aducă? Atinsese deja punctul de saturație — în afară de a-i lua viața nu-i mai puteau face nimic.

Atunci când Dang poruncise să i se scoată jugul, nu simțise nici ușurare, nici recunoștință. I se întâmplase ceva și gata. Când thailandezul începuse a-l lovi, numai mintea înregistrase faptul, nu simțise nici o durere, ca și cum ar fi fost anesteziat, sau ca și cum loviturile ar fi căzut pe trupul altuia.

Dar, în cele din urmă, suferința pătrunsese până dincolo de starea lui de inconștiență, penetrase coconul de nepăsare în care se izolase. Poate că tocmai de aceea s-a declanșat în el reflexul salvator. O dată cu conștiința care îi revenea, îl cuprinse și un val de mânie, care îl trezi la realitate. Ridicând capul, îl fulgeră din ochi pe thailandezul care se pregătea să-l lovească din nou.

Efectul a fost imediat. Pescarul fu izbit de sclipirea din ochii săi ca și cum ar fi încasat un pumn în bărbie. Încremeni, deschise gura și scăpa nuiaua din mână. Domesticit.

Dang prinse ocazia din zbor:

— Norris, îi spuse, te poți întoarce la grupă. Știu că de acum înainte vei fi un prizonier disciplinat și un exemplu de sinceră căință printre camarazi, pe care îi vei ajuta să găsească calea adevărului.

Împleticindu-se, Norris părăsi adunarea. Sprijinit de zeci de mâini ce se întindeau spre el, pentru a-l însoți până în locul unde se afla grupa numărul 2. Acolo se lăsă greoi la pământ, își încrucișă picioarele sub el și rămase pleoștit, cu coatele sprijinite pe genunchi, cu obrazul crispat și privind întunecat undeva, dincolo de orizont.

Domnul Dang își continua tirada, vrând să sublinieze lecția pe care prizonierii o aveau de tras din scena la care asistaseră și arătând că îndârjirea bietului pescar thailandez fusese rodul „îndreptățite mânii" a poporului vietnamez împotriva tâlhăriilor la care se deda armata colonialistă franceză de ani de zile.

— Dar capitolul e închis, spuse el în concluzie. Și, pentru a vă arăta că ne putem dovedi și generoși, vă anunț că veți primi câte o sută de grame de orez în plus mâine, pe care îl puteți

schimba, la libera voastră alegere, cu melasă ori cu fructe uscate. Pentru a sărbători în felul acesta întoarcerea fiului risipitor...

— Cam slăbuţ, pentru un „viţel gras", mârâi Margoz.

— Mai ales, aş vrea să ştiu câte „fructe uscate" vom primi pentru o sută de grame de orez, adăugă Azam.

— Cu siguranţă nu mai mult de o banană! profeţi Phongue.

— Sau o lingură de melasă, supralicită şi Jo Allenic.

Acesta nu cutezase încă să-i pună întrebări lui Norris, cu toate că ar fi vrut să ştie ce se alesese de locotenentul Dubourg. Presimţea o dramă, din atitudinea posacă şi reţinută a vecinului său, care îl intimida şi îl silea, în acelaşi timp, să respecte tăcerea în care se închisese.

Mallier era şi el prezent, observându-l atent pe Norris. Era înduioşat să-l vadă în asemenea stare de decrepitudine fizică şi morală, scheletic, moale ca o cârpă, scuturat de frisoane nervoase. Simţea totodată şi un val de prietenie caldă, ca şi cum revenirea lui Norris avea să-i fie lui însuşi benefică, un fel garanţie a propriei sale salvări.

Se apropie de Norris şi se aşeză lângă el, punându-i mâna cu blândeţe pe umăr.

— Sunt bucuros să te văd în viaţă. Şi din nou printre noi.

Norris întoarse capul, împingându-şi bărbia înainte. Încă mai avea privirile pierdute şi îi trebui mai mult de un minut pentru a scotoci prin memorie cui putea aparţine faţa aceea suptă şi bărboasă, cu ochi neliniştiţi, care îl privea. Probabil că îl recunoscu, într-un târziu, căci privirea îi deveni dură, încărcată brusc de ură. Se răsti la Mallier, aproape scuipând cuvintele:

— Ia-ţi labele murdare de pe mine! Să nu mă atingi! Nu vezi cum arăţi? Murdar şi scârbos! Puţi! Ai ajuns mai rău decât o javră! N-am nevoie de văicărelile tale! Vezi-ţi de fundul tău!

O singură privire i-a fost de ajuns pentru a recunoaşte decăderea morală a fostului său camarad. Dar lovise tare şi în plin.

În primul moment, Mallier se dădu înapoi, îngrozit şi gata să izbucnească în plâns, înduioşându-se de propria lui soartă şi gândind că Norris îl acuza pe nedrept, că suferinţele îndurate îl făcuseră să devină arţăgos. Se făcu mic, apoi se topi în beznă, cu sentimentul acut al mizeriei sale.

„Până şi Norris mă respinge", îşi spuse. „Iar ceilalţi au şi ei o atitudine duşmănoasă faţă de mine. Sunt singur..."

Şi, deodată, se văzu aşa cum devenise, o epavă, incapabil să facă singur nici cel mai mărunt lucru, să mănânce fără a fi ajutat, să meargă fără a fi sprijinit... Mereu tras, împins sau cărat de alţii, Jo Allenic, Azam, Margoz sau Phongue. Îl năpădi ruşinea. „Va trebui să-mi recuceresc de acum înainte propria stimă", hotărî el. „Să nu mai aştept nimic de la ceilalţi, să mă bizui numai pe mine, să devin membru cu parte întreagă în această echipă, pentru care până astăzi nu am fost decât o povară din ce în ce mai grea, de nesuportat."

În noaptea aceea, Mallier descoperi propriul său adevăr, care avea să-l ajute să meargă înainte, dacă nu avea ghinionul să se trezească bolnav.

„Să refuz orice. Să spun *nu* la orice. Chiar şi speranţei, la orice mi-ar putea îmbunătăţi, măcar pentru o clipă, soarta. A spune *nu* înseamnă a rămâne bărbat. Şi nu voi accepta raţia aceasta suplimentară. Nu vreau să mă las cumpărat..."

Capitolul 10

8 iunie

1

În realitate, cele o sută de grame suplimentare de orez anunţate atât de solemn de Gagiu s-au dovedit a fi doar o jumătate de banană uscată, groasă cât o jumătate de deget, ceea ce a avut darul să agraveze vizibil proasta dispoziţie a întregului Convoi 42.*

Proastă dispoziţie influenţată în timpul zilei şi de Norris care a povestit cum fusese executat locotenentul Dubourg. Vestea trecuse de la o grupă la alta şi stârnise vociferări mânioase, contribuind şi ea la înrăutăţirea climatului.

Contaminaţi, la rândul lor, de atmosfera încărcată, ostaşii însărcinaţi cu organizarea adunării de seară în vederea plecării în etapa următoare se arătau nervoşi, purtându-se cu o agresivitate inutilă. Culmea lipsei de tact o dovedi Tot Ka, atunci când ceru să se strige un vibrant „Trăiască preşedintele Ho Şi Min, trăiască pacea!", alegându-se, în schimb, cu strigarea: „Ne faci greaţă, trăiască bărbile!"

Pentru a nu-şi pierde obrazul, Tot Ka se prefăcu a înţelege răgetele drept o manifestare spontană de entuziasm şi dădu ordinul de plecare.

* Teoretic, după afirmaţiile autorităţilor vietnameze, raţia zilnică a prizonierilor de război era egală cu cea a propriilor ostaşi, adică 1 200 de grame de orez, din care jumătate servea drept monedă de schimb cu sătenii, pentru a se procura sare, melasă, legume proaspete, fructe (banane sau papaya), păsări sau carne. În realitate, chiar dacă soldaţii îşi primeau porţia, prizonierii şi-au văzut raţia cel mai adesea redusă la 400-500 grame pe zi, fără altă alimentaţie. De aici slăbirea fizică, mizeria şi lipsa de rezistenţă în faţa a tot felul de boli tropicale, *beri-beri*, avitaminoze, diferite ulceraţii, spirochetoză, dizenterie, paludism etc., toate mortale mai devreme sau mai târziu (n.a.).

Ploaia torenţială care s-a dezlănţuit brusc a fost — aşa cum avea să spună Margoz, imperturbabil, interpretând zicala într-un mod foarte personal — „Picătura de apă care dă foc butoiului de pulbere."

La început s-au auzit doar câteva înjurături şi blesteme, felul obişnuit în care prizonierii îşi manifestau nemulţumirea împotriva stihiilor. Curând, însă, rumoarea s-a extins în lungul întregii coloane şi au izbucnit lozinci jignitoare:

— Ho Şi Min, asasin!

— Răzbunare pentru Dubourg!

Ostaşii, care încercau zadarnic să liniştească lucrurile, au fost îmbrânciţi, ba unuia chiar i-a fost smulsă puşca şi aruncată în şanţ. Strigătele deveneau din ce în ce mai puternice, acoperind până şi vuietul ploii care cădea într-un şuvoi neîntrerupt.

Tot Ka alergă într-un suflet până în fruntea coloanei, pentru a-i raporta răzmeriţa lui Dang.

— Minunat, răspunse comisarul politic. Constat că execuţia lui Dubourg a folosit, până la urmă, la ceva. I-a trezit pe prizonieri. Mi se păreau cam prea inerţi; precum văd, şi-au mai recăpătat puţin din tonus.

Se plesni peste pulpă cu mânerul cravaşei, adăugând:

— De acum înainte, ne vom putea ocupa, în sfârşit, de chestiuni mai serioase. Voi face câini din ei!

Tot Ka era un simplu funcţionar al administraţiei lagărelor de prizonieri. Rolul său nu era acela de a înţelege intenţiile şefului său, ci de a executa ordine simple, concrete şi precise. Se feri, deci, să facă vreun comentariu, chiar dacă ultima afirmaţie, „Voi face câini din ei", i se părea un obiectiv greu de atins. Pentru el, om simplu, de un devotament fanatic pentru Partid, chiar dacă ar fi fost în stare să execute, la ordin, jumătate din prizonierii Convoiului 42, omul rămânea, totuşi, om, chiar şi cel mai decăzut. Dar câine!? Nici nu putea cincepe aşa ceva.

În schimb, Dang îşi făcuse deja un plan, pe care îl rezumă într-o formulă şuierată printre dinţi:

— Trebuie să-i frângem!

Tot Ka simţi că revine pe un teren mai cunoscut.

— Nu prea văd cum îi veţi putea slăbi şi mai mult decât sunt acum, remarcă el. Gândiţi-vă că, numai în ultimele patruzeci şi opt de ore, am înregistrat patru decese.

— Puţin îmi pasă mie de morţi! Întreaga evoluţie umană a lăsat deşeuri în urma ei! Mie îmi revine să mă ocup de cei care supravieţuiesc. În aceştia trebuie nimicit omul vechi, înainte de a-l construi pe cel nou. La fel cum faci cu un costum mototolit, pe care îl calci pentru a arăta ca unul nou.

Dang se plimba încoace şi încolo, aruncând cuvintele în rafale, tot atât de tăioase ca ploaia care îi biciuia obrazul. Cu bărbia ridicată, cum stătea, parcă se adresa cerului. De fapt, nu făcea altceva decât să cugete cu voce tare.

Lângă el, Tot Ka tropăia mărunt, zgribulit de frig, fascinat de şeful său, dar în acelaşi timp speriat de ceea ce auzea, ca de nişte divagaţii fără noimă. Şi totuşi, Dang ştia exact ce avea de făcut. Cu câţiva ani în urmă, fusese instruit în arta conducerii maselor la Şcoala de Cadre ale Partidului, de la Moscova.

— În primul rând, perora el, trebuie nimicit orice îi mai leagă de trecut. Trebuie să le fie subminate ideile pe care le au despre autoritate, aşa cum era ea exercitată în sistemul lor militar capitalist. Nu va fi suficientă împroşcarea cu noroi a imaginii foştilor lor şefi, pentru că puţin le mai pasă acum de ei, acum se bazează acum numai pe ei înşişi.

Se adresă apoi direct lui Tot Ka, expunându-i amănunţit ce avea de făcut:

— Trebuie să pulverizezi solidaritatea din sânul grupelor, să pui la îndoială credibilitatea şefului sau responsabilului desemnat de ei, făcându-i să-şi aleagă altul, de care ne vom folosi, la rândul lui. Pentru că un şef înlăturat va purta ură camarazilor săi, iar ura atrage după sine răzbunarea.

Îşi puse mâna pe umărul adjunctului.

— Ura, iată cuvântul-cheie. Vor trebui să înveţe a-şi urî vecinul, prietenul, fratele. La nevoie, să se urască şi pe ei înşişi.

Interpretând drept prietenie gestul şefului său, Tot Ka prinse curaj şi întrebă:

— Nu credeţi, tovarăşe comisar, că ura lor se va îndrepta în primul rând împotriva noastră?

— Nu vor fi niciodată în stare să ne urască atâta cât îi urâm noi pe ei! Misiunea noastră nu este de a ne face iubiţi, ci temuţi. Trebuie să priceapă că sunt în mâinile noastre şi că numai noi avem puterea să-i distrugem sau să-i salvăm. Iar atunci când vor înţelege acest lucru, vor începe să trăiască la fel ca noi, să vorbească şi să gândească la fel ca noi...

Comisarului îi veni o nouă idee.

— De pildă, spuse el, fă o experienţă simplă. Alege la întâmplare un prizonier dintr-o grupă. Dă-i o banană uscată, o ţigară, în sfârşit, ceva care să-l deosebească de ceilalţi. Ce crezi că se va întâmpla? Camarazii îl vor pizmui şi se vor întreba: „Oare ce-a făcut pentru a merita asemenea recompensă?" Respectivul nu-şi va putea da seama pentru ce a fost ales, dar primul lucru pe care îl va face — poţi să mă crezi — va fi să se depărteze de camarazi, pentru a se bucura singur de trufanda. Ceilalţi vor vedea şi va începe să-i roadă invidia. Pentru că şi invidia generează ură!

Părea foarte încântat de ceea ce descoperise şi, pentru a se destinde, scoase un pachet de „Tu Vu" şi îşi aprinse o ţigară, ignorând normele de securitate.

— Pentru a-i face mai uşor de mânuit, trebuie slăbiţi mental, să devină infantili, reduşi la reflexele elementare. Trebuie sancţionat orice gest, orice gând, fie în bine, fie în rău. Cunoşti povestea cu câinele lui Pavlov?

Tot Ka o cunoştea. Mai auzise vorbindu-se despre reflexele condiţionate la animale şi la oameni.

— Este vorba despre stimuli, nu-i aşa?

— Da. Trebuie să-i facem să răspundă la stimuli.

— Sunt încă departe de a fi atins stadiul în care să fie receptivi la aşa ceva.

— Nici vorbă! Aici se pune doar problema tehnicii folosite. Îmi acord opt zile pentru a-i condiţiona. Prima treaptă, ruperea ritmului de somn. Să nu-şi mai poată spune: avem la dispoziţie cinci ore de somn, sau şase. Dimpotrivă, atunci când vor închide ochii, să nu ştie când vor fi treziţi. Ai grijă de asta. Trebuie să se simtă permanent în nesiguranţă, să nu poată hotărî nimic singuri, să vină să ceară voie chiar să şi respire. Şi să vină să se învinovăţească singuri dacă au înghiţit o boabă de orez, sau dacă au adormit fără să li se dea voie.

Tot Ka încuviinţă. Toate acestea erau pe înţelesul său, un ordin limpede, uşor de executat.

— Revenind la manifestarea de indisciplină din seara aceasta, tovarăşe comisar, să o pedepsesc?

— În nici un caz! Dacă ţii neapărat, pentru a-ţi satisface propria ta noţiune despre morală, pedepseşte câţiva prizonieri, aleşi la întâmplare. Dar să nu foloseşti niciodată o pedeapsă colectivă,

ea ar duce la întărirea solidarității între prizonierii din convoi, pe care i-ar uni sentimentul nedreptății suferite și trăite în comun.

2

Pentru a străbate cei aproape două sute de kilometri dintre Tha Khoa, de pe Râul Negru și Yen Bay, Convoiului 42 i-a trebuit o săptămână. Au avut de trecut masivul Phu Van, cu vârful lui de 2 879 metri, și depresiunea Nghia Lo, fost punct fortificat francez, cucerit cu greu de generalul Giap în octombrie 1952.

În toată această săptămână, Gagiul nu s-a arătat nici măcar o singură dată, lăsându-i lui Tot Ka întreaga răspundere a aplicării măsurilor pe care le decretase. Tot Ka s-a achitat de sarcini fără a depune pasiune, însă cu o riguroasă stricteţe.

Chiar dacă distanţele străbătute în fiecare etapă au rămas aceleaşi, variind între douăzeci şi cinci şi treizeci de kilometri, durata lor, în schimb, s-a lungit mult. Dacă până atunci coloana străbătea etapele în câte douăsprezece ore, dintr-o dată i-au trebuit patru-cinci ore mai mult. Aceasta, datorită acelor opriri neprevăzute şi neanunţate, care frânau în mod diabolic înaintarea, şi aşa destul de înceată din cauza transportării bolnavilor, opriri ce se prelungeau fără nici un motiv aparent, la fel cum se şi încheiau. Lăsaţi în mod intenţionat în necunoaştere, prizonierii nu ştiau niciodată dacă ajunseseră la capătul etapei, sau dacă aveau să plece mai departe în minutele următoare.

Era aproape ora prânzului când ajungeau la locul taberei, un fel de luminiş în mijlocul pădurii, care nu însemna că ajunseseră şi la capătul eforturilor.

În timp ce prizonierii se ocupau cu treburile obişnuite, cu strânsul de lemne uscate, cu săparea vetrelor, cu spălatul şi fiertul orezului, cu igiena lor personală, ostaşii din escortă erau înlocuiţi de camarazii lor din cealaltă echipă, care sosiseră cu o seară înainte şi dormiseră toată noaptea.

Iar noii gardieni, bine odihniţi, dovedeau îndată un elan îngrijorător. Nici nu apucau bine prizonierii să se organizeze, pentru a avea parte de puţin răgaz, că santinelele şi interveneau, le ordonau câte o adunare neprevăzută, făceau apelul şi, după ce îi

numărau, îi trimiteau către un nou amplasament, de obicei aflat în plin soare, în apropierea unor foste bucătărie, sau lângă latrinele convoiului precedent. Unde era, firește, raiul muștelor, care năvăleau asupra lor cu ferocitate, stricându-le până și cele câteva ore de odihnă dinaintea adunării politice de după-amiază.

Astfel încât oamenii nu mai dormeau deloc, sau doar pe apucate, atunci când izbuteau să scape atenției gardienilor, de obicei, însă, foarte vigilenți. Deveneau nervoși, irascibili, având, pe deasupra, și sentimentul vinovăției, ori de câte ori se lăsau furați de somn. Se trezeau atunci dintr-un salt, cu un aer rătăcit, temându-se să nu fie surprinși, tresărind la fiecare răcnet al câte unui ostaș surexcitat.

Cursul de educație politică începea după-amiaza devreme și se lungea la nesfârșit. Tot Ka ținea prelegeri interminabile despre ticăloșiile colonialismului și despre răutatea ațâțătorilor la război, povestindu-le istoria Indochinei — descria cu multă plăcere atrocitățile comise de francezi — revolta de la Yen Bay, din anii '20, foametea din 1945, după părerea lui, organizată cu bună știință de marile trusturi.

În a doua sau a treia zi după „luarea în mână", cum spusese Dang, un european a întrebat din ce cauză nu aveau voie francezii să primească și ei pachete trimise prin Crucea Roșie, așa cum primeau ceilalți prizonieri de război. Tot Ka prinse ocazia din zbor:

— Știți cumva, domnule, cine conduce Crucea Roșie franceză? Ei bine, să vă spun eu: delegatul ei general nu este altul decât mandatarul Societății petroliere Shell, iar președintele comitetului Crucii Roșii pentru Tonkin reprezintă la Hanoi interesele Companiei de Căi Ferate din Yunnan! Vă închipuiți că vietnamezii ar accepta să discute cu astfel de oameni? N-ar fi o jignire adusă poporului nostru, care luptă pentru eliberarea sa?

Argumentul părea valabil, prizonierii au trebuit să recunoască. Dar comisarul, care nu uitase recomandările lui Dang, profită de moment pentru a pune în aplicare partea a doua a programului:

— Cine a pus întrebarea?

— Eu, răspunse Margoz, pentru care Crucea Roșie nu încetase niciodată să întruchipeze speranța prizonierilor, cu atât mai mult cu cât sora lui ocupa o funcție importantă în cadrul organizației, la Geneva.

— Cine este şeful grupei dumitale?

— Eu sunt, spuse Delbay, ridicându-se în picioare, foarte palid şi temător, aşteptându-se la orice, gata să-şi renege camaradul.

— Nu ai fost în stare să impui celor din grupă disciplina cerută. Aici nu-i loc pentru a pune întrebări viclene. Eşti eliberat din funcţie şi vei primi, drept pedeapsă, zece lovituri de nuia!

Delbay se aşează la loc, năucit, umilit, rumegându-şi revolta în timp ce făurea planuri de răzbunare împotriva acestui ticălos de Margoz care, ar fi pus mâna în foc, făcuse într-adins, ca să-l compromită pe el. Ridicând privirea, observă că toţi cei apropiaţi, Vercruyse, Bornet, Adler, chiar şi Basquet, îi întorseseră spatele, ca şi cum ar fi fost lovit brusc de ciumă.

— Doar nu vrei să mă părăseşti şi tu? îl întrebă pe fostul „şobolan de Nam Youm".

— Din partea mea, n-ai decât să crăpi, îl repezi Basquet.

— Ce gunoi poţi fi!

— Fii atent cum vorbeşti. De câteva minute sunt noul tău şef de grupă. Am fost ales chiar de Tot Ka în persoană!

Faptul că fusese desemnat de către adjunctul comisarului îl umplea pe Basquet de o mândrie fără margini. Cântărise imediat avantajele noii sale funcţii care, credea el, îi va da drept de viaţă şi de moarte asupra duşmanilor săi de zi cu zi, „criminalii înrăiţi" adunaţi în jurul lui Jo Allenic şi Norris. Chiar dacă, de la procesul şi condamnarea sa, acesta din urmă nu mai deschisese gura şi se refugiase într-o tăcere încăpăţânată, Basquet îl considera, în continuare, răspunzător de toate nenorocirile sale, precum şi cel mai primejdios dintre toţi.

Încă de la început, Basquet a putut să se bucure de dovada palpabilă a încrederii şi stimei lui Tot Ka faţă de el. La încheierea primei adunări a responsabililor, acesta îi făcuse un dar regesc, o ţigară întreagă, pe care Basquet se grăbi s-o fumeze singur, retras după un tufiş.

— Începând de mâine, vei mai primi şi altele, îi făgăduise comisarul.

„Am câştigat lozul cel mare", şi-a spus Basquet.

Se înşela, iar acest lucru avea să-l piardă.

Timp de încă două zile, Tot Ka nu uită să-i dea ţigara făgăduită. În cea de-a treia seară, însă, după o zi petrecută în umbra fostului post francez de la Nghia Lo, comisarul i-a întors spatele

ostentativ şi a oferit darul vecinului său, lui Bakkouche, unul dintre responsabilii grupelor de nord-africani, vechi sergent-major de puşcaşi, care purta o mustaţă impunătoare.

Acesta deschise ochii mari, bolborosi câteva vorbe în limba sa natală şi fu la un pas să refuze. În cele din urmă, însă, acceptă ţigara; Basquet, care trăise mulţi ani printre marocani, înţelesese ce încercase să explice Bakkouche:

— Eu nu fumez, aş prefera o banană.

Imediat după încheierea şedinţei, Basquet îl luă deoparte pe subofiţer:

— Dă-mi mie ţigara, îi zise el.

— *Jib al banana* — Dă-mi o banană.

— Ştii foarte bine că nu am. Hai, fii bun şi dă-mi-o, o să ţi-o plătesc altă dată...

Bakkouche cântări un moment promisiunea şi rămase nehotărât, cu fruntea încreţită de efortul de gândire. În cele din urmă, faţa i se lumină de un zâmbet. Basquet zâmbi şi el, încrezător. Mintea nu-i era decât la ţigara pe care celălalt cu siguranţă că avea să i-o dea. Nu izbutise niciodată să se lase de fumat şi adesea i se întâmpla să fumeze în mare taină ierburi uscate, care îi potoleau pofta pe moment. Fără să ştie, Tot Ka îi trezise vechiul viciu.

Bakkouche îl apucă de braţ.

— *Aji*, făcu el hotărât.

La început, Basquet nu înţelese intenţiile puşcaşului. Se lăsă condus, crezând că africanul nu vroia să aibă martori. Dar celălalt îl trăgea după el din ce în ce mai departe, dincolo de gardul de sârmă ghimpată al vechiului post.

Se opri lângă un zid pe jumătate dărâmat şi începu să-şi descheie pantalonii.

— Ce-ţi trece prin cap? Ai înnebunit? protestă Basquet care, într-un târziu, înţelesese.

— *Zig*! *Zig*! porunci Bakkouche, foarte serios.

Basquet se pierdu. Nu găsi altceva de spus decât:

— Nu aici! Ne vede lumea...

Era tocmai ce nu trebuia să spună, dovedind astfel cât de slabă îi era apărarea.

— *Safi**! Întoarce-te! se răsti Bakkouche, care se dezbrăcase.

---

* *Ça suffit* = ajunge (fr.) (n.a.).

Se auziră strigăte, urmate de tropăituri. Un ostaş, care se uşura prin apropiere, asistase la scenă, fără să vrea, şi acum, gesticulând cu un singur braţ – cu celălalt îşi ţinea pantalonii –, le făcea semne camarazilor săi. Aceştia apărură la faţa locului ca un stol de vrăbii şi, pe jumătate scandalizaţi, pe jumătate înveseliţi, se grăbiră să-i ducă pe cei doi vinovaţi înaintea lui Tot Ka. Acesta ordonă imediat să fie bătuţi şi legaţi.

– Camarazii voştri sunt nişte porci! urlă el la adunarea de seară. De altfel, cu toţii sunteţi nişte porci!

Îi reveni în minte expresia lui Dang: „Voi face câini din ei!" Dar nici câinii nu se purtau în felul acesta.

Tot Ka nu comentă prea mult incidentul. Era un pudic, aşa cum erau toţi camarazii săi, care nu discutau niciodată în public despre sex. În Partid, aceste lucruri erau considerate pierdere de vreme, o inutilă cheltuială de energie, în dauna efortului pentru război.

În schimb, în grupe, prizonierii comentau evenimentul ca între soldaţi, cu o veselie deschisă şi fără perdea.

– Totuşi, îţi trebuie o sănătate de fier pentru a mai fi chinuit de atracţia cărnii! zise Margoz. În ceea ce mă priveşte, regimul alimentar are măcar o parte bună: m-a scăpat de ispite!

– Şi îţi trebuie o sănătate şi mai şi ca să te simţi atras de unul ca Basquet, adăugă Azam.

– Fără a mai pune la socoteală că, mai mult ca sigur, nici n-a apucat să tragă un fum! zise Mallier. S-a dezonorat pentru nimic.

– Întotdeauna te dezonorezi pentru nimic, corectă Jo Allenic. Sunt convins că în convoiul nostru există indivizi gata de orice, chiar să se şi vândă, dacă ar întrezări o şansă cât de mică de a nu muri. Unde este graniţa? Din ce moment încetezi de a mai fi om?

De data aceasta, Norris ieşi din tăcerea sa:

– Ai pus întrebarea cea adevărată, Jo. Singura întrebare. Să sperăm că nu vom fi puşi în situaţia de a răspunde la ea. În ceea ce mă priveşte, voi încerca să merg înainte fără să cedez. Dar, dacă voi fi pus în faţa acestei dileme, sper să am forţa necesară de a face alegerea care trebuie.

Alegerea pomenită de Norris nu se ivi imediat. De altfel, prizonierii din Convoiul 42 nu mai aveau decât libertatea de a îndura. Şi îndurau, vlăguiţi şi pasivi. Iar restul drumului până la

Yen Bay avea să însemne pentru ei un coşmar trăit pe viu, din care nu le-au mai rămas în minte decât imagini fragmentate, tulburi, fără legătură între ele: muşcătura frigului în timpul ploii torenţiale, dogoarea soarelui în timpul câte unei şedinţe de reeducare politică, o clipă de răgaz pe care o petreceau dormind în picioare, sprijiniţi de câte un trunchi, pe timpul acelor opriri neprevăzute, în care se specializase Tot Ka, întâlnirea, în bezna nopţii, cu un ţăran în lanţuri, care tropotea de unul singur, zornăindu-şi fiarele ca un strigoi, glumele scrâşnite ale copiilor care aruncau cu pietre după ei, sau zâmbetul acelei babe, cam într-o ureche, ştirbă, care le oferise ceai într-o *khene** de bambus, cântând osanale amiralului Decoux**.

Convoiul 42 lăsa în urmă cadavre precum Tom Degeţel, pietricele. În timpul acelei săptămâni de iad, au fost îngropaţi treizeci şi patru dintre prizonieri, la marginea drumului, la liziera unei păduri sau în mlaştina inundată a unui pârâu oarecare. Sărmane cadavre, aruncate în grabă de gropari nepăsători, ei înşişi pe jumătate morţi, cu nimic mai puţin scheletici, trăind cu teama de a fi următorii pe listă.

Atunci când convoiul plecase la drum — ceea ce li se părea atât de departe în timp şi spaţiu, de parcă ar fi fost vorba de o altă viaţă, pe altă planetă — se revoltaseră de moartea unuia dintre ai lor, considerând-o un lucru ruşinos. Dar, după traversarea Râului Negru, străbătuseră un drum lung către disperarea absolută, iar moartea nu mai era, pentru cei mai mulţi dintre ei, decât unul dintre aspectele obişnuite ale existenţei lor jalnice. Moartea devenise banală. Mai degrabă banalizată, căci nu mai însemna acum decât o foarte subţire frontieră, un fir care despărţea naufragiul de eliberare.

În cea de-a opta noapte, au trecut prin Yen Bay, un târg mare, adormit. Au ştiut că erau aici simţind, sub picioarele desculţe, dalele reci de ceramică, podelele de odinioară ale vilelor rase astăzi de pe suprafaţa pământului.

---

* Recipient ţărănesc, făcut dintr-un nod de bambus, cu partea de sus prevăzută cu un cioc pentru turnat (n.a.).

** *Jean Decoux* (1884–1963), amiral francez, Guvernator-general al Indochinei din 1940 şi în timpul ocupaţiei japoneze din anii 1941–1945 (n. tr.).

În mintea multora dintre ei, stârniţi mai ales de amintirile celor câţiva veterani care mai fuseseră cantonaţi cândva aici, Yen Bay însemna reîntoarcerea la civilizaţie, sfârşitul traversării Ţinutului de Sus şi pătrunderea în Deltă. Nădăjduiseră să treacă pe bulevarde largi străjuite de arbori, prin pieţe adevărate, să zărească prăvălii şi magazine şi, de ce nu? să întâlnească civili, să regăsească acea animaţie citadină care le lipsea după nesfârşitele săptămâni petrecute în pustietatea munţilor.

Yen Bay era descris în trecut drept o capitală elegantă şi animată, întinzându-se leneş în lungul Fluviului Roşu, garnizoană militară care apăra Hanoiul de incursiunile Drapelelor negre.

Descopereau, însă, pe bâjbâite, o îngrămădire de colibe sărăcăcioase, înghesuite unele în altele sub umbrela vegetaţiei, într-o duhoare greţoasă de baleg şi urină. Nici urmă de casele atât de delicate, pe care se obişnuiseră să le întâlnească în ţinuturile thailandezilor, ci numai bordeie scunde, ridicate direct pe sol, lungi şi joase, cu pereţi din lut cenuşiu, sordide şi jalnice.

Tot Ka nu a dat ordinul mult aşteptat de oprire. Dimpotrivă, a cerut să se grăbească pasul, aliniindu-i pe prizonieri la malul fluviului, unde, fără să piardă o secundă, i-a îmbarcat pe bacul care făcea traversarea. În mai puţin de două ore, Convoiul 42 se afla în întregime pe malul opus al Fluviului Roşu.

Mulţi dintre prizonieri erau dezamăgiţi. Tot Ka înşelase aşteptările celor care, pentru o clipă, nădăjduiseră că de aici aveau să pornească spre *Viet Tri**, iar de acolo mai departe, spre eliberare. În schimb, au escaladat în pas alergător coasta malului şi s-au înfundat într-o junglă cu vegetaţie deasă, urmând o potecă abia vizibilă, care şerpuia către coamă.

3

Cu puţin înainte de ivirea zorilor, Jo Allenic veni lângă Norris să-i vorbească.

— Mă nelinişteşte starea lui Mallier. E bolnav şi tuşeşte de ţi se rupe sufletul auzindu-l. Ieri am vrut să-i dau o mână de aju-

* Centru vietnamez de triere a prizonierilor (n. tr.).

tor la fiertul orezului, dar m-a repezit. În noaptea asta, s-a târât cum a putut, fără să accepte să fie înlocuit la căratul târgii.

În loc de răspuns, Norris scoase un mârâit. Observase şi el strădania depusă de Mallier pentru a-şi recâştiga locul în echipă şi demnitatea. La fel ca şi cei mai mulţi dintre ceilalţi, Michel Mallier era extenuat de ritmul nebunesc al acestei săptămâni de iad, dar rezistase strângând din dinţi, refuzând orice încercare de a fi ajutat de camarazi.

În ajun, consimţise, totuşi, să se prezinte la infirmier; fusese expediat imediat înapoi, cu o simplă cană de bambus plină cu o fiertură din frunze. Altfel spus, nu mai era nici o şansă de însănătoşire. Mallier avea dureri mari, un punct undeva între coaste, care aproape îi tăia răsuflarea, provocându-i accese violente de tuse. Puseurile de febră îl lăsau sleit, ameţit, cu picioarele moi, iar inima îi bătea să-i spargă pieptul.

Şi totuşi, chiar în noaptea aceasta refuzase să fie înlocuit la purtarea târgii pe care zăcea sergentul-major Bornet, unul dintre primii grav bolnavi din grupă. Bornet căzuse victimă unui acces de paludism, la puţin timp după de părăsiseră Tha Khoa, suferind acum de urmările bolii, dintre care cea mai gravă era că nu putea înghiţi nici măcar un bob de orez. Vercruyse, ajutat şi de sergentul-major Adler, încercase orice soluţie pentru a trezi pofta de mâncare a bolnavului. Îi pregăteau supă din orez decorticat, aromată cu ierburi. Dar stomacul îndărătnic al lui Bornet nu se lăsa înşelat şi dădea afară orice. „Toto", înfirmierul vietnamez chemat să-l consulte, în loc să le propună o doctorie, făcuse doar o constatare blazată:

— La el, curând *chet*!

Şi nu se mai interesase de problemă. La fel cum, ceva mai târziu, se dezinteresase de Mallier însuşi, căruia îi spusese:

— Mâine, tu scuipat mult sânge...

Sergentul-major Bornet era pe moarte şi ştia prea bine. Din atletul ce fusese, pe vremea când făcea parte din echipa de pentatlon a batalionului din Joinville, nu mai rămăsese decât o umbră descărnată, care rotea priviri de nebun şi bolborosea cuvinte fără şir, agăţat de obsesia de a mânca o banană.

Pentru a obţine una, dăduse tot ce avea unui P.I.M. care făcea pe intermediarul pe lângă ţăranii thailandezi — cămaşa, ves-

tonul de la uniforma kaki, centura de piele, pânza de cort, până şi vechea lui pălărie de junglă, la care ţinea ca la ochii din cap.

Acum zăcea îmbrăcat într-un maiou rupt şi un pantalon strâns pe talie cu o bucată de cablu telefonic. Greutatea lui abia dacă o depăşea pe cea a târgii primitive din beţe de bambus, pe care o meşteriseră camarazii săi, avea cel mult treizeci şi cinci de kilograme, iar pielea care îi atârna pe coaste părea subţire şi uscată ca un pergament.

Norris se ridică încet şi declară:

— Mă duc. Mallier merită să ne ocupăm puţin de el.

Se apropie, împreună cu Jo Allenic, de bolnav, care era întins sub o foaie de cort pe care Margoz şi Phongue o întinseseră deasupra lui. Cum se luminase, o ploaie măruntă şi rece pornise să cadă, transformând împrejurimile într-un peisaj de o tristeţe copleşitoare. Abia acum prizonierii îşi dădeau seama în ce ţinut îşi stabilise tabăra Convoiul 42. O pădure rară, cu tufişuri şi boscheţi, la liziera căreia se găsea o orezărie inundată şi, lângă ea, un cătun ascuns pe jumătate de o vegetaţie de spini şi bambuşi, dominată de câţiva palmieri zbârliţi.

Ostaşii din escortă şi-au ales aici domiciliul provizoriu, alungându-i pe locuitori, ţărani Tho, în bucătăriile din spate.

Mallier dormea, scuturat de febră, şi se trezea din când în când doar pentru a tuşi, strâmbându-se de durere. În clipele acelea, redevenea conştient şi se înfăşura, tremurând şi clănţănind, în haina pe care Azam o pusese peste el.

— Nu-l putem lăsa aici, hotărî Norris. Să luăm o targă şi să-l ducem într-o colibă din sat, unde îl vom aşeza lângă foc şi îi vom da să bea ceva fierbinte. Phongue?

— Da?

— Încearcă să dai de „Toto", infirmierul. Să caute prin ranita lui şi să ne dea câteva pastile de antibiotic. Mallier e pe cale să trântească o bronşită acută. Dacă nu-l vindecăm imediat, îl paşte o congestie pulmonară. Şi atunci nu vom mai putea face nimic pentru el. Iar moartea lui Michel ar însemna o catastrofă pentru noi toţi, adăugă el, ridicându-se.

În timp ce-i aşteptau pe Margoz şi pe Azam, care plecaseră după targă, Norris făcu câţiva paşi, cu spatele încovoiat sub ploaie. Jo îl ajunse din urmă şi îi zise:

— Şi mie îmi este drag Mallier. Am înţeles lupta pe care a dat-o cu el însuşi pentru a urca din nou panta, recucerindu-şi propria stimă şi silind întreaga echipă să-l admire. Dar de ce crezi că moartea lui ar fi o catastrofă mai mare decât cea a lui Bornet, care, de altfel, nu mai e de evitat?

— Ţi-aş putea răspunde că moartea lui Bornet dovedeşte că laşitatea se plăteşte. Dar asta ar însemna să o socotim un eveniment exemplar, ceea ce nu este cazul. Cât timp a trăit, nu a urmărit altceva decât să-i fie lui bine, iar cei care îl iau drept o canalie se înşală, pentru că nu a fost decât un amărât mărunt. Şi nu are nici o importanţă dacă trăieşte sau moare. Asta nu va dovedi nimic altceva decât că nu a avut noroc, adică exact la fel ca atâţia alţii pe care i-am lăsat în drumul nostru. Cu Michel Mallier este cu totul altceva. S-a luptat singur, a refuzat mâinile întinse, nu a renegat nimic, şi fără îndoială că va fi printre puţinii care vor ieşi cu moralul întărit din această încercare. Tocmai de aceea mi-ar plăcea să scape.

— Totuşi ai fost foarte dur cu el, la Tha Khoa.

— Ştiu. Şi nu regret. A fost necesar, în primul rând pentru mine; trebuia să refuz să mă înduioşez de propria mea soartă. Am vrut, de asemenea, să-l fac să înţeleagă că e mai bine aşa, decât să rămână în continuare un învins şi un plângăreţ cum părea.

— Dar îţi închipui ce s-ar fi întâmplat dacă felul în care l-ai tratat ar fi avut drept urmare căderea lui definitivă?

— Nu m-ar mai fi interesat şi aş fi asistat la moartea lui cu părere de rău, desigur, dar fără regrete. Ca în cazul lui Bornet.

— Nu te mai recunosc. Ai devenit dur, nemilos.

Norris îl privi în ochi.

— Tu eşti un sfânt, Jo. Moartea nu te înspăimântă şi ţi-ai da viaţa pentru oricine, chiar şi pentru cel mai mare duşman.

Zâmbi şi se corectă:

— Dar tu nici măcar nu ai duşmani. Îmi amintesc de un alt sfânt, pe care l-am văzut omorât ca un câine, pe marginea unei gropi comune, la Tha Khoa, şi tu îi semeni. Vorbesc de locotenentul Dubourg. Ultimul său cuvânt a fost „Roagă-te..." şi sunt aproape sigur că, în clipa aceea, îi ierta pe călăii lui. Eu nu sunt un sfânt. Mi-e frică, o frică îngrozitoare de moarte. Şi nu izbutesc să iert. Dacă vreau să supravieţuiesc, este pentru a spune tot

ce am suferit, pentru ca uitarea să nu se aştearnă peste suferinţele pe care le-am îndurat.

Jo Allenic îi răspunse cu blândeţe:

— Te înşeli, nici eu nu sunt un sfânt. Am încercat numai să mă port cinstit, amintindu-mi, în clipele de slăbiciune, că sunt subofiţer al armatei franceze şi că funcţia mă obligă să fiu mereu primul, să am grijă de oamenii care mi-au fost încredinţaţi, fie prin ierarhia militară, fie din întâmplare, în cadrul convoiului.

Azam şi Margoz se întorceau, ducând targa, urmaţi de Phongue, care îl trăgea după el de mânecă pe „Toto", pe jumătate adormit şi prost dispus.

— Nu mi-a fost uşor, le spuse Phongue. Nici nu a vrut să audă să vină încoace, zicându-mi că nu era ora pentru consultaţii.

— Are pastilele?

„Toto" deschise palma, în care două pastile începuseră să se topească.

— Plată! zise el poruncitor.

— Cât?

— 300 piaştri*!

— Mai bine spune-ne ce ne vinzi, întrebă Jo, mai practic.

— Oracilină, răspunse Phongue. Am verificat.

— De unde vrei să-ţi dăm bani? întrebă Norris. Nici măcar ceasul nu-l mai am.

Margoz scotoci în buzunarul pantalonului şi scoase o brichetă, pe care i-o arătă infirmierului vietnamez.

— Uite cu ce-ţi plătim.

— Unde ai găsit-o? făcu pe miratul Jo Allenic. Credeam că nu-i voie să ai aşa ceva.

---

* 300 piaştri „Ho Şi Min". Piastrul, care fusese etalonat în baza unui kilogram de orez, având curs în zonele „eliberate", a fost ulterior evaluat în mod arbitrar, la paritate cu vechiul franc francez. Iată câteva exemple de preţuri:

O ţigară — 60 piaştri
Un ceas (de proastă calitate) — 70 000 piaştri
O fiolă de chinină — 500 piaştri
O mandarină — 200 piaştri
Un kilogram de carne — 4 000 piaştri
Un ou — 250 piaştri

(Mărturie a generalului De Sesmaisons, culeasă de colonelul în retragere Robert Bonnafous, pentru teza sa de doctorat: *Prizonierii de război din Corpul expediţionar francez în Extremul Orient, în lagărele Vietminh-ului*, Montpellier, 1985) (n.a.).

Margoz zâmbi cu viclenie:

— Am ştutit-o de la un soldat, acum câteva săptămâni, şi am păstrat-o pentru cazul în care...

L-au pus pe Mallier să înghită cele două pastile, împreună cu puţin orez, apoi l-au aşezat pe targă şi, cu paşi hotărâţi, l-au dus spre cantonamentul ostaşilor.

La intrarea în sat, santinela încercă să-i oprească. Cu un gest autoritar, Norris îşi făcu loc, afirmând pe ton fără replică:

— Ordin de la domnul Dang!

Impresionat de siguranţa prizonierilor, dar poate şi mai mult de numele comisarului, ostaşul s-a dat la o parte, ba chiar le-a arătat o colibă mai retrasă, din capătul satului.

— Acolo nu-i nici un soldat înăuntru, traduse Phongue.

Străbătură piaţa mică şi începură să urce hotărâţi pe scara care ducea la coliba respectivă. În capătul treptelor, proprietarul, un bătrân *tho* în costum naţional, cu o haină largă, de un albastru-închis şi cu pantalonii fâlfâindu-i în jurul picioarelor, încercă să-i oprească.

— Zice că omul acesta va muri, traduse Phongue. Iar moartea unui bărbat atrage nenorocire asupra casei.

— Spune-i că e ordinul comisarului politic!

Bătrânul nici nu vroia să audă. Puţin îi păsa de ordinele cuiva de a cărui existenţă habar nu avea. Dădea din mâini arătând către cer, invocându-le pe *ma koui*, spiritele răului, alarmând vecinii şi refuzând să-i lăse înăuntru.

— Se încurcă treaba, făcu Margoz. Idiotul ăsta va atrage în cele din urmă atenţia unui ofiţer şi va trebui să recunoaştem că i-am vândut gogoşi santinelei!

Phongue încerca zadarnic să parlamenteze. Din spatele său izbucni un glas:

— *Im!*

Era chiar santinela care, atrasă de zbieretele ţăranului, se apropiase şi lua, în mod evident, partea prizonierilor. Din câteva cuvinte tăioase, îl puse la punct pe bătrân, explicându-i, probabil, că duhurile rele nu aveau ce căuta în panoplia marxist-leninistă.

Apoi se aplecă asupra lui Mallier, grijuliu, îl privi atent şi pronunţă câteva cuvinte în vietnameză, pe care Phongue le traduse celorlalţi:

— Zice că Mallier nu-i bine.

— Asta o ştiam şi noi.

Jo şi Norris ridicaseră targa până la streaşina colibei. Norris ordonă:

— Phongue, cere-i ţăranului să pună câţiva litri de apă la fiert. Vom încerca să-l încălzim pe Mallier, pentru a-l face să transpire.

— Pe la noi, îşi aminti Azam, se bea grog fierbinte.

— Cu o pălărie atârnată la capătul patului, nu? Iar când vedeai două, însemna că te-ai făcut bine... Totuşi ideea ta nu e rea. Phongue, încearcă să-l convingi pe *nha-que* să ne dea o ceaşcă de tărie.

Ostaşul urmărise dialogul. Îşi sprijini puşca de perete, fără a se teme nici măcar o clipă că prizonierii ar fi putut s-o folosească împotriva lui sau a camarazilor lui, îngenunche la căpătâiul bolnavului, îi pipăi fruntea, îi luă pulsul, apoi îşi lipi urechea de pieptul acestuia. Se ridică apoi, clătinând din cap.

— Phongue?

— Am eu tărie, răspunse acesta ieşind din colibă. Mai ai nevoie de ceva?

— Întreabă-l pe ostaş ce diagnostic pune.

— Acelaşi ca al tău. Bronşită acută.

Vietnamezul le ceru prin gesturi să culce bolnavul pe burtă şi îi scoase haina. Apoi îl încălecă peste mijloc şi, folosindu-se de marginea cănii sale de email verde, începu să-l maseze pe muşchii spatelui, chiar sub omoplaţi, apăsând în aşa fel, încât sângele să se adune într-un punct central, ca un hematom întins.

Făcea mişcări lente, revenind mereu de unde plecase, cu migală de ţăran. Chipul lui nu exprima nimic, nici prietenie, nici ură, doar atenţie concentrată.

După ce i se păru că a terminat acest masaj pregătitor, vietnamezul se îndreptă şi desprinse, de pe partea interioară a gulerului uniformei, un ac lung de cusut. Zgârie pielea cu vârful acului şi sângele izvorî, negru, ca dintr-un crater. Cu dosul palmei îl îndepărta. În jurul lui, aplecaţi deasupra bolnavului, cei cinci camarazi îi urmăreau gesturile precise dar blânde, care le dădeau un sentiment de linişte.

— Asta îmi aminteşte de ventuzele care erau folosite pe vremuri la ţară, observă Norris.

— Încearcă să obţină, desigur, acelaşi rezultat. Oricum, băiatul merită să fie trecut între soldaţii cumsecade, spuse Jo Allenic.

Până în acest moment, Mallier se lăsase pe mâna vietnamezului, tresărind doar puţin din umeri din pricina durerii provocate de înţepătura acului. Acum întoarse capul şi spuse:

— Aş vrea să ştiu ce căutaţi voi aici! Şi cine-i tâmpitul care îmi stă în cârcă?

— Tâmpitul tocmai îţi salvează viaţa, îl lămuri Norris.

— Şi tu eşti aici? ripostă Mallier. Măcar ai mâinile curate?

Săgeata aceasta, care se referea, desigur, la „labele murdare" pe care i le trântise Norris la Tha Khoa, îl făcu pe acesta să izbucnească în râs.

— Unu la unu, spuse el împăciuitor. S-ar părea că ţi-e mai bine?

— Nu ştiu ce-mi face ăsta în spate, dar mă doare ca o înţepătură de viespe! Oricum, mă simt uşurat.

Ostaşul terminase ce avea de făcut. Înainte de a se ridica, apucă repede cana cu tărie adusă de Phongue şi o vărsă peste rana care sângera, spunând:

— Poate sănătos!

Apoi făcu un gest cu mâna, ca şi cum ar fi măturat aerul. Phongue traduse:

— Tovarăşul Cao Van Ba ne cere să plecăm. Nu cred că s-a lăsat înşelat nici o clipă. Şi-a terminat garda şi se va ocupa de Mallier. Îl veţi putea lua la noi mâine seară, când va fi pe picioare!

În felul acesta, cei cinci camarazi au aflat din gura ostaşului vietnamez că fusese decretată o zi de odihnă pentru Convoiul 42. Prima de la Tha Khoa.

— Ar vrea să vă strângă mâna, adăugă Phongue.

Printre prizonieri se simţi o undă de şovăială. Norris apucă primul mâna întinsă.

— Nu-i nimic dezonorant să recunoşti un om cumsecade, declară el.

Sergentul-major Bornet închise ochii către amiază. Se stinse dintr-o dată, precum flacăra unei lumânări. Nu avu putere nici măcar să termine fraza pe care o începuse, aceeaşi de trei zile:

— Vreau o bana...

Vercruyse şi alţi câţiva din echipă s-au dus să-l îngroape, lângă alt mormânt anonim, la marginea pădurii.

Ceva mai târziu, o santinelă veni să-l caute pe Norris.

— *Di ve cep de kan!**

Norris trecu peste trupurile întinse pe jos ale prizonierilor din diferite grupe, răspândiţi în umbra pădurii. Ploaia, care încetase de la amiază, făcuse loc unui soare dogoritor pe cerul senin. Un soare adevărat de vară, nemilos şi aproape alb, care ridica, din liziera apropiată, aburi cu miros de lut uscat.

Ostaşul care îl conducea era vânjos şi păşea repede, lăsându-l în urmă pe Norris, care înainta neîndemânatic, gâfâind şi târşâind un picior. De câteva zile, observase o umflătură nefirească la gambe, umflătură ce se întindea până la tălpi, mare, vineţie şi insensibilă la pipăit. Nu se neliniştise prea mult, punând-o pe seama oboselii, dar de acum înainte trebuia să ţină seama de acest handicap suplimentar.

— Încet! strigă el. *Cham, cham!*

— *Maolen!* răspunse celălalt, aşa cum era de aşteptat.

Unul în urma celuilalt, cei doi au ieşit din perimetrul acordat prizonierilor din convoi, îndreptându-se către o pagodă aşezată majestuos între două şiruri de cocotieri. La intrarea pagodei, o santinelă se plimba, nepăsătoare.

Spre mirarea lui Norris, care se aştepta să-l găsească pe Tot Ka, în prag apăru domnul Dang. Acesta îi făcu semn ostaşului să plece şi-l pofti, cu un gest, pe Norris să intre.

Ocoli biroul de campanie şi se lăsă să cadă în scaunul de pânză, fără a-i spune să ia loc.

— Norris, în dimineaţa aceasta ai comis un act foarte grav de indisciplină, nerespectând ordinele date de adjunctul meu, căruia mi se pare că voi îi spuneţi „Tot Ka", nu-i aşa? Mai mult chiar, invocând o autorizaţie pe care nu am dat-o!

Norris vru să răspundă insolent că nu vedea cum ar fi putut proceda altfel. Dang era bine informat. Se hotărî să fie sincer şi răspunse politicos:

— Da, domnule. Trebuie să mai spun că îmi asum întreaga răspundere, atât pentru camarazii mei, cât şi pentru soldatul pe care l-am înşelat în mod intenţionat. Şi injust, adăugă el.

---

* Vino la şeful taberei (n.a.)

— Nu pot decât să-ţi apreciez sinceritatea, Norris. Vreau să cred că ai luat o asemenea iniţiativă cu scopul de a-ţi ajuta un camarad. Dar de ce nu ai venit la mine mai întâi?

Norris îşi îngădui să zâmbească.

— Ne-aţi fi acordat permisiunea?

Dang nici nu clipi, dar nu îndrăzni să mintă. Înlătură întrebarea cu un gest al mâinii, spunând:

— Doar nu sunt o brută! Există unele situaţii pe care, însă, doar eu sunt în măsură să le apreciez.

— Adevărul este, domnule, că nu am ştiut că v-aţi întors.

Dang examină prizonierul printre pleoapele strânse. Îl chemase pentru a-i comunica nemulţumirea sa şi pentru a-i spune că se încăpăţâna să se poarte precum un criminal înrăit, că tot se mai credea într-o ţară cucerită. Dar bărbatul dinaintea lui nu mai semăna cu cel pe care îl întâlnise, cu opt zile mai înainte, la Tha Khoa. Chiar dacă mai avea barba aceasta zbârlită, care îi scotea în evidenţă orbitele din fundul cărora luceau priviri de lup la pândă, Norris încetase de a mai avea purtarea agresivă pe care o păstrase chiar şi în jug. Degaja o nepăsare nouă, nici umilinţă prefăcută, nici aroganţă. Era evident că se schimbase. De acum înainte avea să-i fie greu să-l mai prindă pe picior greşit. Să se fi îmblânzit oare? Lui Dang îi venea greu să creadă.

„Individul rămâne un pericol pentru noi", gândi el, dar fără convingere. Simţea faţă de prizonier o curiozitate indulgentă. „În definitiv", îşi spuse, „îmi datorează viaţa..."

Îşi reproşă pe loc ceea ce i se părea slăbiciune vinovată. Cu toate eforturile sale, însă, nu izbutea să găsească „soluţia justă". Prizonierul îi punea probleme.

Stând în picioare, pe care şi le simţea dureros de grele, Norris aştepta, ca un monument al indiferenţei, lipsit de interes faţă de bărbatul care îl examina în tăcere.

Recunoştea că era în mâinile Gagiului şi că acesta avea puterea să-l lase în viaţă sau să-l condamne la moarte. Dar nu mai avea nici o importanţă. Ura pe care o resimţea de la moartea locotenentului Dubourg, pe care o cultivase în sufletul său, în timpul acestei nesfârşite săptămâni de iad, se răspândise în el, puternică, dârză, totală, făcându-l străin de toate. Ajunsese foarte departe, insensibil chiar şi la ocările ostaşilor.

Îşi dăduse seama că ura îl trezea la viaţă, aşa cum alţii se trezesc din somn. Sau ca un muribund care descoperă deodată că intră în convalescenţă. Ura îi era precum o cicatrice.

„Fiecare se apără cum poate", îi trecu prin minte. „Mallier s-a refugiat în refuz; Jo Allenic în uitare şi în dragostea pentru ceilalţi; Margoz se ascunde după o nepăsare batjocoritoare, iar Azam s-a adăpostit sub umbrela credinţei în principii. Mie mi-a rămas ura..."

Dang îşi puse palmele pe masă. Găsise soluţia.

— Nu te voi pedepsi, declară el. Dimpotrivă, am hotărât să te numesc responsabil al grupei!

Era foarte mulţumit de el. Descoperise soluţia justă. Vorbele sale erau o punere la încercare, ba mai mult, constituiau o capcană. Fie că Norris accepta, fie că refuza, ar fi fost obligat să se demaşte, justificându-se. Dang aştepta răspunsul, triumfând dinainte.

„Prea e cusută cu aţă albă", gândi Norris. „Dar nu mă vei păcăli atât de uşor!"

De aceea răspunse cât se poate de firesc:

— Sunt foarte măgulit de încrederea pe care mi-o acordaţi, dar spiritul democrat împământenit în grupa noastră — de altfel, la sugestia dumneavoastră — impune ca delegatul să fie ales de toţi camarazii...

Dang nu se arătă supărat. Ba chiar zâmbi.

— Precum văd, eşti pe calea cea bună. Şi te felicit. Prin urmare, aştept răspunsul colectiv al celor din grupa dumitale.

Capitolul 11

1

Fără îndoială că rareori se întâmplase să existe, în sânul grupei numărul 2, o asemenea unanimitate de păreri. Norris a fost ales de toţi, chiar şi de cei care, până atunci, nu-i arătaseră decât indiferenţă sau ostilitate făţişă. Pe Norris îl mirase această reacţie, ca şi bunăvoinţa cu care Adler, responsabilul de până atunci, îi cedase locul.

Până şi Vercruyse se declarase încântat şi îi strânsese mâna cu căldură:

— Felicitările mele!

Cu câteva zile mai înainte, probabil că Norris l-ar fi repezit. Nu şi de data aceasta, căci i se păruse sincer.

Moartea mâinii sale drepte, sergentul-major Bornet, îl afectase profund pe Vercruyse. Înţelesese brusc că atitudinea de supunere activă faţă de autoritatea vietnameză nu-l punea la adăpost de boală şi de moarte. Se compromisese degeaba şi, ceea ce era şi mai grav, îl atrăsese după sine şi pe Bornet, care fusese îngropat cu indiferenţă, dacă nu într-o aversiune generală.

Schimbarea ce intervenise la Vercruyse nu se datora unei hotărâri subite de a trece în cealaltă tabără, cea a „criminalilor înrăiţi", chiar dacă observase că rezistenţa lor la oprimarea vietnameză nu le adusese prea multe necazuri. Nu o duceau mai bine decât restul grupei, dar nici mai rău.

Vercruyse acceptase doar evidenţa. Moartea era oarbă, lovea fără să aleagă, şi pe cei „buni" şi pe cei „răi", fie ei curajoşi sau laşi, puternici sau slabi. Ajunsese, deci, la concluzia că trebuia

să-şi plece spinarea, amestecându-se printre cei mulţi, să nu atragă atenţia asupra lui, evitând gesturile necugetate şi aşteptând ca lucrurile să se potolească. Aceasta era singura posibilitate de supravieţuire, în orice caz singura pe care o descoperise el.

Candidatura lui Norris se încadra perfect în noul său mod de gândire. Adler, sergentul-major care deţinuse funcţia între timp, era de fapt prea moale, prea lipsit de personalitate; pendulând ba într-o parte, ba în cealaltă, Adler nu era în stare să îndeplinească rolul de tampon care se potrivea unui delegat.

Pe când Norris era tare, puternic. El va fi paratrăznetul ideal, care va atrage trăznetul doar asupra sa, scăpându-i pe ceilalţi.

Cu puţin înainte de adunarea delegaţilor, Norris discută cu Jo Allenic, ca bun sfătuitor, şi cu prietenii săi Margoz şi Azam.

— Am de gând, le spuse el, să stabilesc limitele jocului. Nu m-aţi ales doar pentru a vă comunica hotărârile vietnamezilor, ci şi ca să vă reprezint. Prin urmare, mă duc să le expun, cu duhul blândeţii, doleanţele voastre. Ce aveţi de cerut?

— Mâncare mai bună, spuse Margoz.

— Bolnavii să fie mai bine îngrijiţi, adăugă Azam.

— Bate monedă şi pe condiţiile mizerabile de trai, completă Allenic.

— Lăsaţi pe mine, răspunse Norris, după care vorbi în faţa întregii grupe despre cele trei puncte, asupra cărora hotărâse să atragă atenţia conducerii Convoiului 42.

— Cere şi nişte ţigări, bietul Basquet nu mai are ce fuma, exclamă un glumeţ, căruia cel vizat îi aruncă o privire ucigătoare.

— Îţi vei atrage necazuri, obiectă Adler.

— Nu eu i-am cerut Gagiului să mă numească. Trebuia să mă lase în colţişorul meu!

Şedinţa era pe sfârşite. Dang îi încurajase pe delegaţi pur şi simplu să persevereze pe „calea cea bună", apoi îi anunţase că în noaptea următoare se vor putea odihni.

— Ştiu că sunteţi cu toţii foarte obosiţi după trecerea mun-ţilor. Dar, adăugă el cu viclenie, în felul acesta aţi câştigat timp şi veţi ajunge mult mai devreme în lagăr.

Era pentru prima dată că aducea vorba de lagărul care avea să îi adăpostească pe prizonieri la capătul drumului.

— Veţi vedea, le făgădui el, acolo vă veţi odihni şi veţi putea aştepta, în bune condiţii, întoarcerea la căminele voastre.

Se pregătea să se ridice, arătând că şedinţa se încheiase.

Norris ridică mâna:

— Pentru că aţi amintit de condiţiile de trai din lagăr, acel rai pe care cu toţii îl aşteptăm, mi-aş permite să vă atrag respectuos atenţia asupra celor pe care le avem în timpul acestui marş.

Dang ridică o sprânceană şi se aşeză la loc, vizibil enervat.

— Ce vrei să spui, Norris?

— Am adunat morţii din Convoiul 42, începând de la Dien Bien Phu, cu exact trei săptămâni în urmă. Cunoaşteţi cifra totală? Am îngropat puţin mai înainte pe cel de al şaizeci şi doilea prizonier. Ţinând seama de starea sanitară în general, ne putem teme că până mâine seară se vor adăuga încă doi, dacă nu trei morţi.

Norris recunoştea perfecta stăpânire de sine a Gagiului. Din primul moment în care el luase cuvântul, acesta adoptase o atitudine de „atenţie binevoitoare", cu capul înclinat într-o parte şi cu un surâs părintesc. Iar când luă el însuşi cuvântul, ca să-i răspundă, avea o voce blândă, mângâietoare chiar, ca un cadru politic ce era, obişnuit cu duelurile verbale.

— Domnule Norris, îi răspunse Gagiul, poate că dumneata nu ştii că acest convoi a fost printre ultimele care au părăsit Muong Thanh şi că este alcătuit, în cea mai mare parte, din totalitatea răniţilor pe care i-am cules de pe întregul câmp de bătaie. Răniţi care nu au primit nici un ajutor zile întregi şi pe care soldaţii noştri au încercat să-i vindece. Însă cei mai mulţi erau prea slăbiţi şi nu au mai rezistat la oboseala drumului. Prin urmare, nu încercaţi să ne faceţi vinovaţi pentru aceşti morţi! Pentru că nu este vina noastră dacă şefii voştri nu au fost în stare să prevadă şi să asigure din timp tot ce ar fi fost necesar pentru îngrijirea răniţilor!

Argumentaţia lui Dang nu era pe de-a-ntregul falsă, chiar pornind de la realitatea că, în mare parte, Convoiul 42 fusese format din răniţi mai mult sau mai puţin vindecaţi. Printre care Jo Allenic, Rémy, Michel Mallier şi alţii. Dang era, însă, foarte abil în a pune la un loc ceea ce era minciună cu ceea ce era adevărat, sau aproape adevărat, făcând un amestec din care nu se mai putea alege nimic.

— Este vina mea, domnule Norris, încheie Gagiul, dacă în sistemul vostru militar capitalist medicii fac parte din casta ofiţerilor? Ceea ce tocmai explică absenţa lor din acest convoi.

Apoi, pe un ton conciliant, recunoscu:

— Nu spun că nu aveţi dreptate, în timpul marşului nostru s-au produs un număr neobişnuit de mare de decese. Eu constat, însă, că sunteţi primii care se plâng de acest lucru. Pur şi simplu nu aţi avut noroc, celelalte convoaie au întâmpinat aceleaşi greutăţi, dar cu mult mai puţine pierderi.

Norris şi ceilalţi ştiau că afirmaţia era o minciună. Dovadă, mormintele înşirate lângă tabere, din ce în ce mai numeroase pe măsură ce înaintau. Convoaiele care îi precedaseră îşi răriseră şi ele rândurile la fel de mult.

Dang era, însă, prea inteligent pentru a nu-şi da seama că ultimul argument fusese prea tras de păr pentru a nu trezi neîncrederea celor care îl ascultau. Nu-şi putea pierde obrazul, deci o lăsă mai moale.

— Acestea zise, reluă el, vă mulţumesc că mi-aţi atras atenţia asupra condiţiilor de viaţă. S-ar putea ca, din exces de zel, pentru care vor trebui, de altfel, să dea socoteală, gardienii să vă fi supraapreciat puţin forţele. Voi ordona ca de acum înainte etapele să fie mai scurte.

Lipsa vreunei reacţii îi demonstră că delegaţii nu vibrau de entuziasm.

— Şi încă ceva: mâine dimineaţă vă voi distribui o raţie de carne.

Citi acum o sclipire de interes în priviri.

— Şi sare? întrebă un german.

— Sarea este foarte rară în ţinuturile acestea de provincie, iar trupele inamice nu permit transportul sării în zonele eliberate. Dar aveţi dreptate, sarea este neapărat necesară în alimentaţie. Voi da ordin să se cumpere *mam-tom**, un produs înlocuitor. Sunteţi mulţumiţi?

Erau. Mai ales pentru că înţeleseseră că Dang se va opri aici cu făgăduielile, iar faptul că aveau să primească *mam-tom* era mai mult decât visaseră. Se auzi un mormăit în semn de mulţumire. Domnul Dang afişă o mină mâhnită.

---

* Pulbere obţinută din peşte uscat, rămasă după distilarea sucului de peşte *nuoc mam*, condiment important în bucătăria vietnameză (n.a.).

— În democraţie se obişnuieşte ca hotărârile ce aduc bucurie să fie salutate printr-o manifestare spontană, le spuse, ca şi cum ar fi fost dezamăgit de lipsa unei purtări cuviincioase a invitaţilor săi.

Şi, pentru a da exemplu, începu să bată din palme, îndelung, fixând, pe rând, pe fiecare, cu privirea sa pătrunzătoare, până când toţi porniră să aplaude. Ritualul se prelungi mai mult decât ar fi fost dispus s-o facă oricare dintre ei.

La început, Norris nu aplaudase. Susţinu fără să clipească privirea şi zâmbetul enervant al lui Dang şi între ei avu loc un fel de duel, amândoi fiind hotărâţi să nu cedeze.

„Nu voi cădea în cursa ta", spuneau ochii lui Norris.

„Te voi învinge prin stăruinţă", părea să spună Dang, continuând să bată din palme.

Şi Norris capitulă. Mai târziu, pentru a se justifica, şi-a spus că nu ar fi avut dreptul să strice buna dispoziţie a Gagiului şi că o porţie de carne şi câteva bucăţele de *mam-tom* meritau, totuşi, o dovadă de bunăvoinţă din partea lui. „La ce bun să mă încăpăţânez?" se întrebă. „Doar pentru propria mea mândrie? Ar fi o dovadă de egoism..." Dar nu se putu împiedica să nu se simtă oarecum ruşinat, ca de un act de laşitate.

Aplaudă şi el, deci, iar Gagiul clipi din ochi, ca un motan sătul.

„Îi voi face câini!" îi făgăduise lui Tot Ka. Semnul de supunere al celui pe care îl considera duşmanul său cel mai neîmpăcat, cel mai neîmblânzit, îi dovedea că îşi atinsese scopul. Iar dacă lucrul acesta îl liniştea, nu era vorba atât de mulţumirea că izbutise, cât mai ales de faptul că nici de data aceasta teoreticienii Partidului nu se înşelaseră. Sfărâmarea ritmului somnului, aplicată în mod ştiinţific unui grup de oameni, oricât de rezistenţi, reuşea, în cele din urmă, să le destrame orice structură psihologică sau morală. Şi aceasta, numai într-o săptămână.

Constatarea nu cuprindea nici urmă de dispreţ, ci doar bucuria profundă că deţinea cheia adevărului.

„I-am adus pe calea cea bună", se felicită Dang, liniştit.

Chiar dacă, în dimineaţa următoare, „porţia" de carne care le-a fost împărţită nu a fost decât o halcă de bivol afumat, lată de trei degete, tare şi uscată precum talpa, suplimentul a avut

asupra celor mai mulţi efectul aşteptat. Prizonierii l-au primit ca pe un dar al Providenţei şi savurau dinainte gustul pe care avea să îl dea orezului fiert, împreună cu sarea şi adaosul de vitamine.

Dar, abia când a fost vorba să prepare carnea s-au lovit de realitate. Unii şi-au desfăcut-o în bucăţele mărunte, pe care le-au lăsat mult timp în apă, pentru a deveni comestibile. Alţii, mai puţin inspiraţi, au pus-o întreagă, la un loc cu orezul. Cei mai mulţi, descurajaţi de rezultat, au tăiat-o în felii extrem de subţiri, pe care le-au mestecat apoi îndelung, aşa cum ar fi procedat cu o gumă de mestecat.

În orice caz, darul acesta, fără precedent din partea şefului convoiului, a fost principalul subiect de conversaţie în cursul dimineţii.

Michel Mallier se alătură grupei către prânz, adus de îngerul său păzitor, soldatul Cao Van Ba, care se dovedise infirmier voluntar şi priceput. Acesta îi strecură cu discreţie lui Norris o mână de gogonele, nu mai mari decât un bob de strugure, explicându-i, în franceza lui stricată:

— Face fiert şi dat lui Mallier (îl pronunţa „Maghnié"). Bun la vindecat.

Norris îi mulţumi, pretându-se la ritualul care cerea o îndelungă strângere de mână.

Mallier se simţea mai bine. Nu mai avea febră, iar ochii îşi pierduseră fixitatea aceea puţin nebună.

— Acum mă simt în formă, declară el bombănindu-şi pieptul scheletic.

Jo Allenic şi Norris nu s-au putut împiedica să nu zâmbească la asemenea pretenţie, când, în realitate, arăta ca unul care de curând scăpase dintr-un lagăr de exterminare nazist.

— Râdeţi, n-aveţi decât să râdeţi, îi repezi Mallier, credeţi că voi arătaţi mai bine?

Privirea îi căzu pe gambele lui Norris, umflate şi vineţii.

— De când eşti aşa? întrebă neliniştit.

— Las-o baltă...

Dar Mallier stărui, luându-i pe ceilalţi martori:

— Uitaţi-vă la el! Are *beri-beri*! Nu-l putem lăsa aşa!

Enervat că devenise centrul atenţiei, Norris încercă să se retragă, dar Jo îl prinse de mânecă.

— Michel are dreptate, trebuie să mergi la infirmier, altfel n-o să mai fii în stare să mergi, iar noi o să ne vedem siliţi să te purtăm pe targă. Dacă nu-ţi pasă de sănătatea ta, gândeşte-te cel puţin la noi, la toată echipa, care va trebui să facă un efort suplimentar!

— În primul rând, nu mă duc să fiu examinat, Gagiul ar fi încântat să afle că sunt bolnav. Apoi, de ce se amestecă Mallier? Dacă el a fost îngrijit cu metode băbeşti, îşi închipuie acum că e medic?

— *Beri-beri* se tratează tocmai cu mijloace băbeşti, interveni şi Phongue. E din cauza regimului alimentar compus numai din orez alb, lipsit de vitamine. Eu, de pildă, de câteva zile urmez o cură cu tărâţe.

— Tărâţe?

— Da, tărâţe, adică ceea ce rămâne după decorticare. Ţăranii o dau la porci. Tărâţa e plină de vitamine, iar *beri-beri* tocmai din lipsa lor se face. O să-ţi fac rost şi pentru tine, din sat.

— N-o să mă convingi niciodată să înghit asemenea porcării!

Dar Phongue nu se lăsă şi, peste puţin timp, se prezentă cu un fel de pesmet, destul de ciudat ca înfăţişare, pe care Norris, cu o figură scârbită, fu nevoit să-l înghită, însoţindu-l cu lungi sorbituri dintr-o fiertură din frunze de lămâiţă sălbatică.

— Parcă înghit nisip, se strâmbă el. Nu sunt foarte sigur că o să pot păstra mizeria asta în burtă!

— Gândeşte-te că încerci un nou regim pentru slăbire, râse Phongue. Chiar ar fi o idee! Când mă întorc în Franţa, deschid o prăvălie unde o să vând pesmeţi din tărâţe. O să mă îmbogăţesc!

— „Pesmeţi revoluţionari" mi se pare mai potrivit, corectă Allenic.

Sosirea lui Tot Ka, la ora adunării pentru plecarea în următoarea etapă, li s-a părut tuturor de rău augur. Prizonierii observaseră şi altă dată că domnul Dang lăsa în seama adjunctului său anunţarea veştilor rele şi punerea în aplicare a ordinelor sale.

De altfel, chipul întunecat al acestuia le spunea mai mult decât o lungă cuvântare. Li s-a adresat, aşadar, scurt şi la obiect:

— *Tot ka* (toată lumea) trebuie să predea gamelele!

— De ce? De acum înainte se ocupă ostaşii de bucătărie în locul nostru? întrebă cineva.

— Fără îndoială că are legătură cu ceea ce numeşte Dang „îmbunătăţirea condiţiilor materiale de trai ale prizonierilor", zise Margoz, rânjind.

Tot Ka nu luă în seamă întreruperile. Şi nici nu mai avea nimic de adăugat. Dădu câteva ordine în vietnameză, pe un ton răstit, şi ostaşii năvăliră asupra prizonierilor, ajutându-i cu brutalitate să-şi golească raniţele şi traistele. După ce au strâns toate gamelele, le-au aşezat grămadă la picioarele lui Tot Ka. Acesta privea nepăsător cum se aduna cea mai ciudată colecţie imaginabilă de diverse recipiente, înnegrite de funingine, ruginite şi împrăştiind un miros greu de orez acrit şi de cărbune.

— S-ar zice că sunt scoase din groapa cu gunoi, se strâmbă Margoz.

Nu era departe de adevăr. Alături de gamelele reglementare, din aluminiu, vineţii de murdărie, mai erau cutii de tablă pentru raţiile de front, lighenaşe scorojite, căşti grele şi tot felul de alte recipiente, în mijlocul cărora trona, necuviincios până şi din pricina volumului său, un monstru metalic soios, plin de cucuie şi de lovituri nenumărate îndurate de-a lungul drumului: o veche marmită cazonă franceză care servise, probabil, în vremuri mai bune, la păstrarea unturii sau grăsimii şi care, între timp, îşi pierduse orice urmă de decenţă.

Marmita atrăgea toate privirile; nimeni, din nici una dintre grupe, nu-şi amintea să o fi văzut în bagajul cuiva. Cum ajunsese aici? Prin ce minune scăpase până acum tuturor controalelor? Mister. În orice caz, nu era nimeni — şi, mai mult ca sigur, nici fostul proprietar — care să nu se teamă de a nu se trezi cu ea.

Fie şi gabaritul ei era un mare dezavantaj, la capacitatea de vreo douăzeci de litri fiind deosebit de greu, dacă nu imposibil, să se fiarbă raţia zilnică de orez.

În timp ce prizonierii îşi adunau puţinele lor lucruri, împrăştiate de soldaţi, Tot Ka procedă la o redistribuire, „justă şi echitabilă", după propriile lui cuvinte. Începu, aşa cum era de aşteptat, cu africaniir, urmaţi de musulmani.

Toţi au observat că evita cu grijă să se atingă de faimoasa marmită, care cobora, treptat, din mijlocul grămezii din ce în ce mai mici de gamele.

— Accept orice pariu, mârâi Margoz, că a noastră e!

— Fără mine, spuse acru Vercruyse. Se citeşte pe mutra scârboasă a lui Tot Ka. Toate astea sunt din vina lui Norris, adăugă el cu venin. De ce a trebuit să iasă în evidenţă? Tot nouă ni se sparg oalele-n cap!

— Presupunând că aterizează cu adevărat în grupa noastră, se grăbi să spună cel în cauză, o voi lua eu. Mulţumit?

— Da. Pentru că te priveşte. Şi deci e firesc să suporţi consecinţele intervenţiilor tale inoportune.

În acelaşi timp, Vercruyse îşi spuse: „L-am judecat bine, este, într-adevăr, paratrăznetul ideal..."

— De ce să te sacrifici? întrebă Jo Allenic. Eu mă gândeam să o tragem la sorţi.

— Norris, grupa numărul 2! chemă Tot Ka.

Norris înaintă şi observă că, din toată grămada, nu mai rămăseseră decât vreo cincisprezece gamele, plus marmita.

— „Ciudat", îşi spuse, „în ciuda atâtor morţi, sunt întotdeauna mai puţine gamele decât prizonieri!"

Reveni cu ultimele „gamele" la camarazii săi. Vercruyse pretinse să-şi aleagă primul, apoi Adler. Ceilalţi îşi împărţiră restul, cu excepţia lui Norris şi a prietenilor săi, care luară marmita.

— În cele din urmă, spuse Azam, care nu scăpa niciodată din vedere aspectul practic al lucrurilor, nu am făcut o afacere chiar atât de proastă pe cât se pare.

— Fii mai clar, îi ceru Margoz.

— Înainte, eram nevoiţi să facem toţi, fiecare separat, acelaşi lucru: să adunăm lemne, să aprindem focul şi să supraveghem fierberea. De acum înainte totul se va schimba. Suntem şase, adunaţi din nevoie în jurul acestei „gamele". Propun, deci, ca doi dintre noi să se ocupe cu rândul de treaba aceasta. Ceea ce va lăsa timp celorlalţi patru să soilească până e gata mâncarea!

Propunerea a fost primită cu exclamaţii de bucurie. Jandarmul avea perfectă dreptate.

— Trăiască „Frăţia Marii Gamele"! strigă Michel Mallier.

Porecla, rezervată la început membrilor frăţiei, se împământeni şi până şi Tot Ka începu să-i numească astfel.

Prima etapă care urmă trecerea Fluviului Roşu se petrecu, aşa cum făgăduise Gagiul, într-un ritm ceva mai omenos, dar

sub un potop de sfârşit de lume, în mijlocul unei păduri de bambuşi deşi, care absorbeau până la ultima fărâmă de lumină, culoarea deschisă a unei cămăşi, pata palidă a unui chip sau a unei mâini. Prizonierii înaintau orbeşte, luându-se după foşnetul frunzelor sub tălpi şi, cel mai adesea, după zornăitul gamelelor agăţate de raniţe.

Cerul era atât de jos, încât subofiţerii îi autorizară pe ostaşi să aprindă făclii, nemaiexistând primejdia unui atac nocturn al aviaţiei, ceea ce transformă Convoiul 42 într-o procesiune de duhuri sclipitoare.

Ceva mai târziu, au urmat taluzul în linie dreaptă al vechiului drum de fier înspre Yunnan, lipsit acum de şine şi traverse. Apoi, după alţi câţiva kilometri în direcţia nord-vest, au cotit către dreapta, pe ceea ce rămăsese dintr-o veche şosea asfaltată, plină de găuri şi de gropi şi tăiată în unele locuri de „clape de pian", şanţuri săpate de vietnamezi pentru a opri trecerea blindatelor sau camioanelor inamice.

Şoseaua îi scoase, în cele din urmă, în preajma unei aşezări mai mari, unde şi-au putut instala tabăra, printre cocotierii de la marginea unei orezării. Era pentru prima dată când ajungeau la capătul etapei înainte de a se lumina de ziuă.

Accelerarea ritmului, pentru scurtarea duratei etapei, fusese, desigur, un motiv de oboseală, mai ales pentru cei care mergeau desculţi, însă moralul era mai bun. Chiar şi terenul neted, care constituia o schimbare binevenită faţă de nesfârşitele asprimi şi denivelări ale solului din Ţinutul de Sus, dar mai ales convingerea că se apropiau, în sfârşit, de capătul drumului, lagărul acela de basm despre care le vorbise Dang, au înăbuşit temerile. Căci între Tha Khoa şi Yen Bay, Tot Ka le pulverizase şi ultima speranţă. Iar acum, parcă începeau să respire ceva mai liber, chiar dacă, aşa cum precizase Norris, nu îi aşteptau decât o cuşcă şi nişte gratii.

— Frumoasă perspectivă, n-am ce zice! mârâi el.

— Pune-te în locul lor, se împotrivi Jo Allenic. Sunt la capătul puterilor şi pentru ei suprema bucurie ar fi să înceteze marşul acesta în necunoscut. Nu-şi doresc decât să-şi lase jos raniţa, să se aşeze şi să nu se mai teamă că vor porni din nou. Şi nu cer prea mult.

— Poţi să-mi spui ce vrei, n-o să mă convingi niciodată că te poţi scălda în fericire la gândul că vei sta înconjurat de sârmă ghimpată!

— Doar ştii bine că toate astea nu vor dura la nesfârşit. Probabil că pacea va fi semnată dintr-un moment într-altul, intră în vorbă Margoz.

— În primul rând, nu ştii nimic. Poate că nu-i decât o viclenie a vietnamezilor, pentru a descuraja orice nouă încercare de evadare. Nemţii l-au mai păcălit în felul ăsta pe tatăl meu. l-au spus: *Krieg gross malheur! Bientôt fini! Vous rentrer Pariss, Kognak, madame...** Rezultatul a fost că a mai rămas patru ani în lagăr, fără a încerca nimic, sperând că războiul se va sfârşi curând! În al doilea rând, eu aştept să ajung mai întâi în această colonie de vacanţă a lui Dang, pentru a-mi face o părere proprie. Dar tare mă tem că pe unii dintre noi îi aşteaptă o deziluzie crunta! În mod logic, nu există nici un motiv să fim mai bine trataţi decât am fost până acum. Lagărul nu ne va transforma în turişti răsfăţaţi. Vom rămâne ceea ce am fost: criminali de război la reeducare.

— Nu ne mai bate la cap, Norris, spuse, morocănos, Mallier. Nu toată lumea poate fi o babă prezicătoare şi vizionară ca tine! Lasă-ne să mai răsuflăm un pic. În definitiv, cred că mai presus de orice e să ne vedem din nou acasă, în viaţă.

Era pentru prima dată, de mult timp, că Michel Mallier se arăta atât de vehement şi se împotrivea cu hotărâre camaradului său. Norris se potoli la fel de repede pe cât se enervase.

— Iartă-mă. Prea le văd pe toate în negru. Cred că ai dreptate, lucrul cel mai important este de a rămâne în viaţă.

Ziua s-a scurs fără alte incidente, sub cerul de vară al Indochinei, cu aerul rece şi umed dimineaţa, fierbinte şi înăbuşitor după-amiaza. Şi au dormit, ceea ce nu li se mai întâmplase, în cursul unei etape, dinainte cu mult de Râul Negru, iar ostaşii i-au lăsat în pace. Regimul părea, într-adevăr, ceva mai blând, ceea ce îl făcu şi pe Norris să creadă că profeţiile sale fuseseră exagerate.

---

* Război, mare nenorocire! Curând terminat. Voi întors Paris, coniac, cucoană... (combinaţie de cuvinte germane şi franceze) (n. tr.).

Chiar şi adunarea de seară a confirmat impresia aceasta de destindere. În timpul şedinţei de informare, Tot Ka se arătă surâzător, ba chiar făcu şi glume pe seama „Frăţiei Marii Gamele", felicitându-i că descoperiseră, cu ajutorul gardienilor, plăcerile muncii colective.

Curând, însă, renunţă la felul acesta de a vorbi, considerându-l, fără doar şi poate, superficial, şi atacă miezul discuţiei politice:

— Mulţumită clemenţei preşedintelui Ho Şi Min, aţi înţeles că drumul adevărului trece prin disciplină, igienă şi vigilenţă. I-aţi readus la raţiune, voi singuri, pe încăpăţânaţii care refuzau să deschidă ochii. Iar acum culegeţi roadele meritate...

Tot Ka se opri, ştiind că trebuia să le câştige interesul, pentru ca privirile să se întoarcă asupra sa. Prizonierii se aşteptau, fără îndoială, la măsuri mai concrete, ca, de pildă, o lingură suplimentară de melasă, sau poate, de ce nu, o banană întreagă? Îşi drese glasul şi continuă, solemn:

— Începeţi ultima voastră săptămână de marş. Peste opt zile veţi fi în lagăr.

Tot Ka nu era un bun psiholog. Totuşi, şi-a dat seama că nu obţinuse rezultatul dorit. Opt zile, pentru aceşti oameni cărora le vorbea, păreau o veşnicie. După trecerea peste Fluviul Roşu, speraseră că şi-au atins ţinta, iar la Viet Bac crezuseră că aveau să rămână acolo, în aşteptarea eliberării. Şi aflau mereu că lagărul era încă departe, parcă din ce în ce mai departe.

— Până unde vom merge? întrebă cineva. Până în China?

Nu se înşela cu mult.

Lui Tot Ka puţin îi păsa de proasta impresie pe care o lăsase declaraţia lui. Trecu fără întârziere la punctul următor de pe ordinea de zi:

— Câţi morţi avem astăzi?

În mod excepţional, nu erau. Cei care, pentru o clipă, crezuseră că întrebarea era o dovadă de interes şi-au dat seama că făcea parte doar din rutină.

— În cazul ăsta, plecarea într-un sfert de oră, încheie Tot Ka.

2

Pe neaşteptate, ostaşii au început să se agite, alergând înainte şi înapoi de-a lungul convoiului, orbind cu lanternele lor electrice ochii prizonierilor din grupa numărul 2.

— S-a întâmplat ceva? întrebă Norris.

Era aproape ora unu dimineaţa şi cea de-a doua pauză „orară" a etapei. Cu puţin înainte, traversaseră râul Song Chay, pe vechiul pod Eiffel,sabotat şi bombardat de nenumărate ori, pe care, însă, vietnamezii se încăpăţânaseră de fiecare dată să-l repună în funcţiune cu ingeniozitate.

Cerul era luminos, luna se afla exact în axul drumului, iar până acum marşul se desfăşurase fără incidente. Şi, dintr-o dată, iată că ostaşii parcă înnebuniseră, fără motiv aparent, numărând şi iar numărând prizonierii.

— Lipseşte unul de la voi din grupă, îi explică lui Norris un gradat.

După ce se interesă, Norris descoperi că era vorba de Basquet.

— Nu l-am mai văzut de la trecerea peste podul metalic, se auzi un glas în întuneric.

— Şi nu puteai să spui mai devreme?

— Fiecare e liber să facă ce vrea, nu-i aşa? răspunse cu nepăsare Rémy, paraşutistul cu chip de nevăstuică. Dacă a vrut să evadeze, e problema lui, nu a mea.

— Nu-mi vine să cred că Basquet a evadat, mormăi Norris. Mai degrabă îmi închipui că a adormit în drum...

— Mergeţi să-l căutaţi! ordonă subofiţerul.

— Poate s-a îmbolnăvit? îşi dădu cu părerea Jo Allenic. În cazul acesta ar fi bine să plecăm cinci, sau şase, cu o targă.

— Adevărat. Cine se oferă?

Urmă tăcerea obişnuită. Norris se uită la Rémy.

— Nu sunt voluntar. Basquet e o jigodie, iar dacă o fi să crape, o merită din plin. Şi nu mă poţi obliga, şi eu sunt bolnav!

Norris observă cum câţiva din grupa lui se făcuseră nevăzuţi în mod discret.

— Eu merg, se decise Jo Allenic, ridicându-se şi săltându-şi raniţa pe spate.

— Te însoţesc, spuse Margoz.

— Altcineva!

— Dacă mă înviţi atât de politicos, se auzi glasul lui Mallier, nu pot să te refuz.

— Dar pe mine nu mă vrea nimeni? întrebă Azam, făcând pe supăratul. Poate nu sunt bun la nimic?

— O.K., făcu Norris. La drum!

Vercruyse veni să-i şoptească la ureche:

— Tu eşti şeful grupei. Nu trebuie să participi la corvezi.

— Ah, da? Atunci du-te în locul meu!

— Nu asta am vrut să zic...

— Atunci nu mai spune nimic.

Cei cinci camarazi, escortaţi de doi ostaşi, au pornit în căutarea lui Basquet, întorcându-se pe drumul parcurs. L-au găsit după şase kilometri, de cealaltă parte a podului. Plângea. De furie, sau de disperare, făcuse bucăţi fotografiile soţiei şi ale celor doi copii şi împrăştiase resturile, care zăceau la picioarele lui.

— Sunteţi nişte nenorociţi! gemu el văzându-i. M-aţi lăsat în drum! Pentru că puţin vă pasă dacă mor! Nimeni nu mă place! Şi toate astea pentru că am fost şef de grupă...

— Nu-ţi da drumul la gură, îi răspunse cu blândeţe Jo Allenic. Nimeni nu te-a abandonat. Dovadă că suntem aici!

— Şi avem de mers cu două ore mai mult decât ceilalţi, adăugă Margoz.

Basquet, însă, continuă să geamă, încercând să reaprindă nu se ştie ce veche ură.

— Întotdeauna aţi fost împotriva mea. De la început!

Se întoarse spre Norris:

— Din cauza ta am rămas fără provizii de drum! Din cauza ta sunt bolnav!

Scos din fire, Norris încercă să-l potolească:

— Încetează cu smiorcăielile, nu folosesc la nimic. Esenţialul este să rezişti până la capăt. În picioare!

— Nu pot să merg.

— Ba poţi, îl contrazise Azam.

— Ah! tu erai, jandarmule! Nici tu nu faci mai multe parale! Eşti complicele lui Norris. (Deveni brusc bănuitor.) De ce sunteţi toţi aici? Ştiu, aţi venit să-mi furaţi orezul! Vreţi să crăp mai repede, nu-i aşa?

— E nebun de-a binelea, constată Margoz.

— Ce-i de făcut? întrebă Jo. Soldaţii încep să devină nerăbdători. Le e teamă să nu întârzie şi să mănânce orezul rece...

— Te vom purta pe sus, se adresă Mallier, cât putu de blând, lui Basquet.

— Da, şi-mi veţi fura orezul.

Devenise o idee fixă. Norris se hotărî să pună capăt ezitărilor. Cu ajutorul celor doi ostaşi, care tăiaseră şi curăţaseră două prăjini de bambus, confecţionă o targă din propria sa pânză de cort, cu sfori de paraşută.

Pentru că mai participase la transportul răniţilor cu targa pe distanţe lungi, ca, de pildă, în cazul sergentului-major Bornet, Norris pusese la punct, împreună cu Jo, o tehnică primitivă dar practică, pentru care nu era nevoie decât de trei brancardieri. Cel din faţă ţinea pe umeri capetele prăjinilor, având de suportat doar greutatea picioarelor rănitului, iar în spate mergeau ceilalţi doi, care purtau partea mai grea, cu umerii apăraţi de un bandaj din paie de orez. În felul acesta, izbutise să nu fie înlocuit o etapă întreagă.

Mallier se plasă în faţă, iar Jo şi Norris în spate. Micul grup porni la drum.

De îndată ce şi-a dat seama că este într-adevăr ajutat, Basquet se potoli şi nu mai scoase un cuvânt. Dar, după o vreme, obsesia îi reveni şi începu să înjure necontenit, zbătându-se şi agitându-şi braţele, ceea ce făcea şi mai grea munca celor trei.

— Pe toţi dracii! exclamă în cele din urmă Michel Mallier, care avea de suportat cel mai mult zbuciumul bolnavului. Nu te mai zbate! Nu-ţi cerem decât să nu faci nimic! Să stai liniştit!

— Hoţ ordinar ce eşti! răcni Basquet, sufocându-se. N-ai dreptul să-mi vorbeşti aşa! Nu sunt un sac cu cârpe! Şi mai am şi un nod de bambus care îmi intră în coaste!

— Dacă nu-ţi tace clanţa, ţi-o închid cu mâna mea! îl ameninţă Norris, scos din fire. Ai cuvântul meu!

— Dă-ţi şi tu puţină osteneală, îl îmbărbătă Jo, nici pentru noi nu e prea uşor.

— Tu, Jo, eşti singurul cumsecade din toată şleahta voastră. Spune-le să-mi dea orezul înapoi!

— Nu ţi l-a furat nimeni.

— Ba da. Nu-l mai găsesc. L-am învelit în mâneca de la cămaşă! Era în raniţă şi a dispărut!

— Ţi l-am pus sub cap.

Pentru a verifica spusele lui Jo, Basquet se zvârcoli, gata să cadă de pe targă. Dezechilibrat, Norris se clătină, iar glezna lui se făcu imediat simţită.

— Eşti un trădător! gemu bolnavul. Vrei să-mi faci figura pe care a păţit-o neamţul pe creasta Meo!

— Nu bate câmpii, tu singur erai să cazi pe jos. Şi îţi mai spun o singură dată: dacă nu taci, te liniştesc eu!

— Jo! Spune-i să nu mă mai ameninţe. O să mă plâng lui Tot Ka. E prietenul meu...

Începuse să delireze. Vorbea fără şir, cu trupul scuturat de tremurături nervoase, însă, în cele din urmă, adormi, legănat de ritmul mersului. Cei care duceau targa adoptaseră pasul alunecat, după modelul *coolies*-ilor, pentru a compensa balansul poverilor.

Cu toate că dormea, Basquet era agitat, proferând din când în când ameninţări.

— Vă vin eu de hac! Nu pupaţi voi orezul meu!...

Grupul lor a ajuns din urmă convoiul tocmai la capătul etapei.

Norris se duse să discute cu Vercruyse.

— Noi ne-am făcut partea, îi spuse pe un ton fără replică. E rândul vostru să aveţi grijă de Basquet. M-am săturat de vorbăria lui!

Şi se duse la culcare. Era la capătul puterilor şi al răbdării.

Nu dormi prea mult. Către amiază, Tot Ka trimise după el.

— Trebuie mers în satul următor, după alimente proaspete. Stabileşte oamenii.

Aşa cum era de aşteptat, propunerea nu trezi nici un ecou. De data aceasta, însă, Norris era hotărât să nu cedeze în faţa protestelor. Alese cu hotărâre printre cei convertiţi.

— Trebuie să vă supuneţi! le ordonă.

— Drept cine te crezi? se răsti Rémy. Vreun vietnamez? Aici eşti un nimeni! N-ai să ne dai tu ordine!

Norris se repezi şi-l înhăţă de guler.

— Încă o vorbă şi-ţi închid gura cu pumnul!

Rémy se zbătu, dar moale. Învins, găsi de cuviinţă să geamă, luându-i martori pe camarazii săi. Aceştia, însă, prea puţin dornici să-şi atragă fulgerele delegatului lor, tăceau mâlc, temându-se să nu îi ia locul.

— Bine, oftă el resemnat. Mă duc. Dar vei mai auzi de mine!

După cinci minute, era înapoi, triumfător.

— I-am explicat lui Tot Ka, cum că nu mă pot duce, fiindcă sunt bolnav. M-a scutit şi a zis că tu trebuie să fii un exemplu!

— Te vom înlocui la purtatul târgii, se oferi Margoz.

— Iar eu îţi voi duce raniţa, adăugă Azam.

Norris se depărtă, copleşit. Până la urmă, vietnamezii aveau să îl dovedească, era convins de acest lucru. La urma urmei, şi-o căutase singur, încercând cu orice preţ să le reziste. Era, deci, firesc să dorească să-l frângă, aşa cum făcuseră cu cei mai mulţi dintre prizonierii Convoiului 42.

„Soluţia ar fi", gândi el, în timp ce înainta ţinându-şi cu greu echilibrul pe digul îngust ce ducea către sat, „să mă fac mieluşel printre mieluşei. Dar cu siguranţă că e prea târziu, au pus ochii pe mine..."

Intră în sat în urma celorlalţi. Un sat sărac de câmpie, cu colibe modeste şi joase, înşiruindu-se anapoda în lungul unui drum larg de pământ, iar în jur, ochiuri de apă, în care puşti în fundul gol încercau zadarnic să pescuiască.

Locuitorii treceau paşnici şi posomorâţi de la o colibă la alta, purtând poveri, câte o *khene* de bambus în formă de cobiliţă, sau doar bălăbănind din mâini, ca şi când ar fi încercat să-şi omoare timpul.

La capătul satului, un croitor petecea haine pe o străveche maşină de cusut, cât se poate de nepotrivită în acest decor. Dar şi mai ciudată apărea o superbă oglindă cu picior, relicvă a unor timpuri apuse, aşezată acum sub o streaşină din frunze de palmier.

Norris se apropie de oglindă, curios să vadă cum arată. Zărind silueta reflectată, primul său gest a fost să se întoarcă pentru a vedea pe cel din spatele său. În realitate, însă, nu mai era nimeni. Atunci, foarte încet, parcă temându-se de ce avea să descopere, se întoarse din nou către oglindă şi încremeni. Era imposibil ca el, Benjamin Norris, să fie sperietoarea aceea care îi adresa un rânjet strâmb! Vagabondul acela cu părul vâlvoi şi

barba răvăşită, în zdrenţe decolorate, pline de pete de toate culorile, atârnând jalnic pe umerii slăbănogi şi ascuţiţi!

Până acum, obişnuit să fie înconjurat de alţi bărboşi costelivi, camarazii săi, uitase faptul că era la fel ca ei, bătut de vânt, lipsit de orice vlagă şi cu mişcări nesigure, de beţivan. Descoperindu-se aşa cum era, rămăsese mut de uimire.

„Nici propria ta mamă nu te-ar recunoaşte", se gândi.

Zări în oglindă câţiva copii care se apropiaseră, curioşi şi temători, şi îl priveau ca pe un animal de bâlci, sau un produs de neimaginat al unei alte planete.

„Nici dacă aş fi un marţian nu s-ar mira mai mult", îşi zise.

Se depărtă de oglindă şi veni lângă ostaşul din escortă, care le explica sătenilor uluiţi că acest soldat francez arăta întocmai cum îl descriau afişele de propagandă. Acest paraşutist cu faimă de invincibil, care, din voinţa preşedintelui Ho Şi Min (trăiască o mie de ani!) fusese redus la starea de miel blând.

Norris veni mai aproape de soldat şi îi arătă barba şi chica. Îi spuse:

— *Sao lam!**

Vietnamezul încuviinţă.

— *Sao lam*, repetă Norris.

Mulţimea aprobă zgomotos, ici şi colo auzindu-se râsete, probabil pe seama accentului ciudat al lui Norris.

— Poate *cat-toc*?**

Ostaşul păru dezorientat de asemenea cerere, care nu figura în nici un paragraf al regulamentului. Cântări îndelung situaţia şi, în cele din urmă, fu nevoit să admită că nu era chiar o cerere de respins.

— Pentru „idziená", mai spuse Norris.

Ideea îi venise din senin. O idee trăznită, pornită din dorinţa de a-şi schimba înfăţişarea, de a-i uimi pe camarazi, dar mai ales pe Tot Ka şi pe Gagiu.

„Or să-şi stoarcă îndelung creierii, încercând să ghicească scopul nemărturisit pe care îl urmăresc. Nici în ruptul capului n-or să creadă că am vrut doar să mă amuz. Oare un prizonier are dreptul să se amuze?"

---

* Urât, rău. Opus lui *tot lam*: bine, şi lui *nghiu lam*: bun (referitor la gust) (n.a.).

** Frizer; literal: „taie-păr" (n.a.).

Vietnamezul pricepuse cuvântul „idziená" şi îl traduse, pedant, câtorva gură-cască adunaţi în jurul lui, ţinându-le şi o prelegere, cât se poate de personală, despre nevoile şi avantajele îngrijirii trupului. După care întrebă unde locuia frizerul satului. Cineva îl strigă.

Dintr-o colibă din apropiere răsări un bătrânel, care se apropie, tropăind mărunt. Ostaşul îi expuse dorinţa prizonierului şi porni o discuţie.

— Nu am bani, preciză Norris, care nu dorea să fie urmărit de justiţia populară pentru „neplata serviciilor", întrebându-se dacă, în zonele „eliberate", cuvântul acesta avea vreun sens. Îşi arătă palmele goale, adăugând:

— *Khong-co tien!*

Ostaşul traduse corectând pronunţia.

— Nu face nimic, domnule prizonier, răspunse frizerul, cu un accent fermecător. Sunt fericit şi mândru să vă ofer gratuit serviciile mele, contribuind astfel la apropierea dintre popoarele noastre.

Apoi se înclină cu modestie, adăugând:

— Va trebui să fiţi îngăduitor cu stângăcia mea. Nu am mai bărbierit de mult pe cineva.

— Hai, repede! spuse soldatul, dar lipsit de convingere.

Era o zi frumoasă, poate că se simţea şi el în vacanţă, departe de superiori şi de rutina taberei, singur răspunzător pentru acest prizonier, ceea ce în ochii compatrioţilor săi, ţărani ignoranţi, îi dădea o importanţă deosebită.

— *Tot-ka cai-toc**, ceru Norris, luând loc pe un scăunel din lemn.

Cuvintele au avut darul să încânte mulţimea care se apropiase, făcând cerc în jurul lor. Oamenii le repetară la nesfârşit cu hohote ascuţite de veselie.

În ciuda vârstei şi a pretinsei stângăcii, frizerul lucră foarte repede. Dintr-un colţ întunecat al colibei, scoase la iveală un pămătuf vechi, cu ajutorul căruia acoperi obrazul lui Norris cu clăbuci de săpun, pentru a înmuia barba ţepoasă a clientului său.

Bărbieri tot, înlăturând până şi firele din urechi şi din nări, desăvârşindu-şi opera prin redesenarea formei sprâncenelor.

---

* Literal: „toată lumea părul". (n.a.)

După ce isprăvi, bătrânul frizer îşi conduse clientul, luându-l de braţ, până în faţa oglinzii croitorului, ca să se admire.

Norris avu atunci cel de-al doilea şoc al zilei. Ras în felul acesta, cu craniul dezgolit precum un ou, cu bărbia şi obrajii netezi, semăna leit cu o fotografie văzută în copilărie, a unui deportat care ieşea, buimac, dintr-un lagăr de concentrare.

Aceeaşi privire halucinată, acelaşi chip cu pometii ascuţiţi şi cu pielea atârnând în cute pe gât. I se făcu frică. Dar se sili să zâmbească, pentru a-i mulţumi bărbierului, căruia îi strânse îndelung mâna, în aplauzele frenetice ale întregii populaţii, încântată de acest spectacol nesperat, care, desigur, avea să alimenteze conversaţiile timp de o săptămână.

În clipa aceea, un ţăran observă gleznele prizonierului, atât de umflate, încât Norris fusese silit să-şi suflece pantalonii până sub genunchi. Avu loc o consfătuire, la care luă parte şi ostaşul.

După câteva minute, o femeie în vârstă aduse un bol plin cu un lichid fumegând, negricios, mirosind oarecum a *nuoc-mam*, în care pluteau ierburi tăiate mărunt. Norris îşi reţinu o strâmbătură de silă şi se strădui să înghită fiertura aceea ciudată, repetându-şi, în sinea lui, că medicina ţărănească se întemeia pe secole de tradiţie şi că era, deci, cu siguranţă, încercată şi eficace.

Nu se înşela. Către seară şi în tot cursul nopţii, trebui să-şi uşureze aproape fără încetare vezica, dar la ziuă constată că ulceraţia dispăruse.

Pentru moment, însă, treaba pentru care veniseră fiind isprăvită, prizonierii au încărcat baloturi uriaşe de hrişcă de apă, adică „alimentele proaspete" de care pomenise Tot Ka mai deunăzi. Norris îşi aruncă balotul pe umeri şi grupul porni înapoi către tabără, pe digul dintre orezării.

Odată ajunşi în tabără, Norris avu parte de momentul său de glorie. Nici nu apăru bine, în capul coloanei, că şi începu să plouă cu bancuri, urmate de stupefacţia generală în faţa noii lui înfăţişări.

— Colţii mai trebuie să-ţi crească şi eşti Dracula în persoană!

— Pe cuvântul meu, ai ieşit cumva din camera de gazare?

Zdruncinat şi el de aspectul lui Norris, lui Tot Ka nici nu-i trecu prin minte că prizonierul său ar mai putea evada. Îl privi cu atenţie şi îşi dădu părerea, în doi peri:

— Semeni cu un preot budist. Dar unul ţicnit.

Capitolul 12

1

Michel Mallier alergă într-un suflet până în dreptul târgii la care era înhămat Jo Allenic.

— Ghici ce-am văzut?

Cu capul între cele două prăjini, Jo îi răspunse obosit:

— Cum să ghicesc? Sunt un cal de dric, cu ochii acoperiţi!

— Am zărit o bornă kilometrică!

— E firesc, i-o întoarse Norris, din spatele târgii. N-ai observat că de o oră mergem pe o şosea naţională?

Mallier îi răspunse, fără a se întoarce:

— Tocmai. Dar ştii ce am citit pe ea? Am citit: „Tuyen Quang, 24 kilometri; Hanoi, 140."

— Nu-i motiv să ţipi ca un indian, se încăpăţână Norris, cu acreală. Mare scofală că suntem la o sută patruzeci de kilometri de Hanoi! Când am plecat de la Dien Bien Phu, eram la trei sute, în zbor de pasăre. Prin urmare, în şase săptămâni am străbătut uriaşa distanţă de o sută şaizeci de kilometri. O performanţă, nimic de zis!

De pe cealaltă parte a târgii se auzi glasul liniştit al jandarmului:

— Am făcut şi nişte ocoluri, nu uita.

Însă Norris nu era dispus să ia parte la o discuţie ce i se părea fără rost. Împovărat pe targa pe care zăcea Basquet, era sătul de gemetele şi văicărelile bolnavului, din ce în ce mai slabe, găsind, totuşi, destulă putere pentru a se lua de toţi, dar mai ales de el. Era nebun.

În ajun, în timpul etapei care urmase vizitei sale la frizer, mergând pe drum şi ducând în spate doar „Marea Gamelă", îl auzise pe Basquet scoţând ţipete de animal la tăiere.

— Norris vrea să mă omoare! Norris mi-a furat mâncarea! Chemaţi-l pe Tot Ka. Să fiu păzit...

Scos din minţi de furie, Norris se apropiase de el, cu o bâtă în mână. Nu-i mai putea suporta urletele. Şi nici să-i mai asculte acuzările şi jignirile. Ce avea ticălosul ăsta cu el tot timpul?

— Dacă nu taci în clipa asta, îi spusese printre dinţi, îţi sparg capul, chiar aici pe targă!

Nu era o ameninţare aruncată într-o doară. Era orbit de mânie. Oboseala, persecuţia neîncetată la care era supus goniseră din el orice sentiment omenesc. Basquet putea să fie bolnav, dar spunea lucruri pe care nu mai era în stare să le suporte.

— Foarte bine, loveşte-mă. Laşule! Hoţule! Te blestem...

Jo Allenic şi Michel Mallier au sărit, potolindu-l cu greu pe Norris.

— Nici nu mai ştie ce spune, a luat-o razna...

— Asta mai lipsea! Luaţi-i apărarea gunoiului ăstuia! După toate câte a făcut...

— Astea fac parte din trecut. Vezi bine cât de bolnav este acum, îi luase apărarea Mallier.

— Bolnav! Bolnav! îşi ieşi din fire Norris. Şi eu sunt bolnav. Toţi suntem bolnavi! Cu diferenţa că noi am rămas în picioare şi ne târâm cum putem, în timp ce el e dus pe sus ca un paşă! Şi, pe deasupra, mă spurcă tot timpul, când ar trebui să ne fie recunoscător pentru tot ce facem pentru el! Rezultatul este că ne slăbeşte şi mai mult. Din cauza lui, vom crăpa de oboseală! Iar voi, suflete miloase, îl plângeţi!

Jo nu i-a mai răspuns nimic. Dar în tabără îi făcu observaţii lui Basquet. Norris îi auzi şuşotind împreună. La orice îi spunea Jo, Basquet răspundea cu noi lamentări:

— Nu-l asculta pe Norris. Nu aşteaptă decât un singur lucru, să pună mâna pe orezul meu, după ce voi crăpa! Fii cu ochii pe el, sunt foarte sigur că pândeşte doar un prilej pentru a mă ucide! E un criminal, a mai omorât oameni!

Basquet făcea aluzie la o tragedie care se petrecuse cu câteva zile mai înainte, într-una dintre grupele de musulmani. Un tânăr algerian, care primise sarcina să păzească bagajele celor din

echipă, fusese găsit cu beregata tăiată, iar lucrurile dispăruseră. Vinovatul nu a fost găsit, cu toate că mulţi dintre prizonieri ştiau cine este. Printre nord-africani legea tăcerii era sfântă.

A-l acuza pe Norris de asemenea fărădelege era un lucru deosebit de grav. Dacă ar fi ajuns la urechea vreunui ostaş, i-ar fi adus mari neplăceri.

Din fericire, în momentul acela nu era nimeni care să audă. Dar de atunci, Norris fusese cuprins de o ură teribilă împotriva lui Basquet. Era atât de pornit, încât aproape ar fi fost în stare să-l stâlcească în bătaie. Nu se mai putea recunoaşte nici el.

Seara, în timp ce ridica targa pe umeri, îl prevenise:

— Basquet, nu-mi mai adresa nici o vorbă! Crapă, dacă vrei, însă în tăcere. Să ştii că, dacă o iei de la capăt, nu mai răspund de nimic!

De atunci, rămas puţin mai în spate, Mallier pândea, cu ochii pe Norris, gata să intervină la nevoie. Mai puţin pentru a zbura în ajutorul lui Basquet, cât pentru a-l împiedica pe prietenul său să facă un gest necugetat.

Pe parcursul primilor kilometri, Basquet se abţinuse. Dar, o dată cu delirul, vechile obsesii l-au năpădit din nou. Bolborosea cuvinte fără şir, întretăiate de gemete sfâşietoare:

— Orezul meu... Vor să-mi fure orezul meu...

Norris îşi încleştă fălcile. Îşi aduna întreaga putere de stăpânire pentru a nu ceda violenţei. Trebuia să-şi strângă pumnii, cu unghiile adânc înfipte în palme, pentru a izbuti să se stăpânească. Măcar până la capătul etapei care, nădăjduia, nu mai era prea departe.

— Jo! strigă Michel Mallier, e nemaipomenit. Ştii ce am citit pe borna kilometrică?

— Spune...

— Tuyen Quang, 23 kilometri, Hanoi, 139! Ne apropiem. E formidabil, nu?

— Păstrează-ţi calmul, îl sfătui Jo Allenic. Dacă ne-am îndrepta spre eliberare, am fi ştiut-o până acum.

— Poate. Dar am mai citit o bornă: Tuyen Quang, 22 kilometri, Hanoi 138! Vă spun că suntem pe drumul cel bun! Adică pe R.C.2!*

---

* *Route de campagne*. Aici, şosea provincială (n. tr.).

Vestea, transmisă din om în om, se întinse în toată coloana şi, foarte curând, au început să circule cele mai trăsnite zvonuri. Prizonierii au început să întindă pasul, ceea ce avu drept urmare alungirea nefirească a Convoiului 42. Până şi ostaşii s–au văzut depăşiţi. Nu mai era un marş, ci o debandadă generală. Unii dintre prizonieri începuseră să aibă viziuni, crezând că văd luminile oraşului.

Euforia a fost, însă, de scurtă durată. Curând, grupa din capul coloanei a cotit la stânga, pornind pe un drumeag care se pierdea într–o pădure cu copaci înalţi. Încă o dată se năruia speranţa, prea repede aprinsă.

Prizonierii au trebuit să se încline în faţa realităţii, nu se îndreptau către eliberare. Dimpotrivă, porneau acum către nord.

După un kilometru, au ajuns într–o deschizătură mare, înconjurată de colibe deschise precum tarabele unui bâlci. Pe fiecare dintre ele atârnau lungi fâşii din frunze de bambus împletite, purtând inscripţii în toate limbile cunoscute în corpul expediţionar, franceză, germană şi arabă.

Toate barăcile erau construite din câte doi pereţi, scunzi, din şipci, aşezaţi cam la un metru de pământ, deasupra cărora se ridica acoperişul ascuţit, din frunze de latanier*.

În timpul drumului şi al opririlor la anumite etape, prizonierii mai avuseseră prilejul să vadă sau să folosească asemenea adăposturi, simple, uşoare, potrivite pentru a petrece sub ele o noapte sau două. Dar niciodată nu întâlniseră barăci atât de mari şi temeinic construite. În lumina zorilor, li se păreau chiar de un confort promiţător.

Barăcile erau aşezate pe câte două rânduri, pe trei din laturile unui dreptunghi defrişat, cu o suprafaţă de aproximativ o jumătate de hectar. Dispunerea atât de riguroasă a adăposturilor i–a făcut pe toţi să creadă că ajunseseră, în sfârşit, la destinaţie, lagărul unde, aşa cum le făgăduise Gagiul, se puteau destinde, în aşteptarea eliberării.

— Iată–ne! afirmă cu naivitate Mallier, luând de bune zvonurile care începuseră să circule.

După el, totul părea foarte logic:

---

* Specie de palmier acvatic, cu frunzele răsfirate în evantai, care sunt folosite fie împletite , fie aşezate precum solzii, ca olanele (n.a.).

— Suntem chiar lângă R.C.2. Eu cred că toate lagărele sunt înşirate în această regiune. Pentru simplificarea evacuării...

— Te aştepţi, probabil, să vină camioanele să te ducă, foarte comod, până la Hanoi? i-o reteză Margoz, ceva mai sceptic. De ce nu autocare?

Mallier ridică din umeri enervat şi se duse lângă Jo Allenic să-l ajute să desfacă legăturile târgii şi s-o pună jos.

Chiar de la intrarea în lagăr, ostaşii i-au îndrumat către colibele ce le erau destinate. Cea a grupei numărul 2 se găsea la capătul unui şir, chiar lângă un pârâiaş deasupra căruia roiau ţânţarii.

În acest timp, Basquet tăcea, cu ochii abia întredeschişi, cu buzele strânse ca un bot de iepure, de pe acum aproape un cadavru. Când l-au dat jos de pe targă, au auzit cum îi bolboroseau maţele, împrăştiind o duhoare îngrozitoare.

— Unde îl punem? întrebă Jo Allenic.

— Unde vrei, făcu Norris cu nepăsare. În nici un caz aici, pentru că pute prea tare. Uite, paseaz-l lui Vercruyse. A venit şi rândul lor să se ocupe de el!

— Din păcate nu ne va mai sâcâi mult timp, se înduioşă Jo Allenic.

De data aceasta lui Margoz îi sări ţandăra. Barba lui albă îi da un aer de înţelept din antichitate şi întotdeauna făcuse impresia unui băiat bun, lipsit de răutate şi toane. Acum însă îşi ieşise din fire.

— Asta ne-ar mai lipsi! Să ne mai sâcâie în continuare, cum zici tu! Am ajuns ca Norris, uneori îmi vine să-l ucid!

Jo făcu ochii mari, uluit de violenţa din glasul lui Margoz.

— Bine, hai să-l ducem la Vercruyse, se înduplecă el. Margoz, vino cu mine!

Vercruyse şi ai săi nu au sărit în sus de bucurie când s-au pomenit cu pleaşca.

— Măcar să-l fi spălat, protestă plutonierul. E plin de murdărie, s-a scăpat pe el!

A fost rândul lui Jo să-şi iasă din pepeni:

— N-ai decât să-l speli! Şi pune-l la uscat!

— Orezul meu! îngăimă Basquet, într-o suflare.

— Da, unde-i orezul lui? întrebă Delbay, devenit brusc bănuitor.

— Îl are sub cap. Poţi să verifici. Nu ne-am atins nici măcar de un bob!

Jo Allenic făcu stânga-mprejur şi se duse la capătul opus al barăcii, unde erau prietenii săi. Mallier şi Azam se agitau, pregătind focul sub „Marea Gamelă". Erau bine dispuşi, vrând să profite de şederea aici pentru a se reface şi a fi în cea mai bună condiţie fizică în momentul eliberării, care nu avea să întârzie mult. Erau încredinţaţi de asta.

Ba chiar făceau planuri şi pentru după eliberare.

— Ar trebui să intri în jandarmerie, explica Azam. Cu citaţia pe care ai obţinut-o la Dien Bien Phu, ai toate şansele să fii admis la examenul de admitere în Şcoala de la Chaumont. La nevoie, te recomand eu. Iar recomandarea mea contează, nu uita că am depus jurământul!

Mallier nu era prea entuziast.

— Mi se încheie contractul pe care l-am semnat pentru Indochina. Nu sunt sigur că îl voi mai prelungi. Visam aventuri şi am fost servit, peste aşteptările mele... Îmi trebuie o vreme să mă pot dumiri de toate astea.

— Delegaţii! *Di ve cep de kan!*

Ordin obişnuit. Norris se ridică de pe rogojina pe care şedea lungit, cu mâinile sub cap, şi, oftând, plecă târşâindu-şi picioarele. Tot Ka vorbi foarte scurt.

— Toţi bolnavii se vor aduna la ora zece, în dimineaţa asta. Vor fi transportaţi cu targa la spitalul numărul 128, care este la patru kilometri de aici, pe malul celălalt al Râului Limpede!

— Am ajuns în lagăr? întrebă un delegat al grupei de germani.

Tot Ka luă figura unui profesor nemulţumit de o întrerupere insolentă.

— Ce vă face să credeţi asta?

— *Ich weiß nicht.* Nu ştiu, e un zvon care circulă de azi-dimineaţă.

— Nu trebuie să ascultaţi zvonurile! Trebuie să ascultaţi doar de ordinele gardienilor şi ale şefilor voştri!

Apoi, timp de cinci minute, şi-a expus pologloghia favorită despre binefacerile vigilenţei şi ale deţinerii adevărului, pentru ca, în încheiere, să spună, cu oarecare bunăvoinţă:

— Ar fi trebuit să vă daţi singuri seama că lagărul acesta nu-i destul de bun pentru a fi ţinta voastră finală! Pentru a ajunge la ea, va trebui să mai mărşăluiţi puţin! Vă aflaţi aici doar într-un centru de triaj provizoriu.

Se întoarse pe călcâie, aruncându-le peste umăr:

— Şi nu uitaţi, adunarea la ora zece!

Cu gândurile aiurea, mergând liber, Norris purta capătul din faţă al târgii, fără a simţi nici măcar greutatea care îi apăsa braţele. Se zidise din nou în tăcere, după o discuţie în doi peri cu membrii grupei, care, apelând la justificări mai mult sau mai puţin valabile, refuzaseră să ia parte la transportul lui Basquet la spital.

Pentru a închide discuţia, se hotărâse a-l întovărăşi pe singurul voluntar care se oferise pentru această corvoadă, Jo Allenic. După aceea se constituise o a doua echipă de schimb, alcătuită din Mallier şi Phongue, care tropăiau în urma târgii, pe un drum îngust de pământ ce şerpuia printre copaci.

— Fii mai atent! mârâi Jo, cu pasul tău de ţărănoi mă faci să-mi pierd ritmul!

Norris îşi ceru scuze. Jo avea dreptate. Pentru a evita un balans prea mare al prăjinelor de bambus, trebuia să meargă în pasul acela alunecat.

— Eram cu gândul în altă parte, adăugă el.

Observaţia lui Jo însă îl tulbură. Camaradul său nu se arătase niciodată atât de ţâfnos. Se părea că ceea ce le vestise Tot Ka alungase toate speranţele pe care le avuseseră, pentru o clipă, prizonierii, făcându-i pe toţi irascibili. Până şi în sânul echipei lor care, în timpul încercărilor îndurate în comun, arătase o solidaritate fără cusur, moralul se pierdea, provocând mici înfruntări, până atunci necunoscute. Cu puţin în urmă, Margoz declarase dintr-o dată că orezul era „greţos", iar „duetul" care îl pregătise făcuse un adevărat act de sabotaj.

La care Azam, de obicei atât de blajin, replicase cu asprime:

— Chiulangiii nu au nici un cuvânt de spus!

Ceea ce era nedrept, Margoz îşi asumase întotdeauna partea la corvezi. Astfel că, deodată, refuză să-l ducă pe Basquet.

Iar acum, iată că şi Jo se molipsise de starea generală.

„Rău, foarte rău", îşi spuse Norris, cu toate că nici el nu putea fi scutit de reproşuri. „Vietnamezii sunt pe cale să-şi atingă

scopul cu noi. Se apropie clipa când încercarea lor de a ne submina, începută la Tha Khoa, îşi va atinge ţinta. Mai e puţin şi vom începe să ne urâm între noi..."

Norris avea dreptate, chiar dacă încă nu ştia. Atmosfera generală din Convoiul 42 nu fusese niciodată atât de încordată. La început, prizonierii fuseseră sudaţi prin dispreţul lor faţă de vietnamezi, dispreţ care făcuse apoi loc urii, însă acum începuseră să nu se mai sufere între ei. Iar faţă de gardieni simţeau înţelegere sau teamă, unii trecând chiar la slugărnicie deschisă.

— Ticălosul de Delbay m-a jecmănit! bolborosi Basquet.

De data aceasta, nu se înşela. Foştii săi prieteni îl jefuiseră fără ruşine, zicând că el nu mai avea nevoie şi că oricum nu mai era în stare să mănânce nimic, ceea ce era la fel de adevărat.

Chipul lui Basquet ajunsese hidos, aproape imposibil de privit. Obrazul căpătase o culoare gălbejită, de fildeş vechi, cu pete verzui. Pe gât şi după urechi îi apăruseră buboaie pline de un puroi albicios. Mâinile, prinse într-o carapace de jeg, pe care le ţinea crispate pe burtă, erau brăzdate de zgârieturile provocate de scărpinatul neîncetat care îl chinuia. Hainele, într-o stare de murdărie greu de imaginat, degajau un miros îngrozitor, neomenesc. Nu mai era decât o mână de oase, scăldat în propriile lui dejecţii.

Chiar înainte de a ajunge la malul Râului Limpede, drumul se lărgi pe panta lină ce ducea la un mic golf nisipos, acoperit, împotriva vederii aviaţiei, de o boltă de frunze. În acest loc, lăţimea apei nu depăşea o sută de metri, pe care o străbăteau pirogi legate de un odgon, într-un du-te-vino neîncetat, transportând bolnavi, brancardieri şi bagajele lor.

Un infirmier vietnamez, cu un aer preocupat şi plin de el, arborând o bluză albă care îi dovedea funcţia, examina grăbit pe fiecare bolnav în parte, indicând apoi, cu un gest al capului, dacă îi acorda viza de intrare în spital, din care se puteau zări, printr-un luminiş între copaci, doar câteva vârfuri de acoperişuri.

Când îi fu prezentat Basquet, infirmierul abia îşi stăpâni sila şi spuse înţepat:

— Nu vreau „aşa ceva" la mine în spital! Duceţi-l înapoi în tabără!

Bineînţeles că drumul înapoi a căzut în sarcina lui Mallier şi a lui Phongue. După ce au ajuns în tabără, au vrut să încre-

dinţeze muribundul echipei lui Vercruyse, iscând un tărăboi general.

— Dacă nu aţi fost în stare să scăpaţi de el la spital, nu aveţi decât să vă descurcaţi cum ştiţi! se răsti, autoritar, Vercruyse, uitându-se urât şi strângând pumnii, susţinut de ai săi, cu bâtele în mâini, la fel de hotărâţi ca şi şeful lor.

Începu să plouă cu violenţa unei averse de vară, piaţa centrală a taberei preschimbându-se, cât ai fi clipit, într-o baltă lucitoare, străbătută de şuvoaie de noroi lichid.

Phongue şi Mallier l-au adus pe Basquet înapoi, punându-l sub streaşina de *cai phen*, pe care se aşezară şi ei, chirciţi şi nehotărâţi.

— Ce facem cu el? întrebă Mallier.

— Aşteptăm să moară.

Basquet auzi ultimele cuvinte. Zvârcolindu-se pe targă şi adunându-şi ultimele puteri, porni să urle.

— Nu vreau să mor! Nu aşa! Vreau să mă întorc înapoi acasă! Sunteţi nişte canalii! V-aţi înţeles cu toţii să mă lăsaţi să crăp, dar cu mine nu vă merge!

Încet, încet furia i se potoli şi începu să geamă, să plângă şi să se roage.

— De ce tocmai eu trebuie să mor? De ce? E nedrept! Nici n-am vrut să vin în Indochina! Nu sunt făcut să fiu soldat, lăsaţi-mă să mă întorc înapoi acasă! Aveţi milă!

Tăcu, scuturat de hohote de plâns. De unde mai găsea putere să plângă, şi acum, pe patul de moarte? De unde îşi lua acest ultim strop de energie, acest refuz al resemnării, el, care nu dovedise, în tot decursul bătăliei şi al marşului istovitor, decât laşitate, fugind de orice risc sau efort? Era un lucru de necrezut şi îl supunea pe Mallier şi pe ceilalţi unei torturi de nesuportat.

— Faceţi-l să tacă! se auzi strigătul ascuţit al lui Rémy, din capătul celălalt al barăcii.

Paraşutistul cu chip de nevăstuică făcu o criză de nervi. Plecă şchiopătând spre coliba şefului taberei, urlând şi înjurând. Doi ostaşi l-au culcat la pământ, lovindu-l cu patul armelor, apoi l-au adus înapoi.

Basquet gemea în continuare, cu glasul lui piţigăiat de copil părăsit.

— Ticăloşilor! Ticăloşilor! Daţi-mi înapoi orezul! Vreau să mănânc, vreau să mă fac bine. Sunt obosit doar pentru că voi nu aţi vrut să mă ajutaţi!...

Chema în ajutor, se jura că se va îndrepta.

— N-am să mai fac! Vă jur... Am nevastă şi copii...

— Trebuia să te fi gândit de mult la copii! i-o reteză Mallier, uitând că muribundul trecuse de pragul înţelegerii.

Izbuti să se ridice, ca prin minune, în coate. Vru să strige. Strigătul i se stinse în gâtlej, transformându-se într-o tuse răguşită, cavernoasă, care îl aruncă înapoi, cu gura deschisă şi ochii holbaţi. Mai tuşi o dată sau de două ori, gemu, se înecă, scuipă un ghem de viermi mici şi roz, care i se scurseră pe obraz şi i se agăţară de firele bărbii.

Murise.

Au plecat să-l îngroape, pe cealaltă parte a pârâului cu ţânţari lângă care era înălţată baraca. Erau cinci. Aceiaşi cinci, grupaţi în jurul lui Jo Allenic, care ajutase şi el la căratul cadavrului. Năduşind, Azam săpă groapa, opintindu-se din greu în pământul argilos, mai ales că unealta împrumutată de la ostaşi, o prăjină de lemn, la capătul căreia era fixat un fel de linguroi de fier, în formă de olan, cu puţin mai mare decât un lat de palmă, abia se înfigea în sol.

— Scule de leneşi, se plânse Azam, privind cu scârbă la cantitatea ridicol de mică pe care o încărca o dată.

Celor cinci le-au trebuit trei ore de strădanie susţinută pentru a săpa o groapă destul de adâncă. Trei ore în care Basquet se descompunea sub dogoarea soarelui. În urechi şi în nări i-au pătruns furnici roşii; nenumărate altele îi atacaseră orbitele cu o ferocitate şi o încăpăţânare imposibil de oprit.

Basquet se destrăma. Pentru a-l depune în groapă, camarazii au trebuit să-l târâie, trăgându-l de haine, ţinându-şi respiraţia.

După ce l-au văzut, în sfârşit, acoperit de pământ, s-au grăbit să plece, fără a-i mai da onorul, de care, fără îndoială, nu-l credeau demn. Singura cuvântare funebră a fost rostită de Margoz, care, fără a se arăta prea supărat, a zis:

— Oricum, nu meritam să ne bată la cap atâta vreme, dacă tot aici trebuia să ajungă.

2

Norris mergea din nou pe drumul care ducea înspre Râul Limpede şi spitalul 128, trimis încă de dimineaţă de Tot Ka.

În spatele său, lungit pe targă, zăcea sergentul-major Adler, care fusese la un pas de moarte în cursul nopţii, doborât de o criză de paludism. Adler era inconştient, palid, cu ochii închişi, încercănaţi, şi fără a da nici un semn de viaţă.

De data aceasta, Vercruyse nu putuse scăpa de purtatul târgii. Era acum în faţa lui Norris, cu chipul crispat de efort şi lucind de sudoare. Dar fusese singurul din grupul lui care acceptase să-l care pe Adler. Echipa de schimb era aceeaşi, Jo Allenic şi Phongue. Cei patru kilometri li s-au părut nesfârşiţi, dar, în cele din urmă, au ajuns la bac, unde au fost întâmpinaţi, la fel ca în ajun, de acelaşi infirmier morocănos, care, de data aceasta, se înduplecă să-i lase să treacă. După alţi câţiva bolnavi care trecură apa înaintea lor, le veni, în sfârşit, şi lor rândul. Pe Adler îl depuseră pe fundul bărcii, iar ei se aşezară de o parte şi de cealaltă, pe laturi. Ajunşi la mal, îşi săltară din nou povara în spate.

Spitalul 128 era alcătuit dintr-o duzină de barăci mari, cu acoperişurile în două ape, ce aminteau de colibele thailandeze. Jos, câte doi pereţi scunzi adăposteau bolnavii, doi câte doi sub acelaşi polog de pânză subţire albă. Totul lăsa impresia de o curăţenie aproape confortabilă.

Au fost luaţi în primire de un antilez voinic cu chipul plăcut şi glasul blând, însoţit de inevitabilul „consilier" al armatei populare, care se împăuna din capul locului cu titlul de „medic şef".

— Faceţi-vă că îl credeţi, le şopti antilezul. Eu nu sunt decât fostul căpitan-medic Armstrong. M-au capturat în 1950, în curând fac patru ani aici. Eşti paraşutist? îl întrebă pe Norris.

— Da, domnule căpitan.

— Aici trebuie să învеţi a nu pronunţa „domnule căpitan". Ar putea fi considerat drept o lipsă de evoluţie politică.

— Cum să vă spun?

Armstrong ridică din umeri şi răspunse glumeţ:

— Spune-mi „tovarăşe infirmier". Ăsta-i titlul meu aici.

Schimbând vorba, se interesă de haina în culori de camuflaj pe care o purta Norris:

— Intendența franceză și-a dat multă osteneală în concepe-rea ei. Dar e o țoală de parașutist bogat! Pentru unul captiv, are prea multe buzunare!

După medicul-șef vietnamez, Armstrong îl examină și el pe Adler, și își spuse părerea:

— Îl vom pune repede pe picioare. Pare șubred, însă e un tip robust și sănătos.

— Mulțumesc, îi zise Vercruyse, sobru. Mi-e prieten.

Armstrong le arătă o baracă mai retrasă, din care se vedea înălțându-se un fir de fum albăstrui.

— Duceți-vă la bucătărie, să mâncați câte un bol de orez. Spuneți că eu v-am trimis.

Descoperiră apoi, nu departe de bucătărie, o îngrăditură umbroasă și îngrijit greblată, unde se așezară pentru a mânca ceea ce le fusese împachetat într-o frunză lată de bananier: un bulgăre de orez, pe care Phongue îl condimentă cu ardei verde, foarte iute.

— Conține multe vitamine, îi asigură el. Și întărește pereții intestinelor. Ba distruge și amibele!

Nu se gândeau la nimic, fericiți să stea acolo fără să facă nimic, mestecând încet orezul, care pentru prima oară era bine fiert, simțindu-l bob cu bob în gură, și aromat.

La intrarea îngrăditurii apăru o umbră. Un european cu obrazul buhăit de grăsime, în civil, cu o haină *cu nao** decolorată și pantaloni negri peticiți în genunchi. În jurul gleznelor ce îi ieșeau din manșetele prea scurte se puteau observa mici cicatrice rotunde și întunecate. În înfățișarea noului-venit era ceva nesănătos, greu de definit.

— Ce faceți acolo? întrebă el răstit.

— Ceea ce vezi, luăm o gustărică.

— Nu aveți voie să intrați aici. Este rezervat numai pentru ofițeri!

— Ești ofițer? întrebă Norris.

— Da.

---

* Nuanța cafeniu-roșcată a unui fel de șorț pe care îl poartă țăranii din tonkinezi (n.a.).

— Tocmai mi s-a spus că la prizonieri nu mai există grade.

— Nu sunt prizonier. Eu...

— Eşti un ticălos de dezertor, nu-i aşa? completă Jo.

— Un aderent, îl corectă europeanul.

— E acelaşi lucru. Ce treabă faci tu la vietnamezi?

„Aderentul" clipi. Se simţea dezorientat în faţa acestor patru prizonieri care nu se temeau de el. Autoritatea o avea de la vietnamezi, dar, în lipsa lor, îşi dădea seama, deodată, că era un nimeni.

— Plecaţi imediat de aici! ordonă el, crezând că printr-un act de autoritate va putea lua din nou situaţia în mână.

Zadarnic. Nici unul dintre cei patru nu se clinti, continuând să-şi mestece orezul, cu înghiţituri mici şi lacome.

— Nu mă obligaţi să iau măsuri aspre!

— N-ai decât să încerci, drăguţă! Dar numără bine, suntem patru!

— Întotdeauna m-am întrebat cum arată un dezertor, spuse Jo pe un ton de conversaţie. Acum ştiu. E ceva urât, fleşcăit, umflat şi pute!

— N-ar fi mai bine să ne supunem? şopti Vercruyse. E în stare să-i cheme pe vietnamezi.

— Camaradul vostru are dreptate, făcu aderentul. Veţi avea necazuri. Şi încă mari! Aici nu ne jucăm cu disciplina. Nu uitaţi că sunteţi prizonieri!...

Crezu că e bine să adauge, răutăcios:

— Încă nu aţi fost eliberaţi. Există lagăre de reeducare pentru subversivi!

— Ai dreptate, spuse în cele din urmă Norris, părând dintr-o dată împăciuitor.

Însă îi venise o idee diabolică. Şi surprinse în ochii lui Jo acelaşi gând. Fără să-şi fi vorbit, cei doi se hotărâseră să-l ucidă pe renegat.

Simţiseră aceeaşi nevoie. Iar aceasta nu pentru că ar fi fost ucigaşi din fire, gata să omoare un om pentru simplul fapt că nu le era pe plac. Erau însă otrăviţi de ura pe care le-o impuseseră vietnamezii. Nici o fiinţă dăunătoare nu merita să trăiască. Maltratările îndurate în timpul marşului îl eliminaseră pe un Basquet, vinovat de a nu fi decât el însuşi, personaj moale şi laş. Prin logica sistemului trebuia să dispară, la fel, şi acest...

— Cum te cheamă? întrebă Norris.

— Am ales să mi se spună *Chien Si*, ceea ce, în vietnameză, înseamnă „luptătorul".

Norris înregistră, dând din cap. Ştia acum numele celui pe care avea să îl ucidă.

Cei patru camarazi ieşiră din îngrăditură unul câte unul, mestecând ultimele boabe de orez de pe frunza de bananier. Apoi, ca şi cum continuau o conversaţie întreruptă, Jo întrebă:

— Ţi-ai făcut un plan?

— Da. Să încercăm să-l atragem către malul râului. Acolo îi voi da una în cap şi-l vom arunca în apă, să-l ia curentul la vale!

— Bine.

Grăbind pasul, îl înconjurară pe numitul Chien Si şi începură cu el o discuţie nevinovată despre condiţia jalnică de prizonier, aducând vorba de speranţele lor în pace şi eliberare.

— Ce mai putem nădăjdui? întrebă Jo. Mă uit la tine şi-mi dau seama că nici tu nu arăţi prea bine. Nu-ţi prieşte nici clima şi nici regimul alimentar. De ce nu ceri să fii repatriat împreună cu noi?

— Pentru a fi târât înaintea unui tribunal militar? Nu, mulţumesc!

— Doar suntem combatanţi, pledă Norris cu ipocrizie. Putem să te înţelegem. Oboseala...

— Nu poţi înţelege nimic! Am ales singur tabăra!

— O greşeală poate fi îndreptată, sugeră Jo.

Înaintau nepăsători, apropiindu-se de ieşirea din incinta spitalului. De aici se auzea clipocitul apei râului. Norris strânse bine în mână bastonul care îl ajuta la mers. Încă vreo câţiva metri şi, îndată ce depăşeau perdeaua de arbori, erau la adăpost de orice privire. Era cât se poate de liniştit.

Însă nu se ştie ce, un fleac, sau o presimţire, îl puse în gardă pe Chien Si. Probabil că era obişnuit să fie prevăzător. Cu siguranţă că nu era pentru prima oară când cineva dorea să-l omoare. Se opri brusc, făcându-le faţă.

— Bănuiesc, spuse el privindu-i în ochi, că vreţi să mă ucideţi. Dar n-o veţi face. Nu voi. Eu încă aş fi în stare să vă ucid, pentru că am ales să trăiesc aici, printre soldaţii vietnamezi, şi pentru că eu cred în revoluţie. Aţi rămas încă impregnaţi de un umanism imbecil. Credeţi încă în valori depăşite, pe care le

numiţi onoare, credinţă şi mai ştiu eu ce... Nu vă daţi seama că acestea nu sunt decât lanţuri pe care vi le-au pus stăpânii voştri, imperialiştii, capitaliştii, toţi cei care v-au trimis să muriţi pentru privilegiile lor şi care nu vă poartă nici o recunoştinţă. Sunteţi, pentru totdeauna, în tabăra învinşilor!

Făcu stânga-mprejur şi se depărtă către spital, cu spatele mai adus şi privirea în pământ.

— A făcut pe nebunul, sau ne-a ghicit cu adevărat intenţiile? se întrebă Norris.

Jo înălţă din umeri.

— Dacă îi făceam felul, cred că m-aş fi simţit ceva mai uşurat!

În clipa aceea au fost ajunşi din urmă de Phongue şi de Vercruyse. Păreau miraţi.

— Ne-am încrucişat cu dezertorul, spuse Vercruyse. Era verde de furie...

— ... sau poate de frică, sugeră Phongue, mai bun psiholog. Ce i-aţi făcut?

— Nimic, minţi Jo. Doar i-am zis câteva de la obraz.

La mal îi aşteptau ostaşii, care strigau la ei, nerăbdători, să se grăbească. Se alăturară altor vreo douăzeci de brancardieri care, supuşi sau nepăsători, şedeau la rând pentru a fi trecuţi peste râu. Bărcile executau drumul lor obişnuit, într-un necontenit du-te-vino. Norris şi însoţitorii lui s-au îmbarcat ultimii, ceea ce nu avu darul să-i mire. Erau obişnuiţi să fie lăsaţi la urmă.

Chiar în clipa când bacul se desprindea de mal, apăru un ins, călare pe un superb cal roib. Se opri lângă apă şi se răsti la conducătorului bacului să oprească. Descălecă dintr-un salt şi, urcând la bord, luă loc la proră, aruncând în trecere o privire către cei patru prizonieri înghesuiţi pe fundul bărcii.

Norris observă că, în ciuda uniformei sale verzi, noul-venit nu era anamit. Un bărbat înalt şi foarte subţire, cu o înfăţişare deosebit de mândră. Avea chipul prelung, îngust, cu ochi negri, inteligenţi. Amintea mai degrabă de un prinţ berber decât de un vietnamez oarecare. Norris tresări, dându-şi seama că era vorba de un arab. Se vedea limpede că hainele necunoscutului fuseseră făcute de comandă, exact pe măsura sa, iar chipiul era acoperit cu o ţesătură din mătase, de culoarea borangicului. La încheietura mâinii purta un ceas de aur.

Călătorul scoase încet din buzunarul cămăşii o tabacheră cu filigran şi îşi alese o ţigară Craven, comandă specială, pe care o aprinse cu o brichetă cu gaz, ultimul model.

Părea absent, cu mult deasupra preocupărilor unui funcţionar obişnuit din Vietminh. Învăluit în rotocoale albăstrui, privea cu mulţumire cum tăia apa calul său.

În cele din urmă, întoarse privirea blazată înspre cei patru camarazi, care şedeau chirciţi, cu fundurile în apa de pe fundul ambarcaţiunii. Le acordă un interes plin de superioritate.

— Sunteţi francezi, nu-i aşa? îi întrebă cu un glas răguşit, rulând puţin *r*-urile.

— Aş! răspunse repede Norris, suntem chinezi. Dar încă nimeni nu şi-a dat seama. Suntem aici incognito.

Dispreţul lui faţă de dezertori, întrebându-i de naţionalitate, fusese mai puternic decât curiozitatea.

— Adevărul este, se băgă în vorbă Vercruyse, mieros, că ne întoarcem de la spital, unde am adus un camarad de-al nostru.

Ceea ce nu păru să-l intereseze câtuşi de puţin pe celălalt. Nu dorise decât să atragă atenţia prizonierilor asupra statutului său de persoană importantă. Îl ignoră pe Vercruyse.

— În curând vă veţi întoarce acasă, aruncă el cu nepăsare.

— Ce ştiţi despre asta? întrebă Jo.

— Am ascultat ultimele ştiri la radio. Se pare că tratativele pentru pace sunt pe calea cea bună. Mendès France* al vostru pare hotărât să facă unele concesii...

— Mendès France? Cine-i ăsta? vru să ştie Vercruyse.

Arabul îi aruncă o privire dispreţuitoare.

— Să nu spuneţi că nici măcar nu ştiţi numele noului vostru prim-ministru!

Schimbă apoi tonul, devenind pedant:

— L-a înlocuit pe Laniel! Şi a obţinut votul de încredere al Camerei, angajându-se să semneze pacea în Indochina în termen de o lună.

— O lună?

Vercruyse încremenise.

---

* *Pierre Mendès France* (1907–1982), om politic francez, Preşedinte al Consiliului de Miniştri în anii 1954–1955. A semnat acordurile de la Geneva, care au pus capăt războiului din Indochina şi a acordat autonomie internă Tunisiei (n. tr.).

— Adevărul este că Mendès France nu se gândeşte decât să repatrieze cât mai repede cu putinţă corpul expediţionar, pentru a veni să-şi apere proprietăţile pe care le deţine la noi, în Africa de Nord.

Vercruyse era dornic să afle şi alte veşti. Însă arabul aprecia că spusese destul. La fel de brusc cum o începuse, încheie discuţia, interesându-se numai de calul său, care se scutura pe mal.

3

După ce au revenit în tabără, pe când se îndreptau către baraca lor, cei patru camarazi l-au zărit pe tovarăşul lor de drum dominând piaţa centrală de la înălţimea unui butoi de două sute de litri, care fusese adus aici special în acest scop.

În jurul lui, erau adunaţi prizonierii nord-africani, care îşi manifestau prin strigăte şi aplauze simpatia pentru acest personaj, înalt demnitar în rândurile inamicului, însă totuşi de-al lor, care le vorbea despre patrie, despre făgăduielile de pace, despre apropiata întoarcere la căminele lor.

— Duceţi-vă acasă la voi — le traduse Vercruyse —, luaţi pildă de la eroicii luptători vietnamezi care au izbutit, ei singuri, să scuture jugul odios al colonialismului şi folosiţi combativitatea voastră pentru a vă elibera patria...

Până atunci, diferenţele dintre grupe nu erau marcate decât printr-un fel de corporatism, alcătuit din bariera impusă de limbă, religie, sau de unitatea militară din care proveneau. Începând de la acest miting, purtarea nord-africanilor se schimbă spectaculos. Dacă până atunci îi ignorau pe francezi, acum începură să-i dispreţuiască, să le caute pricină, stârnind certuri din nimic, certuri pe care ostaşii vietnamezi le arbitrau cu plăcere, desigur în avantajul lor.

În numai câteva ore, Convoiul 42 şi-a schimbat înfăţişarea şi atmosfera. Iar cei care crezuseră că tot ce era mai rău trecuse şi-au dat seama că abia acum avea să vină.

— Ne-au promis paradisul, a zis Michel Mallier, care a scăpat doar cu fuga, după o ceartă cu un algerian, însă tare mă tem ca lagărul mult visat să nu fie o groapă cu şerpi!

PARTEA A TREIA

Avem o ură, o ură sălbatică împotriva bandiţilor colonialişti, dar ea nu e îndreptată şi asupra voastră, victime ale politicii criminale colonialiste, care pentru voi nu a însemnat decât robie, sărăcie şi moarte.

Ho Şi Min

Scrisoare adresată prizonierilor de război.

Capitolul 13

7 iulie

1

Şi iarăşi oboseala, vechea tovarăşă de drum. Nu numai acea slăbiciune a muşchilor, ce nu poate fi ştearsă cu o oră sau cu o noapte de odihnă care îngăduie trupului să existe prin puterea şi supleţea lui, ci şi o disperare, o sfârşeală care părea că nu are nici un leac. Atunci când capul este gol şi membrele frânte. Nici cel mai mic semn al speranţei nu trezea în prizonieri dorinţa să se agaţe de ceea ce le mai rămăsese din viaţă.

Mărşăluiau din nou. Zilele urmau zilelor, toate la fel, toate marcate de mahmureală.

După munţii ţării thailandezilor urmaseră câmpiile Ţinutului de Mijloc, întrerupte de dealuri împădurite, cu plante ţepoase şi desişuri de nepătruns, cu bambuşi groşi ca nişte coloane de catedrale. Poteca, albă sub soarele dogoritor, se înfunda mereu mai departe către nord, traversând uneori câte un cătun sărăcăcios, ai cărui locuitori priveau cu nepăsare trecerea cortegiului de fantome cenuşii.

De la plecarea din tabăra de triere de la kilometrul 22, prizonierii Convoiului 42 încetaseră să-şi mai facă o imagine despre viitor. Fuseseră înfrânţi. Ceva ce începuse în săptămâna cumplită dinainte de Yen Bay îi sfărâmase complet, datorită nădejdiilor spulberate şi a vidului absolut în care fuseseră aruncaţi din nou.

Nici măcar faptul că ostaşii le înmânaseră înainte de plecare unele efecte strict necesare — un polog, un pantalon din pânză albastră grosolană, o taşcă de culoare kaki şi un lighenaş din tablă emailată — nu avusese darul să-i scoată din toropeală. Ba dim-

potrivă, primind aceste lucruri au simţit că, de acum înainte, ţi neau şi mai strâns de sistemul penitenciarelor vietnameze.

Cineva, mai mult ca sigur Margoz, rezumase starea de spirit generală:

— Cât timp prizonierul rămâne în închisoarea preventivă, mai păstrează încă obiectele sale personale. Încă mai crede într-o eroare judiciară, în clemenţa judecătorului, în graţiere. Dar, din clipa în care îmbracă uniforma de ocnaş, îşi dă seama că nu mai este decât un condamnat.

Chiar aşa era. Întorcând spatele drumului înspre Hanoi, trecuseră peste Râul Limpede şi se depărtau din ce în ce mai mult de calea către libertate. De acum înainte, totul le era indiferent.

Ostaşii îi puseseră să se caţăre peste creste, să coboare în văi unde roiuri de ţărani munceau în orezării cu diguleţe strâmbe. Îi făcuseră să treacă pe sub arcuri de triumf clătinate de vânt, construite din bambus şi din *cai phen*, pe care atârnau portrete uriaşe ale lui Ho Şi Min, Ma Len Kop* sau Lenin, încadrate de lozinci închinate gloriei conducătorilor comunişti (*Muon nam!*) partidului muncitorilor (*Dang Lao Dong*), sau curajoasei armate populare.

Mărşăluiseră pe diguri înguste. O după-amiază întreagă merseseră, sub o ploaie torenţială, pe un drum mocirlos, adevărată cloacă plină cu lipitori flămânde.

Iar ei îndurau totul, manifestând doar o apatie adâncă, fiecare retras în el însuşi, sensibil doar la propriile-i nevoi sau necazuri mărunte, precum cuta raniţei care îi rodea umărul, pişcătura usturătoare a unei insecte, setea devastatoare, durerile de burtă şi nemărginita dorinţă de a se opri, acolo, atunci, de a nu mai face nici un pas, cu tălpile picioarelor arzând, brăzdate de crăpături şi tăieturi vechi, la care se adăugau altele, proaspete.

Unii îşi înfăşurau gleznele cu fâşii de paraşută, prinzând în felul acesta sub tălpi bucăţi de piele, resturi de talpă şi felii de bambus, care să le protejeze picioarele. Erau preocupaţi până la obsesie de trăinicia acestor încălţări, în care pătrundea apa pârâielor şi ţărâna drumurilor, frecându-le degetele de la picioare precum şmirghelul.

---

* Ortografiere vietnameză a numelui lui *Gheorghi Maximilianovici Malenkov*, (1902–1988), om politic sovietic, Preşedinte al Consiliului de Miniştri după moartea lui Stalin, în 1953 (n. tr.).

Toate le deveniseră suferință. Ploaia sau soarele, căldura sau frigul, mersul și odihna, țânțarii și mușteie; căpușele, puricii, păduchii care se plimbau pe ei, etapă de etapă, trezindu-i din puținul lor somn pentru a-i înțepa, a le suge sângele, a-i mușca, a-i mânca de vii. Întreg trupul îl simțeau în flăcări, iar în urechi auzeau zumzăitul necontenit, care îi înnebunea.

Aveau tenul cenușiu, ochii gălbui, pielea veștejită, limba aproape albă. Mersul le era nesigur, aveau o anumită stângăcie în mișcări, reflexele slăbite și reacțiile întârziate, uneori disproporționate și întotdeauna în contratimp.

Nici „Frăția Marii Gamele" nu fusese scutită de necazuri. Solidaritatea dovedită la început, întreținută și prin actele de voință din timpul marșului, începea să prezinte fisuri și rupturi. Încercările prin care treceau erau mult prea neomenești pentru a nu șterge pojghița de umanitate, făcându-i să apară dezbrăcați de orice îi făcea să rămână drepți, mai goi decât la naștere, dar judecați, cântăriți fără milă de ceilalți, camarazi sau vecini.

Nimeni nu mai lăsa nimic să treacă nesancționat. Nu mai ținea nici o justificare, nici o scuză. Conta doar atitudinea de moment, pentru a fi criticat sau condamnat. Orice devenise motiv de dramă, până și un brânci dat fără voie — ceea ce înainte vreme ar fi fost considerat o copilărie —, un bob de orez refuzat, sau o mână de ajutor neacordată.

Fiecare se apăra cum putea, bănuindu-i pe ceilalți de cele mai negre intenții, netrecând nimic cu vederea și neiertând nimic.

Stăpânirea de sine, autocontrolul le cereau prea mult efort, prin urmare prizonierii se lăsau luați de valurile unei furii necontrolate, cu învinuiri aberante și bănuieli de rea-credință.

Doar tăcerea putea fi o atitudine de bărbat. Norris și Jo Allenic mai izbuteau asemenea performanțe. Primul, pentru că așa îi era firea, cel de-al doilea, pentru că nu dorea să toarne gaz peste focul care mocnea. Ceilalți, însă, se ciorovăiau ca niște copii, cu asemenea îndârjire, gravitate și încăpățânare, încât nu cedau nici măcar în privința unui fleac căruia doar cu o săptămână mai înainte nu i-ar fi dat nici o importanță.

Încă nu își puteau da seama, dar ajunseseră exact acolo unde dorise Dang să-i aducă, la acel „infantilism" în comportare, care le răpea spiritul critic, lăsându-i creduli până la orbire.

Norris îl văzuse pe Gagiu în tabăra de la kilometrul 22. Sau,

mai bine zis, îl ascultase vorbind, după ce fusese chemat:

— Vă părăsesc, declarase cel care condusese până atunci Convoiul 42. Rolul meu s-a încheiat. Peste câteva zile veţi ajunge, în sfârşit, la destinaţie. Meritaţi, cred, să vă odihniţi, chiar dacă v-a rămas încă un drum lung de străbătut pentru a deveni, în cele din urmă, adevăraţi „luptători pentru pace".

Apoi încheiase, cu un zâmbet pe care Norris îl apreciase drept sincer:

— Ai putea deveni cu adevărat un bun proletar.

A doua zi, echipa care escortase convoiul încă de la Dien Bien Phu a fost înlocuită de alta. Cei mai mulţi erau cătane bătrâne, din „vechea gardă", călîţi de anii de gherilă şi război revoluţionar. Fanatismul de la început se transformase, cu timpul, şi în contact cu realităţile dure, într-un fel de scepticism plictisit. Erau doar împietriţi în obişnuinţe, cu nepăsarea şi calmul celor care trecuseră prin multe.

Primitivi, rezistenţi, aproape că îi considerau pe prizonieri un fel de vânat mărunt, pe care îl puteau culca la pământ pentru un fleac. În schimb, erau în stare, şi au dovedit-o de multe ori, de gesturi de solidaritate: să împartă o ţigară, să aranjeze lemnele în foc, să ajute un codaş, să pună mâna la căratul târgilor, toate interzise de regulamentul pe care cei dinaintea lor se feriseră să îl încalce, dar pe care ei, „veteranii", se pricepeau să-l adapteze nevoilor.

Se întâmpla să pălăvrăgească uneori cu un prizonier întâlnit întâmplător, căruia îi povesteau cât de plăcută va fi viaţa în lagăr. Unul dintre ei, un hâtru, amintise, hohotind de râs, chiar şi de „friptura cu cartofi prăjiţi" care avea să le fie servită zilnic.

Au trecut apoi încă un râu, Song Gam, au străbătut oraşelul Chiem Hoa, aşezat în trepte pe panta unui deal şi, urmând un drumeag întortocheat, au urcat o creastă nu foarte înaltă, printr-o plantaţie de bambus care forma deasupra lor o boltă întunecată şi din care s-au ridicat în zbor stoluri întregi de lilieci cenuşii, cu bătăi de aripi speriate, stârnind o adevărată ploaie de căpuşe veninoase.

Pe la amiază, au pătruns într-o vale largă, cu cătune mici, ridicate, ici şi colo, pe piloţi, şi despărţite de garduri vii, printre orezării şi terase înşirate pe pantele dealurilor.

Într-o parte a văii, era o moară de apă din lemn şi bambus, a cărei roată mare îşi răsturna cupele într-un sistem de jgheaburi tot din bambus, care se răsfirau în mai multe apeducte de-a latul câmpiei din mijloc.

Ţăranii, siluete negre împrăştiate ici şi colo, stăteau aplecaţi şi sădeau orezul în şiruri lungi, sub privirile placide ale bivolilor care leneveau în băltoace de noroi.

O privelişte paşnică de ţară, aproape idilică, dar care le-a stârnit prizonierilor un sentiment ciudat şi tulburé, ca atunci când un intrus surprinde un spectacol care nu-i este destinat. Şi-au dat seama că, în afara lor, exista şi un alt fel de lume, a celor care trăiesc şi se mişcă liber într-un decor mereu acelaşi, spre deosebire de ei, obişnuiţi să meargă mereu, noaptea, prin junglă, având drept martori doar umbra şi desişurile.

Iar între aceste două lumi, precum un geam transparent dar de netrecut, obstacolul real al stării lor de oameni în lanţuri.

În mod paradoxal, au simţit o uşurare atunci când au părăsit valea, pentru a pătrunde din nou în tunelul vegetal, universul lor obişnuit, pe o cărare vagă, ce şerpuia la voia întâmplării printre arbori şi tufişuri.

Era ora patru după-amiaza când au ajuns, în sfârşit, la un luminiş ce se deschidea ca un puţ în mijlocul vegetaţiei înalte, în fundul căruia curgea un pârâu cu ape gălbui.

Peste pârâu trecea un podeţ, având pe partea stângă un fel de gheretă acoperită cu frunze. Dincolo de apă, se puteau întrezări câteva colibe înălţate pe coasta dealului, primitive, alcătuite din patru pari bătuţi în pământ, pe care era fixată podeaua şi acoperişul din *cai-phen*.

Se găseau în Lagărul 42.

2

Au fost întâmpinaţi imediat de două lucruri, pe care nu aveau să le uite niciodată: mirosul şi muştele*. Dar mai ales mirosul.

* Ofiţerii din Convoiul 1, care au locuit aici timp de câteva zile, în a doua jumătate a lunii august, au botezat Lagărul 42 „lagărul muştelor" (n.a.).

O duhoare de hoit, de carne şi frunze putrede, aproape palpabilă, într–atât încărca aerul, un miros fetid, dulceag, puturos, care le căptuşea nările, eliminând orice altă senzaţie, le pătrundea hainele şi pe care aveau să–l păstreze multă vreme, chiar şi după eliberare. O duhoare care avea să–i urmărească mereu, făcându–i să se trezească noaptea, chiar şi acasă, pentru a face un duş şi a se stropi cu apă de colonie.

Aproape toţi prizonierii au rămas împietriţi.

„Oare acesta să fie raiul pe care l–a lăudat atâta Dang? Locul acela de vis, unde ne vom putea *relaxa*?"

Priveau, uluiţi şi disperaţi, luminişul acesta, în care lumina nu pătrundea decât filtrată printr–o gaură din bolta de verdeaţă, aceste colibe strâmbe, pe jumătate dărâmate, şanţurile urât mirositoare din care se scurgeau către pârâu resturi greţoase, acest loc în care, timp de zile şi săptămâni — poate chiar luni —, aveau să fie siliţi să trăiască.

Niciodată până acum nu s–au simţit atât de înşelaţi, atât de bolnavi de dezamăgire şi atât de speriaţi. Fiecare pas pe care îl făceau ridica nori de muşte mari, verzi sau negre, care le intrau în ochi, în nări, în colţurile pleoapelor, orbindu–i, şi bâzâind în jurul raniţelor, aşezându–li–se cu lăcomie pe picioare, pe braţe, împotriva cărora orice bătălie era pierdută dinainte.

După ce ostaşii le–au repartizat colibele, prizonierii s–au lăsat să cadă pe podelele pline de praf, cu pete negricioase, pe care viermuiau tot felul de gângănii înfometate. Nici nu îndrăzneau să–şi deschidă raniţele, ca şi cum prin simplul gest de a lua în primire locul ar fi însemnat o resemnare şi o acceptare a situaţiei. Încă mai vroiau să creadă că e vorba de o greşeală de traseu, o încurcătură monstruoasă intervenită în organizarea vietnameză. Erau gata să râdă, ca de o glumă sinistră. Se gândeau:

„E imposibil! Cineva, poate un ostaş, va veni să ne explice că e vorba de o neînţelegere, de o interpretare greşită a ordinelor. Sau au vrut doar să râdă de noi..."

Dar nimic asemănător nu s–a produs, iar ostaşul care a venit să păzească în faţa colibei repartizate grupei numărul 2 s–a mulţumit să–i anunţe, milităreşte, că trebuiau să se instaleze repede, pentru că la ora 5 era prevăzută o adunare generală.

Şeful lagărului era un omuleţ slab şi foarte îngrijit, cu părul ondulat, în haine elegante, fără nici o cută, ceea ce, prin comparaţie, îl făcea pe Tot Ka să pară şi mai bădăran. Se exprima într-o franceză cizelată, uneori vorbind preţios, ca un adevărat orăşean, făcându-te să te gândeşti la un şef de hotel care îşi întâmpină turiştii.

Stătea cocoţat pe o estradă foarte înaltă, prevăzută cu un pupitru, ca un fel de amvon de biserică, şi privea cu bunăvoinţă gloata pestriţă a prizonierilor care şedeau cât se poate de incomod, pe trunchiuri de bambus aşezate în furca unor pari înfipţi în pământ. Trebuia să ai o îndelungată obişnuinţă, sau să fii orb, pentru a nu observa starea de totală epuizare fizică a publicului, însă tonul, perfect firesc, al acestui prim contact dintre temnicerul-şef şi deţinuţii săi, nu oglindea prin nimic contrastul.

— Vă urez, îndrăzni el să declare, bun venit în Lagărul 42 pentru prizonierii de război! Sper că vă veţi bucura aici de o şedere lipsită de griji şi de necazuri. În acest lagăr, vă veţi putea destinde şi reface după lungul drum pe care l-aţi întreprins de la Muong Thanh. Aceia dintre dumneavoastră care mai suferă de sechelele unor răni, sau de urmările bolilor, vor primi, în infirmeria noastră, îngrijiri atente, potrivite stării lor. Este de la sine înţeles că nu trebuie să uitaţi statutul de prizonier de război. Aşa cum prevăd convenţiile stabilite la Geneva, sunteţi obligaţi să ascultaţi ordinele gardienilor, mai ales în privinţa măsurilor de igienă.

Schiţă o grimasă de regret, ca şi cum cerea îngăduinţă:

— Ştiu, clima de la noi este mai greu de suportat de către francezi, obişnuiţi cu regiunile temperate. Dar este un motiv în plus să fiţi vigilenţi, să combateţi insectele şi să respectaţi strict curăţenia. În felul acesta, veţi fi scutiţi de bolile pe care ţăranii noştri le suportă în mod obişnuit de veacuri, precum paludismul, dizenteria şi spirochetoza.

— Spiro... ce? întrebă cineva.

— Spirochetoza, completă şeful lagărului, care avea să se pricopsească, foarte curând, cu porecla „Monseniorul", din cauza felului său mieros de a vorbi, ca un preot. Este o boală provocată de un virus, spirocheta, care apare în urina şobolanilor. Şi, cum pădurile sunt pline de şobolani, trebuie să fiţi deosebit de atenţi. Nu numai că trebuie să spălaţi bine vasele de gătit, ci să

le şi ţineţi mult pe flacără, înainte de a fi folosite. În felul acesta, nimiciţi microbii dăunători!

În băncile din fund, ale „elevilor răi", oamenii căscau din ce în ce mai puţin discret. „Rebelii" din „Frăţia Marii Gamele" şi câţiva alţii şi-au regăsit verva, stârnită mai ales de cuvintele edificatoare ale şefului lagărului.

— Şi nu vă băgaţi degetele în nas, murmură Margoz, imitând glasul fonfăit al vietnamezului.

— Sunteţi rugaţi să lăsaţi acest loc la fel de curat cum l-aţi găsit, interveni şi Mallier.

Totuşi, nu îndrăzneau să se agite prea mult; mişcările necontrolate ale unuia puneau în primejdie echilibrul precar al celorlalţi. Prăjina pe care şedeau avea tendinţa neplăcută de a se răsuci în furcile care o susţineau.

— Iar dacă se ivesc probleme, spunea Monseniorul, adresaţi-vă gardienilor. Ei singuri deţin autoritatea şi adevărul!

Şi se lansă într-o prelegere critică prin care mătură de-a valma, „gradele, însemne iluzorii ale unei false glorii războinice", şi medaliile, „tinichelele, rezultatul unui curaj pervertit".

— Dar e antimilitarist, idiotul! constată Norris.

— Mai bine ne-aţi vorbi de conferinţa de la Geneva! strigă un legionar paraşutist.

Şeful lagărului zâmbi cu amabilitate:

— Am aflat, spuse el cu blândeţe, despre unele zvonuri care circulă, precum că guvernul francez ar fi dispus să înceapă tratative cu conducătorii noştri. Trebuie să vă feriţi de-a da ascultare unor asemenea zvonuri, răspândite de oameni iresponsabili, care vor să vă legene cu iluzii deşarte. Conferinţa de la Geneva continuă, este adevărat. Însă imperialiştii americani şi complicii lor, începând cu aţâţătorii la război englezi şi terminând cu susţinătorii francezi ai războiului total, care reprezintă marele capital şi trusturile, îşi unesc forţele pentru a sabota perspectiva păcii!

Întinzând braţul, arătă, pe deasupra rândurilor de la picioarele sale, micul grup al lui Jo Allenic şi al prietenilor săi.

— Nu vă lăsaţi înşelaţi! le puse în vedere, pe un ton ce se dorea solemn. Nu credeţi vorbele primului pe care îl întâlniţi în cale! Nu-i credeţi pe cei care îşi depăşesc atribuţiile, pentru a vă amăgi!

Norris şi Jo se priviră. Era limpede că şeful lagărului cunoştea de la cine provin zvonurile. Cineva îi spusese.

— Avem un turnător în echipă, şopti Jo.

— Nu-mi spune pe cine bănuieşti, cred că am ghicit.

Amândoi se răsuciră către Vercruyse, care le întoarse privirea, ridicând din sprâncene.

— Cine a putut ciripi? întrebă el cu voce slabă.

— Cel puţin nu ne crede tâmpiţi!

Vercruyse dădu din umeri.

— Dacă credeţi că e vorba de mine, vă înşelaţi. Oricum nu am avut nici prilejul şi nici când să vorbesc cu cineva de când am sosit aici. Dar, la naiba, puţin îmi pasă, credeţi ce vreţi!

— Dacă nu-i Vercruyse, intră în vorbă Phongue, atunci nu poate fi decât ostaşul care ne-a escortat.

— Ar trebui să înţeleagă franceza, ceea ce e mai puţin sigur.

— Nu te lăsa înşelat. Sunt sigur că vietnamezii au plasat în preajma noastră informatori, cu sarcina de a face pe analfabeţii, dar care ne spionează zi şi noapte!

Explicaţia lui Phongue era logică. Dar nu izbuti să convingă cu totul, iar bănuiala rămase, otrăvind şi mai mult atmosfera din cadrul grupei.

Se întuneca. Adunarea se încheiase cu îndrumarea prizonierilor către „ghişee", unde urmau să se prezinte pe rând, pentru a primi mâncarea de seară. Pentru prima oară nu erau obligaţi să-şi pregătească singuri porţia de orez. Foarte curând regretară această „înlesnire". Bucătarii erau o mână de amărâţi slinoşi, obosiţi, unii bolnavi, care le serviră un terci dezgustător, cu iz de benzină şi gust de frunză crudă.

— De când sunteţi aici? întrebă Michel Mallier.

— Eu? răspunse scheletul, nici de două luni. M-au luat de la Béatrice, la 13 martie...

Mallier rămase trăsnit. Fusese încredinţat că bieţii oameni erau prizonieri de câţiva ani. Le-o spuse.

— Când am venit aici, pe la jumătatea lui aprilie, am mai găsit cinci sau şase paraşutişti făcuţi prizonieri în octombrie 1952. Au murit în timpul ultimelor săptămâni.

— Mor mulţi pe aici?

Legionarul ridică din umeri, cu un aer resemnat.

— Da, admise el. Noi suntem ultimii opt supraviețuitori din cei treizeci și cinci, cât a avut Semibrigada a 13-a. Du-te și te plimbă puțin pe partea cealaltă a pârâului, adăugă el rânjind, acolo-i cimitirul. Ai ce vedea!

După ce se asigură că nu e nimeni prin apropiere, Mallier întrebă:

— Nu văd nicăieri sârmă ghimpată, deci se poate evada?

— Să nu crezi una ca asta. Suntem mai bine păziți aici de junglă decât de orice altceva. Iar îndată ce pătrunzi în pădure, te întâmpină civilii, cu nimic mai prejos decât temnicerii noștri; se aleg cu un premiu gras pentru orice prizonier prins. Îți vei putea da seama singur; dacă pleci la o corvoadă, să ai grijă să nu te depărtezi niciodată de ceilalți, nici măcar cu câțiva metri, pentru că vor sări pe tine, te vor bate, te vor lega și vor veni cu tine precum cu un porc atârnat de o prăjină. Te va lua în primire un *Can bo* al satului. Vânătoarea de albi este pe aici o afacere foarte rentabilă.

— Dar noaptea?

— E același lucru. Stau la pândă la punctele de trecere obligatorii. Comunică între ei cu tam-tamul! N-ai putea face nici zece metri, te asigur!

Mallier nu părea prea convins. Stărui:

— Bun, să spunem că pe uscat drumul e blocat. Rămâne râul, nu? După câte știu, ne găsim la mai puțin de 10 kilometri de Song Gam, iar acesta se varsă în Râul Limpede. Ar trebui să fie posibil totuși să cobori cu curentul!

— Cu vreo cinci săptămâni în urmă, câțiva camarazi au făcut tentativa. Și-au construit din bambus o plută. Unul singur s-a întors. Locuiește aici. În cimitir.

Mallier se îndepărtă, dezamăgit. Pentru moment resemnat, însă nu total convins că evadarea era cu adevărat o imposibilitate.

„Trebuie să evadez, își spuse. De-ar fi numai să-mi dovedesc mie însumi că sunt în stare. Dacă prima oară am greșit, a doua oară trebuie să izbutesc!"

Era hotărât să se elibereze prin propriile sale puteri, fără să aștepte bunăvoința vietnamezilor și nici încheierea, destul de improbabilă, a tratativelor de la Geneva.

Sus, în colibe, prizonierii se ocupau cu o îndeletnicire care avea să devină ritualul de fiecare seară: plimbau pe sub podea şi pe lângă pereţi flacăra torţelor de bambus, pentru a alunga ţânţarii şi a pârli larvele. După scurt timp şi-au dat însă seama că în felul acesta nu izbuteau decât să alunge pentru scurt timp ţânţarii anofeli, cât să se poată strecura sub pologurile chinezeşti pe care le fixaseră de pilonii locuinţei.

O dată cu întunericul încetau şi discuţiile, care se învârteau, precum ţânţarii, din dreptul postului de pază, în jurul preocupărilor practice şi imediate: mâncarea şi eliberarea. Discuţii alcătuite mai ales din scorneli, diverse presupuneri, afirmaţii lipsite de orice bază şi logică, sau reţete culinare. Subiecte repetate până la epuizare, reparate şi peticite precum talpa încălţărilor, care însă pentru aceşti oameni storşi de puteri constituiau cel mai bun somnifer.

3

Folosirea timpului, care trebuia respectată cu stricteţe pe tot timpul şederii în lagăr, începea o dată cu răsăritul, la ora cinci dimineaţa, prin împărţirea „supei mici", o zeamă albă de orez, binevenită datorită faptului că era călduţă şi vag sărată.

Amăgiţi cu această împărtăşanie terminată din două înghiţituri, prizonierii se adunau în spaţiul de lângă pârâu. După ce erau număraţi şi luaţi în evidenţă, Tot Ka asista la împărţirea corvezilor, pe grupe. Încă din prima zi, le-a spus:

— Muncile pe care le veţi face aici nu vor avea drept scop decât îmbunătăţirea condiţiilor voastre de viaţă. Vă bucuraţi de un regim privilegiat: înainte, prizonierii erau folosiţi la repararea şoselelor, la repunerea în funcţiune a podurilor sabotate de aviaţia imperialistă şi participau la efortul de război al populaţiei. În aceste condiţii, trebuie să munciţi cu entuziasm şi spirit de încredere socialistă!

Dintre rânduri se auziră râsete batjocoritoare. Pentru ei, prizonieri supravieţuitori ai unui lung marş al morţii, entuziasmul, ca şi spiritul de întrecere, chiar de ar fi fost socialişti, nu li se păreau virtuţi vitale.

— Deci vom cere fiecărei grupe să dea câte zece oameni care îşi vor asuma corvezile din afara lagărului: în primul rând, să meargă până la depozit, de unde fiecare va aduce câte cincisprezece kilograme de orez. În al doilea rând, să se ducă în pădurea de peste câmp, unde să taie tulpini de bambus, pentru repararea colibelor care sunt în stare proastă. În sfârşit, să amenajeze cimitirul lagărului, care trebuie să devină salubru, aşa cum impun instrucţiunile privitoare la igiena...

— ... comunistă? întrebă Margoz cu nevinovăţie.

Tot Ka păru jignit.

— Aflaţi, domnule Margoz, comunismul e un ţel, către care se îndreaptă toate străduaniile noastre. Este sistemul ideal în care omenirea va putea trăi fericită, liberă şi în pace, debarasată de contradicţii interne, în egalitate, muncă şi bunăstare. Iar socialismul este calea care duce la perfecţiunea comunistă. Pentru moment, ne aflăm în socialism, adică într-o etapă provizorie!

Margoz tăcu. Nu suporta decât discuţiile practice, despre a mânca, a dormi, a aştepta eliberarea. Orice altceva era pentru el ca un fum lipsit de substanţă.

— Voluntarii pentru corvezi să rămână aici. Ceilalţi vă întoarceţi la colibe, unde veţi face curăţenie în „camere", în jurul casei, adunând frunzele şi strângând lemne pentru bucătărie.

S-au format grupe, în care se discuta despre numirea voluntarilor pentru corvezi. Fiecare avea cel puţin un motiv serios pentru a rămâne acasă.

— Sunt bolnav, se plânse Rémy, a cărui slăbiciune îi scotea şi mai mult în evidenţă profilul de şobolan.

— Iar eu sunt obosit, sări şi Delbay.

— Suntem cu toţii mai mult sau mai puţin bolnavi sau obosiţi, se împotrivi Norris.

— Mă declar voluntar, spuse Jo Allenic, adăugând, cu logică: activitatea fizică e bună pentru păstrarea echilibrului! Atrag atenţia celor care au de gând să se lase pe tânjeală! Este calea cea mai scurtă care duce la cimitir!

— Dacă te duci după orez, vin cu tine, declară Margoz. Mersul îmi va face bine.

Norris îl privi pieziş:

— Cred că bănuiesc ce ai de gând. Vrei să te alegi cu un comision...

— Doar sunt elveţian, nu?

— Ar trebui ca proastele obiceiuri împământenite în timpul marşului să nu fie preluate şi aici, continuă Norris. Corvezile au căzut mereu în cârca noastră. Acum fiecare va trebui să ia parte, pe rând, la munci. Măcar atât.

Se aşteptase la obişnuita împotrivire, însă, spre marea lui uimire, Vercruyse îi sări în ajutor.

— Norris are dreptate, hotărî acesta, cu o autoritate pe care niciodată nu şi-o impusese cu atâta fermitate. S-a terminat cu chiulangiii! În lagăr trebuie să revenim la disciplina militară!

Ceva nou şi neaşteptat. Vercruyse urmă:

— În timpul marşului fiecare s-a descurcat cum a ştiut. Dar vremea aceea a trecut, acum nu mai avem nici o scuză.

Se întoarse către Norris.

— Ai fost un şef de grupă fără cusur. Însă eu cred că a venit momentul ca ierarhia să-şi reintre în drepturi. Trebuie să-mi asum nu numai răspunderea, ci şi comanda grupei.

— Îţi cedez locul cu cea mai mare plăcere.

— Şi dau exemplul! Mă ofer voluntar pentru tăiatul bambusului. Delbay şi Rémy, voi veniţi cu mine! Fără discuţii! Cine se duce după orez?

— Noi, răspunseră într-un glas Jo Allenic, Margoz şi Mallier.

— Iar la cimitir?

Phongue începu să râdă:

— Păi, n-am rămas decât eu şi Azam. Ei bine, de acord.

Vercruyse îi trimise pe ceilalţi înapoi la colibe, prevenindu-i:

— Mâine e rândul vostru la muncile din afara lagărului. Şi nu voi tolera nici un absent la apel!

— Descoperim un nou Vercruyse! murmură Margoz, adresându-se lui Mallier. Ce autoritar este!

— Şi cum vorbeşte! „Nu voi tolera nici un absent la apel!" S-a trezit plutonierul din el!

— Era şi timpul.

— Am luat plasă, spuse Vercruyse în timpul şedinţei politice de după-amiază. Credeam că treaba cu căratul bambusului e o joacă de copii, însă m-am înşelat. Tulpinile sunt grele, rigide

şi foarte lungi! Şi, pe deasupra, poteca şerpuia la vale precum un tobogan printre tufişuri şi hârtoape... Parcă duceam un coşciug pe o scară în spirală!

— Nu pomeni de coşciuge, îi răspunse Norris. Pentru că pe noi a căzut beleaua cu cimitirul! Nici nu-ţi vine să crezi ce-i acolo. Cadavrele aproape au fost scoase afară din gropi de şobolani şi alte rozătoare. De cruci nu mai vorbesc, sunt mâncate de termite. Ai spune că şi ele sunt comuniste! A fost cumplit!

— Şi trebuie să caşti ochii bine să vezi unde pui piciorul, completă Azam. Te poţi trezi cu el înfundat până la genunchi în stratul subţire de pământ, călcând pe un camarad...

Adăugă cu resemnare:

— Totuşi este o muncă ce trebuie făcută, căci apa de ploaie se scurge din cimitir până în pârâu, de unde se ia apa pentru bucătărie!

Echipa de transport a orezului a fost singura mai puţin nemulţumită.

— A fost o plimbare de sănătate, le povesti Jo Allenic. Ostaşii au stat în banca lor şi, în definitiv, cincisprezece kilograme nu atârnă chiar atât de mult.

— În ce aţi adus orezul?

— În pantaloni cu manşetele legate. I-am pus pe după gât, ca pe nişte veste de salvare.

— Acum tăceţi, murmură Michel Mallier. Ni se va citi din ziar. În sfârşit vom afla veşti proaspete.

La tribună se urcase un „veteran". Despături un exemplar din *L'Humanité* şi citi câteva ştiri, selecţionate cu grijă de şeful lagărului. Grevă la S.N.C.F. Manifestaţie la uzinele Renault. Mişcări ale minerilor...

— Muncitorii din Franţa luptă împotriva capitalismului, comentă Monseniorul.

— Mai bine daţi-ne ştiri sportive! strigă un glumeţ. Cine a câştigat etapa de ieri din Turul Franţei?

Veteranul ridică mâinile, în semn de neputinţă, şi se crezu dator să explice:

— Asta nu-i scris în ziar, pentru că e din februarie!

S-au auzit râsete şi glume:

— S-a aflat cine-i reacţionarul care a furat-o pe frumoasa Elena?

Şeful lagărului se căţără grăbit pe podium şi ridică mâinile, impunând linişte.

— Precum văd, nu vreţi să rămâneţi inactivi în timpul şedinţelor de educaţie politică. Foarte bine! Dar intervenţiile nu trebuie să fie lipsite de miez şi în legătură cu lucruri neserioase! Cred că a venit vremea să vă daţi seama de adevăratele probleme politice ale ţării dumneavoastră şi să participaţi în mod activ la lupta muncitorimii franceze, iubitoare de pace, împotriva imperialiştilor americani şi a slugilor lor, aţâţătorii la război!

— Ca să vezi, oftă Margoz, tocmai când vroiam şi noi să râdem...

— Ştiaţi că armatele germane se găsesc chiar la graniţele Franţei şi se pregătesc să-şi ia revanşa? Chiar mâine, dacă nu vă veţi păzi, fasciştii vor pune din nou mâna pe arme pentru a-i masacra încă o dată pe bieţii proletari francezi!

Şi, în câteva fraze scurte, şeful lagărului prezentă tabloul dramatic al situaţiei, evocând „hoardele barbare ale revanşarzilor germani gata să năvălească pe câmpiile Franţei, cu complicitatea celor care învârt băncile pe deget, a negustorilor de tunuri care, cu trabucul în colţul gurii, se bălăcesc în dezmăţ..."

— Aici a cam sărit peste cal, mormăi Jo Allenic, care începea să se amuze.

În rândurile din faţa lui, printre legionarii germani se stârnise o oarecare agitaţie. Unul dintre ei strigă, cu puternic accent prusac:

— Trebuie să fim eliberaţi imediat! Nu vreau să scap asemenea prilej!

Fără a lua în seamă întreruperea, Monseniorul continuă descrierea apocaliptică, spunând:

— Din fericire, muncitorii francezi şi tovarăşii lor germani vor să se înfrăţească în lupta comună pentru pace. Ei au condamnat în mod aspru planul C.E.D.*

Voi prizonierii francezi, trebuie să luaţi parte la această luptă! Respingeţi planul C.E.D.! Împotriviţi-vă acestui proiect războinic, care nu poate decât să reaprindă focarul unui conflict ce va nimici din nou Europa!

---

* Proiect care prevedea constituirea unei apărări comune a Europei occidentale, în care forţele NATO treceau sub un comandament unic. Proiectul se numea „Comunitatea Europeană de Apărare". În Franţa a fost combătut de către comunişti şi gaulişti (n.a.).

Îşi trase o clipă sufletul, apoi ordonă:

— Ridicaţi-vă şi strigaţi împreună cu mine: „C.E.D., nu!"

Prizonierii s-au ridicat alene în picioare, bălmăjind lozinca într-un murmur abia auzit.

— Nu sunteţi deloc convingători, observă Monseniorul, fără a-şi abandona tonul de preot. Nu doriţi pacea?

— Ba da, bineînţeles, se auziră câteva glasuri.

— Atunci trebuie s-o cereţi, din toată puterea!

Ridicând pumnul stâng, le ceru:

— Faceţi ca mine! Strigaţi: Trăiască pacea în Indochina! Jos C.E.D.!

Ici şi colo s-au ridicat câţiva pumni, dar care au coborât imediat.

— Se pare că nu aţi înţeles, constată şeful lagărului. V-am dat un ordin! Poate că unii nu au curajul să-şi arate ataşamentul pentru pace! Asta dovedeşte cât de adânc mai este înrădăcinată în ei propaganda imperialistă. Trebuie să o smulgeţi din sufletele voastre! şi cu cât mai curând, cu atât mai bine. Dar eu nu mă grăbesc. S-ar putea însă ca orezul de la cină să se ardă...

Vercruyse întoarse capul şi se adresă celor din grupa lui:

— E vorba de viaţa noastră. Îmi asum răspunderea şi vă ordon să daţi ascultare şefului lagărului!

În cadrul adunării, mai toţi şefii de grupă au dat instrucţiuni asemănătoare. Norris auzi cum un vechi subofiţer marocan de lângă el îşi muştruluia oamenii:

— Poate gheată de la mine în fund de la tine!

În cele din urmă, rezultatul păru a-l mulţumi pe Monsenior. Nu observase că, acoperiţi de vacarm, Norris şi Jo, cu amândouă mâinile ridicate, zbierau în cor: „Şi voi şi voi, să ne pe noi..."

Zilele care au urmat au fost pentru prizonieri un iad din care se părea că nu vor mai ieşi niciodată. Munceau ca roboţii, din ce în ce mai puţini, la corvezile strict necesare, ameţiţi de oboseală, năuciţi de febră, împleticindu-se de slăbiciune.

Domnea o căldură de cuptor în luminişul năpădit de mucegaiul care acoperea pereţii barăcilor, hainele, care nu se uscau niciodată, degetele de la picioare şi până şi orezul. Pretutindeni cloceau larvele, colcăind pe sub acoperişuri, pe malurile pârâului, iar pretutindeni roiuri de ţânţari, muşte, păduchi, tăuni, ploşniţe sau căpuşe.

Oamenii zăceau pe rogojini, absenţi, cu gura deschisă, încercând să respire aerul rar şi saturat de umezeală, năduşind, cu braţele şi picioarele amorţite. Puţini aveau curajul, sau puterea, de a se târî afară, iar dejecţiile lor contribuiau la lipsa crasă de igienă. Mulţi nu izbuteau să treacă de urmările lăsate de suferinţele îndurate în cursul marşului. Se părea că depăşiseră un prag nevăzut, de la care nu mai era drum de întoarcere.

Când ajungeau în starea aceasta, erau transportaţi la infirmerie, o baracă scundă de la capătul lagărului, singura închisă pe toate laturile cu pereţi de *cai-phen* şi alcătuită din doar două rânduri opuse de bănci unde, de două ori pe zi, bolnavii primeau îngrijiri, de obicei o compresă cu apă stătută şi, la fiecare masă, o lingură cu lapte concentrat îndulcit.

După asemenea tratament, puţini erau cei care mai ieşeau de la infirmerie pe acolo pe unde intraseră; şederea lor se încheia într-o încăpere mică din celălalt capăt al barăcii, mobilată cu o bancă pe care morţii aşteptau să fie luaţi de gropari.

După primele zile de la sosirea în Lagărul 42 a existat totuşi un fel de răgaz, o stare de relaxare, pe timpul căreia speranţa într-o apropiată eliberare a contribuit la întărirea moralului celor mai atinşi, care se agăţau cu puţinele lor puteri de scânteia de viţă ce le mai rămăsese.

Dar lipsa veştilor, golul în care se găseau, abandonaţi aproape tot timpul de camarazii lor, ocupaţi cu diferite corvezi, mediul jalnic în care zăceau împreună cu alţi nefericiţi, i-au făcut în cele din urmă să-şi piardă dorinţa de a mai trăi. În ei se stingea şi ultima scânteie.

Şi atunci, se produse o hecatombă.

După anumite semne, ea era totuşi de aşteptat. În timpul adunărilor de dimineaţă, de la care erau scutiţi bolnavii care zăceau, rândurile se răreau în mod ciudat, iar seara, la şedinţa zilnică a Monseniorului, efectivul prezent nu mai era decât jumătate din cel care sosise în lagăr doar cu câteva zile mai înainte.

Şeful lagărului se prefăcea că nu observă că se adresa acum la cel mult o sută cincizeci de prizonieri, cărora se încăpăţâna să le vorbească despre „bunele condiţii" ce le fuseseră asigurate, punând absenţele pe seama unei „slăbiciuni trecătoare".

Cuteză chiar să spună:

— Urez camarazilor voştri grabnică însănătoşire. Căci nu-i vom putea elibera pe cei a căror stare de sănătate ar putea constitui un pretext de propagandă pentru duşmanii păcii!

Avertismentul era limpede. El făcu o mare impresie asupra ascultătorilor.

— Deci, suntem condamnaţi la moarte, afirmă Margoz întunecat.

Monseniorul rămase, însă, neclintit.

— Este obligaţia voastră, a prizonierilor valizi, să explicaţi camarazilor voştri că lenea este o atitudine contrarevoluţionară!

— E nebun, mormăi Jo Allenic.

— Nu, răspunse Norris, nici măcar. E fanatic. Refuză să accepte realitatea atunci când este împotriva convingerilor sale, sau nu se potriveşte cu logica lui marxistă. Prizonierul este prin definiţie un om care se căieşte. Iar un bolnav nu poate fi decât un laş, care încearcă să scape de răspundere. În felul lui, tipul e şi mai de temut decât Gagiul, pentru că nu nutreşte nici măcar ura împotriva noastră. Sentimentul său critic este complet anulat de ideologie. Nu vede lumea decât cum ar trebui să fie după criteriile pe care le-a asimilat.

Monseniorul îşi încheiase avertismentul şi, conform obiceiului, trecu la studiul unor cazuri concrete:

— Cu câteva zile în urmă, la Hue, povesti el foarte serios, s-a desfăşurat o mare manifestaţie pentru pace în Indochina. Comandantul garnizoanei a trimis poliţia de paiaţe ca să împrăştie adunarea, însă poliţiştii, lămuriţi de mulţime, s-au amestecat curând cu manifestanţii. Atunci a fost chemat un regiment de puşcaşi marocani. Dar şi aceştia au fost lămuriţi de mulţime şi au fraternizat cu muncitorii pacifişti.

În povestea Monseniorului, dacă ar fi fost să-l crezi, toate unităţile din Hue trecuseră de partea răzvrătiţilor, artileriştii, paraşutiştii, legionarii, fraternizând într-o atmosferă „tovărăşească şi veselă", care s-a prelungit până târziu noaptea.

— N-au lipsit decât focurile de artificii, mormăi Margoz.

Capitolul 14

20 iulie

1

Gol până la brâu, cu spinarea lui descărnată arcuită de sforţare şi cu fruntea şiroind de sudoare, înconjurat de zumzetul roiurilor compacte de ţânţari, Norris săpa cu furie întunecată. Părul şi barba, care începuseră să crească din nou, îi făceau obrazul în două culori, galben şi vânăt. De cât timp săpa în felul acesta? Nu ar fi fost în stare să precizeze şi nu s-ar fi mirat dacă i s-ar fi spus că făcea munca aceasta din totdeauna, atât de strâns legată de existenţa sa devenise. La fel ca un ocnaş legat în lanţuri, săpa aceeaşi groapă, i se părea, de când pusese prima oară mâna pe unealtă.

„Stahanovist" gropar, cum singur se numea uneori, când pornea dimineaţa către cimitir, aşa cum un ţăran se duce la câmp, cu sapa pe umăr, întorcându-se către seară, sleit, năuc, aproape leşinat, pentru a-şi trage sufletul, în timp ce îl asculta pe şeful lagărului, ale cărui cuvinte îşi croiau cu greu drumul către creierul său înceţoşat.

Nu mai exista echipă de schimb. Nu o mai îngăduia efectivul grupei numărul 2, fiecare din aşa-numiţii „valizi" devenind un „specialist". Jo Allenic, Mallier şi Margoz asigurau corvezile din afara taberei, Rémy şi Delbay adunau lemne pentru bucătărie, în timp ce Norris şi Azam deţineau titlul de gropari.

Pe Phongue, în schimb, delegaţii grupelor îl aleseseră în unanimitate interpret oficial. O sarcină de care se achita fără cusur, prizonierii ştiind, de-acuma, că li se lua apărarea în nenumăratele litigii care se iscau între ei şi ostaşii din gardă. Uneori, se

întâmpla să traducă atenuat vorbele prea aspre pe care prizonierii le aveau pentru temnicerii lor, atunci când aceştia îi îmboldeau la o ardoare ceva mai revoluţionară.

„Spune-i cretinului că, dacă mă mai regulează mult, îl pocnesc peste mutră!"

Iar Phongue traducea: „Camaradul meu a luat notă de observaţia primită şi făgăduieşte să-şi dea mai multă silinţă."

De cele mai multe ori, gardianul prea zelos se mulţumea cu asemenea răspuns. O dată s-a întâmplat totuşi ca un vietnamez nebănuit până atunci să replice într-o franceză impecabilă:

— Sfătuieşte-l pe camaradul tău să-şi măsoare cuvintele...

— De ce? întrebase prosteşte cel vinovat, încă sub efectul surprinderii.

— S-ar putea întâmpla să înţeleg, a răspuns vietnamezul, îndepărtându-se.

La fel ca alţi douăzeci de gropari „voluntari", Norris şi Azam nu ştiau mare lucru despre viaţa de zi cu zi din lagăr. Ca şi cum fuseseră excluşi. Trăiau departe de ceilalţi, viaţa lor constând din ridicarea, transportarea şi înhumarea cadavrelor.

„Marea hecatombă", cum o numeau, numărase douăzeci şi patru de morţi în prima zi. În ziua următoare au fost douăzeci şi şapte, scăzând apoi la cincisprezece în cea de-a treia zi. Este adevărat, însă, că era 14 iulie*, ceea ce însemnase o oarecare îmbunătăţire a traiului, chiar şi pentru bolnavi.

Groparii au asistat de la depărtare la sărbătoarea „revoluţionară", care comemora căderea Bastiliei, acel bastion înălţat, după spusele Monseniorului, de către bogătaşi, pentru a-i închide pe proletari.

În ziua aceea, lagărul a luat o înfăţişare sărbătorească, dacă se poate numi astfel apariţia lozincilor scrise cu cărbune pe panouri de *cai-phen*, agăţate pe faţada barăcilor, fiecare în mai multe limbi, îndemnându-i pe prizonieri „să lupte pentru pace".

A fost organizat şi un mare miting, la care Monseniorul s-a depăşit pe sine, prezentând propria lui versiune despre Revoluţia franceză, revăzută de Marx şi privită prin prisma folclorului vietnamez.

Ludovic al XVI-lea era descris ca un mandarin sângeros,

* Ziua naţională a Franţei (n. tr.).

care se distra privind cum aruncau nobilii de la balcon boabe de orez, pe care le culegeau ţăranii.

După ce şi-a încheiat cuvântarea, prin faţa prizonierilor uluiţi a trecut o pereche alegorică, simbolizând Revoluţia permanentă, adică un ostaş ţinând puşca sus deasupra capului (vrând să arate „marşul triumfal al poporului vietnamez eliberat de jugul colonialismului"), care înainta ţopăind braţ la braţ cu un prizonier îmbrăcat cu un pantalon zdrenţuit, pe cap cu ceva ce aducea a bonetă frigiană şi înarmat cu o suliţă de bambus, reprezentând un soldat al Anului II, „eroii luptei muncitorilor francezi împotriva sclaviei".

„Defilarea" odată încheiată, şeful lagărului îi puse pe prizonieri să cânte imnul revoluţionar, acea *Marseillaise* care, după el, adusese victoria muncitorilor şi proletarilor din toate ţările, dornici de pace şi dreptate.

Francezii au cântat din toată inima, unii dintre ei luând chiar poziţie de drepţi, cu mâna ridicată pentru salut, în dreptul tâmplei...

— Pentru a încununa această zi de neuitat, anunţă apoi Monseniorul, iată două veşti bune care, nădăjduiesc, vă vor bucura pe toţi. În primul rând, mâncarea va fi îmbunătăţită, fiecare veţi primi o porţie de carne şi, la fiecare grupă, câte un sfert de melasă. În al doilea rând, aflaţi că, începând de mâine, se va deschide o bibliotecă, pentru a vă putea perfecţiona cunoştinţele politice şi pentru a vă distra.

Dacă primele dintre „veştile bune" au fost primite cu chiote de bucurie de către europeni, ele au iscat o răzmeriţă în rândurile musulmanilor, când şi-au dat seama că e vorba de carne de porc. Pentru a calma spiritele, Phongue a trebuit să-i explice şefului lagărului motivul nemulţumirii. Monseniorul, foarte înţelegător, a hotărât să acorde musulmanilor o porţie suplimentară de orez.

Dar nici această generozitate nu a izbutit să împace lucrurile. Nord-africanii au aruncat orezul fără a pune gura pe el, deoarece provenea din aceleaşi oale în care mai înainte fusese pregătită carnea de porc.

— Spune camarazilor dumitale că au rămas şi acum victime ale fanatismului religios. Obscurantismul este contrarevoluţionar!

Dar Phongue se feri să transmită mesajul...

„Biblioteca" anunţată se dovedi în realitate de o sărăcie uimitoare, alcătuită numai dintr-o duzină de numere ale revistei *Études Soviétiques*, în versiunea franceză, cu data mult depăşită şi din tot atâtea exemplare vechi ale ziarului *L'Humanité*, cenzurate cu grijă, din care lipseau paginile de sport, spectacole şi faptul divers, apreciate drept uşuratice.

În mod explicabil, *L'Humanité* a avut succesul cel mai mare, dar mulţumirea Monseniorului a fost de scurtă durată, respectiv până în momentul în care Delbay, care se hotărâse să joace rolul „progresistului", manifestând, dintr-o dată, un zel socialist evident, i-a făcut cunoscut adevăratul motiv al interesului prizonierilor pentru această publicaţie:

— Ziarul e tipărit pe hârtie „avion". Unii dintre camarazi (le spuse numele) au comis sacrilegiul de a-şi răsuci ţigări din hârtia ziarului!

Delbay a primit, drept răsplată, o banană uscată, pe care a înfulecat-o singur, în spatele barăcii, în timp ce vinovaţii, după o muştruluială bună, au fost obligaţi să-şi facă autocritica în faţa adunării de seară.

— Cerem cu umilinţă iertare celor pe care i-am lipsit pe nedrept să fie informaţi obiectiv despre lupta şi nădejdile muncitorilor din Franţa.

În zilele care au urmat, autocritica a devenit unul din punctele tari ale şedinţelor de reeducare. Până şi Margoz a trebuit să treacă prin această experienţă. A fost prins pe când îşi strecura în buzunar o mână de orez, în timpul transportării acestuia, şi s-a văzut silit să-şi exprime în mod public sincerul său regret şi să jure în mod solemn că nu va mai fura niciodată orez.

— Şi mă voi ţine de cuvânt, îi asigură el.

Într-adevăr, începând din ziua aceea, Margoz nu a mai furat decât sare, banane şi tutun.

2

Norris termină de acoperit cadavrul, un arab micuţ, căruia moartea îi redase obrazul de copil speriat. Apoi înfipse lopata în pământul sfărâmicios şi se adresă lui Azam:

— M-am săturat. Gata pentru astăzi.

— Eu încă n-am terminat, răspunse jandarmul. Al meu e un uriaş. Aproape doi metri! A trebuit să măresc groapa. Asta nu mai e muncă!

Şi unul şi celălalt ajunseseră la asemenea saturaţie, încât deveniseră nesimţitori, iar morţii pe care îi îngropau nu mai erau pentru ei nimic altceva decât obiectul muncii, fără să le mai stârnească nici sentimente, nici tristeţe, nici milă. Doar grija strict necesară pentru ca hoiturile să nu poată fi profanate de rozătorii din pădure.

Cu haina pe umăr, Norris părăsi incinta cimitirului şi porni pe cărarea care cobora către pârâu. Acolo se dezbrăcă şi, ca de obicei, se spălă îndelung. După care se lungi pe spate, urmărind norii de pe cer, cu trupul curat şi mintea goală.

Îl aştepta pe Jo Allenic, care venea şi el aici, la aceeaşi oră, şi, după ce se spăla, se lungea alături de Norris, iar cei doi prieteni schimbau câteva cuvinte lipsite de importanţă, întrerupte de lungi tăceri complice.

În seara aceasta, Jo întârzia. I se mai întâmplase şi altă dată, atunci când era trimis undeva departe, ceea ce însemna o absenţă de două zile, pe vremea când depozitul fusese mutat, sau pur şi simplu golit de prizonierii lagărului vecin.

Prin urmare, Norris nu se nelinişti. Când soarele dispăru în spatele colinei înalte ce domina luminişul, se ridică şi, după ce îmbrăcă haina, porni către baracă.

Mallier îl întâmpină cu chipul grav.

— Jo e bolnav, spuse el grăbit. Cu două zile în urmă, în timp ce transporta porcul pentru ziua de 14 iulie, a leşinat. Iar de atunci nu îi este mai bine...

— A leşinat? De ce nu mi-ai spus nimic?

— La ce-ar fi folosit? L-am silit să rămână în colibă toată ziua, iar Margoz a făcut rost de undeva de puţin lapte, să-i facem o supă cu orez. Dar sunt tare neliniştit...

Norris se repezi, cu inima bătând, aşteptându-se la orice. Dar ce văzu l-a umplut de spaimă.

Jo era întins, cu ochii închişi, cu chipul crispat de durere. Respiraţia îi era scurtă, şuierătoare, dar, cu ultimele puteri, încerca să rămână totuşi demn. Nici un vaiet nu scăpă de pe buzele lui vineţii.

— Jo! îl chemă Norris cu blândeţe. Sunt eu, Norris. Cum te simţi?

Jo deschise ochii, schiţă un zâmbet palid şi mâna sa o căută pe cea a prietenului, strângându-i-o fără putere.

— Mi-e teamă că nu prea bine.

— La naiba! Puţin curaj, nu-i decât o slăbiciune trecătoare. Prea ai tras de tine. Acum trebuie să te odihneşti. Iar noi o să veghem asupra ta.

Bolnavul încuviinţă clipind din ochi, un fel de a arăta că se lăsa amăgit.

— Câţi morţi, astăzi?

— Plouă din nou cu hoituri. Am mai băgat în pământ alţi douăzeci şi şase de bieţi camarazi.

— În ritmul ăsta, câţi vor mai scăpa?

— Eliberarea este în mod sigur o chestiune de numai câteva zile, afirmă Norris. Se zvoneşte că pacea va fi semnată foarte curând.

Era hotărât să mintă. Doar speranţa îl mai putea face pe Jo să reziste. Dar acesta clătină capul în semn de „nu".

— Zvonuri, mereu zvonuri...

— Ce crezi că te-ar putea ajuta? Dacă vrei, îi voi smulge Monseniorului, sau lui Tot Ka, o banană, sau poate un ou.

— Nu te mai agita, am primit tot ce mi-a trebuit. Să ştii că Mallier şi Margoz sunt nişte infirmieri grozavi!

Norris rămase încă mult timp la căpătâiul bolnavului, fără a mai vorbi. Era atât de disperat, încât nu simţea nici măcar ura pe care o avusese la moartea locotenentului Dubourg. Se blestema că era atât de neputincios, atât de inutil, în faţa bolii prietenului său, căruia îi purta o admiraţie nemărginită. Dar se gândea:

„E prea nedrept, tocmai acum, la urmă! De ce el? De ce!"

Şi, pentru prima dată de pe vremea copilăriei, se rugă.

„Nu face asta, Doamne! Oricare altul, eu, de pildă, dar nu el! Nu mi-l lua!"

Foarte curând, toţi cei din grupa numărul 2 care se puteau ţine pe picioare s-au adunat în jurul lui Jo Allenic. Unii dintre ei îl criticaseră, uneori chiar îl înjuraseră. Dar în cele din urmă fuseseră siliţi să-i recunoască atitudinea curajoasă de care făcuse dovadă tot timpul, din dorinţa de a susţine, prin exemplul său, demnitatea de prizonier.

În mod spontan, s-au hotărât cu toţii să vegheze pe rând în timpul nopţii. Un lucru care le făcea cinste, având în vedere că prizonierilor le era interzis să se deplaseze între semnalul de stingerea focului şi cel de trezire, anunţate prin bătăi de gong. Iar pentru nevoile lor personale, aveau la dispoziţie gheretele de bambus de sub colibe.

Seara târziu, Jo îl chemă pe Norris.

— Ce-au făcut din noi? întrebă deznădăjduit.

După o vreme, adăugă:

— Îţi aminteşti? Într-o zi m-am întrebat până unde poţi coborî, pentru a supravieţui. Eu ştiu. Nu voi merge mai departe, nu voi coborî mai jos!

Norris nu spuse nimic. Jo găsise răspunsul.

Aproape de miezul nopţii, păru că se trezeşte dintr-un lung coşmar şi se ridică într-un cot.

— Peste treizeci, sau poate patruzeci de ani, dacă mai trăiţi până atunci, tot veţi mai simţi urmările încercării prin care am trecut. Te poţi întoarce teafăr din iad?

Apoi se culcă din nou. Nu avea să mai spună nimic altceva.

Jo Allenic făcu încă o ultimă sforţare, pentru a-şi da sufletul. Iar când muri, în zori, chipul lui crispat exprima doar aşteptare.

Norris a fost cel care i-a închis ochii. L-au purtat, în cortegiu, până la pârâu, unde a fost spălat şi îmbrăcat cu toată grija. După aceea l-au înfăşurat în pologul său, jalnic giulgiu, şi l-au însoţit la cimitir.

În lagăr nu era un lucru obişnuit să dai morţilor o escortă. Pentru vietnamezi, cadavrul unui prizonier nu era decât hoitul unui fel de dezertor, care nu găsise altă cale pentru a scăpa de reeducare. De aceea, s-au arătat foarte miraţi de onorurile neobişnuite acordate lui Jo Allenic.

Primul gând al gardienilor a fost, desigur, să împrăştie cortegiul şi să trimită oamenii înapoi la corvezile obligatorii. Dar, observând ce priviri le aruncau prizonierii, lipsite de teamă şi fără urmă de slugărnicie, ba dimpotrivă, oglindind o hotărâre fermă, s-au dat de-o parte, iar unii dintre ostaşi au prezentat chiar armele.

Norris şi Azam au ales pentru mormânt un loc care domina cimitirul, sub un palmier ale cărui rădăcini puteau fi o protecţie faţă de sălbăticiunile pădurii.

Apoi, după ce l-au coborât în groapă pe camaradul lor, au ţinut un nesfârşit minut de reculegere. În apropiere, grupa germanilor îngropa pe unul dintre ai lor, subofiţer din Batalionul 2 de paraşutişti, pe nume Hertel.

Fusese, probabil, un „Jo" al lor, căci veniseră în număr mare şi cântau solemn *Ich hatt' einen Kameraden...**

3

Moartea lui Jo Allenic i-a lăsat năuciţi pe cei din prizonierii din grupa numărul 2. Simţeau că, fără să-şi fi dat seama, îl consideraseră pe Jo un scut împotriva nenorocirii, bolii şi vietnamezilor. Dar iată că acum scutul dispăruse, lăsându-i fără apărare.

— Ce ne vom face de acum înainte? se întrebau cu nelinişte, descoperind dintr-o dată că rămăseseră lipsiţi de un exemplu de urmat.

Jo fusese adoptat în cele din urmă de toată lumea, ceea ce nu se întâmplase nici pe departe cu Vercruyse, sau cu Norris, primul fiind acuzat de a-şi fi impus prea dur autoritatea, iar celui de-al doilea reproşându-i-se purtarea încăpăţânată şi brutală.

Se simţeau orfani. În alte timpuri, asemenea sentiment ar fi fost, fără îndoială, doar trecător. În lagăr, însă, a dat naştere unei derute morale fără precedent. După două zile au mai murit doi francezi, tocmai cei pe care îi turnase Delbay, cu o săptămână în urmă, măcinaţi de mizerie şi deznădejde.

Grupa se topea văzând cu ochii. Supravieţuitorii şi-au dat seama cu spaimă de situaţia disperată în care se găseau. Moartea lovea din ce în ce mai necruţător şi mai repede. Îi cuprinse ca un fel de epidemie, care se preschimbă în psihoză, aducându-i pe prizonieri într-o stare de dezinteres faţă de cel mai bun prieten, târându-l la primul semn de slăbiciune la morga pe care vietnamezii se încăpăţânau s-o numească „infirmerie".

Norris şi Azam erau îngroziţi. Fiecare zi ce trecea le aducea un număr sporit de cadavre. De la douăzeci şi şapte la 18 iulie, numărul a crescut la treizeci şi doi la 19 iulie, pentru a atinge tristul record de treizeci şi nouă în ziua următoare.

* Am avut un camarad... (germ.) (n. tr.).

Munca lor devenise cumplit de obositoare datorită acestei creşteri de necrezut a numărului de morţi, efectivul groparilor reducându-se în acelaşi timp din ce în ce mai mult.

Supravieţuitorii erau conştienţi de starea lor de amânare, fiind în contact permanent cu putreziciunea, puroiul şi mirosurile vătămătoare.

Simţeau cu toţii grija de a fi singurii dintre prizonieri care puteau să asigure defuncţilor camarazi o înmormântare decentă, chiar dacă pentru aceasta erau obligaţi să muncească multe ore istovitoare, ce depăşeau adesea orarul prevăzut.

În această zi de 20 iulie, au lăsat uneltele în momentul când soarele părăsea luminişul. Apoi, conform tradiţiei, au coborât împreună să se spele la pârâu, ceva mai sus, pentru a scăpa de privirile ostaşilor, indignaţi de trupurile goale.

Dinspre tabără, zgomotele se desluşeau înăbuşit, ca de la mari depărtări. În decursul timpului, pentru ei, lagărul devenise un univers străin la care nu luau parte, neîmpărţind nădejdile, necazurile şi micile întâmplări zilnice. Ei trăiau printre morţi.

În seara aceasta, însă, li s-a părut că deosebesc o agitaţie neobişnuită. Se auzeau strigăte, cântece şi aplauze.

— Ce dracu' se întâmplă? întrebă Azam.

— Oh! răspunse Norris cu nepăsare, Monseniorul le promite iarăşi luna de pe cer.

— Nici asta nu cred că mai e suficient, îl corectă Rombardière, un paraşutist din grupa numărul 1. Dar dacă e ceva serios? adăugă el, luminându-se la faţă.

Norris ridică din umeri, dar rămase pe gânduri. Echipa se împrăştie, fiecare luându-şi hainele în grabă şi cu toţii se îndreptară în fugă către „teatrul de verdeaţă", locul în care se ţineau de obicei şedinţele.

Când au ajuns, respirând greu, nu au mai avut nevoie de explicaţii pentru a înţelege că, într-adevăr, sosise o veste bună. Prizonierii se îmbrăţişau, încercau să danseze. Unii fraternizau cu ostaşii, care păreau şi ei fericiţi. Domnea o nebunie generală.

— E adevărat? întrebă Norris, încă neîncrezător. S-a terminat? S-a terminat într-adevăr?

— Da, îi spuse Mallier. Şeful lagărului ne-a anunţat în mod oficial acum un sfert de oră: încetarea focului în Indochina a fost semnată cu câteva zile în urmă. Intră în vigoare astăzi, 20 iulie.

Norris se prăbuşi pe o bancă, nemaiputând nici să respire. Nu-i venea să creadă încă. Sau, mai bine zis, nu se putea convinge că se sfârşise calvarul. „Cât timp am pierdut", îşi spuse.

Se gândea la tot ce îndurase, la toate chipurile acelea şterse, la toate numele pe care va trebui să şi le întipărească în memorie. I se frângea inima că Jo nu mai era acolo în această clipă minunată.

Şi, indiferent la bucuria generală, retras în tăcerea sa, Norris plângea. Plângea în tăcere.

4

Michel Mallier se trezi cu un gust amar de fiere şi cu amintirea unor vise urâte precum remuşcările. Nu izbutea să revină la realitate şi de fapt realitatea nu avea nimic care să-i placă. În jurul său acelaşi decor, aceiaşi vietnamezi, la fel de ţâfnoşi ca ieri, aceiaşi camarazi morocănoşi şi perspectiva apropiată a unei zile de muncă, la fel de grea şi lipsită de atracţie ca toate cele pe care le petrecuse până acum în lagăr.

Trebui să facă un efort uriaş pentru a se convinge că pacea fusese într-adevăr semnată şi curând avea să fie liber. Că nu mai era decât o chestiune de câteva zile.

Fu nevoit să recunoască, şi tocmai aceasta îl tortura, chiar şi în somn, că îşi călcase promisiunea. La fel ca toţi ceilalţi, era nevoit să aştepte bunăvoinţa vietnamezilor şi, odată trecută clipa de euforie care cuprinsese pe toată lumea, totul redevenise ca înainte. Vietnamezii nu se grăbeau, ca şi cum ar fi vrut să meargă până la capăt, să-i copleşească şi mai mult pe prizonieri, încăpăţânându-se să cânte în continuare aria cu două note, nădejde-deznădejde.

De altfel, în dimineaţa aceasta nu mai părea să fie vorba de armistiţiu în Indochina, nici de pace şi nici de apropiata eliberare, rutina zilnică revenind ca şi cum nimic nu se întâmplase.

În afară de Michel Mallier, erau foarte mulţi care crezuseră că vestea sfârşitului războiului le va preschimba viaţa şi modul de trai, ca şi cum s-ar fi aşteptat să fie duşi pe un covor fermecat din Lagărul 42 direct pe malurile libertăţii.

Însă Lagărul 42 – şi, fără îndoială, toate celelalte din împrejurimi – era departe, foarte departe în nord, iar pentru a-l părăsi şi a ajunge la Hanoi nu era altă cale decât mersul pe jos.

Oare câţi dintre supravieţuitori erau în stare să suporte un nou marş istovitor?

– Francezii ar putea să trimită măcar camioane pentru a ne lua de aici, spuse cineva.

– Mai bine ne-ar trimite elicoptere, sunt destule la Hanoi, fu de părere altul.

Mallier observă că spuneau „francezii", la fel cum ziceau „vietnamezii", sau „americanii". Ca şi cum se simţeau străini de toţi, starea lor actuală de prizonieri făcându-i apatrizi, fără naţionalitate definită, nişte paria, excluşi, respinşi, marginalizaţi.

În mintea lor, francezii erau cei care continuaseră războiul fără să le pese de aceia pe care întâmplarea sau nenorocul îi obligase să se retragă din joc şi fuseseră şterşi din evidenţe dintr-o singură trăsătură de condei. Desigur, nu aveau dreptate să gândească în felul acesta, dar cine îi putea învinovăţi? Vietnamezii nu i-au ţinut niciodată la curent cu ceea ce se petrecea afară, dimpotrivă, i-au făcut să creadă că erau marii uitaţi ai acestui război.

În asemenea condiţii, cum să rămâi obiectiv? Să poţi vedea mai departe de incinta lagărului, de fapt o insulă ruptă cu bună ştiinţă de restul lumii?

„Trebuie să plec de aici", îşi spuse Mallier. „Chiar dacă nu serveşte la nimic. Războiul s-a încheiat, fie, deci nu voi fi un evadat, voi redeveni un om liber, care se duce unde vrea."

Raţionamentul putea fi luat în consideraţie, însă realizarea lui se lovea de aceleaşi greutăţi pe care le-ar fi întâmpinat o evadare obişnuită. Într-adevăr, cum să părăsească lagărul? Şi apoi, chiar dacă izbutea, cum avea să străbată cei şaptezeci de kilometri care îl despărţeau de Râul Limpede? Dar după aceea?

„Dacă mă las impresionat de greutăţi", îşi spuse Mallier, „niciodată nu voi fi în stare să fac primul pas."

Ar fi vrut să ceară părerea lui Norris, dar acesta luase, ca de obicei, drumul cimitirului, ca şi cum nimic nu se întâmplase, sau poate prefera tovărăşia morţilor. Nu putea bănui că Norris îi aprecia pe gropari drept ultima grupă de oameni împreună cu care încă se mai putea simţi bine, fiind bărbaţi tăcuţi, muncitori, singurii care ştiau ce este în realitate „Lagărul de reeducare prin

meditaţie şi căinţă": un abator. În trei săptămâni, fuseseră îngropate peste două sute de cadavre.

— Exact două sute şapte, precizase Azam, care ţinea cu grijă la zi lista morţilor zilnici, pe o bucată de hârtie ruptă din revista comunistă *Temps nouveaux*.

— Pricepi, îi spusese el lui Norris, trebuie să am date exacte pentru a-mi putea face raportul, după eliberare...

Se auzi gongul de dimineaţă, care îi chema pe cei valizi la adunare. Aceştia nu erau mai mulţi de cincizeci, ţinându-se încă pe picioare printr-un miracol de voinţă, aţâţată şi de curiozitate. Erau nerăbdători să afle în ce fel se gândeau vietnamezii să organizeze plecarea.

Tot Ka se prezentă, însoţit de escorta obişnuită de ostaşi, cu chipurile încruntate şi baionetele la armă.

— Toată lumea trebuie să ia parte la lucrările de curăţenie în lagăr — declară el, pentru a confirma tradiţia şi porecla .

— Pe când eliberarea? se auzi un glas.

Tot Ka plimbă asupra prizonierilor o privire obosită.

— Nu vă putem preda autorităţilor franceze în halul în care sunteţi! Nici unul dintre voi nu a avut grijă de efectele lui, hainele vă sunt jegoase, rupte şi nu mai pot fi folosite. Nu vrem ca propaganda imperialistă să se folosească de voi pentru a ne acuza că nu v-am tratat bine. De aceea, în marea lui înţelepciune, preşedintele Ho Şi Min (*muon nam!*) a hotărât să vă fie distribuite la toţi haine noi. Fiecare grupă va numi câte trei oameni, care se vor duce la Chiêm Hoa pentru a lua în primire noua ţinută, de care trebuie să aveţi mare grijă. Vietnamul este o ţară săracă şi acesta e un mare sacrificiu cerut poporului. Dar reprezintă dovada dragostei locuitorilor Vietnamului, zălog al prieteniei dintre popoarele noastre.

— Era şi timpul, mârâi Margoz. Ai să vezi că ne vor da şi încălţăminte, după ce ne-au pus să alergăm desculţi opt sute de kilometri!

Aşa cum obişnuia, Tot Ka a aşteptat câteva secunde, pentru a lăsa timp prizonierilor să se lase pătrunşi de vorbele sale, după care adăugă:

— Înainte de aceasta, vă cer să îndepliniţi o ultimă mică formalitate. Ostaşii vor trece printre rânduri şi vă vor împărţi câte o coală de hârtie.

Anunţul fu întâmpinat de o tăcere grea. Nu putea însemna nimic bun.

— Încă un şantaj, mormăi Margoz, întorcând în mână hârtia de proastă calitate pe care o primise.

— Fiecare va scrie şi va semna textul care urmează:

Eu, cutare, prizonier francez al armatei populare a Vietnamului, declar solemn că în timpul captivităţii mele nu am fost rău tratat de către soldaţii, gradaţii sau cadrele părţii vietnameze.

Apoi puneţi data şi semnaţi! Aveţi la dispoziţie un sfert de oră!

Mallier privea visător hârtia. Nu se putea hotărî să aştearnă primul cuvânt. Se gândea la lungul marş, la chipul chinuit al lui Jo Allenic, care îi apărea mereu în faţă.

— Norris va semna fiţuica asta? întrebă Phongue cu glas tare.

Tot Ka se găsea chiar lângă el. Auzindu-l, îl apucă de mânecă şi-l scuturâ zdravăn.

— Norris nu trebuie să semneze hârtia aceasta! tună el, schimonosit de furie. Norris e un dezertor! Trebuia să-şi primească pedeapsa potrivită pentru crimele sale, însă noi i-am cruţat viaţa! Dar, încercând să fugă, s-a exclus singur de la clemenţa poporului! Dar dumneata trebuie să semnezi! Ţi-o ordon!

Phongue mai şovăia.

— Ai fost bătut? întrebă Tot Ka.

— Nu.

— Ţi s-a dat de mâncare?

— Da, cu toate că...

— Te-a torturat cineva?

— Nu cu adevărat.

— Atunci semnează!

— Bine, dar toţi morţii aceştia...

Tot Ka mătură argumentul:

— De ce au murit camarazii dumitale? Au fost împuşcaţi? Sau spânzuraţi? Camarazii voştri au murit pentru că le era silă de propria lor viaţă, din remuşcări pentru crimele comise! Şi-au făcut singuri dreptate!

După ce răcni această grozăvie, se depărtă, încă tremurând de furie reţinută.

— Semnaţi, ordonă Vercruyse. Ce mai contează o minciună în plus. De altminteri, felul cum arătăm va restabili adevărul.

Pentru a ajunge la Chiem Hoa, grupa celor care aveau de adus îmbrăcămintea luă drumul cel mai ocolit, trecând prin sate ce fuseseră evitate cu grijă la venire. Şi, de câte ori străbăteau un sat, se stârnea o manifestaţie patriotică, la care luau parte şi copiii, bătând din palme şi cântând imnuri de glorie în cinstea lui Ho Chu Tich şi a partidului muncitorilor, Dang Lao Dong, femeile ofereau ceai, iar oficialităţile îi „recompensau" pe oaspeţii lor în trecere cu lungi discursuri, bălmăjind despre împăcarea dintre poporul francez şi vietnamez.

Le-au trebuit astfel trei zile pentru a-şi atinge ţinta. Acolo îi aştepta un ceremonial pe cât de fastuos, pe atât de complicat: un intendent chiţibuşar şi bănuitor legă în baloturi hainele care alcătuiau „pachetele libertăţii", conţinând o cămaşă şi un pantalon de pânză, bleu-petrol, o cască din frunze de palmier împletite, amintind caraghioasele pălării ale undiţarilor, o centură de pânză, fără a uita, aşa cum prevăzuse Margoz, o pereche de pantofi de tenis, numiţi de ostaşi „Ba Ta", după numele fabricii ungureşti.

Baloturile au fost agăţate de prăjini lungi de bambus şi încredinţate fiecărui cărăuş în parte.

— Eu nu mă întorc în lagăr, îi şopti Michel Mallier lui Margoz, care era lângă el.

Margoz nu se arătă prea surprins.

— Bănuiam eu ceva. Cum arăţi acum, adăugă el zâmbind, vei trece total neobservat, te vor crede un turist.

Mallier se îmbrăcase, într-adevăr, din cap până în picioare.

— La revedere, mai spuse Margoz, strângându-i mâna. Nu-ţi urez noroc, dar...

— Nu mai spune nimic, ştiu că nu-ţi plac vorbele mari.

Păşind cât se poate de firesc, se îndreptă spre ieşirea din împrejmuirea depozitului vietnamez, unde salută în trecere santinela, adresându-i un politicos:

— *Di ve Phap!**

Ostaşul acceptă explicaţia şi încuviinţă din cap hotărârea acestui bărbat liniştit.

---

* Plec în Franţa (n.a.).

— *Di ve Phap!* repetă el, ca o încurajare.

Şi Mallier se depărtă, cu mersul liniştit al unuia care se plimbă, cu conştiinţa împăcată. În realitate, însă, inima îi bătea să-i spargă pieptul, avea palmele umede şi îi trebui un efort de voinţă pentru a nu o rupe la fugă, chiar dacă starea lui fizică nu-i îngăduia s-o facă.

Părăsind drumul principal, coborî poteca ce ducea la bacul de pe Song Gam şi trecu pe malul celălalt împreună cu o grupă de dezertori francezi, care nu-l întrebară nimic. Curiozitatea era cu adevărat un defect antirevoluţionar şi în multe cazuri considerată drept un act de spionaj.

Ajuns dincolo, se întoarse pentru a privi înapoi.

Acolo, la nici o sută de metri, coloana pornea încet la drum. Văzu, sau i se păru că vede, o mână ridicată, făcându-i un semn de încurajare. Poate Margoz? Nu putea să fie sigur. Dar îşi simţi ochii umezi.

5

Se apropia sfârşitul lunii iulie. În ajun, după întoarcerea coloanei care aducea hainele, vietnamezii împărţiseră noile efecte, cu mare pompă. Cu acest prilej, Monseniorul îşi pregătise o cuvântare de gală, pe care o servi, fără nici o reţinere, prizonierilor uluiţi. De data aceasta se întrecuse pe sine.

La ordinul său, în piaţa centrală a lagărului a fost ridicat un rug uriaş, din vreascuri şi beţe de bambus, prizonierii fiind îndemnaţi să-şi depună pe el hainele vechi, „simbolurile depăşite ale trecutului lor de asupritori ai poporului vietnamez şi de valeţi în slujba imperialismului american".

După ce a fost aprins „marele foc revoluţionar şi purificator, imagine a credinţei revoluţionare", aprinzând totodată şi inimile noilor „luptători pentru pace şi prietenie între popoare", înainte vreme prizonieri ale vechilor prejudecăţi, eliberaţi acum prin aflarea căii spre „Adevăr", Monseniorul le porunci prizonierilor să execute în jurul focului un dans al bucuriei, pe care îl conduse personal, scandând:

— *Ho Chu Tich, muon nam! Vietnam, muon nam! Phap Quoc, muon nam! Hoa Binh, muon nam!**

Dansul bucuriei căpătă curând înfăţişarea unui dans macabru, executat fără vioiciune şi elan de o mână de manechine buimace, în haine prea largi pentru bietele lor trupuri.

— Mergeţi acum înapoi la barăci, porunci în cele din urmă Monseniorul, pe când rugul abia mai pâlpâia. Vom pleca mâine dimineaţă, pentru a vă preda cât mai repede familiilor voastre, care trăiesc în nesiguranţă de luni de zile.

Prizonierii s-au trezit cu mult înaintea zorilor, agitându-se să-şi lege cu sfoară bocceluţele, să-şi strângă raniţele la gură, să repartizeze pe grupe brancardele pe care fixaseră bolnavii scoşi din infirmerie.

Vorbeau cu toţii de-a valma, nerăbdarea tocindu-le nervii. Se părea că simplul cuvânt „plecare" le redase prizonierilor sănătatea, că îi făcuse să nu se mai codească în a se ajuta între ei.

Într-un colţ al barăcii, Norris se încrâncena să smulgă, icnind, beţe de bambus din pereţi, cuprins de o adevărată furie nimicitoare.

— Ce te-a apucat? întrebă, foarte alarmat, Vercruyse. Mai vrei şi acum să ne atragi necazuri?

— Ia mai lasă-mă în pace, ai înţeles? îl repezi Norris. Vezi-ţi de treaba ta!

— Te-ai uitat la tine cum arăţi? Cu pijamaua ta albastră, eşti ca un fel de ocnaş deghizat în sperietoare!

Cum lipsise de la ceremonia din Ajun, Norris era unul dintre puţinii care îşi păstraseră uniforma, chiar dacă aceasta nu mai era decât o zdreanţă slinoasă şi plină de găuri.

— Te pot întreba, totuşi, de ce naiba demontezi coliba? Ai s-o dărâmi!

— Ei şi? Cui ai vrea să mai folosească? Unor prizonieri? Nu mai există prizonieri. Doar ţi-a explicat Monseniorul aseară!** Suntem acum „mercenari reeducaţi", care meritâm să ne revedem familiile...

---

* Trăiască Vietnamul! Trăiască Franţa! Trăiască Pacea (n.a.).

** Norris se înşela. Lagărul 42 avea să adăpostească, timp de încă trei sau patru zile, pe ofiţerii din Convoiul numărul 1, aflaţi în trecere către Râul Limpede. Tocmai aceştia i-au dat porecla de „Lagărul muştelor" (n.a.).

Îi întoarse spatele şi îl chemă pe Azam.

— Eşti gata?

— Sunt, răspunse jandarmul.

Cei doi camarazi se îndepărtară către pârâu. Norris ducea pe umăr două prăjini, una mai scurtă şi cealaltă mai lungă, în timp ce Azam ţinea în braţe un burlan, având capetele astupate cu câte un dop de pământ. Înăuntru se găsea o hârtie, pe care scrisese cu litere sârguincios desenate: „Aici se odihnesc trupurile a două sute treizeci şi şapte de soldaţi francezi".

După ce au ajuns în cimitir, au săpat o groapă, în care Azam a depus burlanul, iar deasupra au înfipt o cruce înaltă de trei metri, alcătuită din cele două prăjini legate între ele cu o liană.

Au păstrat apoi un minut de tăcere, după care Norris a spus simplu:

— Adio, Jo! Adio, camarazi! Nu vă vom uita niciodată.

Capitolul 15

3 august

1

Ecourile bubuitului apocaliptic ce se auzea de departe, dinspre nord, i-au făcut o clipă să creadă că e vorba de un bombardament al aviației. În coloana care se îndrepta spre Chiem Hoa, a început să se audă că tratativele fuseseră întrerupte, armistițiul abolit, iar războiul izbucnise din nou. Bineînțeles că ostașii și conducătorii s-au ferit să dezmintă zvonul.

Din fericire nu erau decât bubuiturile unei furtuni, care se abătu curând și asupra Convoiului 42 și a celor optzeci de supraviețuitori ai săi, preschimbând drumul într-un torent de noroi și hainele cele noi în cârpe numai bune de stors.

Când au ajuns, în sfârșit, la malul râului Song Gam, acesta își dublase lățimea și devenise un vârtej de ape galbene.

Prin urmare au fost nevoiți să-și petreacă noaptea înghesuiți unii în alții și tremurând de frig sub un șopron, pe care, către ziuă, vijelia reuși să-l smulgă, ducându-l cu ea.

— Toate astea nu se mai termină odată? se plânse Delbay.

Fostul legionar își schimbase purtarea în ultimul timp și, pentru a încerca să șteargă din memoria camarazilor săi proasta impresie, desfășura acum o activitate febrilă, dezvăluindu-se deodată drept un anticomunist convins, neșovăind să se ia la harță cu ostașii, ba lăudându-se chiar că nu semnase ultima declarație. Nu izbutea să înșele decât cel mult pe sine, iar pentru că ceilalți îl repezeau, pretindea că este persecutat, victimă a unei rușinoase manevre, pe care o va denunța imediat după sosirea la Hanoi, făcându-și din aceasta o datorie și o plăcere.

De necrezut, dar tocmai la Norris a găsit protecţie. Acesta devenise un singuratic care nu suporta pe nimeni în preajmă, cu excepţia vechiului său prieten Azam. Odată s-a întâmplat, însă, ca Norris să-i adreseze câteva vorbe bune:

— Faci prea mare tămbălau. Crede-mă, dacă vei continua să faci pe viteazul şi să ameninţi, nu vei obţine altceva decât să le aminteşti de tine. Cu singurul câştig să ajungi ţap ispăşitor. Ceea ce nu ar folosi la nimeni. Nu ne vom spăla în piaţă rufele familiei. Şi cine ar putea judeca? Oameni care nu au nici cea mai vagă idee despre condiţiile pe care le-am îndurat şi care nu pot bănui cum s-ar fi purtat în locul nostru. Iar răfuielile, dacă sunt, vor trebui reglate fără martori, între cei care au îndurat şi ştiu. Ceea ce am putut face, bine sau rău, rămâne între noi şi conştiinţa noastră. A spus-o Jo, înainte de a închide ochii: „Nu poţi ieşi teafăr din asemenea încercare." Timpul va şterge din memoria noastră tot ceea ce ne reproşăm, un gest, un cuvânt, o slăbiciune trecătoare, o laşitate măruntă. Poate ne vom regăsi curajul de a ne accepta aşa cum ne-am descoperit, adică pur şi simplu oameni. Aşadar, nu te mai da în spectacol, altfel rişti să fii căsăpit...

Azam era mai puţin tolerant, în schimb mai plictisit.

— Îndată după eliberare, fă ce ştii şi fugi cât mai departe. Şi ascunde-te, nu te apuca să-ţi povesteşti „campaniile", pentru că până la urmă te vei trezi faţă în faţă cu un „veteran", care nu te va ierta.

După o clipă, adăugă foarte sincer:

— Mai ales dacă veteranul aş fi eu!

În zori, Tot Ka alese dintre supravieţuitori aproape jumătate, care să continue pe jos drumul până la satul următor, de unde vor fi duşi mai departe cu camioanele către Tuyen Quang.

Ceilalţi au primit ordin să se urce pe o plută de bambus, un şir de trunchiuri plutitoare duse de curent la vale, unde urmează a fi prelucrate. La centrul plutei fusese înălţată un fel de colibă, unde să se adăpostească bolnavii şi ostaşii din escortă.

Pluta se desprinse de mal şi porni pe mijlocul curentului, mânuită de plutaşi *tho*, ce se opinteau în prăjinele lor lungi. În alte împrejurări, călătorii s-ar fi bucurat, desigur, de plăcerile unei croaziere pe fluviul cu meandre largi, şerpuind în mijlocul unei vegetaţii asemănătoare unor faleze înalte, trecând din când

în când prin dreptul unor cătune de pescari, cu podețe aruncate până la mijlocul apei și cu mari plase pescărești atârnate pe stelaje de bambus. Dar prizonierii erau urmăriți de ghinion.

Așa cum avea să spună Margoz:

— A fost mai degrabă pluta Meduzei*, decât îmbarcarea pentru Citera**!

În timpul celor șaisprezece ore cât a durat navigația, ploaia nu a încetat nici o clipă. Prizonierii ședeau ghemuiți, uzi până la piele, cu mâinile în jurul genunchilor și neliniștiți de zdruncinăturile provocate de vâltoare.

— N-ar mai lipsi decât să naufragiem! mormăi Rémy. Dacă nu ne-au putut lichida în lagăr, vietnamezii încearcă să ne înece acum!

— Ia mai taci! îl puse la punct Phongue, nu cobi! Află că în Indochina a vorbi de naufragiu e considerat drept o jignire adusă zeilor buni. E bine să nu-i superi...

Ca pentru a-i da dreptate, zeii cei buni, care pesemne că moțăiau undeva prin apropiere, s-au trezit și, în dreptul unui cot al fluviului, făcură ca pluta să nimerească exact pe mijlocul unui banc mare de nisip și pietriș, de care partea din față se lovi troznind neliniștitor. Tulpinele de bambus s-au îndoit sub presiunea apei, unele s-au rupt bubuind, în timp ce altele se împrăștiau sau se încălecau, riscând a-i arunca în apă pe nefericiții călători ce le stăteau în cale.

S-au înălțat țipete, strigăte de ajutor, gemete și, de necrezut, unii au fost în stare să râdă.

Înnebuniți, ostașii au încercat să-i ajute pe plutașii depășiți de amploarea naufragiului, alergând de la un bord la celălalt pentru a salva situația. Nu au izbutit decât să pună capăt debandadei.

— Toată lumea pe uscat! ordonă Tot Ka, ieșind ca o furtună de sub adăpost, într-o ținută care dovedea că fusese surprins în timp ce dormea.

---

* În mitologia greacă, una din cele trei Gorgone (fiice ale zeului marin Forcis), cu chip atât de înspăimântător, încât muritorul care-l privea se transforma în stană de piatră. Simbol, deci, al nenorocirii (n. tr.).

** Insulă situată la sud de Peloponez, consacrată Afroditei (zeița iubirii în mitologia greacă), întrucât, conform mitului, în apropierea ei s-a născut, din valurile mării, zeița. *A călători în Citera* = a călători în ținutul iubirii, al desfătărilor (n. tr.).

Oamenii au coborât pe bancul de nisip, pe care creşteau câteva pâlcuri rare de ierburi şi era acoperit cu tot felul de epave, lemne, crăci şi hoituri de animale. În jurul lor, în lumina din ce în ce mai slabă a apusului, fluviul îşi purta mugind apele gălbui la vale.

Bolnavii au fost aşezaţi sub un adăpost improvizat din foi de cort şi crăci uscate. Din fericire, ploaia se mai potolise, astfel că au putut aprinde focuri pentru pregătirea cinei.

Norris şi Azam şi-au regăsit vechile obiceiuri din convoi. Se alăturaseră altor doi supravieţuitori din vechea „Frăţie a Marii Gamele", Margoz şi Phongue. În schimb, discuţiile dintre ei se limitau doar la strictul necesar. Ce noutăţi şi-ar fi putut spune? Evocarea amintirilor comune ar fi trezit vechile dureri, pe care fiecare nădăjduia să le uite cu timpul. Iar între ei, foarte prezentă, continua să plutească umbra lui Jo Allenic.

De data aceasta, ostaşii au stat de-o parte. Poate că nu se mai temeau de o evadare, sau credeau curentul destul de puternic pentru a stăvili orice tentativă? Nici măcar nu au ordonat stingerea focurilor.

Lângă cei patru camarazi veni să se aşeze la foc un prizonier, care zise:

— Norris, te cheamă Vercruyse.

Ridicând privirea, Norris încercă să desluşească chipul omului, bărbos cu ochii scânteietori.

— Cine eşti?

— Eu? se miră celălalt. Doar mă cunoşti, sunt de două luni în grupa numărul 2. Mă cheamă Camparo!

Norris clătină din cap, bănuitor. Nu, nu-şi amintea de numele Camparo. Şi-a dat seama că, la fel ca şi ceilalţi „gropari", trăise până atunci într-un cerc restrâns, cu puţinii prieteni pe care îi avea şi ignorându-i total pe ceilalţi.

— Şi ce vrea Vercruyse de la mine? De ce te-a trimis pe tine? Nu putea veni chiar el? Nu am secrete faţă de prietenii mei de aici.

În acelaşi timp se gândea: „Să-l ia dracu' pe Vercruyse! Mă simt bine, stau la cald, nu am chef să mă mişc de aici..."

— E bolnav, stărui Camparo. A trebuit să-l purtăm până la adăpost. Vrea să-ţi vorbească.

Oftând, Norris se ridică şi, cu paşi înceţi şi nesiguri de bătrân, îl urmă pe Camparo, care se strecura printre focuri.

Vercruyse era lungit în mijlocul altor bolnavi, care horcăiau, tuşeau şi gemeau. Şedea nemişcat, cu chipul luminat dintr-o parte de torţa de bambus care ardea încet lângă el, înfiptă în nisip.

Norris îngenunche, apucă încheietura mâinii plutonierului şi încercă să-i ia pulsul. Un puls accelerat, prea rapid, care îl alarmă.

— De când eşti aşa?

— A răcit, cu siguranţă, din cauza ploii, noaptea trecută. De azi-dimineaţă tremură de febră, răspunse Camparo în locul bolnavului.

— Ce a zis infirmierul?

— „Toto" pretinde că este un simplu acces de malarie. I-a dat o pastilă de chinină, dar Vercruyse a vomitat-o.

Norris îşi aşeză palma pe fruntea acestuia, dar şi-o retrase imediat, cu senzaţia că s-a fript. Ce temperatură putea să aibă? 40°? 41°? Poate chiar mai mult? Dacă nu scădea, inima nu avea să reziste.

— Du-te şi cheamă-l pe „Toto", îi spuse lui Camparo. Eu rămân aici lângă el. Dacă îşi revine, să-mi poată spune ce-l doare.

În clipa aceea, Vercruyse se mişcă, întorcându-şi capul în toate direcţiile.

— Mă dor toate, se plânse. Ca şi cum ar fi trecut peste mine un cilindru compresor...

Norris îi pipăi splina şi o găsi mărită şi foarte tare, ieşind în evidenţă de sub piele. Era, într-adevăr, un acces de malarie, dar un acces deosebit de puternic, care trebuia oprit înainte ca organismul slăbit al lui Vercruyse să cedeze în faţa morţii.

„Oare nu-i prea târziu?" îi trecu prin minte.

Vercruyse întoarse capul spre el, clipind.

— Tu eşti Norris?

— Da.

— Cred că am o mică problemă...

— La fel gândesc şi eu.

Cu toate că îşi dădea silinţa, starea jalnică a camaradului său nu izbutea să-l afecteze. Poate că ultimele săptămâni îi şterseseră şi ultima fărâmă de sensibilitate. Şi, ceea ce era şi mai rău, nu putea găsi vorbele pe care ar fi trebuit să le rostească.

— Nu mai sunt în stare să-mi îndeplinesc obligaţiile, spuse bolnavul. De aceea am hotărât să-ţi predau, în mod provizoriu, comanda grupei noastre.

— Nu va fi nevoie. Camparo s-a dus să-l cheme pe infirmier. Mâine o să fii din nou pe picioare.

— Nu. Sunt prea obosit, cred că va trebui să mă odihnesc câteva zile. Iar tu vei fi şeful, în lipsa mea.

Norris îşi încreţi fruntea. Vercruyse vorbea serios? Ce idee îi trecea prin minte? Auzi, să te odihneşti câteva zile! Brusc şi-a dat seama că plutonierul delira, mai ales când îl auzi spunând:

— Mi se pare că vaporul ăsta are un tangaj prea mare. Bine că mâine ajungem la Marsilia, unde mă aşteaptă soţia mea.

Sosirea unui „Toto" prost dispus îl scuti pe Norris să răspundă. Şi, de altfel, ce i-ar fi putut spune? Vercruyse se afla în plin delir.

La lumina făcliei, infirmierul pregăti seringa şi îi făcu bolnavului o injecţie în umăr.

— Ce i-ai administrat? întrebă Norris.

„Toto" îşi strânse trusa şi înălţă din umeri înainte de a spune:

— Apă. Ordin de la şeful lagărului, medicamentele trebuie păstrate pentru soldaţii noştri.

Norris înţelese că Vercruyse era condamnat. Foarte curând, acesta intră în comă. Febra nu înceta să crească, depăşind fără îndoială pragul suportabil. La ora unu dimineaţa, scoase un oftat adânc şi pieptul îi rămase nemişcat. Era mort.

Plutonierul Vercruyse a fost îngropat cu puţin înainte de plecare, pe insula de nisip, lângă alţi patru tovarăşi de suferinţă, prizonieri anonimi care şi ei se sfârşiseră în aceeaşi noapte.

Azam adăugă conştiincios încă cinci beţe pe pomelnicul său.

— Optzeci şi trei de decese în timpul marşului, două sute treizeci şi şapte în lagăr, cinci aici. Nimic de zis, un rezultat frumos al milei preşedintelui Ho Şi Min! constată el. Trei sute douăzeci şi cinci de morţi, din patru sute de prizonieri, asta da eficacitate! Nici nemţii, pe vremea când erau în vârf de formă, nu au atins asemenea scor în lagărele lor de exterminare...

Jandarmul vorbise cu o violenţă plină de indignare. Nici Norris şi nici ceilalţi camarazi nu-l văzuseră niciodată până acum atât de vehement. Era pentru prima oară când jandarmul care se străduise să rămână, chiar şi în starea de prizonier, făcea loc omu-

lui revoltat. Se apropie de Tot Ka în timp ce acesta asista cu aer semeţ la îmbarcarea a ceea ce mai rămăsese din ceata lor şi îl apostrofă, provocator, folosind cu bună ştiinţă cuvinte jignitoare:

— Măi gunoiule! zbieră el. Cum poţi să faci pe frumosul, cum poţi să te împăunezi în faţa victimelor tale?! Nu eşti decât un călău ordinar, mai rău decât naziştii, şi, când te văd, îmi vine să vărs!

Tot Ka se albi sub insultă.

— Ia seama! Încă nu eşti liber! izbuti să mârâie.

— Zi-i înainte! Mă doare-n cur de ameninţările tale!

2

Pe la amiază, au ajuns la Tuyen Quang, la confluenţa Râului Limpede cu Song Gam. Aici au fost repartizaţi în câteva barăci uriaşe, unde se mai aflau şi alţi prizonieri, sosiţi înaintea lor.

Cei din Convoiul 42 s-au adunat la un loc, şi cum s-ar fi temut să nu se piardă în masa celorlalţi. Era limpede că vietnamezii căutau să ascundă hecatomba în spatele acestei adunături pestriţe de soldaţi care nu se cunoşteau între ei.

— Norris! Hei, Norris!

Acesta scoase un oftat de enervare. Se săturase a fi luat mereu drept martor, hărţuit şi sâcâit cu întrebări, ca şi cum el devenise omul gata să rezolve orice problemă a grupei.

Totuşi se întoarse şi zări un necunoscut, îmbrăcat în albastru, cu obrazul pământiu, cu părul tuns scurt la tâmple şi pe ceafă, restul ridicat ca o perie pe creştet, ceea ce îl făcea să semene cu Stan.

— Norris? Nu mă recunoşti? Sunt Mallier! Michel Mallier!

Norris încremeni. Abia izbuti să spună:

— De unde naiba ai mai ieşit şi tu? Te credeam la Hanoi, sau chiar mai departe.

— Precum vezi, nu am izbutit. De fapt, sunt victima meteorologiei. Ploile din ultimul timp au făcut să se reverse Râul Limpede, toate drumurile au fost inundate şi nici un convoi nu a mai circulat prin regiune.

— Deci eliberările au fost oprite?

— De două zile. Dar e vorba să fie reluate mâine. M-am înscris într-o grupă de francezi din Lagărul 113, dar voi merge împreună cu voi. Dacă mă mai vreţi.

— Şi încă cum! răspunse Margoz, bucuros să-şi regăsească un prieten.

Orele următoare s-au scurs aşteptând la coadă la frizeri, care tundeau, scurtau, rădeau fără răgaz. Vietnamezii ţineau să predea prizonierii curaţi şi cât mai îngrijiţi.

Ceva mai încolo erau puse, pe câteva mese lungi, obiectele ce fuseseră confiscate în urma percheziţiilor, care acum erau înapoiate proprietarilor, adevăraţi sau pretinşi. Ostaşii plăteau, fără să se tocmească, în piaştri ai băncii Indochinei, piaştri „Bao Dai", chiar şi contravaloarea obiectelor pierdute sau furate.

În dreptul fiecărei barăci, funcţionarii numărau prizonierii, redactau liste, refăcând neîncetat socotelile, înregistrând, tăind, înşiruind lungi coloane de nume, cu rubrici în care treceau naţionalitatea, unitatea de unde proveneau şi numărul lagărului.

— Harababura cea mai perfectă, observă Azam, care ura dezordinea.

Mallier îl contrazise:

— Te înşeli. Anarhia asta nu-i decât o aparenţă, sunt sigur că este bine gândită şi realizată.

— Vrei să fii mai clar?

— Încearcă să înece peştele. Pentru a evita să apară la lumina zilei adevăratul asasinat în masă, îi amestecă pe prizonieri, dezmembrând convoaiele, şi îi înregistrează, pe naţionalităţi sau confesiuni, pe liste fictive ale unor lagăre fictive... Speră că în felul acesta francezii, care nu vor dispune în cele din urmă decât de listele predate de administraţia vietnameză, fără a avea altă posibilitate de control, se vor mulţumi doar cu rezultatul final, fără a încerca să afle ce s-a ales cu cei absenţi.

— Dar e o prostie! se împotrivi Margoz. N-au decât să facă un calcul elementar: din numărul de prizonieri înregistraţi să scadă numărul supravieţuitorilor...

— Şi să ceară explicaţii! completă Azam.

Norris îi potoli repede, cu felul său dur de a vorbi:

— Bateţi câmpii! Drept cine vă credeţi? Băgaţi-vă bine în cap: noi nu avem nici o importanţă. Cel mult, îi încurcăm. Le încurcăm socotelile şi îi împiedicăm să se bucure cu toţii. Vietna-

mezii, care trăiesc încă euforia victoriei, francezii, pentru că războiul s-a încheiat. Cine credeţi că se va interesa de soarta unor amărâţi? Cine o va face? Şi cui se va adresa? Mă faceţi să râd! Iar dacă vă veţi plânge, se va găsi întotdeauna cineva să vă spună că aţi avut noroc cu carul, întâi pentru că nu aţi fost ucişi la Dien Bien Phu, apoi pentru că aţi supravieţuit captivităţii.

— Să-mi spună mie una ca asta! izbucni Margoz.

— Nici o grijă, vei trăi momentul ăsta! Iar dacă vei încerca să povesteşti tot ce ai îndurat, te vor bănui de cine ştie ce ticăloşii, pentru care ai fost tratat astfel...

Pe măsură ce vorbea, Norris se înfuria şi mai mult. Privirea îi fu atrasă de silueta unui om. Chipul îi încremeni, păli, fruntea i se acoperi de broboane de sudoare şi îşi strânse pumnii.

Îl zărise pe Dang, care se plimba nepăsător, cu veşnicul lui muc de ţigară în colţul buzelor, cu chipiul aşezat golăneşte pe o sprânceană. Când şi când, se oprea pentru a da sfaturi şi a face câte o glumă piperată, judecând după râsetele pe care le stârnea.

— Nu plecaţi de aici, le spuse Norris. Mă întorc imediat.

Înaintă mergând drept, cu fălcile încleştate şi ochii scăpărând. Gata să rişte orice, pentru a scăpa de greutatea uriaşă care îi strivea pieptul şi îi frângea inima.

Dang îl recunoscu şi îl salută cu un zâmbet, ca pe o veche cunoştinţă. Încă de departe îi strigă:

— Domnul Norris! Nu te-am mai văzut de mult! Mi-ai urmat sfaturile? Ai devenit un bun proletar?

Norris nu răspunse imediat. Se apropie de vietnamez aproape să-l atingă.

— Am reţinut într-adevăr lecţiile dumneavoastră, domnule, răspunse el răguşit, stăpânindu-se să nu lovească. Am făcut chiar mai mult, am înţeles sistemul şi mi l-am însuşit.

— Şi care este acesta?

— Ura, domnule. Şi doream să vă spun, în faţă, privindu-vă în ochi: domnule Dang, vă urăsc! Şi niciodată nu veţi putea afla cât de mult!

Pe chipul lui Dang se observă o crispare aproape imperceptibilă, felul său de a trăda că simţise lovitura. Dar răspunse mieros:

— Te credeam creştin, domnule Norris. În calitatea dumitale de creştin, ura este un sentiment care te dezonorează.

Un gând neaşteptat trecu prin mintea lui Norris.

— După ce te-ai bălăcit în groapa cu rahat împreună cu duşmanul tău, e nepotrivit să-i spui că pute a căcat!

Observând uluirea zugrăvită pe chipul lui Dang, Norris se linişti, simţind că s-a răzbunat. Se depărtă, adăugând peste umăr:

— E un proverb chinezesc.

Dang rămase pe loc, fără să reacţioneze. Poate se întreba de unde găsise Norris asemenea zicală. Căută un răspuns tăios, dar, chiar dacă îl găsi, era prea târziu. Norris dispăruse.

După-amiaza târziu, o coloană de camioane Molotova luă vreo sută de francezi, provenind din diferite convoaie, pentru a-i transporta la centrul de triere vietnamez, de unde în ziua următoare aveau să fie schimbaţi cu prizonierii vietnamezi.

Eliberarea avea să le rămână în memorie drept un eveniment întâmpinat cu mai puţin entuziasm decât îşi închipuiseră în decursul captivităţii. Ei, care se obişnuiseră să trăiască cu economie, încet, drămuindu-şi fiecare gest, măsurându-şi fiecare pas, înfrânând ispita celei mai mărunte speranţe, cântărind prudent orice emoţie, s-au trezit deodată luaţi de vârtejul evenimentelor, care i-a lăsat buimaci, fără suflare şi pasivi.

Traşi, împinşi, număraţi, aliniaţi, număraţi din nou, încolonaţi, decoraţi de tinere fete cu „porumbelul păcii" al lui Picasso, îmbrăţişaţi, îmbuibaţi cu orez, răsfăţaţi cu tutun de mestecat şi apoi siliţi să defileze între două şiruri de ostaşi fără arme, zâmbind la comandă, sub mari panouri de *cai-phen* pe care se putea citi, în mai multe limbi, prietenia dintre popoare sau „clemenţa" preşedintelui Ho Şi Min...

Având în frunte patru muzicanţi, care cântau la chitară şi vioară, prizonierii au sosit după-amiaza pe malul Fluviului Roşu, unde urma să aibă loc schimbul.

Şalandele de debarcare, numite L.C.M.-uri, au acostat, într-un târziu, la debarcader, revărsând grupuri de foşti ostaşi, în uniforme kaki, sănătoşi dar cu frunţile plecate, luaţi imediat în primire de câţiva comisari politici.

Au trecut prin faţa francezilor cu pumnii ridicaţi, strigând lozinci, arborând un morocănos „entuziasm revoluţionar".

— Observaţi cât de fericiţi sunt să-şi regăsească, o dată cu

patria, gesturile pe care temnicerii lor le-au interzis! spuse cineva din spatele lui Mallier.

Privi înapoi, crezând că e vorba de o glumă. Îl văzu pe Monsenior, cu ochii umezi de emoţie. Încercă să se amuze.

— Există lucruri, afirmă el cu sinceritate, pe care captivitatea nu izbuteşte să le facă uitate.

— Nu-i aşa?

— Ba da, însă nu cred că ne gândim la acelaşi lucru.

— Ah, da? La ce vă gândiţi?

Mallier îşi duse mâna stângă pe antebraţul drept, îndoit din cot, cu pumnul strâns.

— Ăsta-i un salut belgian, îl asigură el, foarte liniştit.

Îl părăsi acolo pe vietnamezul nedumerit şi se duse către punctul în care se adunau acum camarazii săi, ce priveau parcă hipnotizaţi panourile rabatabile ale ambarcaţiunilor ce se goliseră, în jurul cărora marinarii executau obişnuitele manevre.

În timpul acesta, pe plajă avea loc un ceremonial bine pus la punct, în care funcţionarii francezi şi vietnamezi schimbau saluturi şi documente, ştampilau listele în mai multe exemplare, fără să le pese prea mult de oamenii care aşteptau, resemnaţi, ordinul de îmbarcare.

Margoz rezumă situaţia:

— Ca atunci când se livrează marfa...

— Însă nu trebuie să fie prea pretenţioşi, nici la cantitate şi nici la calitate, adăugă Mallier.

Un căpitan din echipaj păru să-şi dea în sfârşit seama de prezenţa lor.

— Vă puteţi urca la bord! le spuse.

Porniră cu paşi mărunţi şi prudenţi pe scândurile aşezate între mal şi vase şi se duseră să se aşeze, în mici grupuri, pe băncile care îi aşteptau. Câţiva s-au lungit. Alţii au încercat să se urce pe margini, izgoniţi prompt de un caporal, care îi anunţă rece că locul era rezervat celor din echipaj.

Panoul se ridică precum un pod mobil, ascunzând definitiv priveliştea şi dând prizonierilor impresia că se află din nou închişi în fundul unei cale.

— N-am schimbat decât gardienii, remarcă Norris, cu oarecare amărăciune.

Orice ar fi spus, în sinea lui sperase totuşi ca eliberarea să semene a sărbătoare şi nu să aibă aspectul acesta respingător de simplă formalitate administrativă.

„Numai cu patru luni înainte", se gândea el cu revoltă, „nu se putea găsi un cuvânt prea mare, apreciere destul de elogioasă, epitete suficient de măreţe pentru celebrarea curajului şi abnegaţiei «eroilor de la Dien Bien Phu». Dar, o dată cu distanţa, piere şi poezia. Astăzi nu mai suntem decât nişte foşti ocnaşi."

Privindu-şi camarazii, adăugă: „ocnaşi înfometaţi".

Azam, care venise să se aşeze lângă el, privea mohorât agitaţia marinarilor din jur.

— Eşti fericit?

Jandarmul păru mirat de întrebare. Se gândi, cu seriozitate, cântărind un lucru pe care, în mod evident, până acum nu îl luase în consideraţie.

— Nu prea ştiu, recunoscu el. Degeaba îmi repet că sunt liber, că s-a terminat, nu simt nimic.

— Ţi s-au descărcat bateriile, rezumă Margoz.

Norris îl privi uimit pe legionar. Formularea aceasta scurtă conţinea adevărul. *Adevărul lor.*

Vreo zece foşti prizonieri care se căţăraseră pe panoul vertical, cu cămăşile descheiate fluturând în vânt, au început să strige tot felul de insulte către ostaşii adunaţi pe plajă. Printre ei, cel mai spurcat la gură se dovedea Delbay. Cu un gest larg, îşi aruncă pălăria de paie în apele nămoloase ale fluviului, urlând:

— Să-l ia dracu' pe Ho Şi Min!

Cei mai mulţi dintre ceilalţi l-au imitat şi în scurt timp curentul ducea cu sine vreo douăzeci de pălării, care pluteau ca tot atâtea ciudate ţestoase galbene.

— Se descarcă şi ei cum pot, zise Mallier.

— Fără să rişte nimic, gândi cu glas tare Margoz, înfundându-şi pălăria pe capul încărunţit.

— Bravadă tardivă, spuse Norris. Şi inutilă. Vietnamezii nu-i vor putea înţelege. Le va părea doar o risipă gratuită, o provocare din partea celor bogaţi şi o jignire adusă săraciei lor.

Flotila şalandelor acostă la pontonul de la Son Tay, la puţin timp după apusul soarelui, sub rafalele unei vijelii musonice. Prizonierii, uzi, tremurând de frig, au fost înghesuiţi, în picioare,

pe platformele unor camioane conduse de şoferi nord-africani. Aceştia i-au dus în mare viteză, fără a-i menaja, până la spitalul Lanessan, din suburbiile Hanoiului, unde i-au debarcat în beznă.

Şi au luat-o de la început.

Au fost recenzaţi, dezbrăcaţi, examinaţi, cântăriţi, fotografiaţi, dezinfectaţi, după care au trecut sub duşuri, au primit câte o pijama şi, în cele din urmă, au fost împrăştiaţi prin toate saloanele spitalului. De multă vreme nimeni nu se mai interesase de ei cu atâta bunăvoinţă, amabilitate şi competenţă.

Au dormit prost. Mulţi nu izbuteau să scape de tensiunea interioară prea puternică din ultimele ore şi nu au putut găsi altă cale de a se uşura decât plângând. Alţii s-au lungit şi au închis ochii pentru totdeauna.

Ceilalţi, cei care vroiau să trăiască, neputând suporta paturile prea moi, şi-au petrecut primele nopţi de libertate pe o saltea pusă direct pe jos, în salon.

Au rămas zile întregi pasivi, fără dorinţe şi pofte. Nu vorbeau, nu izbuteau să râdă, nu îndrăzneau să-şi îndeplinească visele de căpcăuni mâncăi. Până şi foamea îi părăsise. Se mulţumeau cu o lingură de lapte, o ceaşcă de cafea. Un simplu corn îi sătura.

Trebuiau să iasă din starea aceasta de năuceală, presimţind încă de pe acum că pentru a putea pătrunde din nou în lumea celor vii aveau un drum lung de străbătut, plin de obstacole, de neaşteptate clipe de revenire în buimăceală, cu nesfârşite nopţi petrecute în spaima unor coşmaruri, din care se trezeau năduşiţi şi cu inima bătând nebuneşte.

Preferau să se adune şi să tacă împreună. Peste câtva timp, mult mai târziu, poate după douăzeci de ani, vor avea curajul să-şi amintească de infern. Acum, însă, era prea devreme.

Au fost evacuaţi, în grupuri mici, către spitalele din sud, Saigon, Tourane sau Dalat. S-au despărţit fără regrete, făgăduind, lipsiţi de convingere, că se vor revedea. O simplă formulă, nici nu erau siguri că o doresc cu adevărat.

După douăzeci de ani...

mai 1974

— Domnule căpitan, întrebă Azam ridicându-se, mai doriţi o cafea?

— Dacă vrei, răspunse Norris prietenos.

Îşi dăduseră întâlnire la bufetul gării din Nancy. În ziua următoare aveau să fie la Pau, unde câţiva dintre veterani hotărâseră să se adune pentru a-i sărbători pe supravieţuitori, în recules şi în amintirea morţilor, la cea de a douăzecea aniversare a bătăliei.

Norris nu se lăsase convins prea uşor. Nu avea nevoie de a celebra pentru a-şi păstra cultul pentru camarazii dispăruţi. Morţii îi avea în el, la fel de vii ca pe vremuri, iar dacă exemplul lui Jo Allenic îi folosise adesea în felul de a se purta, fidelitatea pe care i-o purta memoriei locotenentului Dubourg îl hotărâse să se prezinte la examenul pentru obţinerea gradului de ofiţer. „Îl voi înlocui pe baricade", îi scrisese atunci lui Azam, singurul cu care schimba scrisori, destul de des.

La rândul lui, Azam păstrase legăturile cu supravieţuitorii „Frăţiei Marii Gamele". Mallier îşi urma cariera de jandarm în teritoriile din afara Franţei şi vorbea încă de pe acum că se va retrage din Noua Caledonie. În schimb, Margoz, după ce luptase eroic în Algeria, se afla, cu gradul de sergent-major, într-un orăşel din Provence, foarte aproape de Aubagne, unde se stabilise Legiunea Străină.

Phongue, redevenit civil, lucra undeva în centrul ţării şi era unul dintre fondatorii recent constituitei asociaţii *«Amicale des Anciens de Diên Biên Phu»*.

Timp de douăzeci de ani, Azam urmărise ascensiunea lui Norris, pentru care simţea o afecţiune aproape părintească. Se bucurase, ca pentru propriul său fiu, de succesul lui la Şcoala militară, apoi aflase cu mulţumire de diferitele promovări, însă nici acum nu izbutea să revină la vechile obiceiuri şi să-l tutuiască, aşa cum făcea în scrisori.

Norris îl privea, aşteptând răbdător, în faţa tejghelei, cele două cafele comandate. Azam se schimbase foarte puţin, sau într-un fel firesc; la fel de zdravăn, plin de siguranţă şi bun-simţ, de o credinţă fără cusur.

În faţa sa zăcea pe masă un exemplar din ziarul *Républicain lorrain*, pe care îl cumpărase ceva mai înainte, când sosise în gară. Îl luă distrat şi îl răsfoi, cu gândul în altă parte. Deodată, în pagina cu ştiri locale, un titlu îi atrase atenţia:

Onoare unui erou de la Dien Bien Phu.

Norris îşi puse ochelarii, încercând să recunoască portretul din fotografia ce însoţea articolul, însă chipul nu-i trezea nici o amintire. Începu să citească:

De curând am aflat, cu deosebită plăcere, că domnul Maurice Delbet, concetăţeanul nostru, funcţionar municipal, a primit Medalia militară, drept o binemeritată răsplată a strălucitei sale purtări în timpul bătăliei de la Dien Bien Phu.
Medalia îi va fi înmânată poimâine, 8 mai, în cadru solemn, cu prilejul sărbătoririi a douăzeci şi nouă de ani de la Victoria din 1945.
Întrebat de corespondentul nostru local, domnul Maurice Delbet a binevoit să evoce, pentru cititorii noştri, ceea ce a fost, pentru el şi pentru camarazii săi, acea cumplită bătălie purtată de francezi, cu douăzeci de ani în urmă, în celebra căldare de la Dien Bien Phu.
— Făceam parte, pe atunci, ne-a spus dânsul, din faimosul Batalion numărul 1 de paraşutişti din Legiunea Străină.
— De ce Legiunea? l-am întrebat noi.
— Armata mă declarase inapt. Dar, cum eu doream să lupt pentru libertatea Indochinei, nu am avut altă soluţie decât să mă angajez la Beretele verzi. De altfel am

pretextat naţionalitatea belgiană şi mi-am schimbat numele în Delbay.
— Bătălia a fost, într-adevăr, atât de crâncenă pe cât s-a spus?
— Fără îndoială. Mai crâncenă decât v-aţi putea închipui...

Norris ridică privirea, dus pe gânduri. Numele îi amintea ceva, în mod tulbure. Dar ce anume? Privi din nou cu atenţie fotografia, dar nici aceasta nu-i spunea nimic.

— Cel mai greu a fost prizonieratul care a urmat capitulării. Patru luni de marşuri nesfârşite şi o şedere în lagărul de reeducare. Moarte lentă, un adevărat iad. Mulţi dintre camarazii mei nu au putut rezista cumplitelor încercări, şi adesea mă gândesc la ei...
— Cum se putea supravieţui? Dumneavoastră, de pildă?
— Spre deosebire de alţii, care erau gata la orice, chiar să îmbrăţişeze ideile duşmanului, eu am rezistat, respingând orice îmi apărea contrar idealului meu. Astfel, atât din grija de a mă menţine în bună formă fizică, cât şi pentru a-i ajuta pe unii camarazi prea obosiţi sau prea bolnavi pentru a face faţă, mă prezentam mereu voluntar la cele mai grele munci.
— Aţi fost obligat să semnaţi manifeste?
— Vietnamezii au vrut să ne forţeze, însă eu am rămas unul dintre puţinii care au refuzat, în ciuda tuturor riscurilor...
Şi iată de ce, domnul Maurice Delbet poate fi considerat, astăzi, nu numai un adevărat erou, ci şi un exemplu de curaj şi virtute.
Felicitările noastre fericitului medaliat.

Norris citise până la capăt extravagantul interviu al celui pe care, în sfârşit, îl recunoscuse. Delbay! Era Delbay! Încercă să se înfurie, însă îi venea să zâmbească.

Azam se apropie, ducând o tavă pe care se găsea micul dejun.

— Ei bine, domnule căpitan, întrebă el, ce mai e nou în ziar?

Norris clătină din cap, împăturind jurnalul.

— Nimic, spuse el blând. Nimic interesant.

Editor: VALENTIN NICOLAU
Redactor: MIHNEA GAFIȚA
Tehnoredactor: DAN RĂDULESCU
Apărut 1995, București
Coli tipar: 20. Format: 16/54 x 84
Timbrul literar se varsă în contul ASPRO
nr. 45.10.80.12.108, BCR - sector 1, București
Printed and bound in Germany
by Graphischer Großbetrieb Pößneck GmbH
A member of Mohnduck printing group

colecția comando

35

ERWAN BERGOT

Aceasta este povestea soldaților francezi capturați de vietnamezi la Dien Bien Phu, în ziua de 7 mai 1954, și obligați apoi să mărșăluiască șapte sute de kilometri prin junglă, până în lagărul de „reeducare prin muncă și căință", care avea să fie, pentru cei mai mulți dintre ei, ultima destinație. Din cei patru sute de prizonieri ai convoiului, optzeci și trei au dispărut în timpul marșului și două sute cincizeci și trei au murit în oribilul lagăr „42". Erwan Bergot, pe atunci comandant de companie în trupele de parașutiști din Legiunea Străină, s-a numărat printre supraviețuitori. Nimic nu este inventat în această carte. Totul e adevărat, cu excepția numelor...

NEMIRA

ISBN 973-569-115-9

PREȚ 5882 +
118 T.L. = 6000 LEI